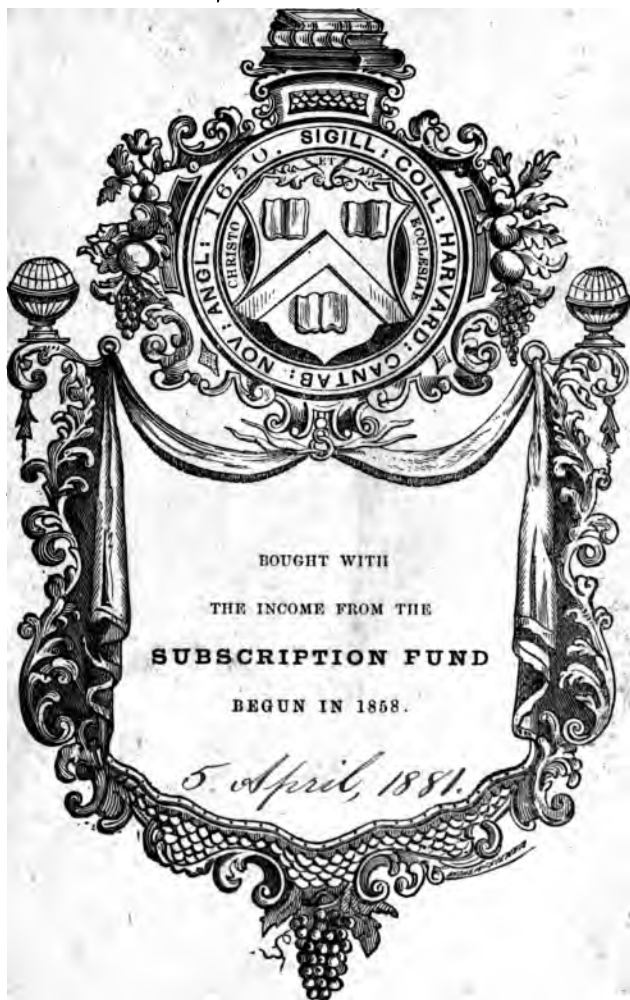
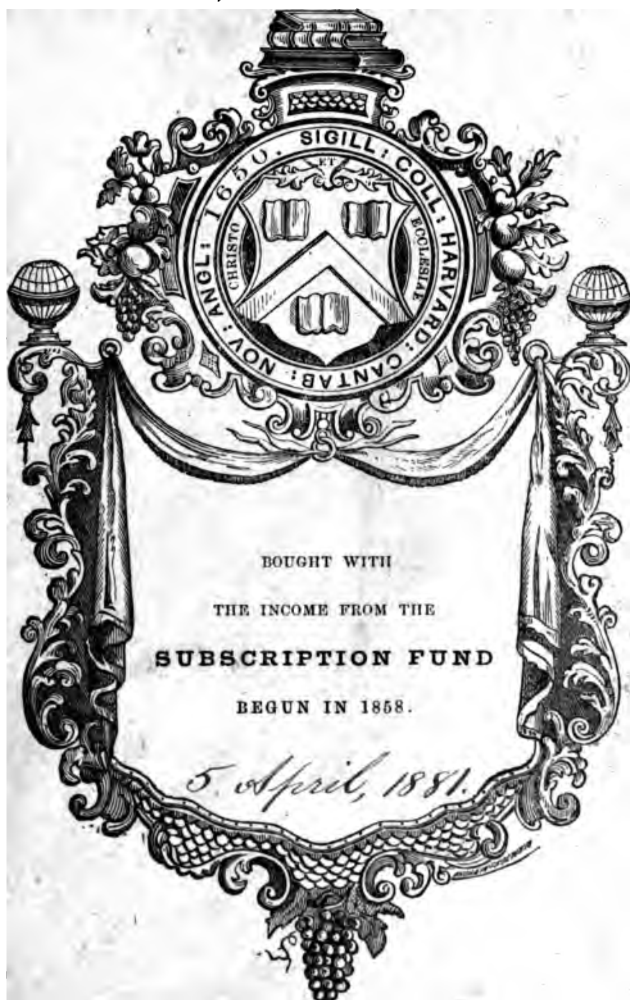
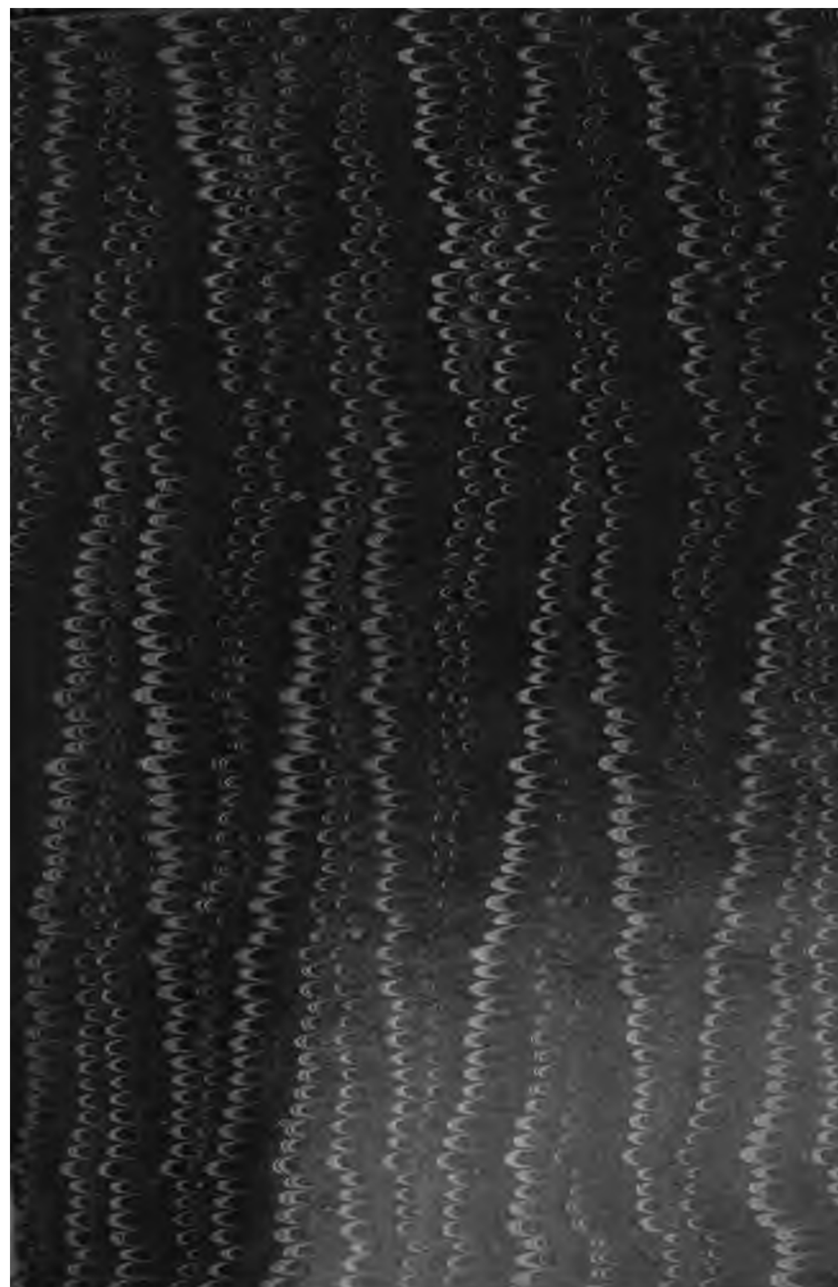

SIGILL: COLL: HARVARD: CANTAB: NOV: ANGL: 1650.
CHRISTO ET ECCLESIAE
BOUGHT WITH
THE INCOME FROM THE
SUBSCRIPTION FUND
BEGUN IN 1858.
5 April, 1881.

SIGILL: COLL: HARVARD: CANTAB: NOV: ANGL: 1650.
CHRISTO ET ECCLESIAE
BOUGHT WITH
THE INCOME FROM THE
SUBSCRIPTION FUND
BEGUN IN 1858.
5 April, 1881.

A MAGYAR NEMZET
JUTÁNYOS
CSALÁDI KÖNYVTÁRA.

ADALÉKOK
A
THÖKÖLY- ÉS RÁKÓCZI-KOR
IRODALOMTÖRTÉNETÉHEZ.

THALY KÁLMÁNTÓL.

ELSŐ KÖTET.

UJ JUTÁNYOS KIADÁS.

BUDAPEST.
KIADJA RÁTH MÓR.

Ráth Mór...

Contributions to the Literary History of the Thököly and Rákóczi periods. By Koloman Thaly Pest, 1872, 2 vols.

...m alatt ...on adni ...meg a ...g csu- ...család ...lyekről ...yvtárt"

...ve az ...ngyen

...att nyo- ...frt. (Az marad.)

Szép hat dombornyomásu angol kötésben 10 frt. 50 kr., három kötésben 9 frt.

Horváth Mihály. Magyarország függetlenségi harczának története. Uj, szerző által átnézett teljes kiadás. 3 testes kötet. Ára diszes boritékban füzve 6 frt. (A nagy 8-rétü egészen hasontartalmu uj kiadás bolti ára füzve ezentul is 12 frt. marad.) Szép három angol kötésben 8 frt. 80 kr.

Báró Eötvös József. A karthausi. Uj teljes kiadás. Két rész. Egy kötetben. (Sajtó alatt.)

Arany János minden költeményei. Uj, szerző felügyelete alatt nyomatott teljes kiadás. — 3 nagy kötet 90 iv. 1-ső kötet: Kisebb költemények. — 2-ik kötet: Nagyobb költemények. Toldi. Toldi estéje. Murány ostroma. Buda halála. — 3-ik kötet: Furcsa és vegyes költemények. Ára diszes boritékban füzve 5 frt. — Szép három dombornyomásu angol kötésben 7 frt. 60 kr. (A kisebb diszkiadás ára füzve ezentul is 7 frt. 20 kr. marad, diszkötésben 12 frt.)

Szemere Bertalan. Utazás keleten a világosi napok után. 2-ik jutányos kiadás. 2 kötet. Ára füzve 2 frt. Angol kötésben 3 frt. 60 kr.

II-ik Rákóczi Ferencz fejedelem: Emlékiratai a magyarországi háboruról 1703-tól végéig. 5-ik, Thaly Kálmán által ismét javitott, s jegyzetekkel, Rákóczy végrendeletével és a bujdosók sirfeliratival bővitett jutányos kiadás. Ára füzve 1 frt. 20 kr. Diszes angol kötésben 2 frt. (A nagy 8-r. kiadás *leszállitott* ára ezentul is 2 frt. 40 kr. marad.)

ADALÉKOK
A
THÖKÖLY- ÉS RÁKÓCZI-KOR
IRODALOMTÖRTÉNETÉHEZ.

THALY KÁLMÁNTÓL.

ELSŐ KÖTET:

A bujdosók és Thököly kora. (1670—1700.)

TOLDALÉK:

XVI. levél Gyöngyösi Istvántól. (1663—1703.)

PEST.

RÁTH MÓR KIADÁSA.

1872.

„Ez egynihány versek Magyarország dolgát
Mutatják és írják . . . .“

(XVII. századi ének, 273 l.).

Pest. Nyomatott az Athenaeum nyomdájában. 1872.

TOLDY FERENCZNEK

A

MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNET

MEGALAPÍTÓJÁNAK,

50 ÉVES IRÓI EMLÉKÜNNEPE ALKALMÁBÓL,

MÉLY TISZTELET JELÉÜL

AJÁNLVA.

ELŐSZÓ.

Tizenkettedik éve immár, mióta a Rákóczi- és az ennek előzményeül szolgáló Thököly-kor*) történelmét búvárlom. Előttem forogván, hogy „ars longa, vita brevis“: szabad időmet lehetőleg e tanúlmányoknak szentelém; ekkép, kutatásaimat minden irányban,

*) Egyszer mindenkorra megjegyzem, hogy II. Rákóczi Ferencz nevét azért irom így, és nem y-nal: mert azt ő maga is — korában ritka állandó orthographiát követve — mindig i-vel irta, akár magyar, akár latin, franczia, vagy német nyelvű aláirásain egyformán, s kora ifjuságától kezdve. Thököly már nem élt ily következetes helyesirással; ő, minthogy a régi magyarok az i, y, és j betüket tökéletesen egynek vették és fölváltva használták: nevét hol i, hol y, hol j-vel, sőt yi-vel is irta. Azonkívül ifjabb korában úgy, a hogy családi neve régi orthographiáját őseitől öröklé, az ö-k helyett eö-kkel irja vala nevét (Theökeöly, Theökeöli, Theökeölj, Theökeölyi, vegyest;) később azonban — 1682—83 után — folyvást az egyszerü ö-t használá. Nála a Th betű a jellemző: h nélkül nem irá nevét soha; mivel pedig, kivált a későbbi időkben, a legtöbbször „Thököly“-nek irja vala magát: mi ez utóbbi irmódot véltük leghelyesebbnek állandóúl elfogadni.

Bécstől Brassóig és Ungvártól a vasi Vörösvárig kiterjesztve, vagy másfélszáz köz-, nemzetségi- és magán-levéltárban búvárkodtam, s ezekből eddig megjelent tíz kötet történelmi kiadványom s 70—80 kisebb-nagyobb értekezésem és közleményem anyagán kívűl, vagy 2000 ívnyi másolatot, jegyzetet és kivonatot — legtöbbnyire csupa új adatokat tartalmazót — készítettem, a kuruczvilág majdan megirandó tüzetes történetéhez.

E búvárlataim közepette mindig szemeim előtt lebegett azon föltevésem, hogy a tulajdon képi had-, bel- és külügy-történeti adatok mellett, kiváló figyelmet fordítsak a művelődés-, különösen az irodalom-történet mozzanataira, — még a legcsekélyebbeknek látszókat is ideértve. Így történt, hogy levéltár-kutatásaim folyamában, s ezekkel karöltve, a kuruczvilág történeti énekeit s költészeti ereklyéit már 1860-ban elkezdtem nyomozni, — hogy ezeket, ha valaha fölszaporíthatom, külön gyüjteményben bocsássam közre. Az első darab, a melyhez jutottam, a Rákóczi-nótának egy már 1859-ben bírt változata után, a „Kolozsvár a kurucz ostrom alatt“ czímű 1706-

iki ének volt; ezt 1860. nyarán, a Székelyföldön, a Vargyasi D a n i e l-család levéltárában találtam.

A későbbi években még nagyobb hévvel és erélylyel s szélesebb körben folytattam gyüjtéseimet; nem elégelvén meg, hogy e végből a nemzeti muzeum, a m. tud. akadémia, a kir. tud. egyetem nagyterjedelmű kézirattárait — meglepő eredményre jutva — tüzetesen átkutattam: érintkezésbe, levelezésbe bocsátkoztam a kiről csak föltehettem vala, hogy e téren tőle vagy általa gyüjteményemet valamivel gyarapíthatom. 1862-ben hirlapi fölhivást is tettem közzé ez ügyben. Lett is némi eredménye: a mennyiben az ország különböző vidékein akadtak lelkes honfiak, kik egy és más birtokukban levőt részemre lemásoltak s beküldtek, vagy legalább figyelmeztettek: kihez fordúlhatok? Így aztán lassanként úgyszólván az egész országra kiterjedő levelezést vittem, hogy a hova személyesen nem érhetek el, mások által kutathassam föl és mentsem meg, a mit még lehet. Ekként sikerült itt-ott még némely kurucz éneket tudó öreg emberek ajkairól azokat, vagy ha csak töredékeiket is, lemásoltatnom, mely

öregek azóta már többnyire elhaltak; — velök együtt haltak volna el az ó dalok is.

Igaz, hogy számos megkereső és fölkérő levelem maradt válasz nélkül, vagy olyan válaszokat kaptam, hogy az illető effélével nem bíbelődik, fordúljak máshoz; — de nem kezdtem volna czélomhoz erős akarattal, ha illyes közöny elcsüggeszt vala. Irtam másnak, és addig irtam, míg czélt nem értem. Voltak viszont sokan oly igazán buzgók és lelkesek, kik szerény törekvésemben levelezéssel, útmutatással, figyelmeztetéssel, meghivással, régi énekek s ilyeket tartalmazó codexek beküldésével a legszivesebben támogattak, mint például — hogy csak nehány nevet említsek — b. e. Szalay László, Szalay Ágoston, Arany János, Szabó Károly, Révész Imre, Gyulai Pál, Torma Károly, Rómer Flóris, Ráth Károly, Hornyik János, Bartalus István, Szántay Aládár, Lóskay Benedek, Uzsay Ágoston stb. urak, kiknek — valamint az egyes énekek végén, a források megjelölésénél megnevezett t. cz. uraknak is — ezennel hálás köszönetemet nyilvánítom.

Ezen vázolt gyüjtéseim s időközben folytatott levéltárbúvárlataim segélyével, Thököly- és Rákóczi-kori ének-gyüjteményem nehány év alatt tekintélyesre növekedett; — de e kutatások és gyüjtések közben, különösen a nemzeti muzeum és akadémia gazdag s e szempontbúl még senki által keresztül nem vizsgált kézirattárainak átbúvárlása, s az ezekben lelt Mátray- és Szencsey-codexek, Jankovich másolatai stb. fölhasználása, továbbá az eddig ismeretlen Decsy-, Mészáros Péter- s a Lóskay-féle somogyi codex fölfedezése folytán az említett korszakbeli (1670—1735) ereklyék mellett egyszersmind annyi XVI- és XVII-ik századi újon fölmerült énekkel ismerkedtem meg, hogy véteknek tartottam volna egyúttal ezeket is le nem másolni. Ezekből aztán 1864-ben „Régi Magyar Vitézi Énekek és Elegyes Dalok“ czím alatt két kötetes gyüjteményt adtam ki. Mondhatnám, az összes hazai irodalom érdememem fölötti méltatással fogadá e kiadványomat, — mely méltánylat annálinkább buzdít vala a további kutatásra. A mi 1670. előtti históriás-énekeket még ezután találtam: azokat, a „Vitézi Énekek“ kiegészítéseül, a

„Századok“ jelen 1871-ik évi folyamában közlém. A lyrai rész azonban, mint szintén a Rákóczi-kor utáni, — még kiadatlan.

Most idézett 1864-iki gyüjteményem előszavában irám:

„Minden a kuruczvilágra vonatkozó vitézi és történeti dalt ezúttal készakarva kizártam, hogy ezeket majdan külön gyüjteményben adhassam ki.“ (L. az i. h. 10. l.)

Tettem volt pedig ezt részint azon okbúl, mivel akkor 60—70 darabból álló kurucz dalgyüjteményemet újabb búvárlatokkal még teljesbíthetni remélém, — részint pedig azon, idézett előbeszédemben is hangsúlyozott kényszerüségből, mivelhogy e nagyobbrészt „rebellis“ énekeknek közzétételére, még az időtt, 1864-ben, a sajtóviszonyok nem volták alkalmasok.

Most már azonban, hála az egeknek, az alkotmányos élet földerülésével a sajtószabadság is fölvirágozván, — az utóbbi akadály megszünék; és megszünék idők jártával az előbbi ok is. Ugyanis 1864. óta annyira haladtam történelmi kutatásaimban, hogy alig van immár a Thököly- és Rákóczi-kort illető nevezetesb le-

véltár, melyet át ne búvárlottam volna. E búvárlataim által a kurucz dalok számát is megkétszereznem sikerült. Majd másfélszáz történeti ének, egy 150—200 év előtt lezajlott korbúl, azt hiszem, oly jelenség, hogy érdemes vele a világ elé lépni; s épen mivel már jelesebb levéltárainkat jobbadán mind átkutattam, és tíz—tizenkét év alatti nyomozódással, levelezéssel a gyűjtést egyébként is jóformán befejezettnek vélem: elérkezettnek hiszem az időt, midőn ama nagy nemzeti és szabadsågháborúk költészeti emlékeit tovább is tartogatnom nemcsak czéltalan volna, — sőt azokat immár közrebocsátanom, oly szépen fejlődő történetirodalmunk s irodalomtörténetünk érdekei iránti kötelesség. Voltak, kik erre már évekkel ezelőtt ösztönöztek, pl. Vitézi Énekeim egyik ismertetője, Arany „Figyelő“-jében. De akkor még, a föntebbi két okért, korainak tartám az időt. És aligha igazam nem volt, — mert ha a sajtó-állapotok akkori ugyancsak süppedékes talaján valamint-s-valahogy keresztülgázolhatok is, a mi ugyan nagy kérdés: ily teljes gyűjteményt, mint ez a mostani, semmiképen nem lettem volna ké-

pes ezelőtt nemhogy öt—hat, de csak egypár évvel is szolgáltatni. Hiába, ilyféle munkákra nézve csak igaz ma is a régi latin mondás: „nonum prematur in annum.“

A történetirókat, a költészet és irodalomtörténet barátait, a régi magyar politikai, erkölcsi és társadalmi élet tanulmányozóit a jelen gyüjteményre figyelmeztetni, ennek érdekét s értékét latra vetni, — nem az én föladatom. Tegye meg ezt, s hiszem hogy megteendi, a critica és irodalomtörténet; mert hogy némi jelentőséggel birand az, — a két kötetet átforgatva, mégis csak hinni szeretem.*)

Minthogy pedig az itt-ott már, kivált történeti vonatkozásaikban, homályossá vált énekek puszta közlésével a föladatot csak félig véltem megoldottnak: alig fogtam hibázni, midőn úgyszólván minden egyes darab mellé — és ott a hol kellett, terjedelmesebben — tájékozásokat irtam. Mert specialis tanulmányaimnál fogva, épen a tárgyalt kor történeteinek tü-

*) Öntetszelgéstől menten mondhatom ezt; mert hisz csak a gyüjtés, közlés, tájékozgatás az enyém: maga a szöveg a XVII- és XVIII-ik századé. Én csak a szerény bányász vagyok, ki a nemes érczet napfényre hozám.

zetes ismeretével bírva: az illető szövegek egyik-másik helyéből nemcsak hogy az ének keletkezési idejét meghatározhattam, hanem a homályos vonatkozásokat a történelem fáklyájával — legtöbbször levéltári új adatok nyomán — megvilágosítván, egyet-mást tán földeríthettem. Továbbá a versezetek történelmi hátterének vázolása, a bennök szereplő egyéniségek jellemzése, némely állítások egyeztetése vagy czáfolása, életrajzi s egyéb adalékok közlése s egyik-másik ének későbbi korra lett mikénti átszármazásának kifejtése által, a mintegy holt anyagba életet lehelhetni, csonkúlt szervezetét helyreállíthatni, — vagy legalább a könyv használatát az olvasó számára megkönnyíthetni gondolám. Mivel pedig a gyüjtemény becse — meggyőződésem szerint — inkább történelmi, mint aestheticai: azért terjeszkedtem ki inkább történelmi, mint szépészeti fejtegetésekre, — egyébként is, az én szakmám amaz, s nem ez lévén. Óhajtandó lenne azonban, ha akadna író, ki a kuruczvilág költészetéről, a jelen gyüjtemény alapján, aestheticai szempontbúl is értekeznék, — viszonyítva azt más, régibb korszakok költészetéhez.

A gyüjtemény jelentőségét én, történelmi érdekén kívül, főleg abban találom, hogy élő tanúbizonyságot szolgáltat az — az irodalomtörténész nem kis örömére — őseink irodalomszeretetéről, és így magasbfokú müveltségéről, — mint a kik az irodalmat, különösen a költészetet, íme, még a legharcziasabb korszakok egyikében: e negyven évig (1670—1711.) úgyszólván folytonosan pusztító háború fegyvercsattogásai, ágyúdörgései közt, felgyújtott házaik világánál, elparlagosodott telkeiken, s vadonokban és idegen országokon bujdosva is kedvelték és müvelték. Nem voltak oly vadak, oly bárdolatlanok azok a haragos kuruczok, kiknek tábornokaik között — ímé! — szelídlelkü költőkre találunk. (Báró Palocsay György.) Nagymüveltségü fejedelmökrül: a tudományt ápoló és a tanügyért oly sokat áldozó Rákócziról*) s szintoly magas müveltségü helytar-

*) Rákóczi írói hajlamairól s tehetségéről fényesen tanúskodnak munkái, kivált Emlékiratai. Nehány éneket is közöl tőle gyüjteményünk. S hogy Bercsényi mily mesteri próza-író volt: mutatják Rákóczihoz és Károlyihoz irott levelei. Ez utóbbiak némelyikében tréfából versel is, pl. a Zólyomrúl 1706. nov. 25, a Leleszről 1707. oct. 18. s az Ungvárról 1709. apr. 19-kéről keltekben. (L. Rákóczi-Tár, II. k.) Rodosto nevéből is, mikor odamentek, mindjárt magyar anagrammot csinált: Ostorod. — Latín versét Forgách-

tója gróf Bercsényi Miklósrúl, ki a leleszi országos levéltárt megmenté, s kinek válogatott jeles könyvtára, és ungvári palotája a művészetek muzeuma volt, — nem is szólva, csak azt említjük, hogy a német Wagner által (Vita Leopoldi I.) „homo crudus et barbarus"-nak jellemzett Bottyán tábornok ezerekre menő alapítványt tőn iskolákra (a nyitrai k. r. gymnazium), s egy másik híres vérengző vezérök: Bezerédy Imre, éneket készíte a siralomházban, s dalolva ment a hóhérbárd alá! ..... Kisebb tiszteik: századosok, hadnagyok széltére olvasták a táborokban is Balassa és Rimay vitézi énekit; — több adatra leltem, midőn ezek verseinek megszerzésére adatik megbizás; sőt egy a csatatéren elesett szegény kurucz hadnagy holttesténél lévő holmik összeirásában olvasám, hogy oldalán függött tarsolyában ott találták — Balassa verseit!*)

---

nak is olvastam, magyart nem találék. Zrínyi hires „Ne bántsd a magyart"-ját ő adá ki először.

*) Beniczky Péter verseit is jól ismerték és használták a kuruczok. Így pl. a kir. kamarai levéltár rendezetlen részében, az egykori Rákóczi-levéltár romjai között, Vélics Zsigmondnak egy 1704. julius 19-kén Kis-Csécsről a fejedelem főkamarása s kincstar-

De itt e gyüjtemény: mennyi ének maradt fönn — ímé! — s hányféle változatban korukról még másfélszáz, illetőleg kétszáz év után is; pedig rendszeresen kurucz énekeket, le énhozzámig, senkisem gyüjtött, se föl nem jegyezték nagyobb részét, — úgy hogy a fönnmaradottaknál, annyi idők, annyi változások óta, s annyi üldözés folytán — mert a Rákóczi név is szorosan tiltva volt — bizonyára sokkal több veszett el, s merült lassanként, az elhaló öregekkel feledékenységbe.

Midőn ezeket, mint egy rég eltemetve nyúgovó kor síremlékeit, sorba állítva s mohos feliratait vonásit fölfejtve, megszólaltatnók:

---

tója Kőrösy Györgyhöz a táborra czímzett levelére bukkantam, melynek külső lapjára Rákóczi hadi cancelláriájának valamelyik iródeákja, tollpróbálgatásúl egyéb szavak közt Beniczky „A kívánatos kikeletnek gyönyörűségéről" czímű éneke e két kezdősorát irá:

„Víg tavasz felderült,
Virágokkal frissült."

Ugyan ilyfélét írt tán épen azon irnok, Sréter János tüzérségi dandárnoknak egy 1710-iki consignatiójára, valami vallásos énekből:

„Óh Istenem, mely nagy vétkem!...
Mutass nekem oly olajt,
Hogy pokolban ne kiáltsam
Véghetetlen jajt!"

(A vörösvári Rákóczi-Aspremont-Erdődy-levéltárban.)

szóljunk itt rövideden, emlékezet okáért, amaz örökre elenyészettek néhányáról, melyeknek ha szövege nem is, de legalább egykori léteztüknek nyoma ránk maradt.

Mindenekelőtt ama „Rajta kurucz!...“ czímű ének említendő, mely alkalmasint csatadal lehetett; őseink harczkiáltása ugyanis soha nem az újabb időkbeli, francziás „Előre!“ hanem mindig a „Rajta, rajta!“ riadal volt. A „Rajta kurucz!“ czímű ének emlékezetét gr. Forgách Simon, Rákóczi egyik tábornagya tartotta fönn, a ki Gönczrül 1704. aug. 31-kén kelt, s fejedelméhez szóló levelében írja:

„Vagy tetszik bátyám generális Bercsényi uramnak ex partibus hadakozni, vagy sem: denique, ordo est anima rerum; lám, ő kegyelmének csak tetszik, hogy az muzsikási*) az Paspüctet (így) el tudják vonni, és az Rajta kurucz tánczot is“.**)

Hogy itt táncznótáról van szó, — ne ejt-

*) Bercsényinek Cedron nevű — úgy látszik tekintélyes, képzett zeneművész — karnagy („Cedron uram“) vezetése alatt nyolcz udvari zenésze vala, köztük egy czimbalmos is, és két német hauboista; a többi, neveik után itélve, magyar.

**) Eredetije a Rákóczi-Aspremont-Erdődy-levéltárban Vörösvártt.

sen bennünket zavarba; hisz tudjuk, hogy a magyar dalok egyaránt alkalmasok tánczra és énekre.

Forgách levele 1704 közepén kelt: tehát a „Rajta kurucz!...“ ének a Rákóczi-háború első időszakából való. Nagy kár, hogy úgy szövege, mint dallama elenyészett; tán méltó párja volna ma a híres Rákóczi-indulónak.

A Rákóczi-forradalom egyik elkezdője s a Felső-Tisza táján igen népszerű alakja: a hű Esze Tamás vala, ki mint dandártábornok esett el 1708-ban Nyitra alatt, s kiről gyüjteményemnek is több darabja emlékezik. Esze Tamás egyik ivadéka: Tarpai Esze Ferencz úr, 1866. juliusban Szatmárból feljövén Pestre, megismerkedett velem; megkaptam ősapjának hiteles arczképét tőle, melyet aztán a „Vasárnapi Újság 1868. évi 27-ik számában közlöttem is. Esze Ferencz úr említé előttem, midőn tőle őséről maradt családi tradítiók után kérdezősködném, — hogy immár elhalt édes atyja sokszor olvasott volt előtte egy hosszas, régi éneket Esze Tamásról, mely a Rákóczi-háború első éveinek eseményeit tar-

talmazta; de ő már nem tud belőle egyebet e két sornál:

„Esze Tamás — mert nem volt más,
Kassavárát bevette."

Úgy hiszem, hogy eredetileg „Kassa várát" helyett „Szatmár várát"-nak kell vala állnia; mert Esze Tamás Szatmár vára hosszas ostromzárlata- s utóbb meghódításában csakugyan tevékeny részt vőn, — Kassa alatt pedig 1703. s 1704-ben ő nem táborozott.

Fölkértem Esze Ferencz urat: kutassa föl odahaza a netalán még meglévő régi kéziratot, vagy tudakozódjék a család más tagjainál, és ha meglelheti az ódon éneket, örvendeztessen meg vele. De mint később irá, czélt nem érhetett; a kézirat már meg van semmisítve, s az éneket sem Tisza-Újlakon lakó bátyja Esze Gábor úr, sem egyéb családtagok nem tudják többé.

Harmadik énektöredéket a kir. kamarai levéltár Rákóczi-iratai közt leltem, Czegei Vass Dániel erdélyi főispánnak 1708. sept. 18-káról Máramarosbúl, Barszafalváról Rákóczihoz irott eredeti levele első lapján. E lap aljára ugyanis a fejedelmi cancellária valamelyik poeticus

szellemű iró-deákja, vagy szerelmes ifja, tollpróbálgatásúl más szavak mellett e versszakot irá:

„Hatalmadban vagyok,
Megadtam magamat;
Szerelem békója
Bírja már lábamat."

Ha nem valami régibb műköltőnk különben is fönnmaradt verséből van véve, — kár hogy egészen le nem írá e jól indúló dalt az ábrándozó ifjú.

Egy régi színműnek is reánk marada emlékezete, Mátyás királyról; mely színdarabot Kassán 1707. december 28-kán a jezsuita-tanárok fölügyelete alatt álló „nemes ijfak convictusa"-beli fiatalok, fejedelmi pártfogójuk Rákóczi és udvara előtt játszották el, tanáraikkal együtt. Beniczky Gáspár, a fejedelem magántitkára irja erre nézve, nagybecsű naplójában, a nevezett napról, hogy Rákóczi

„Ebéd után kevés ideig maga hálószobájában contineálván magát, confluálván oda némely senátor urak és méltóságos Fő-Generális (Bercsényi) is, — a jesuitákhoz comoediára ment ő Felsége; az kik is régi Mátyás király dicső cselekedetit producál-

ván, tovább három óránál ott mulatott ő Felsége, és onnét maga szállására visszament méltóságos Fő-Generális úrral."*)

Nagyon becses volna e színművet ma bírnunk, kivált ha az — mint a kassai jezsuiták akkori viszonyaiból épen föltehető — magyar nyelven volt írva.

Gyüjteményembe, a különben némileg szintén vegyes nyelvűnek mondható „Szécsényi gyűlés" czímű parodián és a II. kötet Toldalékában közlött tősgyökeres nemzeti jellegű és tartalmú két latín hymnuson kívül, csupán magyar énekeket vettem föl. A meglehetős számmal levő deák versezetekre is kiterjeszkedni, mivel a magyar nemzeti irodalom ereklyéi gyarapítását tüzém ki czélúl, — nem vala szándokom. Megemlítem azonban, hogy ilyenek is nem ritkán kerültek kezeim közé. Például a Kolozsvártt, 1705-ben, Rákóczi tiszteletére állított ékes diadalívre páter Székely ottani jezsuita — később sáros-pataki plébánus — által készített latín dicsversek, melyek a Theatrum Europaeum 1706-iki évfolyamában s Kolino-

---

*) Rákóczi Tár I. köt. 81. l.

vicsnál is (Commentarii) megvannak. — Egy, Rákóczihoz szóló, dicsőítő latín óda, alkalmasint szintén 1705-ből, mely az Újváry Tamás által Ritschan tábornok fölveretéséről s Szatmár vára megvételéről irtt s a fejedelemnek ajánlott magyar versekkel egy (irott) füzetkében foglaltatik, a vörösvári levéltárban. (V. ö. jelen kiadványom II. kötete 43—44. lapjait.) 1707-ből: „Laetitia Transsylvaniae“ czímü, Rákóczinak fejedelmi ünnepélyes beiktatása végett ez év tavaszán Erdélybe érkezése örömére, Lischovíni Ferencz András bölcsészet- és orvostudor s a fejedelem tábori orvosa által írva s in folio négy levélen kinyomatva. (Egy eredeti példánya gyüjteményemben. Nyom. 1707, hely nélkül.) Ugyanekkor a deési kántor is nyújtott át Rákóczinak, e városon keresztülutaztában, üdvözlő deák verseket. (Vörösvári levéltár.) 1708-ból ismeretesek előttem: a) a Bezerédy Imre halálára, b) az ugyanannak síriratáúl szerzett latín versek, — továbbá egy zöld, fehér és piros színü betükkel s diszítményekkel ékesen kifestett és mesterségesen öszszecombinált üdvözlő és dicsőítő versezet Rákóczihoz, Olasz Lászlótúl. (Vörösvártt, jelenleg

díszes keretbe foglalva, gr. Erdődy István családi muzeumában.) 1709-ből egy, Tolvay Gábor kir. ítélőmesterre, mint békeközvetítőre kurucz részről szerzett csattanós gúnyvers („Epigramma in Gabrielem Tolvay“) és erre labancz pártról írt felelet. (Egy példánya Szent-Antalon a hg Koháry-archivumban, más, szintén egykorú példánya gyüjteményemben).

Legyen elég e latín versek közül ennyit említenem, noha több is fordúlt meg kezemben. A Bezerédyre és Tolvayra irottakat kivéve, a többinek nem sok tartalmi becse van; eme négyet majd illető munkáimban közlendem. Száraz, merev scholasticismus jellemzi az ezen kori deák költészetet. Bár inkább Bercsényi csípős epigrammái s találó anagrammái maradtak volna fönn, melyek közül az az egy-kettő is, a melyet ismerünk, mutatja, hogy szikrázó elmésségük s játszi élénkségük által ugyan örvendetesen válnak ki koruk szellemtelen, sivár latín poéziséből.

A kuruczvilág költészetét jelen gyüjteményemben 1735-ig, Rákóczi halála évéig vezettem le, — ezen, az alföldi Péró-féle mozgalommal egy időben történt gyászesemény szolgál-

ván legillőbb zárkövül.* Mert ámbár amaz ivadékokra terjedő hatásnak, melyet a nagy kurucz szabadságháború nemzetünkre tett, a költészetben is föltetsző jelenségei a szatmári békétől (1711.) már majdnem egy egész negyedszázaddal errébb eső rodostói gyásznál (1735.) még tovább is nyomozhatók; — mindazáltal e jelenségek 1735-ön innen már más idők, más behatások bélyegét viselik, s a régi Rákóczikort csak mintegy példaképen, emlékeztetésül, buzdításul emlegetik föl. Sok, a maga nemében érdekes darab van azonban ezen 1735-ön innen: Mária-Terézia és II. József korabeli nemzeti és politikai énekek, verses-krónikák és országgyülési pasquillusok között is. Hü képei azon időknek. Méltó, hogy egykor tán ezekből is önálló gyüjteménynyel lépjek elő, — de még nem rendelkezem annyival belölök.

Most és itt ezekre nézve csak annyit van helyén tennem, hogy az 1735-ön inneni nemzeti énekek és verses emlékek azon részleteit elősoroljam röviden, melyek a már rég lezajlott kurucz-világnak még mindig élénk utóhatása alatt, ennek szereplőire vagy eseményeire vonatkoznak vissza.

Ezek időrend szerint a következők. Gr. Károlyi Sándor, Rákóczi egykori híres tábornagya 1744-ben elhúnyván, holtteste fölött junius 22-kén Kaplonyban Novák István, szent Ferencz-rendű áldozár hosszú magyar gyászbeszédet tarta, mely három évvel később, Pozsonyban „Royer maradékinál“ ki is nyomatott. Ebben a szatmári békére vonatkozó vers is fordúl elő, ekképen.

Szónok megemlíti, hogy a gr. Károlyiak czímerében karoly (karvaly, karaj) madár vagyon, mely „körmös, éles-tekintetű, nemes természetű, szívszerető, sebes szárnyokon járó.“ „A karoly-madárrúl pedig — folytatja — azt írják a természet dolgait vizsgáló bölcsek, hogy ő maga gazdájának ugyan híven szolgál: de ha hív szolgálatjáért érdemetlenül tartatik, tőle elszáll; ha pedig gazdája néki szívet mutat, azt távolrúl meglátván, azonnal visszatér. Ezt így lerajzolván valaki, illyen írást tőn fölibe: Redibit ad dominum. Meg fog térni urához. — Nemes karolyja természetivel bírt néhai méltóságos gróff Károlyi Sándor; híven szolgált Alexandere, férfiúi segítője vala koronás urának. Hívségének jeleit, férfiúi segedelmének

nyertes zálogit*) nemde-nem bémutatá-é? — Ha megsérült, és mint nemes karoly-természetü magyar, egy kevéssé elszállott: nemde, midőn felséges koronás urának hozzá s nemzetéhez hajlott szívét látá, azonnal redivit ad dominum? Megtére urához; — nem ugyan puszta marokkal: hanem megbúsúlt nemzetének minden seregivel,**) mondván:

Látom, hogy királyom jó szívét mutatja,
Elszállott Karolyját azzal visszahíjja, —
Megtérek, és lészek szerelme, Karolyja,
Holtomiglan igaz, hív magyar szolgája.

....Illyen Alexandere ő férfiúi segítője volt abban a megbúsúlt időben koronás királyjának, édes hazájának s nemzetének néhai méltóságos gróff Károlyi Sándor, — melly jelos töttivel olly kívánatos, csendes és hosszas békességet szerze és hirdete egész hazánknak, nemzetünknek, mellyhez hasonlót hazánk krónikáiban ritkán olvasunk; és hogy abban mind-eddig is megmaradtunk: Isten után az ő Sándorságának, férfiúi segedelmének, karoly-sze-

*) Az 1703. májusában Dolhánál szétvert kuruczoktól nyert s Bécsbe vitt zászlókat érti.

**) A nagy-majtényi mezőn, a szatmári béke kihirdetésekor meghódolt és hazaoszlott kurucz seregek.

mekkel vígyázó serénységének köszönhetjük, és ez gyászos ormozat alatt nyúgovó hideg tetemit áldhatjuk."

Másik vonatkozást egy 1747-iki versben találunk, mely az Andrássy grófok ősi várában Krasznahorkán létező olajfestmény föliratáúl szolgál. E kép egy vén kuruczot, Dobos Andrást: egykor Rákóczi fejedelem és gróf Bercsényi Miklós híres dobosát, később 1707-től 1747-ig az Andrássy-ház hű szolgáját ábrázolja, magas fekete-süveggel, nagy fehér hajjal, szakállal és bajúszszal, sűrű, sárga zsinóros kék kurucz-(övig érő) dolmányban, kék nadrágban, sárga csizmákban, piros csótáros lovon ülve; előtte pár félfenekű rézdob. Az életnagyságú festmény fölirata következő:

„Haec persona senectute formosa vulgo Dobos András, olim famosus tympanista Principis Francisci Rákóczy et Comitis Nicolai Bercsényi; illo tempore ipsius tympana ita resonabat:

Jó urunkra feltámadtunk,
Semmit nyertünk — csak vesztettünk:
Országunkból kibujdostunk, —
Magyar bortúl elmaradtunk.

His finitis et suis Dominis desertis, Eadem praelaudata persona actu vivit, sub protectione Andrásiana, servit Annis 40. in Arce Krasznahorka; modo vero in dangore tympanarum taliter erit echo sonum:

Új királynénk, jó Asszonyunk
Légyen nékünk protectorunk;
Hűségében megmaradjunk, —
Vivat! vivat! úgy doboljunk.

Picta in Arce Krasznahorka, Anno 1747."*)

Egy későbbi, már az elnémetesedés teljesen beköszöntött korában szerzett,

„Édes hazánkfiai —
Boldogúlt bajnokai"

kezdetű keservdalban, miután a költő az uralgó önkény és elnyomás, a mágnások elfajzása s a nemesség tétlensége fölött keserűen kifakad, — orvoslást csak fölülről várva, így sóhajt föl:

„Rákóczi! édes vérünk,
Régi híres vezérünk:
Kérd a magyar szenteket —
Ne hagyjanak bennünket!"

Az „Egy hív magyar sóhajtása, 1790-ben"

---

*) Festette b. Andrássy Ferencz, b. Andrássy Istvánnak, Rákóczi tábornokának fia.

czímü, buzgó hazafi-érzelemmel irtt bánatos dal is Bocskay- és a Rákócziakra tekint vissza:

„Hej Bocskay, R á k ó c z i a k, —
Bennetek volt a magyarnak
Hajdanában reménysége,
Segedelme, dicsősége."

Sőt még a híres, pompás magyar testőrzősereg is a kuruczok emlékezetével büszkélkedett:

„Szép is a magyar, mint lovon,
Szintúgy gyalog-mentében :
Abban a testéhez vágott
Kis, k u r u c z o s m e n t é b e n."*)

A jelen század első negyedében, a Napoleon bukása után bekövetkezett reactió korszakában is még mindig R á k ó c z i és a k u r u c z - v i l á g emlékezetére, mint dicső szabadítóra s dicső szabad korra merengett vissza az elnyomott magyarság; pl. az „Á t o k f o g t a m e g a m a g y a r t" kezdősorú, országszerte híres honfidalban, (1822.) ekkép :

„Meghalt Zrínyi és R á k ó c z i :
Támadt Eötvös és Almási,
Kik árulják az országot —
Véle a szép szabadságot."

*) Szirmay Antal : „Hungaria in Parabolis" a magyar gárdáról irtt versben, 60. l.

S a dal utolsó versszakában:

„Hozd fel Uram! a csillagot,
Utánna a holdvilágot:
Támaszsz kis kuruczvilágot —
Ne dúlja német országod!“

E dal hatása is gyújtó volt, kivált a középnemesség közt, s az elcsüggedt lelkeket fölvillanyozá; — de mi ez azon országos, megrázó, mély benyomáshoz képest, melyet a hamvaiból föleleveníttett eredeti Rákóczi-nóta 1790-ben, a nagy nemzeti ébredés hajnalán gyakorolt, Kárpátoktól a Dráva vizéig?!... E történelmi hatás — melyről itt csak megemlékezünk, miután a maga helyén (II. k. 214. s köv. ll.) tüzetesen értekezünk róla — mutatja: mily messze időkbe nyúlik le, és mily jelentőséggel, a Rákóczi-kor költészetének nemzeti befolyása. Sőt még tovább is, — egész napjainkig észlelhetjük azt. Hisz ugyanezen Rákóczi-nótának korunk szelleméhez idomított fönséges dallama: a Rákóczi-induló volt a magyarnak 1848—49-iki dicső harczaiban lelkesítő csatariadója, s 1860-ban, 61-ben ébresztője, vígasztalója, buzdítója! Mily gyorsan terjede el szintén 1860-ban, 61-ben ország-

szerte, s az akkori politikai magatartásra mintegy jelszóúl szolgált egy másik kurucz dal is: az 1706-iki „Ne higyj magyar a németnek!..“ (II. k. 114. l.) Végsorait ennek csak az imént idézé föl újból Kossuth Lajos, egyik legutóbbi nyilt-levelében.

Szóval, ha lelkesítni akarunk: örömest nyúlunk még ma is vissza Rákóczi nagy neve- és emlékezetéhez, s a híres kuruczvilág költészetéhez, zenéjéhez. Legélénkebb bizonyság ez arra, hogy ama dicső — bár tragicus végű — kor emléke, szelleme s irodalma nem avúlt el, nem lehet hatástalan ma sem! ...

A „Murányi Vénus“ és „Keményiász“ halhatatlan költőjének az I. kötet Toldalékában közlött XVI. eredeti levelére vonatkozólag legyen elég csak annyit megjegyeznem, hogy Gyöngyösinek egész 1869-ig egyetlenegy levele sem volt ismeretes; — annyivalinkább sietek tehát ezeket, mint szerény levéltárbúvárlataim eddigi eredményét, itt összegyűjtve közzé tenni. Nemcsak a költő életrajzához s a kor ismeretéhez tartalmaznak azok új adatokat: de néhányuk, pl. a III. sz. alatti, irályilag is kiváló becscsel bír. Négyet közülök már kiadtam volt

egyszer a Századokban, tizenkettő itt jelenik meg először.

A mi végre a kútfőket, melyekből meríték, illeti: azokat e helyütt fölösleges volna ismertetnem, miután ezt külön-külön, minden egyes darabnál megtevém.

Budán, 1871. december 1-jén.

Thaly Kálmán,
a magyar, a milanói s a turíni tudományos Akadémiák tagja.

MAGYARORSZÁG ROMLÁSÁRÓL.

— 1670. april 28. —

Ad notam : „*Gyenge szavú
Te víg kedvű . . .*“

1. Tűz-víz között
Megütközött
Kis Magyarország,
Végromlásra
S hervadásra
Jutott szép virág;
Jaj, mire jutál,
Hogy el nem futál!...
Kívül belül
Mint egy asszu ág.

2. Mert immár
Érted jár
Mindenfelől nagy veszély,
Elől tűz,
Hátúl űz
S kerget az víz, mint az szél;
Mert nem méz
Az mit neked
Hátad megett
Barátod beszél.

3. Mint ledűlt fa,
Kin valaha
Nagy bátorsággal
Az madarak
Fészket raktak
Oly vígassággal, —
És már düléshez
Készűl eséshez,
Gyökerei
Felfordulni
Készek azonnal...

4. Leszegik,
Tördelik
Szállásadó gallyait,
Elhányják
Nem szánják,
Tűzre vetni ágait;
Vagdalják
S azt mondják:
Nem kár vágni,
Felbárdolni
Minden tagjait!

5. Ily keserves,
Veszedelmes
Most az te ügyed;
Ez világban
Oly habokban
Forgasz, elhigyjed,
Mellyekben halál
Kétfelé kaszál:
Mert nem tudod —
Kit uralnod,
Vagy kit kell félned?

6. Ki szánja,
Ki bánja,
Ki neveti bajodat;
Ki rontja,
Ki tartja
Privilegiumodat.
Nem látod
S nem tudod,
Hogy kell hinni
S kire bizni
Szabadságodat?!

7. Mézet vártál
S ám találtál
Keserű mérget,
Édes ízben
Mint rút vízben
Elnyelsz sok férget:
Mert ártásodra
És bántásodra
Az álnok szív
Mint felvont ív
Mindent felkerget.

8. Noha most
Szép színt oszt
Festett szóknak pompája:
De megront,
Bút rád ont
Még ő terhes igája!
Mert úgy jár
— Elhidd bár —
Hogy végtére
Keserűre
Válik nótája.

9. Nyavalyádnak
Melyben hajtnak
Most mindenfelől,
Mi az oka?...
Jaj, practica! —
Ámbár vedd elől;
Mert veszélyedre
S nagy inségedre
Te véredben,
Kebeledben
Kígyót neveltél!

10. Tápláltad
S hízlaltad
Árulódat, károdra.
Vétettél:
Mert vertél
Vasat saját lábodra!
Ódd magad,
Mert meglátd,
Hogy fiaid —
Árulóid
Visznek rabságra.

11. Óh idegen,
Immár régen
Meghűlt álnok szív!
Ki hazádhoz,
Jó anyádhoz
Nem lehettél hív!
Mérget forraltál
Kit fel is adtál;[1])
Csak elnyelhessed
S megemészthessed —
Míg megfojt az ív.

12. Romlását,
Vég-kárát
Hogy nem szántad hazád-
nak,
Hogy ily jajt
Szörnyű bajt
Szerzél édes dajkádnak!
S ha Isten
Van mennyben:
Mindezekért
Keserves bért
Ád még magadnak!

13. Te pediglen
Vénségedben
Megromlott haza!
Keserves kínt
Nyelsz, óránkint
Nögvén óhajtva...[2])
S talám azt véled,
Hogy immár téged
Nem fiaid:
Árulóid
Ejtnek halálba!...

14. De ne félj,
Hitben élj;
Bízd Istenre dolgodat!
Elhidd, bár
Órát vár —
Megsegíti bajodat,
S végtére
— Későre! —
Mind elveszti,
Megemészti
Árulóidat!

Ámen.

Tájékozás. Ezen, a legtisztább hazaszeretetből fakadt, nevezetes politikai éneket Kabothy Istvánnak — Dobay András Sáros vármegyei jegyző és a felső-magyarországi XIII. vármegye Eperjesen 1869.

---

1) Fel is tálaltál értelemben.
2) Sóhajtva helyett, régies.

april 30-kától május 22-kéig, továbbá Beszterczebányán 1670. martius 19-kétől 28-káig tartott gyűlésein a nevezett megye követe iródeákjának' — jegyzőkönyve tartá fönn. E könyv a Zrínyi Péter, Nádasdy és I. Rákóczi Ferencz-féle összeesküvés erjedésétől — kivált azon túlnyomólag protestánsoktól lakott országrészeken — mindenfelé forrongásnak indúlt ezen végzetesidőből, mely a már-már kitört kurucz-világnak mintegy nyitányát képezi, az említett gyűlések actáin kívűl négy éneket tartalmaz, köztük ezt az akkori közállapotokra vonatkozót Teljes czíme ennek Kabothynál: „Magyarország utolsó romláshoz közelgető állapotját kesergő ének". Keltét a gondos leiró föléje irta: Die 28. Aprilis 1670. Versmértéke, mely tárogató-dallamot árúl el, majdnem egészen egyez a Szeőke Ambrús székely poéta által 1662-ben szerzett Kemény-indulóval:

„Énekeljük székely táborunkban, Héjasfalván, anno 1662.

1. Jön Kemény —
És remény
Véle jön;
Kőrösön
Német had
Serény vad
Lovon már
S reánk vár.
Siess kemény magyar,
Mert jön török agyar.

2. Apafi
Hazafi —
Jaj be kár!
Szégyen vár.
Holnap vér
Neked bér.
Reszket már
Segesvár . . .
Siess kemény magyar,
Mert jön török agyar.

3. Ebesvár —
Ebet vár!
Jaj be kár.
Székely kar
Mást akar.
Bajnok-szív
Egynek hív.
Kemény, gyer!
Hadad nyer.
Siess kemény magyar,
Mert jön török agyar.

4. Édes hon
Hozzád von
Szívünk, mert
Békét nyert
Bethlen már, —
Vérünk bár
Folyt immár.
Mert székely szív
Hejh! mindig hív.
Siess kemény magyar,
Mert jön török agyar."

Gr. Kemény József kéziratgyűjteményéből. Közölve volt egyébiránt már e Kemény János fejedelem indulója, a Tudományos Gyűjteményben, 40 év előtt; mindazáltal, egybehasonlítás és az ugyanezen szerzőtől következő ének kedvéért, jónak láttuk itt újra föleleveníteni.

Visszatérve a Kabothy-féle jegyzőkönyvre, megjegyezzük, hogy annak eredeti kézirata jelenleg a m. tudom. Akadémia történelmi bizottságának tulajdonát képezi, hová közelebbről vétel útján került, Németh Antal ügyvéd úrtól. A benne foglalt többi versek czímei: 1. „Magyarországnak veszedelméről Philussal való beszélgetése annak az kinek". 2. „Magyarország végső veszedelmének okait kirajzoló Philusnak megfelel Theophilus". 3. „Dignos digna decent". (Pasquill gr. Csáky Ferencz kassai főkapitány ellen.) Mind e versek azonban a föntebbinél előbbi keletűek, tehát korunkhoz szorosan véve még nem tartoznak.

„KURUCZ DAL SZÉKELYORSZÁGBA."

Énekeljük, Szeőke Ambrús irta, anno 1670.

1. Székelyföld
Mindig zöld.[1])
Hazám ott —
Szívem ott.
Jaj be szép
Székely nép!
Székely vér
Magyar ér.

2. Kicsíny vagy:
Mégis nagy
Hűvség ott;
Hideg vagy:
Mégse fagy
Szíved ott!

Tájékozás. Gr. Kemény József kéziratgyüjteményéből. Rövid bár, de gyönyörű apotheozisa a székely hűségnek és hazaszeretetnek. És noha az 1670-ik évi fölkelés hullámai Erdélyt nem érinték: érdekes bizonyságáúl szolgál a jelen ének, már csak czíménél és kelténél fogva is, annak, hogy a szabadságért zászlót emelő

1) Czélzás a székely havasok örökzöld fenyveseire.

magyarországi testvérek küzdelme, a távol Székelyföldön is visszhangot keltett. E körülmény mellett szól az is, hogy a székely nép, mely a Rákóczi-házhoz, s legközelebb a nagyratörő II. Rákóczi György fejedelemhez váltig, egész a gyalui téren történt hősi elestéig tántoríthatlanúl ragaszkodott, — igen természetesen, már e hagyományos hűségénél s kegyeleténél fogva — melyet később is, II. Rákóczi Ferencz iránt oly fényesen tanúsított — sem nézhette érdeklődés nélkül ama zászlót, melyet (1670-ben) a távol tiszai részeken, szeretett és szerencsétlenűl elbukott fejedelmök fia, I. Rákóczi Ferencz emelt vala, a szabadság nevében. Érzék önkénytelenűl, hogy Magyarország bukása Erdélyét is előbb-utóbb maga után vonná. Ezért segítették később a bujdosókat is.

PAPVILÁG MAGYARORSZÁGON.

— 1671 elejéről. —

A versfejekben:

„Papvilág magyart rág.
Mert nála uraság."

Ad notam: „*Egekben lakozó szent. . . .*"

1. Pillises [1]) fejeknek hódult magyar nemzet:
Mire hogy magadat eszedben nem veszed?
Hol van régi okos hadviselő eszed —
Hogy papok igáját nyakadra ereszted.

2. Akàrhová tekints: mindenütt pap az úr,
Kincses jószágodban ő kedve szerént dúl,
Minden dolgaidban, tanácsodban pap túr —
Akaratjok ellen nem pöndülhet egy húr.

3. Pap töltözik minden te jövedelmeddel,
Pap bír országodnak legnagyobb részével;
Pap hízik zsiroddal, töltözik kincseddel:
Te koplalsz, nyögsz, nézed csak könnyes szemeddel.

4. Váraidat mikor víjja az ellenség:
Nincs akkor papoktúl semmi hadi költség;
Országod pusztítja idegen nemzetség:
Szép jövedelmidbül nincs semmi segítség.

---

1) Pilis = papi süveg.

5. Isteni szolgálatra lám mindenik állott :
De az üdvösségre kicsiny útat nyitott —
Éltében aligha három misét mondott,
Csak az jövedelem zsákjában csúszhatott.

6. Lehessen köntöse, — hagyján, ha nem jó pap!
Bárányköntös alatt annál hamarébb kap ;
Minden practicát kezd, minden dolgához kap . . .
Ha ördög nem viszi — végben viszi az pap!

7. Az ország dolgárúl papok dirigálnak,
Törvényt, causákat azok indicálnak ;
Világi tisztekben papok válogatnak :
Csak azt nem nyerik meg, az mit nem akarnak.

8. Gondviselő urunk vala palatínus : [1])
Mostan gubernátor egy hitvány plébánus, [2])
Ki nem használ testnek, valamint az vadhús,
Hogysem hazánkfia : veszedelem , nem hús.

9. Mert tudjuk : az kinek nem borja, nem nyalja ;
Német, olasz : magyarnak nem jó barátja ,
Nemhogy igyekeznék országunk javára :
Sőt inkább öregbül ország nagy kárára.

10. A mostani királyt pap tartja fékszárnál,
Arra húzzák-vonszák mint érsek praedicál ;
Hogyha ellenek jár : pápa átka rászáll, —
Csak papvilág fénylik : a magyar alászáll!

---

1) Wesselényi Ferencz.

[2]) Szelepcsényi György, esztergomi érsek s kir. helytartó.

11. Gonosz fogásokkal szegényt elhitették —
Királyi szent hütit véle megszegették ;
Eretneknél hittel az mi fogadtatik :
Nem szükség megállni, — illyen ok vettetik.

12. Istennek megesküdt igen erős hüttel :
Országunkban nem bánt senkit üldözéssel,
Hanem három vallást megtart békességgel :
Mégis fogásokkal játszik szent hütivel.

13. Az egész országnak, nemcsak eretneknek,
Esküdt meg ily hittel az magyar nemzetnek :
Régi szabadságát megtartja népinek ,
Minden igazságát öregbíti ennek.

14. Romlott országunk lám, most is érzi s látja :
Hogy az állhatatlan hitét meg nem állja —
Midőn szabad nemzetünket sarczoltatja,
Temérdek adóval éppen elpusztítja.

15. Tekénts(d) az papfogást : mit használ lölkének,
Midőn megszegette hitit eretneknek —
Meg meri szegnie szintén úgy többinek ;
Mely hitetlen egynek : ollyan mindeniknek !

16. Régi magyar László [1]) király hütszegése,
Ki nem keresztyénnek, csak pogánynak szegte :
Elég példa volna erős büntetése , —
Mert az igaz Isten végre megbüntette.

---

1) I. Ulászló.

17. Annak is Julián, p a p vala főoka,
Mint amaz várnai veszedelem mondja;
Pápa hatalmával noha ő átkozta:
De török az népet kötözte, rontotta.

18. Győzödelmet azért most is ellenségen
Leopold nem vehet semmi nemzetségen;
Pusztúl birodalma, húzzák minden helyben:
Győzhetetlen császár győzetik mindenben.

19. Magyar magyart azért rontja országunkban,
Azért támad annyi had birodalmában,
Körösztyén körösztyént rontja országunkban, —
Pogány örömére elfogyunk magunkban.

20. Ez két hitszegésért kétképpen szenvedünk —
Egy: az szabadságért miképpen szenvedünk,
Más: Isten igéjét szomjúhozza lölkünk . . .
Szent Jehova-Isten, szánd meg szegény fejünk!

21. Rád néz Igaz Bíró, magyarok királya,
Meglásd, hogy megéget az papok igája!
Ímé, koronádnak főoltalmazója
Az pogányhoz állott, ki volt őrállója. [1])

22. Tapasztalja mivel hited hamis voltát;
Elvonád magyarnak régi szabadságát,
Pap-urakra biztad minden igazságát,
Nem hagyád békével lölkünknek jószágát.

---

[1]) Z r í n y i P é t e r értetik, s minthogy halála még említve nincs: az ének valószinüleg 1671. a p r i l 3 0-i k a e l ő t t keletkezett.

23. Neved hirdetői, Ígéd forgatói
Tömlöczczel kínzatnak lölkünk tanítói;
Pusztán állnak mastan Istennek templomi —
Csak égi madarak sokaknak lakosi.

24. Az mely kevés pap van isteni szolgálatra:
Több van mind kölletlen tisztre, uraságra;
Nagy jövedelmeket mindenik kivánna —
Nem törődik azon, akármint szolgálna.

25. Légyen oly juhpásztor — itélje meg Isten! —
Ki nem gondol nyájjal, hogy akármint légyen:
Csak őneki bőven sok gyapjat neveljen, —
Mint henyélő here, hasznával élhessen.

26. Az ily ragadozó béres-pásztoroktúl
Ments meg szent Jehova, illyen farkasoktúl;
Szelíd pásztorokkal áldj meg jóvoltodbúl, —
Lölki csöndességgel áldj meg irgalmadbúl!

27. Ügyét magyaroknak, Magyarok Istene,
Az ki Scythiábúl voltál ki-vezére:
Szánd meg!.. Légyen elég ennyi büntetése —
Add meg szabadságát, régi segítője!

28. Rettentő ostora ki sok népnek vala,
Tizenkét országnak parancsoló ura:
Ne engedd végtére, Istennek jobb kara —
Németnek, papoknak hogy legyünk jobbágya!

29. Az Izráel népét lám, gyakran próbáláď,
Ellenség kezében midőn ostorozád:
De könyörgéseket ismét meghallgatád
Midőn terhek alól őket szabadítád.

30. Szegény magyaridat ha már pogány nembül
Népednek választád, régi kegyelmedbül:
Ments meg szent Jehova, mast is ez inségtül —
Hogy örökkén áldjuk neved igaz hitbül!

31. — Adót midőn magyar németnek fizetne,
Minden dolgaiban pap szájára nézne:
Egy iffjú, hazáját sírván, így könnyezte,
Ezt irta ezerhatszáz és hetvenegybe.

32. Gyarló irásomat az ki olvasgatja:
Versfejekben látja: az magyart mi bántja.
Az authornak nevét itt, szükség, ne tudja:
Mert megemésztené papoknak fullánkja.

Tájékozás. A Zrínyi Péter, Nádasdy és Frangepán törvénytelen kivégeztetése s I. Rákóczi Ferencz fölkelésének elfojtása után bekövetkezett zsarnoki és papi reactió korát, a maga szomorú és nyomorú hívségében festő ezen nagybecsű történelmi ének, Szencsey György codexében (nemzeti muzeumi kézirattár oct. Hung. 70.) létezik. Szencsey, a XVII-ik század végén s a XVIII-ik elején élő, Bakony vidéki, úgy látszik tészi lakos, buzgó protestáns férfiú vala. Dalkönyvét a XVII-dik század utolsó negyedében, egész 1704-ig, 1705-ig irta össze. Tartalmát a XVI-ik század második felétől egész az utóbb mondott időkig terjedő, összesen 85 ének képezi, melyeknek nagy részét már kiadtam a „Régi Magyar Vitézi Énekek és Elegyes Dalok" I. és II-ik kötetében, a kuruczvilágra vonatkozókat mindaz-

által, tervszerüleg a jelen gyüjtemény számára tartván fenn

Lásd ez igen becses codex tüzetesebb ismertetését a most idézett kiadványom I. kötetéhez irott bevezetésben.

Megvan a jelen éneknek Szencseyből vett, de modernizált másolata Jankovich Miklós kéziratai közt is, nemz. muz. kézir. quart. Hung. 173. II.

CZEGLÉDI ISTVÁN HALÁLÁRÓL.

— 1671. —

Czeglédi István, a XVII-ik század legelső magyar protestans egyházi íróinak egyike, mint kitűnő egyházi szónok is nagy hírben áll vala. Ő 1620. nov. 19-kén született, hasonnevű jámbor atyának — tarpai ref. pap — fia, tíz nemzedéken át lelkészi hivatalt viselt ősök jeles ivadéka. A váradi, debreczeni és pataki főiskolákban tanúlt, éles eszéért már ekkor kedvencze híres tanára: Tholnay Jánosnak. Felsőbb tanpályáját a belgiumi akademiákon, nevezetesen a leydeni egyetemen fejezte be, ott is elismerést aratott, sikerrel. 1647-ben hazajövén: a kitünő tehetségekkel felruházott túdós, hatalmas szónok, szelid egyházi férfiú, és kegyes, de szilárd jellemű ember, egyházának egyik főoszlopává lőn. Előbb Kassán tanárkodott, majd Lorántffi Zsuzsánna fejedelem asszony akaratából beregszászi lelkészszé lőn; de az utána igen óhajtozó kassai reform. ecclésia „sok remínkedésére", 1653-ban Kassára kelle mennie, mint megválasztott lelkésznek, itt „olyan törésre és fokhelyre állíttatván, a holott sok adversariusokkal kelle csatázni," — mint életírója, Kölesé ri Sámuel, róla 1675-ben írja. („Sion Vára" bevezetésében.) E fontos, de nehéz

állásában aztán mindvégig megmaradt Czeglédi, híven megmaradt a legviharosabb időkben is, — mígnem rendűletlen hűségeért a vészteljes időkben életével kelle adóznia.

A mint ugyanis a Wesselényi-Zrínyi-féle összeesküvés meghiusúlt: a nádor elhalt, Zrínyi Péter s Frangepán 1670. april hó végén elfogattak s a rab Zrínyi levelére az ifjú I. Rákóczi Ferencz alatt fegyvert fogott felső-magyarországi hadak is szétoszlának,—elkövetkezett a politikai és vallási reactió gyászos korszaka. Üldözések, vérengzések, évek során át tartó hajmeresztő kegyetlenkedések; másrészről elkeseredett küzdelem, actív és passív ellentállás. Mindezek eléggé ismeretesek. A jezsuiták a bosszú és vallásüldözés művében nagy szerepet vittek. A protestáns lelkészi rend közűl Czeglédi volt az első, mint Felső-Magyarország metropolisának lelkésze, ki áldozatúl kiszemeltetett. Vádlói azt fogták a tisztán egyházának s a tudománynak élő jámbor, szelíd emberre, hogy a fegyverkező protestáns rendek részéről hadi segélyt kérni járt 1670 elején Erdélyben Apaffinál, kit — szerencsétlenségére — régóta ismert, és nála, ritka tudománya- s erényeiért, és mivel ezen fejedelem 1663-iki érsek-újvári utazását leírta s egyik művét neki ajánlá, nagy kegyben részesűlt; — holott ő egyházának kegyes patronusokat szerzeni és Gorup Ferencz győri nagypréposttal polemizáló művét („Az Úr frigyszekrénye előtt Dágon ledűlése“) járt vala Kolozsvártt kinyomatni, mely ott meg is jelent. Ez utazása képezé az ürügyöt az ellene emelt vádra.

S midőn Rákóczi hadainak eloszlása után a fölkelők fejei: Bocskay, Petrőczy, Szuhay Mátyás, Szepessy, Zákány, Kende, Wesselényi, Balassa, Forgách, Gyulaffi, Lónyay Anna, s a gyermek Thököly Imre szerencsésen Erdélybe menekültek volna: gr. Csáky Ferencz kassai tábornok buzgalma megtölté a kassai, eperjesi börtönöket a honnmaradottakkal, kiket poroszlói és a jezsuiták kezei utolérhettek. Így sínlődtek a kassai tömlöczben Bocskay István zempléni főispán neje, több más nőkkel, Szuhay Gáspár, Bónis Ferencz, Fáy László stb. előkelő urak és nemesek. September 18-kán Czeglédinél német tiszt jelen meg katonákkal, és őt oly szín alatt, hogy a rabokat Isten igéjével vígasztalja, börtönbe viszi. Ott nehány napon át imádkozik nekik, vígasztalja őket: de 28-kán, imádság közben muskatélyokkal leütik durva poroszlói s egy búzás boltba zárják. (L. Kölesérit az i. h.) Holott is a gyönge testalkatú ember 14 hétig sanyargattatván szigorú rabságban, Lampe szerint (Hist. Eccl. Reform. 749. l.) méreggel megétetve, („violentia morbi, non sine suspicione veneni in arresto Cassoviensi contracti, superatus“) annyira elgyöngült, hogy midőn a következő 1671-ik év május havában Pozsonyba, a vértörvényszék elé idézteték: e hó 27-kén már mint holtra vált ember tételé magát szekérre, s hívei keserves zokogása közben, hű nejétől kísértetve, útnak indúlt. De Nagy-Szombat határában, útközben, junius 5-kén elhúnyván, már csak holttestét vitték megdöbbent bírái elé. Pozsonyban aztán az összegyűlt protestánsok mé-

lyen megilletődve temeték el a martyrt, az april 30-kán — Zrínyivel, Nádasdyval egy napon -- lefejezett Bónis Ferencz sírja mellé, a köztemetőben.

Czeglédi főbb munkái voltak a „Csatázó léleknek diadalma“ 1659; „Egy kath. embernek, más egy igaz... kálvinista emberrel való beszélgetése,“ 1659.; „Melach Doctor“ 1659; „Ország romlásának okairól“ 1660; „Barátsági dorgálás,“ „Japhetke“ és „Redivivus Japhetke“, II. Rákóczi György és Rhédey Ferencz erdélyi fejedelmek fölött mondott halotti praedicatiói, „Dágon ledülése“, s az utolsó,“ a „Sion Vára“ melyet, már holta után, Köleséri adott ki. Lássuk ezek előrebocsátása után a róla írt egykorú éneket.

„*A Jézus Krisztus*
hü tanúbizonyságának
nagyhirü s nevü

Czeglédi Istvánnak, a kassai keresztyén helvetica ecclésiának hüséges lelkipásztorának életbeli sok szenvedéséről, árestálásáról, Pozsonyba citálásáról és útjában, nagy-szombati búzavetések között lett boldog kimúlásáról, és Pozsonyba tett tisztességes temetéséről iratott

Siralmas Versek.“

Nota: „*Mikint Egyiptusban egy pelikán-madár . . .*“

1. Jaj néked Istennek hü ecclésiája, —
Mert az Anti-Krisztus lelked várát víjja,
Hogy elpusztíthassyn, bizony azt akarja,
Hogy soha ne légy nép, óh Istennek nyája!

2. Ím értettünk immár a külső [1]) urakrúl,
S azoknak hallatlan martyromságokrúl;
Jere, értsünk most már egy lelkipásztorrúl,
És annak keserves historiájárúl!

3. Kassa várossának hű prédicátora,
Hű Czeglédi uram, Krisztusnak szolgája,
Szent-Írásnak útja, Isten trombitja,
Lelkeknek dajkája, s titkoknaksfára.

4. Ezek a szép nevek mind reá illenek —
Mint császár nyakában az aranyláncszemek.
Mássa volt időnkben Thesbites Illyésnek,
Mert nála volt lelke a könyörgéseknek.

5. E szegény hazánkban bocsátott munkákat,
Nem henyélt híjában, sőtt tudomnyokat
Eresztett, Rómával állott sok harzokat, [2])
Mert lelki vitéz volt, s a törésen [3]) állott.

6. Viselt a Krisztusért sok gyalázakat,
Ritkán ett éltiben jó ízű falatot,
Kapujára éjjel irtak sok csúfokat, —
Kit reggel felkelvén sírván magyarázott.

7. Sokszor hol bihalynak, s hol ökörnek irják,
Hol Básám bömbölő bikájának mondják,
Ékes ábrázatját baromképben írják,
A Jézus szolgáját sokképpen gúnyolják.

---

1) Külső azaz: világi; Zrínyi Péter s társai értetnek.
2) Czélzás polemicus munkáira, a minő „Dágon ledülése“ is
3) Törés = lőtt rés, bréche.

8. De mint túdós ember, mind jóra értette.
Mindjárt a Szent-Írást a kezébe vette,
S az Isten könyvéből őket megelőzte,
Ő ellenséginek még mássát küldötte.

9. „Igazán mondotok engemet bihalnak, —
Nem tartom e nevet bizony gyalázatnak!
Nagy erejök vagyon nyilván bihalyoknak,
Sok terhet elbirván, jutalmat is várnak;

10. Igazán mondjátok, hogy én bihaly vagyok:
Krisztus igájában mert sokat elbirok;
Az is reám illik, hogy vad tulok vagyok,
Mert római jármot sok ízben elrontok."

11. Látják, vallásában hogy meg nem győzhetni,
Ha Rómából jött is, ellene csak semmi! . . .
Nem tudták mi módon földről elveszteni:
Rebellisnek kezdték ártatlant mondani. [1])

12. Egy estve a német házára rohana,
Bétörvén az ajtót Krisztus szolgájára;
Eleget protestált a szent ecclésia:
De oroszlán ellen semmi egy báránykai!

13. Midőn már kötözve vitetnék az utczán, [2])
Előtte s utánna hallgatói sírván,
Magának is könyve lecsorog arczáján,
Szép nyájjához fordúl, s beszélle ilyformán:

---

[1]) V. ö. a föntebb említett vádlásokkal, erdélyi állítólagos követségét illetőleg.

[2]) Az itt leirt erőszakos elfogatási mód, részleteiben különbözik Kölesóri előadásától.

14. „Uram áldott Jézus! dicsértessék neved,
Ki méltóvá tettél, hogy szenvednék érted!
Ezt kívánta, Uram, a lelkem tetőled,
Hogy még e világon őtet megfrisseljed.

15. Miben dicsekedjem, Úr-Jézus, egyébben,
Ha nem te keserves, nehéz keresztedben?
Nem a fábúl, rézbűl álló arany-képben! . . .
Sőtt gyalázatodban, sok szenvedésidben.

16. Ha rám mérted, Uram, a Szent-Pál vesszejét
Avvagy Szent-Istvánnak agyon-verő kövét,
Vagy Sidrák-Mízsáknak égő kemenczéjét,
Vagy Ézsaiásnak mérges fafürészét;

17. Ha édes Megváltóm, magad elszenvedted,
Az eczetes mérget epével bévetted:
Tudom, hogy poharad akkor rám köszönted . . .
Megiszom jó szívvel, csakhogy gyengén töltsed!

18. Szoros, bizony, szoros a mennyország útja,
Ez a világ pedig csak vándorló puszta,
Sok kisértetekben meg kell botlania,
A míglen béjutnak a szent Kanahánra

19. Csak a földi arany, melly bajjal szedődk,
Csak kő az akkoron, mikor földből vészik:
De tűzzel, pőrölylyel, s vízzel addiggyötrik
Sok munkával, bajjal — míg aranynyá tészik.

20. Kassai édes nyájam, én első szülöttem!
Krisztus szent serege, a kit legeltettem;
Meg ne ütközzetek szerelmesim bennem, —
Rosz éltemért mert ezt, tudod,nem szenvedem.

21. Ez az igaz vallás, a mellyen ti vagytok,
Ezt javallom néktek, ebben maradjatok,
Ez út viszen mennyben, a mellyen én állok, —
Jertek, én is néktek bizony, útat irtok!

22. No már ellenségim, csak hozzám lássatok,
Mert a Krisztusnak énért búzája vagyok,
Megérttem, és immár, csak megarassatok, — [1])
Megadják a bért is, csak várakozzatok!"

23. Hallván ellenségi, — tömlöczbe béüzik;
Sok fő rabi sereg [2]) örömmel bételik,
Hogy ily túdós ember közikbe érkezik.
Prédikál, könyörög, köztök munkálkodik.

24. Gonosz ellenségi, azt is megirígylék,
Parancsolá a mint, hogy ötet felvinnék,
Egy nagy búzásboltban, jaj! külön-rekeszték,
Muskatérosokkal igen őriztették. [3])

25. Minthogy gyenge ember, egészsége bomlik,
Nagy betegséggel ott, jaj! elnehezedik,
Szörnyű betegséggel meg is emésztődik,
Csak meg sem fordúlhat, de mások segéllik.

26. Ott ecclésiábúl kezes lőnek érte: [4])
Úgy enyhült meg osztán a generál szíve,

[1]) Czeglédi saját szavai. Kölesériszerint szórúl szóra így: „Én az én Istenemnek megért búzája vagyok, kész vagyok learattatni s a mennyei csűrbe bétakartatni."

[2]) Az említett politikai foglyok.

[3]) Kölesérinél is ekkép iratik.

[4]) Tízezer forintig.

Kivevék ; hát éppen megváltozott színe ,
Házánál volt soká nehéz betegségben.

27. A szép pünköst hava [1]) mikoron feltetszék ,
Jaj ! új parancsolat feljül leérkezék :
Czeglédi törvényre hamar citáltaték , —
Hogy halálos beteg, azt ingyen sem [2]) vélék.

28. Feltevék mint holtat szegényt a kocsiban ,
Háza előtt állván, aztán az utczában
A szent ecclésia, vagyon siralomban ,
Hogy lelkipásztora szenved nagy méltatlan.

29. Prédicátor társa egy felöl kesergi ,
Az egész oskola kész keserven sírni ,
Az sok míves ifjú sereggel könyvezni , —
Könyhullatás nélkül nincs mellette senki.

30. Jó hites társa is felüle ő vélle ,
Nem nézé, hogy háza préda lesz mindene ,
Vagy nem gondol azzal, hogy kell olyan földre
Menni, hol idegen a nemzetnek nyelve ?

31. Nagy-Szombat határát végre hogy elérék ,
A gabonák között hogy megállapodék ,
A nagy messze úton inkább eltörődék ,
S édes hitveséhez ily beszédet hallék :

32. „Kedves atyámfia, édes hitestársom !
Elnék érettetek, mert dolgotok szánom ;
Krisztushoz is volna lelki kívánságom ,
S e kettő közt vagyon nagy szorongatásom.

---

[1]) 1671-ben. [2]) Koránt sem.

33. Kelj fel és öntözd meg elepedt nyelvemet,
Tedd feljebb megbádgyadt hideg kezeimet;
Nem soká hurczolod gyötrelmes testemet, —
Mert elküldte Isten mennyből követemet.

34. Fizesse meg Isten jó dajkaságodat,
Hogy nem szántad értem sok munkásságodat,
Ilyen messze útra törvén tagaidat, —
Ritkán láttam értem jó nyugodalmadat.

35. Nagy jutalmad vagyon asszonyállat mennyben,
Kit számodra tartand Krisztus jobb kezében,
Meg is adja néked a nagy itélletben, —
Csak légy állhatatos a Krisztus hitében!

36. Óh! ha megnyilnék most, asszonyállat, szemed,
Meglátnád: mennyi sok angyal áll környűled;
S talám megképzenék a te gyengeséged, —
Elrejtetett most az, ímé, te előtted.

37. Azelőtt hívtanak téged Nóéminak,
Sokan e világon becsülni fogának:
De immár hivatol ezután M á r á n a k . . . [1])
Ma irattál közzé az árva [2]) tábornak.

38. Kísérj el a czélig engemet végiglen, —
Nem kötnek tebeléd, légy jó reménységben!
Takarj el kezeddel (ha hagynak) a földben,
Haza viszen az Úr, — légy jó reménységben!

---

[1]) Keserűség leánya; ó-testamentomi név. L. Ruth könyve I. 20.

[2]) Régen ö z v e g y értelemben is. —

39. Mondd meg ágyékodból származott rajodnak,
Tokaj várossának egyik angyalának,
Hogy viselje gondját Czeglédi Pálomnak, —
Ott hagyom atyjának, s téged meg anyjának.

40. Soká ne hagyjátok Kassán a gyermeket:
Vajki [1] sokan ottan, tudod, lesik őtet;
Főként ha meghallják az én holt híremet, —
Jaj! csak el ne lopnák egy féltő kincsemet!

41. Vigyék túl a vizen, Páthmos szigetébe —
Hol hűvösön csorog a Jézus beszéde, [2]
Mert még alkalmatos a mennyei téjre,
Mivel nevedékeny, még az harczhoz gyenge.

42. Mondd meg az országnak lelkipásztorinak:
Az hitről, az hitről, mostan tanítsanak!
A gyenge nyáj körül most forgolódjanak,
Mert már a nyáj körül mások is[3] forgódnak

43. Most rakjanak mirhát a temjénezőben,
Most légyennek forrók s buzgók könyörgésben:
El ne veszszen egy is az Úr seregében, —
Mert számonként kérik őket jövendőben!

44. Tudom én, jól tudom, mi jő ő reájok:
Páthmos szigetébe el kell szaladniok, [4]

---

[1]) Vajmi.

[2]) Jelképileg; túl a Tiszán s Erdély értendő, hol a protestantismus szabadon virágzott.

[3]) A jezsuiták értendők.

[4]) János evangelista Páthmósz szigetének jelképe alatt ismét Erdély értetik, a hová a ref. lelkészek Kassa környékéről még

Ezerkétszáz napig megáll az ő szavok,
S fekete zsákokban[1]) kell prófétálniok.

45. Mi nem messze vagyon e világnak végi!
Noha e vak világ eszébe nem vészi;
Pokolbéli sátán ezt már régen érzi,
Hogy nem sok ideje van nyilván ő néki.

46. Ugyan dühösképen azért is haragszik,
Ilyen szabadonként azért nyargalódzik;
Az ezer esztendő, tudja, majd bételik
Melyben ama mélység megpecsételtetik. [2])

47. — Nem nyújtom már tovább hosszú búcsúzásom;
Az angyali tábort nem várakoztatom.
Krisztusom, lelkemet markodban ajánlom, —
Eddig rendelted volt én pályafutásom."

48. Hogy e szókat mondá, nagyot fohászkodék,
Testéből a lelke csendesen kimúlék,
Ellenségi közül sokan azt beszéllék:
Ez igaz emberrel kár, hogy ezt mívelék!

49. Béérének azért Pozsony hóstátjában, [3])
Szállás mutattaték kívül egy majorban,
Megtudták, hogy eljött Czeglédi: de holtan...
Ugyan megbódultak főrendek magokban.

1670-ben elmenekültek volt üldözőik elül, még Czeglédi elfogatása előtt.

[1]) Azaz: gyászban.

[2]) János Mennyei Jelenéseiből.

[3]) Külváros, előváros.

50. Színesképen főrend[1]) magyaroknak mondja:
„Protestálunk bizony, mert nem vagyunk oka!
Nem küldöttünk papért; nem tudom ki dolga . . .
Ki hozott ily szégyent urunknak házára!

51. Parancsolom azért néktek magyar rabok:
Koporsót testének mindgyárást hozzatok,
Úgy temessétek el a mint ti tudjátok,
Azt ne költsék reánk, hogy üldözők vagyunk!"

52. Nagy sok tiszteletes idegen herczegek,
Vallásunkbéliek, noha más nyelvűek,
A temetésére szomorúan gyűlnek, —
Kit nagy zokogással föld gyomrába tésznek.[2])

53. A mely sírba tevék Bónis Ferencz testét:
Ellenben fekteték Czeglédi tetemét;
Ott várják mindketten Krisztus eljövését,
Ama Babillonnak megitéltetését.

54. Óh ti fejünk felett forgó magas egek —
Be ártalmas idő a mellyet szültetek!
No földön lakozó minden nemzetségek,
Rajtunk csodálkozni, nossza, siessetek!

55. Fordítsátok de ti szemeteket felénk,
Örömkiáltásra ne jőjjetek közénk;
Van-é olyan bánat földön, mint a miénk?
Hol vagyon oly eset, mint a mibe esénk!

---

[1]) Köleséri meg is nevezi: „a kamara fiscusa" = Majáth Miklós kir. közvádló.
[2]) 1671. junius 7-kén.

56. Óh, magyar nemzetség, be kemény a szíved!
Imé, vér az Isten, balgatag, nem érzed.
Pirongat, fedd az Úr, mégis nem szégyenled . . .
Félek, hogy ne jőjjön végső veszedelmed!

57. Csecsemő-gyermekhez vagy bizony hasonló,
Nincsen édes anyád, sírnod igen méltó;
Hints port a fejedre, légy gyászban borúló,
Nem illik nevetned, mert vagy jajra méltó.

58. Csudánál csudább ez, magyar, hogy mégsem félsz,
Te ellenségeddel mégis hogy tunyán élsz,
Kőszikla-szíveddel hogy te még így sem birsz;
Jajra hív az Isten, magyar, hogy mégsem sírsz!

59. Nem illik tehozzád magyar, a muzsika, —
Engedd más népnek azt, mert nem tiéd a ma;
Látd-é, melly sok József fekszik mostan halva, [1])
Sebben vagyon pedig, jaj! a maradéka.

60. A nehézkes asszony bizony most kínlódik,
Szülés fájdalmiban pusztában gyötrődik;
Ama veres sárkány előtte leskődik,
Várja, hogy elnyelje, ha fia születik. [2])

61. Az anyaszentegyház az a szülő asszony,
Kinek szép aranyos koronája vagyon,
Sőtt tizenkét csillag tetejében vagyon,
Nap az öltözete, lábán a hold vagyon. [3])

---

[1]) Az 1671-ben kivégzett honfiak.

[2]) A megújuló anyaszentegyházat és ellenségeit ábrázoló kép, az Apocalypsisből.

[3]) János evangelista, Jelenésekről irt könyve, XII.

62. Maga az Úr-Jézus: ő lelki ruhája;
Az hold: e világon az ő változása;
Tizenkét apostol, fényes tudománya:
Azok a csillagok, azzal ő szép czifra.

63. Csinálj, Uram, ennek saskeselyő szárnyát,
S repítsd a pusztába, hol viseljed gondját;
Pecsételd bé immár amaz undok kutat,
Ki sok ezer lelket mérges füsttel itat.

65. A szült fiat pedig ragadd fel menny-égben,
Adj vas-vesszőt ennek királyi kezében,
Gonosz ellenségit hadd tördelje egyben,
Miként a cserepet pozdorjára éppen.

65. Uram, áldott Jézus! erőtlenek vagyunk,
Sok lelki-paráznák vannak, kikkel vivunk;
Te a mennyekben vagy, mi itt alant sirunk, —
Vígy hazánkban immár, mert csak oda vágyunk!

66. Óh, mi szerelmetes lelki vőlegényünk, —
Zörgettél ajtónkon, s álomba merültünk;
Harmat is fejedre, s várakozál értünk,
De nem győzél várni, elmenél mellőlünk.

67. Jaj, kimenénk egyszer, s elhala a szívünk,
Ajtónk hasadékán, hogy utánad néztünk:
Hol vagy szerelmesünk? nagy kiáltást tettünk,
Kívánságod miatt éppen elepedtünk.

68. Jövel vissza azért, óh gyönyörűségünk!
Ím, zörgetésedre ajtó-nyitni jöttünk;
A sok tövis közt már ugyan megsértődtünk, —
Hogy éppen elfonnyadt liliomi színünk.

69. Vidd által lelkünket már ama rút vízen,
Kit sárkány okádott lelkünk, hitünk ellen;
Parancsolj a földnek, hadd igya el menten . . .
Jövel Uram Jézus! jövel hamar! — Ámen.

E történelmi s korrajzi tekintetben ép oly becses, mint gyönyörű, bibliai hangulatával, rejtelmes mysticizmusával, szelíd kegyességével a lelket még most, két század után is, áhítatos merengésbe ringató ének, nyilván egyik legérdekesb darabja akkori vallásos költészetünknek. Azért igen örűlök, hogy azt a nemzeti muzeum kézirattára után (Hung. oct. 74. nro 4. Jankovich-gyűjtem.) ezennel megismertethetem. Vele egy füzetkében létezik egy, „Az Isten Anyaszentegyházának nyomorúságos sorsán és keserves állapotján való siralom" czímű vallásos ének: „Óh vajha valaki tenger árjává . . ." kezdősorral, az 1674-ben tömlöczre hányt rab-praedicatorok szomorú sorsáról, — mely éneket lásd alább. A füzetke 1760-ban nyomatott, közönséges vásárirodalmi alakban.

KURUCZ TÁBORI DAL.

— 1672. —

1. Te vagy a legény Tyúkody pajtás!
Nem ollyan mint más, — mint Kuczug Balázs.
Teremjen hát országunkban jó bor, áldomás...
Nem egy fillér, — de két tallér kell ide, pajtás!

2. Szegénylegénynek olcsó az vére:
Két-három fillér egy napra bére;
Azt sem tudja elkölteni, mégis végtére
Két pogány közt egy hazáért omlik ki vére!

3. Rajtunk német dúl, rajtunk török jár,
Tűz-vassal pusztúl ország és határ;
Ez az istentelen német annyi kárt tött már:
Hozzá képpest hogy mit sem tött török, sem tatár!

4. Az nagy uraknak mézes szókot[1]) hány,
S hozzá hódúlnak, mint bódúlt zsákmány...
Hej nagy urak! nem keresztyén az, a ki pogány:
Rosszabb penig még ennél is labancz, valahány.

---

[1]) Más változat: csecsebecsét.

5. Mindent ígér, de csak szorúltában, —
Semmit bé nem vált, ha szabadjában;
Az németnek — ebhitűnek fogadásában
Ne bízz többet, mint az ebnek ugatásában!

6. Pusztítani jött, nem segítségre, —
Hogy elfoglalja országunk végre;
Álnoksággal nemzetünknek esküdt vesztére:
De az Isten ráfordítja még ő fejére!

7. Csak azt nézd pajtás, hogy labancz hol van?
Csak azt vágd pajtás nagy busúltodban.
Mert e pogány[1]) kiöl mindent édes hazánkban, —
Vágd tehát még az magyart is t á r s a s á g á b a n!

8. Tölts kupámba bort, az lölkemnek bort;
Német vesztére üljük meg a tort.
Ma egymással — bajnoktárssal együtt iszunk bort:
Virradatra úgy üssük meg az német tábort!

9. Töltsd az kupákot, — töltsd az pulhákot,[2])
Készen tartsad jó, súllyos szablyádot.
Úgy igyál bort, hogy ha hallod az trombitákot —
Vért ihassál, s német testbűl rakj garmadákot!

---

[1]) Az 1672-iki fölkelő hadak, úgy szólván kizárólag protestansokból — kálvinistákból — álltak, s a nemzeti szabadság mellett vallásuk szabadságáért is hadakozván, e fölkelés részben vallási jellegű. Így e bujdosó kuruczok nemcsak a törököt, de a pápistaságot is p o g á n y nak, „f a - i s t e n - i m á d ó"-nak nevezték.

[1]) Pulhák, vagy polhák: hajdúnak való, tölcséres csövű, kerekes, hosszú puska.

10. Bort kupámba, bort! embert a gátra! . . .
Tyúkody pajtás, indúljunk rája!
Verjük által az labanczot a másvilágra, —
Úgy ad Isten békességet édes hazánkra.

Tájékozás. A jelen, tüzzel és erővel teljes tábori ének nyitja meg a kuruczvilági harczi dalok sorát, — méltó tehát kissé tüzetesebben foglalkoznunk vele. 1672-ben keletkezvén, ősmagyar jellegű tárogatódallamra: az országot bebarangoló bujdosók által csakhamar elterjedt, elannyira, — hogy midőn az oly diadalmasan megindult támadás, a Spankau és Kobb egyesült ereje által Györkénél 1672. october 26-kán szenvedett csapás után egyelőre szűkebb határok közé szoríttatott, s így a visszahódított Tiszán inneni részeken a dal rebellis szövegét nem vala tanácsos többé énekelni: a labanczpárti magyarok azonnal egy ellendalt, a bujdosók egyik legszóvívőbb fejét, Szepessy Pált gúnyolót készítettek (l. közvetlenül a jelen ének után) a kedvencz áriára, — míg később, 1683-ban, Bécs meghiúsult ostroma után, ezt egy, Thökölyre írt hasondallamú gúnyvers követte. (l. alább, az illető évszámnál). Midőn később, II. Rákóczi Ferencz alatt megint felragyogott a kuruczok csillaga: újra fölhangzott a kedves tábori dal, mindjárt 1703-ban, a vitézek ajkain, a kik legelső, munkácsi harczuk történetét („Egy szegénylegény volt...“) e dallamra énekelték valamint utóbbi, balra fordúlt sorsukat ismét e történetivé vált dallammal („Nincs becsületi a kato-

nának..." valószínűleg 1711 közepéről) siratták. (L. mindkét éneket alább, korrend szerint.) Ekkép húzódott át ezen, a nemzet vérévé vált dallam, az idők és viszonyok szerint változott szöveggel az egész kuruczvilágon (1672—1711.), negyven éven keresztül hangozván kuruczok és labanczok, de mégis kivált a kuruczok ajkain és török-sípjain (= tárogató). Sőt, mint látni fogjuk, fennmaradt az egész a legközelebbi időkig, s csak most van kihalóban.

Az egy-azon dallam különféle, az időkkel változott szövegei mellett, szerencsére fönnmaradt a föntebbi eredeti, 1672-iki ének is, melyhez mikép jutottam? ímé elbeszélem. A pótharaszti pusztán élő aggastyán tudósunk Balla Károly, akad. l. tag, maga is régi, rebellis fajú kálvinista család ivadéka, 1862. tavaszán közlött volt a Vasárnapi Újságban, „Emlékcsillámok" czím alatt emlékezetből két daltöredéket, melyeket ő fiatal korában, 1811-ben, Kemény János nevű szinésztől tanúlt el; irja továbbá, hogy a bőnyi eredetű híres czigányzenész Bihari János még ismerte, és 1823. után közlő előtt, Ferkó nevű öreg czimbalmosával, csak másodmagával, gyakran eljátszotta e két „eredeti kurucz nótá"-t, a híres Rákóczi-nótával egyetemben. Balla 1862-ben már csak három versszakra emlékezvén az ének szövegéből: közlé ezeket az idézett újságban. Ez a fönt egész terjedelemben olvasható 1672-iki dalnak három első strófája, csakhogy a harmadiknak elejéről, akkor — gr. Pálffy Mór helytartóságaidejében — a német szót ki kelle hagyni·

Én e közleményt olvasva, miután már akkor is gyűjtém a kurucz dalokat, — azonnal írtam Balla bátyámnak, kivel rokonságban állok. Az öreg úr nem késett bizalmas kérésemre, régi jegyzeteit fölhányni, melyek közt az ének szövegét szerencsésen föl is találá; de mivel annak ennél egy még régiebb följegyzésére emlékezett, útasíta: menjek nevével öreg Udvarhelyi Miklós akkor még élt veterán szinészhez, régi barátjához, kinek ő azon régiebb följegyzést még sokkal a forradalom előtt átadta. Udvarhelyi kétszeri fáradozás után csakugyan föllelé azt, és közlötte velem, egyszersmind említvén, hogy ama Kemény nevű régi, vén szinészt valaha ő is ismeré.

Ezen két rendbeli följegyzésből közlöm, íme, a jelen nagybecsű éneket.

Balla később, 1865-ben, fölrándulván Pestre, többször személyesen is beszélgettünk ezen énekről, s ő is mindinkább visszagondolván a rég múlt időkre: mind több-több adat villant meg emlékezetében róla. Így említé, miként tisztán jut eszébe 1811-ből, midőn az éneket s dallamát a vén Keménytől eltanúlta, hogy ez mondá előtte, miszerint ő ezt egy Gedő- vagy Gidófalvy nevű öreg székelytől hallá és sajátítá el, a ki ismét a maga apjától tanulá, mint oly éneket, melyet elei a táborban énekeltek. S valóban, a Háromszékben most is élő Gidófalvyak közt fordúlnak elő kuruczok, név szerint Gidófalvy Gábor, kire 1705. május 11-kén a Medgyes alatti táboron kiadott parancsával gr. Forgách Simon, erdélyi

kurucz vezénylő tábornok Háromszéken a lőportöretést bízza. („Történelmi Kalászok" a Vargyasi Daniel-család levéltárából. Pest, 1862. 209—211. l.) Arra is emlékezett Balla bátyám, hogy Kemény a negyedik versszakban előforduló „mézes szókot" kifejezést olykor „csecsebecsét" szóval váltogatta, dalolás közben. A dallamot is tudta még Balla, Kemény és Bihari után, s eldalolá előttem. Egyszerű, bánatos, ősi magyar jellegű dallam az, Tinódyéira emlékeztető. Egészen azonos azzal, melyet 1855-ben, Gömörben, Borsodban hallék, a „Jaj már minékünk..." énekre, — melyről mindjárt alább.

Az ének szövegéből pedig ezen, sok idő lefolytán igen elváltozott s eredetiségéből kiforgatott, de a második versszakra még most is élénken emlékeztető két versszakot közli Erdélyi János (Népdalok, I. 351. l.) Kecskemétről, Bátky Károly úr által az 1840-es évek elején beküldve:

„A katonának olcsó a vére
Három-négy krajczár egy napi bére;
Aztsem költheti el szegény mindig kedvére:
Keserűség, bánat, ínség száll a fejére.

Szegénylegénynek testi ruhája
Ha van kenyere és szalonnája,
Felesége, csinos, gondos, meleg szobája:
Bár bocskoros, — ha nem adós, nincs semmi baja!"

Egyébiránt ez az utóbbi stropha nem egyéb szószerinti átvételnél, a szintén ezen régi kurucz dallamra 1816-ban szerzett, és általam a Régi Magy. Vit.

Énekek II-ik kötete 399—401-ik lapjain a nemz. mu zeum kézir. oct. Hung. 74. után egész terjedelmében közlött Zöld Marczi nótájából, névszerint ennek első versszaka, csupán hogy az egy „csinos" szó helyett az én kútfőmben „csendes" áll.

Nevezetesebb az, hogy az előbbi (az 1672-iki eredeti énekben második) stropha, az 1711-iki búsongó kurucz katonadalban is (l. alább, ezen évszámnál) ismétlődik, ekkép:

„Katonának olcsó már az vére:
Háromszáz forint szegénynek bére;
Ámde azt sem költheti el szegény, végtére,
Mellyért méreg, kínzó féreg száll az szívére."

Ugyan e stropha nyomait főlleljük az idézett Zöld Marczi-féle nótában is, ily módon variálva:

„Bezzeg, olcsó már a Marczi vére!
Sok fosztásinak kötél lett bére." stb.

Így lőn, ímé, a XVII-ik századi kurucz tábori dalból a XIX-ik században haramja-dal, — a mindvégig fennmaradott régi dallam azonossága s a szövegnek az időnként esetről esetre fölvett tárgyhoz való idomítása folytán. Mégis fölismerni az egykori nyomokat, s az 1672-ben keletkezett kurucz éneket egész napjainkig nyomozhatni. Érdekes költészet- és zenetörténeti jelenség, — szükségesnek tartottam azért kissé bővebben foglalkozni vele.

LABANCZ GUNYDAL

Szepessy Pál bujdosó vezérről.

1672. végéről.

1. Sok embereket már Úr-Isten megvert
Az igaz hütnek káromlásáért,
Másokat is azok által megfenyegetett,
Hogy megtérnénk,
Szentűl élnénk, —
Engem is büntet.

2. Ezt régúlta én szemeimmel láttam,
Rákóczi [1]) mint járt, megtapasztaltam;
Teljességgel látom, ugyan megbolondúltam:
Egér-módra
Elefántra
Hadat fogadtam [2]).

3. Parancsolatját régi atyánknak
Megszegtem vala az Calvìnusnak:
Hogy megmarjam véghazáját az pápistáknak,
Levágatnám,
Elfogyatnám [3])
Népét azoknak.

---

[1]) I. Rákóczi Ferencz, ki 1670-ben Zrínyi Péter elfogatása után maga is terhes föltételek alatt kénytelen va'a meghódolni.

[2]) Az 1672-iki bujdosó támadás értetik a császár ellen.

[3]) Elfogyasztanám értelemben, régies.

4. Egész hónapig föttet nem ettem,
Több [1]) hivekkel is úgy büjtöltettem,
Hogy székemet barátvérrel megföstethessem,
Több papokat,
Jesovitákat
Megherélhessem.

5. Sörkenj föl — úgymond — már szent Jehova! . . .
Ne aludj annyit, híveid atyja!
Talám megbírt [2]) az pápistáknak sok búcsuja;
Már engemet
Mint pöfeteget
Megbírt az gomba. [3])

6. Jaj már minékünk rebelliseknek,
Több híveinek Pál Szepessynek,
Zákány István [4]) hosszú hajú, árva fejinek —
Nincs ereje
Sem bére
Böjtöléseknek.

7. Pharaó király szintén úgy jára:
Keresztyénséget, üldözi vala, —
Kinek sokkal minálunknál több hada vala;
Mégis Isten
Csudaképen
Megveri vala!

---

[1]) Többi értelemben, régies.

[2]) Meggyőzött, eltántoríttt.

[3]) Azaz: megbolondúlt.

[4]) Zákány István híres végbeli vitéz: egykor ónodi kapitány, majd bujdosó vezér.

8. Antiochusnak rút kevélysége
Mast [1]) jut eszembe nagy veszedelme,
Az zsidókat kegyetlenűl mikor üldözte:
Jupiter mennybűl
Véletlenűl
Mennykűvel verte.

9. Lassan égeti Petróczy [2]) Kassát,
Zákány sem víjja Vég-Ónod várát,
Kendi Gábor [3]) sem töreti Szendrő bástyáját,
Pál Szepessy
Sem kergeti
Spankó [4]) jó lovát.

10. Reménségemtűl mind megcsalattam,
Istenem-Uram, — mire jutottam! . . .
Török császár segítségire addig futottam:
Török kezére
Gyermekestűl
Rabságra juttam. [5])

---

[1]) Most helyett, tájias.

[2]) Kazaházi báró Petróczy, helyesebben Petrőczy István: kurucz tábornok, gr. Thököly Istvánnak sógora, Imrének nagybátyja.

[3]) Kende, és nem Kendi Gábor, bujdosó vezér.

[4]) Spankau császári tábornok, kassai főkapitány, kit az Erdély felől elötörő bujdosók 1672. sept. elején a Tiszántúlról Kassához szorítván, sept. 13-kán Enyiczkénél keményen megvertek.

[5]) Szepessy Pál Petrőczyvel 1671. nyarán járt a portán követségben, de bár tényleges segédet nem nyerhetett: szó sincs róla, hogy elfogatott volna, sőt 1672. aug. havában 500 váradi török harczos hozzájok csatlakozék. — Juttam = jutottam igealaknak tájilag ma is használt rövidítése.

11. Valljon mi haszna, hogy föltámadtam? . . .
Antal módjára Budára futtam, [1])
Az vezérnek karvaly helyett varjút mutattam,
Vizet Dunárúl,
Pálmafárúl,
Ágat nem hoztam.

12. Az ezerhatszáz hetvenkettődik
Esztendő folytán magyaráztatik,
Pál Szepessy titulussa mikor változik:
Nagy pipájú,
Kevés dohányú
Pálnak hívatik.

13. Légyen vége már én krónikámnak
Mellyet megirtam Szepessy Pálnak
Régi híres Magyarország új királyának . . .
Isten verje,
Vesszen feje
Ő Nagyságának!!

Tájékozás. Már a megelőző éneket követő jegyzetünkben említettük, hogy Négyessi Szepessy Pál borsodi alispán, régi nemes, és buzgó református, széptehetségű ember, az 1672-iki bujdosóknak legszóvívőbb vezére vala; kinél bár Wesselényi Pál az elhúnyt nádor unokaöcscse, gr. Balassa Imre, Bocskay István zempléni főispán, gr. Gyulaffi László, gr. Thököly Imre, b. Petrőczy István, főúri származásuknál fogva

[1]) A régieknél gyakorta használt gúnyos példaszó, szeleburdi-módra kezdett és meghiúsúlt vállalatoknál.

előkelőbbek voltak is: tevékenyebb és seřényebb nála egy sem volt; a diplomatia terén Szepessyt senki, a hadi pályán is csak az egy régi kemény vitéz, a vén Szuhay Mátyás előzte meg. Innen nagy híre, melynél fogva a jelen ének is kiválólag ő ellene van, több társai közűl, irányozva. E minden drasticussága mellett is sikerűltnek mondható gúnydal, mely a labancz-párt kérkedő hangulatát híven jellemzi, s egyes hadi részleteiért is becses: az 1672-ik évnek valószínűleg vége felé, mindenesetre a bujdosóknak october 26-iki györkei veresége után keletkezett. — Versfejeiből a megénekeltnek neve derűl ki: „Sepesj Palrval". (Szepessy Pálrúl). Így, teljes épségében, a már ismertetett Szencsey-codexben maradt fönn — s a megelőző, hasonló versmértékű kurucz tábori dal közkedvességű nótájára énekeltetvén: annyira átment a gúnydalból kesergő éneket formált nép ajkára, hogy „nagy pípájú — kevés dohányú" jelzője (mely idővel; egész nemzetünkre átvitetett) köz-szólamképen fönnmaradt köztünk; egy versszaka pedig Szuhay Mátyás hazájában: Gömörben a Szuha-völgyén, továbbá Szepessy és a Zákányok hazájában: Felső-Borsodban még ma is él. Legalább 1855-ben én még hallottam ott énekelni, neki búsúlt, rebellis áriára, mint a régi kurucz idők elhalni nem tudó visszhangját. Mondják, hogy még a Hegyalján is él. A még maig ismert töredék a hatodik strophából idomúlt át, s ekkép hangzik, a mint a nevezett vidékekről Erdélyi is (Népdalok és Mondák I. 335. l.) közli:

„Jaj már minékünk magyar[1]) nemzetnek
Kik feltámadtunk rebelliseknek;
Szuhay Mátyás — Zákány Tamás kopasz fejének:
Nagy pípájú —
Kevés dohányú
Magyar nemzetnek."

E töredék viszont idővel más, hasonméretű dalokba is átvitetett egyes részeiben, az illető tárgyhoz idomítva. Így, a már említett 1816-iki Zöld Marczi-féle nótában (utolsó versszak) e sorok állanak:

„Jaj már minekünk nagy zsiványoknak,
Kik feltámadtunk útonállóknak," —

mely sorok nyilván az imént közlött töredék-dal első két sorából torzíttattak el.

Végül megérintjük, hogy mint a dal szövege Szencsey által egész eredetiségében fönntartatott, — míg a nép ajkán élő töredékek, s az ugyan 1672-iki kurucz tábori dalnak már megjelölt egyes részei, más énekekbe olvasztatva, lényeges idomításokat szenvedtek, a hogy ez ajkról-ajkra fennmaradt énekeknél általában történni szokott; — szintúgy a Bihari által még játszott, s Gömörben, Borsodban, Zemplénben még élő ősi dallamnak is keletkezett a múlt században némi változata. L. a Vitézi Énekek II. k. 326. l. közlött éneket: „A szerencse tündér-

---

1) Más változat szerint: szegény; én így is hallottam énekelni, sőt még többször így.

kerekén..." kezdősorral, — melyet Korbits Tamás 1769-iki levele után, a múlt század közepe tájáról valónak véltem: de újabban, Csík-Szent-Léleki Bocskor János codexéből arról győződtem meg, hogy 1716-ban már létezett; tehát a kuruczvilághoz annál közelebb áll. Versmérete majdnem ugyanaz az 1672-iki kurucz tábori daléval s az ennek dallamára keletkezett több kurucz és labancz énekekével. Még Korbits is tárogató-dal-nak ismerte.

ÜLDÖZÖTT PROTESTÁNSOK ÉNEKE.

— 1672. —

1. Uram Jézus Christus, siess már eljönni
Mast már az mi lölkünk kész elődben menni!
Mi atyánk Úr Isten, ha úgy köll meglenni,
Hogy az te Fiadért halált köll szenvedni.

2. Megalázád magad az mi atyáinknak,
Fiadbúl csinálál pásztort juhaidnak,
Nem köll ezt csudálni atyánknak, anyánknak:
Hogy köllött szenvedni kegyes Jézusunknak.

3. Érettünk az Christust mennybűl segítségűl
Alá küldéd hozzánk az Te szerelmedbűl,
Vagyon módod benne mennyei erődbűl,
Tarts(d) meg híveidet az Te kegyelmedbűl!

4. Könyörgünk e végre, lölkünknek vezére:
Viselj gondat mastan az Te híveidre!
Kik szívbűl kívánnak, jöjj el segítségre —
Igaz híveidnek ő könyörgésekre.

5. Mi édes Urunknak szép piros véréért
Légy kegyelmes, Uram, minekünk mindezért,
Bocsásd meg bűnünket az Jézus-Christusért —
Te szent egyházadnak megmaradásáért.

6. Mi nem teljességgel elfogyott már hitünk ;
Noha ostorodat súlyosan viseljük,
Nem kérjük világban már tovább életünk —
Mert már velünk vagyon az mi jó Istenünk.

7. Te igazságodbúl mit míyelél rajta
Ki az keresztfárúl most eszemben juta,
Az Heródes előtt Egyiptomban futa,
Atyánk eleiben mégis bémutata.

8. Hozsánnát kiáltsunk érette mennyekben,
Szent Fiaddal együtt az örök életben,
Mi is bémehetünk hívek seregében —
Ne is kételkedjünk semmit is mi ebben !

9. Istennek Fiáért, ő igazságáért
Mi édes Urunknak egy áldozatjáért —
Légy kegyelmes Uram, vére hullásáért.
Tarts(d) meg juhaidat az ő érdeméért !

10. Mi Atyánk, az mennynek, földnek teremtője,
Ez széles világon jóknak segítője,
Sok gonoszságinknak bépöcsétölője,
Mi szegény voltunknak megerősítője.

11. Igazmondásodban számláltad elő̈nkben,
Szent parancsolatid béirtad szívünkben ;
Szent Fiadért kérünk mi könyörgésünkben :
Adjad, — bémehessünk az örök életben !

12. Isten eleiben vezérünknek adtad
Minékünk juhoknak ugyan megtartottad,
Az kicsinyek közűl úgy megválasztottad :
Hogy Heródestűl is megszabadítottad.

13. Ádámnak az ördög csak egy almát adott,
Mellyet tiltott fárúl maga leszakasztott,
Kiben mindeneknek az foga megvásott, —
Énnékem is abban csak egy falat jutott.

14. Mi Idvözítőnknek szép mondása szerént:
Valamely órában az bűnös rám teként,
Meghallgatom ütet mint megszűkült szegént; —
Hallgass meg minket is: ne lássunk soha kínt!

15. Az mennyei magot tarts(d) meg az Christusért,
Keserves népednek szarándokságáért,
Mi Idvözítőnknek kínszenvedéséért
Légy kegyelmes Uram, minékünk Fiadért!

16. Óh Szent-Lélek Isten! ne vedd el mitőlünk
Szép ecclésiádat tarts(d) meg miközöttünk,
Ha képes ez lészen: itt fogy el életünk, —
Adhassuk markodban tisztán az mi lölkünk.

17. Ha tíz igaz vagyon itt ez kicsiny nyájban,
Ha öt van legalább az Úrnak házában:
Istennek Fiáért Ábrahám markában,
Vidd bé mi lölkünket Isten országában!

18. Ne féljünk sárkánnak hegyes fogaitúl,
Sem az darázsoknak mérges fullánkjoktúl:
Dániel sem féle az oroszlányoktúl,
Dávidot megtartá Isten az Saultúl.

19. Az három ifjakat nagy kegyetlen lángban:
Minket is megtarthatsz ez kicsiny hajóban,
Jónást is megtartád czethalnak gyomrában,
Juhaidat penig széjjel az pusztában.

20. Letette életét pásztor az juhokért:
Mi is letehetjük,Istennek Fiáért,
Mi igazságunknak megmaradásáért,
Parancsolatnak is ő megtartásáért.

21. Nem köll ezt minékünk semminek tartanunk:
De még jövendőben számot is köll adnunk;
Sok gonoszságinkért mi megpróbáltatunk —
Isten országában bizony bé is jutunk.

22. Az ki ez világban szentűl akar élni:
Sok bút és bánatot köll annak szenvedni,
Keresztviseléssel szívét vígasztalni, —
Az örök-életben azután bémenni.

23. Tekínts(d) meg az könyvet, forgasd meg szívesen:
Istennek egy Fia bizony szenvedésben
Vala az keresztfán, keserűségében —
Mi is hát szenvedjünk az mi életünkben!

24. Nem az gazdagokért, hanem megtérőkért
Jött alá mi Urunk az választottakért,
Pusztában elmaradt szegény juhaiért:
Tömlöcz fenekében nyomorgó rabokért.

25. Ezerhatszáz fölött hetvenkettődikben
Irám ez éneket keserűségemben;
Istennek Igéjét forgatván eszemben,
Kit szent lölke által béolta szívemben.

Szencsey György codexéből. Jankovich-féle nem eléggé pontos mása megvan a nemz. muz. kézir. Hung. quart. 173. II.

RAB-PRAEDIKÁTOROK ÉNEKE.

— Berencsvárában 1674. julius elején. —

Az szegén fogoly rab-praedicatorok éneke,

Ad notam: *Hogy Jerusálemnek . . .*"

1. Óh Sion leánya, keserves anyám! . . .
Gyászban burítkozott szerelmes dajkám!
Mihelt tenéked ez panaszod hallám,
Mindjárt így szólék: Rákhel, édes anyám!

2. Mi az oka, hogy mast te árváidat
Ez világ nem szánja juhocskáidat?
Üldözés szele fújja szent zászlódat, —
Majd elburítja kicsiny hajócskádat.

3. Talám az Istennek ez ő tetszése,
Az fenevad felől jövendölése
Kit megpöcsétle az Pathmus szigete:
Hogy mast telnék bé az Úr itélete. [1])

4. Ne nézz ez ínségben az te erődre,
Nyújtsad panaszodat Isten eleibe,

---

[1]) Hivatkozás az Apocalypsisre.

Ki rátekénte Izráel népére, —
Tengert buríta Pharahó fejére.

5. Verjed hátra mast is az Pharahókat,
Burítsad szégyenben az vérszopókat,
Ejtsed hálóban az nyomorgatókat, —
Ne hagyd pusztúlni szent ecclésiádat!

6. Az kik azt állítják, hogy kedves dolgot
Tesznek Fölségednek szent áldozatot:
Magok fejére hoznak kemény átkot —
Mert fogva tartják az szent igazságot.

7. Sírás, keserűség, és nagy óhajtás
Vagyon szolgáidon kemény vasazás,
Egyiptombéli sok talicskatolás,
Megemészt bennünket pervátatisztítás. [1])

8. Idegen népek közt az Magyarország
Sirván juta eszünkbe az szép társaság,
Az templombéli isteni buzgóság
Mind az regveli, estvéli imádság.

9. Nem felejthetjük el mi cselédinket,
Mellettünk forgódó szép gyermekinket,
Mondván: ha Isten mégegyszer ezeket
Meghagyná látnunk — hogy nevelnénk őket!

---

[1]) Valójában, ily gyalázatos munkát kellett tenniök az egyház és tudomány állhatatos fiainak Lipótvár, Komárom, Kapuvár és Sárvár, de különösen Éberhard és Berencs váraiban.

10. Akkor vidúlna meg elbágyadt lölkünk,
Sírástól megszünnék könnyező szemünk,
Hogyha megszánna végre mi Istenünk,
Kinek mint mastan, mindenkor könyörgünk.

11. Noha azt állítja mi ellenségünk:
Hogy nem szán bennünket mi jó Istenünk;
Azért húzták le rólunk öltözetünk,
Nem hagynak nálunk csak egy pénz költségünk.

12 Utczákrúl utczákra az nagy hévségben
Hurczolnak bennünket német köntösben;
Csak meg nem halunk az mészkeverésben, —
Belincsben vetnek estve az tömlöczben.

13. Ott is az tömlöczben nincs nyugodalmunk,
Nem jün az nagy büzben szemünkre álmunk,
Az sok raboktúl való szorúltságunk, —
Sokan étszaka csak mind talpon állunk.

14. Másnapra virradva az oficérek
Visznek, — kezeinken az vasbelincsek;
Hosszú napestig sok pálczaütések
Esnek hátunkon, keserves verések.

15. Elaléltunk immár az nagy éhségben;
Hárman miközzűlünk az nagy ínségben
Kik megholtanak vason az tömlöczben,
Mastan az lölkök mennyben dicsőségben.

16. Vagyunk még szám szerént ötvenkilenczen
Kik távul egymástúl, idegen helyben
Fogva tartatunk, hol hárman, hol többen,
Melynek az okát ha kérded, mi légyen?

17. Erre azt felelik az idegenek,
Colonics és fiscus, érsek, arbiterek,
Nem űlnek hárman csak törvényhez ezek:
Jesuiták, papok itt az főperesek.

18. Kik megadták bérünk idegeneknek
Egynehány millió pénzeket, ezek
Nagy ajándékokkal terheltettenek —
Hogy ugyan bennünket elveszeshessenek.

19. Nem kértek bennünket igen olcsóra,
Mint az rómaiak csak egy siclusra
Szegény zsidókat adták az fogságra:
Hanem számtalan sok ezer aranyra.

20. Noha mi testünkben eladattattunk:
Úr Jézus Christustól de megváltattunk;
Ha ez ínségben meg köll is mind halnunk —
De néma bálványnak mi fejet nem hajtunk!

21. Alig várnánk immár: jönne az óra
Melyben szegény fejünk szabadulásra,
Vagy halál által mennénk amaz jóra
Hol az bárány — Christus, gazdag végvacsora.

22. Akkor mi is együtt több martyrokkal
Mennyben énekölünk teli torokkal;
Csak azt imádnánk az szent angyalokkal:
Ki megkoronáz örök boldogsággal.

23. — Írám ezerhatszáz és hetvennégyben
Szent-Jakab havának első hetében,
Belincsvárának nagy-mély tömlöczében . . .
Az ki olvasod: légy hű mind végiglen!

Ámen. Finis.

Szencsey - codex. Megvan Jankovich kéziratai közt is, igen gondatlan és hibás másolata. Megjegyzendő, hogy az utolsó versszakban a különben gondos Szencsey hatvannégyet irt hetvennégy helyett, a mi világos tollhiba, miután a praedicatorok 1674-ben hányattak tömlöczre.

ÁRVÁN MARADT MAGYAR SION . . .

— 1674. —

1. Árván maradt magyar Sion leánya,
Számkivetett fiaknak édes anyja,
Hogy oltalmát késni látja,
Istenéhez buzgó szavát így nyújtja:

2. Ím egyedül Istenem, rád maradtam,
Az hegyektűl, halmoktúl megcsalattam;
Minden ember hazug, látom;
Tekénts réám, mert csak te vagy oltalmam!

3. Ellankadott várakozásban lölköm,
Alig tudom, honnan jön segedelmem;
Napopként újul sérelmem,
Majd elfogyok, ha meg nem látsz [1]) Istenem.

4. Sok szép idők sokszor elmúltak immár
Az mellyekben szabadúlást népem vár;
Elmúlt az aratás, az nyár:
Az mint látom, mégis késik az határ.

---

[1]) Más változat: s z á n s z. (Mészárosféle dalkönyv).

5. Jaj szivemnek bánatja oly szapora :
Mint az földnek apróra morzsolt pora ;
Istenemnek csípős bora
Bűneimért juttatott siralomra.

6. Szemeimet siralommal áztatom ,
Nyoszolyámat könnyeimmel úsztatom ,
Nincsen sohul vígasztalóm ,
Barátim is elhagytanak, jól látom.

7. Fiaimmal sok tömlöczök megtöltek
Az kik közzül némellyeket megöltek ;
Kedves napjaim elköltek ,
Én szemeim sürü könyben merültek.

8. Tekénts azért a tömlöczben Józsefre ,
Holt fiain sivalkozó Rákhelre ,
Az verемben Dánielre ,
Szent nevedért búslakodó Illyésre.

9. Ne bocsássad az fenevad fogára ,
Gilliczédnek [1]) lölkét ne add prédára,
Tekénts reám ily sokára ,
Siess hozzám idvösségemnek ára.

10. Elégöld meg az siralmas napokat ,
Csöndesíts(d) le az tengeri habokat ;
Szabadíts(d) ki az foglyokat :
Kik nevedért viselik az vasakat!

---

[1]) Gerliczédnek ; dunántúliasan.

11. Én elhittem, pusztában bujdosását
Följegyzette Istenem óhajtását,
Szenteinek sok siralmát
Tömlőjébe szedte könyhullatását.

12. Majd bételik az Édomnak pohára,
Én elhiszem: nem késik már sokára;
Öröme fordúl bánatra —
Kaczagása akkor jut siralomra.

13. Ártatlanúl kifolyt Ábelnek vére,
Nagy zöngéssel [1]) mert az Úrhoz fölére,
Sűrü, panaszt tőn az égre, —
Bosszúállást ekképen kíván végre:

14. Óh Úr-Isten! az ki szent és igaz vagy,
Büntetésre tehetséged igen nagy:
Ellenségim sokak, ne hagyj;
Szenteidnek vérekért inniok vért adj!

15. Siralommal béborúlt magyar Sion,
Íme halljad mely keservesen sirjon;
Gyászos ruhát visel, ihon,
Hogy tégedet az siralomra híjjon.

16. — Sírok én is, ki ez verseket írám;
Sok gondok közt magamat erre bírám,
Szomorúan pöndül lyrám
Mindaddig, míg rám nem néz igaz Bírám.

---

1) A Mészárosféle dalkönyvben: zúgással.

Szencsey-codex; és a Rév-Komáromban, Szekeress Mihály ref. segédlelkész úrnál levő, Mészárosféle, múlt századi dalkönyvben, melyről bővebben alább. Jankovich másolatai közt is megvan, nemz. muz. kézir. Hung. quart. 173. II., de tömérdek hibával.

PROTESTÁNSOK ÜLDÖZTETÉSÉRŐL.

— 1674. —

(„Az Isten anya-szent-egyházának nyomorúságos sorsán és keserves állapotján való siralom.")

Nóta: *„Mikor Senakerib a Jeruzsálemet ..."*

1. Óh vajha valaki tenger árjává,
Fejemet tehetné vizek forrásává,
Vajha most lehetnék siróknak társává, —
Lennék előttök bánatnak fiává.

2. Óh, ki helyheztetne engem a pusztában,
Az útonjáróknak kedves szállásában:
Mert ím, elepedett szìvem bánatjában,
Hogy a Siont látom illy szomorú gyászban!

3. Óh ti fejünk felett forgó magas egek,
Sűrű bánatinkat nevelő fellegek,
Földi és mennyei sokszámú seregek —
Énvelem sírásra nossza, siessetek.

4. Nossza, kiki velem indúljon sírásra;
Ugyanis ki készül akkor vígasságra,

A seregek Ura mikor hív bánatra,
S minden fejet juttat gyászos koporsóra.

5. Ki mondana akkor ékes melódiát,
Midőn menny és a föld fú palinódiát?!
Nem készít Thália tréfás komédiát,
Midőn Melpoméne formál tragédiát.

6. Jaj! mert homályban jár ecclésia ege,
Az Anti-Krisztusnak nőttön nő serege;
Valljon e sok jajnak mikor lészen vége?![1])

7. Jaj, mint sír ő maga a Sion leánya,
Sűrű könyveivel orczáját áztatja,
Sok száz ember közzül nincsen egy barátja,
A ki bánatjában őtet vígasztalja.

8. Jaj, mégis, mert fején bokrosodik a jaj:
Mellyért fiainak fejeken van rab-haj;
Babilon országát gyámolító tolvaj
Reá sereggel jő, mintegy eresztett raj.

9. Jaj, mert mindenfelé hallatik nagy sírás:
Mert tömlöczben nyögnek Szent-Pál és a Szilás;
Majd meg' következik a hű Zakariás,
Jánost majd megöli Heródes Antipás.

0. A szerelmes József tömlöczben kínlódik,
Mellyen bátyja Ruben felette bánkódik;
A kisded Bénjámin utána vitetik,
Kiért a vén Jákób majdan sirba lépik.

---

[1]) Itt egy sor az eredetiben is hiányzik.

11. A szerelmes Rákhel két fiát siratja,
Bánattal ő magát fogyatja, fonnyasztja,
Sűrű könyhullással ruháit áztatja,
Gyászos nyoszolyájit, melyben megáztatja.

12. Péter, Jakab, János sírnak a tömlöczben,
Kiket a Heródes tart kemény ínségben.
Jakab megöletik, nagy kegyelmességben —
Hogy többet ne szóljon az Úrnak nevében.

13. A kegyes Michéás tömlöczben vettetik,
Csak darab kenyérrel, vízzel tápláltatik;
E szörnyű ínségben nyomorog s kínlódik,
Míg az Úrnak neve bé nem teljesedik.

14. Illyés Jézábeltől kínra kerestetik,
Mellyért a pusztában egyedül bujdosik,
Lelkében kesereg, retteg, és búcsúzik,
Végre Istenétől ekképen búcsúzik:

15. „Óh Uram! életem legyen elég immár,
Vedd hozzád lelkemet, mely téged készen vár,
Az én atyáimnál nem lészek nagyobb kár,
Kik mennyekben veled vígadoznak immár.

16. Mert jaj, elbúsultam neved káromlásán,
Szent tiszteletednek meggyaláztatásán,
Te szent oltáridnak földig lerontásán,
Szent prófétáidnak levágattatásán.

17. Döég, Idúmeus az Úrnak papjait,
Konczról konczra vetni nem szánja szolgáit,
A kiknek vérekbe megmossa kezeit,
Nem szánja megölni az Úrnak kenetit.

8. És ti Úr-Jézusnak választott szolgái,
Szent tiszteletének hűséges tanúi,
Az Anti-Krisztusnak kikkel fogházai
Szintén megtöltettek, rakottak tömlöczi:

9. Nem vagytok-é erre ma elég bizonyság,
Kiket majd megemészt a sanyarú rabság,
Kiket elfonnyasztott éhség és szomjúság, —
Ezt szerzi tinéktek — csak az egy igazság.

0. Minap Babilonbúl érkezik egy posta,
Ki szomorú hírrel engem elbágyaszta,
Minden vígasságot töllem elszakaszta,
Bokros bánatimhoz bánatot ragaszta.

1. A Jézus tanúit mert midőn kérdezném:
Mint vagynak? felölök mikor emlékezném,
Fonnyasztó bánattal azonnal bételém,
Midőn a követnek ily beszédét értém:

2. „A Jézus tanúi iszonyú inségben
Vannak, keseregnek békókban s bilincsben,
Ugyan elbágyadtak immáron lelkekben,
A Jézus bélyegét hordozván szívekben.

3. Némelyek csak nyögnek a büdös tömlöczben
Miként Jerémiás a sáros veremben,
Nincsen Ebedmélek szerecsen ez helyben,
Ki őket jó szívvel látná ez ínségben.

24. Némelyek közülök rabotás munkával
Óh, mint terheltetnek szörnyű szolgálattal!
Kik sűrű sirással, Istenhez nagy szóval
Kiáltnak, hogy számot vessen Babillonnal!

25. Némelyek vitetnek az itéllőszékre,
Némelyek közzüllök az három ifjakkal,
Kiket kényszerítnek oly éktelenségre:
Többé ne szólnának a Jézus nevébe!

26. De ezek nagy bátran nékik így felelnek:
Jobb nékünk mindenben engednünk Istennek
Inkább is akarunk kedveznie ennek,
Hogysem mint múlandó világi embernek!

27. Némelyek közzüllök az három ifjakkal,
Bátran így felelnek Sidrákkal, Mízsákkal:
Bár nyomorgattassunk tűzzel, vízzel, vassal —
De Bált nem tisztelünk soha térdhajtással!

28. Azért ímé, mostan kezetekben vagyunk,
Lássátok; Krisztustól de mi el nem válunk,
Semmit vallásunkban mi hátra nem hagyunk,
Soha néma Bálnak mi térdet nem hajtunk."

29. Újabb-újabb kínnal azért kinoztatnak,
Egy tömlöczből másba rútúl hurczoltatnak,
Mert megvallják nevét ott is a Jézusnak,
Hogy vérek fogytáig szolgálnak Uroknak.

30. Testek elbágyadott a szörnyű éhséggel,
Holott Mikéással csak száraz kenyérrel
Tengődnek, s gyomrokat töltik büdös vizzel,
Kit a sarczoltatók köszönnek mértékkel.

31. Óh! Krisztus Jézusnak hűséges követi
Kikre az Úr terhét népének így veti,
Kikre haragjának poharát köszöni —
Émelgős ürömmel gyakorta megtölti.

2. Sion leányának szeme azért ázik,
Búval teljes szíve csak érette fázik,
Kínotokat hallván, retteg és irtózik.
S gyakran érettetek halállal tartozik.

3. De ti mind a végig híven harczoljatok,
A Mihály angyallal félre ne álljatok;
Vitézségre hívott az Úr, jól tudjátok, —
Harczoljatok végig, meglészen zsoldotok!

4. Mindent a Krisztusért semminek tartsatok,
Kárnak és ganéjnak Szent-Pállal mondjatok,
Panaszt, zúgolódást mind hátra hagyjatok —
Mennyei korona lészen, jól tudjátok.

5. Ha itt e világon nem lészen hazátok:
Mennyországban vagyon mennyei házatok;
Ha most e Jézusért vasakat hordoztok:
Végre szent Atyjától megkoronáztattok.

6. Nossza, hát állandók légyetek mindvégig,
Mert nyomorúságtok lészen csak tíz napig;
Hogyha ő mellette harczoltok mindvégig,
A Krisztus titeket magasztal az égig.

7. Mert e jajos napok csakhamar elmúlnak,
A nyomorúságok ezentúl elfolynak,
De a mennyei jók örökké megállnak,
Végre így commendál Urunk, szent Atyjának:

8. „Szent Atyám, híveim ímé, jelen vannak,
Kik kísértetimben végig megmaradtak;
Méltó lakossai légyenek házunknak,
Elvegyék jutalmát sok bajvívásoknak!

39. Ezek a vitézek kiket előtted nézsz,
Nem vigyáztak arra: éltek, hogy harczon vész,
Még meg sem gondolták, hogy mi légyen a félsz? . . .
Ki-ki ütközetre értem még most is kész.

40. Ezek mindenféle földi dicsőségen,
Győzedelmeskednek hamis fényességen,
Lábbal jártak azon, mint veszendőségen —
Égi jókat vettek a mulandó kincsen.

41. No, azért mindenik megkoronáztassék,
Méltó dicsőséggel fel is öltöztessék,
Királyság, hatalom kezébe adassék,
Véghetetlen jókban már részesültessék!"

42. Az üldözőket is kár nélkül nem hagyja,
Farahót tengerbe csakhamar borítja,
Ellensége előtt Sault elfuttatja, —
Végre az ő maga tőribe taszítja.

43. Hámánt, Akitófelt majd felakasztatja,
Jákóbot, Jezábelt az ebeknek adja,
Heródest az angyal-mentést megcsapatja,
A férgeknek gyomra lészen koporsója.

44. Te kevély Babilon, hát téged mely nagy kár
Követni fog, melyre reá vigyázz ámbár,
A kénköves fördő készen vár, elhidd bár,
Mert szörnyű vétkeid az eget érik már.

45. No hát, Úr-Jézusnak bánatos serege,
A kit majd megemészt az üldözet mérge,
Vesd fel szemeidet a magos egekre,
Könyörögj, hogy az Úr szánjon meg már végre!

46. E nagy özönvízben sokáig ne hagyjon,
Sőt abból, — mint Nóét hamar kiragadjon,
Atyai oltalma melletted maradjon
S végre országában nyúgodalmat adjon.

Nemz. muz. kéz. Hung. oct. 74. 4-ik sz., második ers; az első a Czeglédi István haláláról irt gyászének.

GALYARABSÁGRA HURCZOLT PRAEDICATOROK ÉNEKE.

— Triestben, 1675. —

1. Panaszolkodhatunk, bizony méltán sirunk,
Mast utolsó válét nemzetünknek irunk:
Mert oly sententiát kértek mi ellenünk,
Mely ellen már tovább nem vitézkedhetünk.

2. Édes nemzetségünk, vallásunknak rendi,
Kik között úgy fénlínk, mint égnek csillagi,
Sok ecclésiáknak hűséges pásztori
Valánk, de most látjuk, vagyunk söpredéki.

3. Tápláltuk még eddig egymást reménséggel:
Hosszú rabság után valaha, idővel
Ecclésiáinkat édes cselédinkkel
Megörvendeztetjük magunk személyével.

4. Reánk olly hertelen jöve sententia —
Mint égen villámás láttatik gyakorta;
Mert császár levele nékünk azt mutatja,
Melyet egyen-egyen olvasunk oly sirva:

5. „Úgy nyisd föl szemedet Kollonics [1]) fiscussal,
Hogy engem azután ne öljenek búval;
Megmentem én magam cancelláriussal —
Mert az Erdélyország fenyeget nagy haddal.

6. Csak titkon egy éjjel, hogy senki ne tudja
Mikor megéhezik Trigyintum [2]) városa,
— Hiszem közel oda már a nagy Ádria —
Hánjátok mind bele, — pápa parancsolja!"

7. Ez parancsolatot nagy könyhullatással
Várjuk minden órán szomorú orczával.
Sír, keserög lölkünk, beszéllünk egymással,
Hogy sok árvát hagyunk gyászban az anyjokkal.

8. Mi, magunkra nézve, eddigis halálra
Bizony készek voltunk az martyromságra,
Noha jut eszünkben cselédünk zokogva,
Nem tehetünk róla, — Isten decretuma!

9. Már régen kezünket az eke szarvára
Vetettük, nem lehet hogy mi nézzünk hátra:
Mert úgy alkalmatos Isten országára
Nem lehetnénk méltók elröjtött mannára.

10. Rövid idő mulván amaz nemes harczot,
Elvégezzük immár pályafutásunkat,
Nem gyötrik sokáig bádgyadt tagainkat, —
Azért renddel kezdjük el búcsúzásinkat.

---

1) Kollonics Lipót győri püspök, később esztergomi bíbornok ek, a pozsonyi delegált biróság egyik tagja s a prot. lelkészek legbertelenebb sanyargatója.

2) Tridentum, Triest.

11. Pápa városának hűséges angyala,
Az Krisztus nyájának fő lölkipásztora, [1])
Ugyanazonoknak valék alumnusa
Isten Ígéjének hangas trombitája.

12. Nemesek, vitézek, közönséges rendek :
Én, Séllyei István, megváltam tületek;
Azt hagyom tinéktek, hogy Istent féljítek —
Az megismért hütben erősek legyetek.

13. Néked is peniglen, édes szolgatársam
Vörösmarty Mihály, ki valál barátom :
Többé én már veled az igát nem vonom,
Az Krisztus nyájára jóll vígyázz, azt hagyom.

14. Régen árván maradt édes feleségem
Sokszor keservesen ki sírtál érettem :
Tudom, ha lehetne, meghalnál érettem, —
Többé ez világon nem beszélsz énvélem!

15. Azt hagyom tenéked, hogy ne gyötörd magad;
Jól tudod, hogy mennyben vagyon az te Urad.
Csak Isten Ígéjét igen gyakoroljad,
Szegény árváidat scholában jártassad.

16. Téged is édesem, nem sok idő mulván
Megszán az Úr-Isten, az árva-táborban
Nem hágy sok ideig az keserves gyászban —
Vélem együtt vígadsz Isten országában!

---

1) Dunántúli ref. superintendens.

17. Nagy-Győr városának kisebbik serege
Ki régen gyászban jár, mert nincsen vezére:
Sörkenjen föl ő is, légyen benne hire,
Mert lölki-pásztora bucsúzik ő tűle.

18. Én, lölki-atyátok, Komáromi István,
Míg köztetek valék amaz kettős strázsán:
Ettem meg ebédem, vacsorámat sirván, —
Keserűség nélkül feküdtem le ritkán.

19. Végre következék ez nagy irígységbűl:
Engem kiűzének Krisztus nyája közzűl,
Bujdosóvá tének engem cselédestűl,
Rabságra ejtének; elválám ezektűl.

20. Én testamentomba győri ecclésia
Tenéked azt hagyom: szemed légyen nyitva,
Hogy Krisztus nyájjának ne légyen egy híjja, —
Mert sok éh farkasok lesik azt mindenha.

21. Maradj meg mindvégig Krisztus vallásában,
Az mellyet tanúltál, ne állj hátra abban,
Ne gondolj, bár kárt vallj minden jószágodban . . .
Hidjed, együtt leszünk Isten országában!

22. Nem tudok ezeknél egyebet mit hagyni:
Mert közel az óra, nem hagynak szóllani,
Sok jótéteméntek nem tom megköszönni...
Mint Isten végezte, mind úgy köll meglenni!

23. Tégedet peniglen édes feleségem
Én csak azon kérlek, hogy ne sirass engem;
Tudod, mint szerettem egy Istók gyermekem,
Azt szintén úgy őrizd, mintha látnál engem.

24. Vajha, érettetek mastan az én szívem
Mint megkeseredett, látnád, belső részem;
Az nagy éhség miatt mint elbágyadt testem:
Nem hiszem, hogy mindjárt megismérnél engem!

25. Az tenger halai, jól tudom, testemet
Megeszik, de hiszem hogy Isten lölkömet
Megnyúgosztja; mindjárt az régi szenteket
Meglátom végnélkül az én Istenemet

26. Vitéz Veszprím vára, magyarok végháza,
Nagyobb részrül penig az Krisztusnak nyájja,
B á t o r k e s z y I s t v á n, ki valék pásztora —
Mastan elbúcsúzom tületek én sírva.

27. Fizesse meg Isten az ti hűségteket,
Sokszor rabságomban küldött pénzeteket.
Nem szolgállok többé immár benneteket —
Irja föl az Isten mennyben neveteket!

28. Az keresztyénségtül böcsületre méltó
Sok ecclésiákra sörényen vígyázó
Jó L o s o n c z y J á n o s, ki veled őrálló
Valék, mastan tüled vagyok illy búcsúzó :

29. Kérlek, édes uram, ha tudatlanságbúl
Valaha vétettem testi gyarlóságbúl, —
Mivel már végképpen megváltunk egymástúl,
Bocsánatot kérek, mind ecclésiástúl!

30 Árvaságra jutott édes feleségem,
Véled együtt penig két édes gyermekem :
Megbocsáss már te is másokkal énnekem ;
Megváltál éntülem, nem látsz többé engem.

31. Én mindenekfölött arra kérlek téged
Az több árvák között: az Úr-Istent féljed,
Szegény gyermekimet az jóban neveljed,
Világi hívságot csak semminek véljed.

32. Nem nyújtom már tovább hozzád beszédemet,
Mert nagy keserűség fogta bé szívemet;
Hanem azon kérem az én Istenemet:
Az több árvák között ne hagyjon titeket!

33. Negyvenhét rab közül mi hárman versekben
Trigyentum várának nagy mély tömlöczében
Esztendő szám szerint hetvenötödikben, —
Adja Isten, egymást láthassuk mennyégben!

Szencsey codexéből. E részint gályarabságra Nápolyba hurczolt, részint tovább is Triestben raboskodó szerencsétlen protestans — két-harmadában kálvinista — lelkészek neveit lásd Csereinél, 57. l. Kik közűlök a nagy nyomorgattatásban el nem holtak: gályákról és börtönökbűl végre 1676-ban a külföldi protestáns hatalmak, ú. m. Brandenburg, Szászország és Hollandia, különösen a nemesszívű Ruyter belga tengernagy közbenvetésére szabadúltanak ki.

A PROTESTÁNSOK ÜLDÖZÉSE KORÁBÓL.

— 1670—80. —

1. Óh keserves gyászban öltözött szép hazám,
Lenne már érretted koporsó én házam:
Csak mi jót tehetnék
Véled egyetemben kedves édes hazám!

2. Jaj! soha nem hittem, hogy ez időt érjem,
Szomorúságunknak epedését nézzem,
Lelki rabságomnak
Hitért üldözését nem hittem hogy lássam.

3. Bezzeg jól járának a kik meghalának
Az döghalál miatt elragadtatának:
Lelki csendességben
És igaz vallásban mert ők kimulának.

4. De jaj lészen nékünk, jaj maradékinknak:
Mert vagy engednünk kell az bálványozóknak,
Vagy halált szenvednünk, —
Ez lészen jutalma igaz vallásunknak.

5. Csudáltam már régen az idő forgását,
Mert soha nem láttam ily szomorúságát
Az mint mostan látom:
Hogy mind az egész föld majd siratja magát.

6. Az hold megepedett keserűségében,
Sirnak az csillagok, bujdosván fölyhőkben,
Óhajt az szegény nap, —
Az köd, és megdöglött (?) keserűségében.

7. A megvidámító nap is jaj hova lött?
Bizony az is sírván már gyászban öltözött,
Orcza béborúlván
Fölyhőkben bujdosik, mert öröme elkölt.

8. Homályban jár a nap, vagyon nagy sötétség:
Mert majd következik az lelki sötétség;
Isten Ígéjének
Lámpása elalszik, lesz szörnyű sötétség.

9. Fügefa megzöldűl, vagyon közel az nyár
Az melyet híveknek serege igen vár;
Kevés idő van már —
Az is nagy hirtelen higyjed hogy majd eljár. [1])

0. Sokszor az fényes nap lappang az ködökben,
Sírnak az csillagok, bujdosván felyhőkben,
Föld van zöndülésben,
Az holdnak világa sűrő sötétségben.

1. Megzöndült a tenger habok zúgásával,
Emberek epednek hadak várásával:
Ez jele bizonynyal
Hogy Christus itélni eljön hamarsággal.

---

[1]) Példázgatások a vég-itéletre, János Mennyei Jelenéseiből. Közös vonás a XVI-ik század vallásos költőivel.

12. Ez lészen az idő, kiről Christus mondja,
Hogy mikoron eljön itélet napjára:
Oly napvakság lészen —
Hogy hütet ez földön nem fog találnia.

13. Rettenetes lészen az ő jövetele,
Az hitetleneknek lész rémülésére:
Hiveknek öröme,
Trombiták zengése, mennybemenetele.

14. Sebesen felgerjedt tüz jár ő előtte,
Fölyhő és tündöklő köd lészen környüle,
Igazságitélet
Királyi székének ő nagy kedvessége.

15. Az ő villámlási világon fénlenek:
Mint a viasz, úgy elolvadnak az hegyek,
Még az föld is retteg, —
Úrnak szine előtt mindenek megégnek.

16. Rövidíts(d) meg azért Isten az napokat,
A választottakért mutasd ki zászlódat,
Ne essünk kétségbe —
Jövel hamar, jövel, lássuk jóvoltodat!

17. Tarts(d) meg igaz hitben gyarló fiaidat,
Oltalmazd veszélytől gyenge juhaidat,
Uram, Jézus-Christus
Hívséges pásztorunk, légy vezérünk!

A nemzetí muzeum kézirattára Hung. duod. 44. . a levő Mátray-codexében, mely, XVII-ik szád második feléből való kéziratnak bővebb ismertetét lásd Vitézi Énekeim bevezetésében. — Jankovich t is lemásoltatta, (u. o. quart. 173. II.) szokás szerint en hibásan.

„ACTIO CURIOSA."

— 1678. —

Gyűjteményemben van egy eredeti, nyolcz különálló ívre, 63 negyedrétű lapon nagy gonddal készített kézirat, — egy eddig ismeretlen magyar színmű kézirata; 1863-ban kaptam, Szántay Aladár úr szivességéből, ki a kézirat végén látható jegyzése szerint, ugyanazon évben Löcsén jutott hozzá.

E színmű nyolcz „beszéd"-ből (részből) s egy versekben irt befejezésből áll; czíme „Actio Curiosa, Hungarico Idiomate". Színtere: Dunántúl Vas vagy Soprony vármegyében, valamelyik főnemes udvara, mint egy beszélgetésből látszik, Sárvárhoz közel.[1]) Előfordulnak benne: Fraknó, Lándzsér, Kis-Marton, Sárvár, Jánosháza stb.; de említtetik Pozsony is. Előfordúlnak továbbá, messziről jött emberek beszédeiben, Ungvár és Liptó vármegye. A színhely azonban mindig ugyanaz marad, bár a szereplők, egy-kettőnek kivételével, folyton változnak. Ezek legfőbbje

[1]) Gaudo, a 17-ik lapon.

„Gyere társ, menjünk el, mert már eljár az üdő, bé sem érünk Sárvárra!"

egy protestáns nemes, „G a u d e u r a m,“ a ki körül az egész színmű forog: mert a többiek csak azért látszanak megjelenni, hogy ez, alkalmat lelhessen rajtok élczei, — legtöbbször igen talpraesett, de nem ritkán vastag kifejezésekkel elegy élczei pattogtatására. Kikapja ettől kiki kíméletlenül a magáét, — Achastes a „Nagyságos úr“ kinek udvara a színtér, nejével Achastával, valamint Polycarpus, a vándor Borsequius (Borszéki?) — és Monyordi, a vén Rottenhoff, Daskérdi, Maczkó, Hancsok, Manódi és Muszur. Mindnyáját ezen, Achastes és Achasta udvarában megjelenő sok szereplőnek, Gaude tartja szóval, élczczel, s áztatja el kifogyhatlan gúnyjával. Hanem cselekmény alig is van valami az egészben, csupa dialog, mely magáért van, nem a dráma meséjéért. Itt a cselekmény nem fejlik, hanem a párbeszédek mulattatnak. S el kell ismerni, hogy ezek igen élénkek és gyorsan folynak egymásból, erőltetettség, átugrások nélkül. Az azon kori társalgási nyelvhez becses adalék, — becses különösen tősgyökeres magyar nyelvezetéért, mely szerfölött bővelkedik az eredetinél eredetibb, részben ma már nem ismert közmondásokkal; Gaude többnyire ezek találó alkalmazásával szórja csattanós élczeit. Kár azonban, hogy gyakran annyira c s a k férfi-társaságban elmondható szólások használtatnak, hogy az egész mű kinyomatása ezek által igen megnehezíttetik.

Az „A c t i o C u r i o s a“ első részeiben oly helyek fordúlnak elő, melyek a T h ö k ö l y-féle kuruczvilágot érdeklik, s melyekből látható, hogy az ismeretlen szerző,

épen Thököly Imre föllépésének idejében 1678-ban — vagy 1679 elején — szerzé művét, — mint erre az illető helyekhez oda tett csillagos jegyzeteinkkel figyelmeztetni fogjuk az olvasót.

És most szórúl szóra közöljük a színműből mindazt, a mi benne a kuruczvilágra s általában az akkori közállapotokra vonatkozik.

* * *

Actio Curiosa, Hungarico Idiomate.

Első Beszéd.

Achastes. Isten hozta kigyedelmedet Gaude uram!

Gaude. Nagyságod szolgálatjára.

Achastes. Mint vagyon kigyelmed édes Gaude uram?

Gaude. Hogy kérdheti Nagyságod! . . . Isten úgy segéljen, ugyan megyen a fejem gőzi, füsti, — talám ugyan gomba kél rajta.

Achastes. Miért, édes Gaude uram?

Gaude. Azért, hogy Nagyságod nem tudja azt: most is kecskepásztora voltam a németnek. Hej, nagyságos uram, addig volt jó világ, míg csak kártyán láttam a németnek képét!

Achastes. Miért? hiszem, lám mind pénzen élnek.

Gaude. Pénzen élnek? szintén úgy vagyon az, mint a ki szolgát fogad: ennek anynyit ád és ígér, mint amannak; ennek semmitsem ád, amannak pedig a semminek a felét.

Achastes. De elviszik már innen őket.

Gaude. Hohó! Quando Coeli! Megesik addig a vásár.

Nem tudja Nagyságod Pozsomban mit mondott nékem egy nagy ember [1]), hogy: tu eb, tu kutya, tu canis, — csak meg kell a repartitiót adnod!

Achastes. De hiszem, még nem fizetett kigyelmed semmit is; én se fizettem.

Gaude. Nagyságodhoz én nem tehetem magamot: mert Nagyságod nem ember, hanem úr.

Achastes. De hiszem nincs most a kigyelmed házánál a német?

Gaude. Nem is kell, mert eleget kecskepásztorkodtam tavaly nékiek; — most is mind itten a szomszédságban forgolódnak.

Achastes. Tehát ne busúljon kigyelmed, ha kigyelmed házánál nincsen!

Gaude. Hohó, nagyságos uram! a kit egyszer a kígyó megcsíp: még a gilisztától is fél. Megégette már egyszer a kása a számot.

Achastes. Mind attúl van az édes Gaude uram, hogy kigyelmed pápistává nem lészen.

Gaude. De senki kedvéért bizony nem vágatok eret a lelkemen!

Achasta. Ne vágasson bár eret kigyelmed, azonkívül is üdvözülhet.

Gaude. De nem konty alá való a Szent-Írás-magyarázás.

Achasta. Mert én azt akarnám, hogy kigyelmed üdvözülne.

Gaude. Hohó! soha nem láttam én kancza-apostolt; még régenten sem hordozták kanczákon az Isten ládáját.

Polycarpus. De végben viszem én azt, hogy mind pápistává legyenek az emberek!

---

[1]) Ekkor állott fenn Pozsonyban a hirhedett Armpringen-féle provisorium.

G a u d e. Hozzá szura hát a kecske!

P o l y c a r p u s. Meg kell bizony annak lenni.

G a u d e. Nem ismérem vala még a muzibétet; — s hát ugyan végben viszi kigyelmed?

P o l y c a r p u s. Igenis.

G a u d e. Et nos Lazar!

P o l y c a r p u s. Van m o s t módom benne. [1])

G a u d e. Hát van? . . . Nem a te fejedhez való az, mert néked se eszed, se erszényed hozzá; a kinek tehene nincsen, ne fogadjon az csordást. Te hitet igazítasz?

P o l y c a r p u s. Azt!

G a u d e. Nem kigyelmedre bizták a hit-igazítást.

P o l y c a r p u s. Igenis, reám bizták most. (Achasteshez) Hogy tart Nagyságod illyen eretnek-szolgát? . . . Ha maga fizetne is, nem tartanám.

G a u d e. Dicsősséges Isten! vak vezet világtalant. Nem tudod-é, hogy az agár nem azért űzi a nyulat, hogy a bürét elnyerje, hanem hogy a húsát; a medvét is nem azért tartják, hogy mézet nyaljon, hanem hogy falt is ugorjon; a szolgát is nem a hitéért, hanem szolgálatért tartják.

P o l y c a r p u s. Nem vezet engem világtalan, mert én jó hitben vagyok s üdvözülni s hasznot is tenni akarok.

G a u d e. Ha te üdvözülsz: az én rudas lovam is üdvözül; s osztán azt kérdem én töled: no, mit ért az hajdú az harangöntéshez? Isten úgy segéljen, a te devotiód csak ollyan, mint mikor a gólya a toronyban mégyen — ódalba f . . sa s ott hagyja.

P o l y c a r p u s. De bizony nem ollyan, mert a mit mondok, megtartom én azt.

G a u d e. Délig soha igazat nem mondasz, délután min-

---

[1]) Ez is az Armpringen-féle protestáns-üldöző korszakra vonatkozik, valamint a pár sorral föntebbi „D e v é g b e n v i s z e m é n . . .“ kezdetü Lobkovitz-Kollonics-szerü szándék is.

denkor hazudsz, — úgy hogy azaz égen sincs annyi csillag, a mennyit hazudtál éltedben.

Achastes. De kár, hogy az emberséges ember olly vakmerő vallásban vagyon!

Gaude. Hát kár? Valóban nagy kár a mézben, hogy édes; kár bizony amaz emberséges ember, hogy ollyan kutya dévaj eb!

Achastes. Mellyik, édes Gaude uram?

Gaude. Amaz a Polycarpus Antonius Hefordi, vagy ki ördög!

Achastes. Mellyik? — hogy én nem látom.

Gaude. Ördögség! . . . hiszem csak most vala itten az eb; akár pástétomban csinaltassam a lélek beste kurafiát s úgy hozassam Nagyságod eleiben.

Achastes. Keresd fel te inas s hídd ide mindgyárt Polycarpust.

Gaude. De ne hivassa Nagyságod a büdös ebet, mert hivatlan is majd itt lesz. Ihon jő, ihon! — De lengyeles a kurva! Ej, Tu, vasz iz? Nézze Nagyságod mely nagy prosopopeiával jár az az finnyás! . . . Vosz, herczeg Lamberg, Porfia, Lobkovitz hány garas? . . . Csak az kár, hogy nem övé Lánzsér, Fraknó, Kis-Marton vára. Hej, átkozott kilencz, hogy nem tíz!

Achastes. Hol vala kegyelmed Polycarpus uram?

Polycarpus. Csak ide hátra a kertben.

. . . .

Achastes. Nékem új hireim érkeztek; azt irják, hogy meglészen az ország gyülése.

Gaude. Hohó, nagyságos uram! mélyen van annak a gyökere, igen Tamás vagyok én abban; mert oderunt peccare boni, virtutis amore, oderunt peccare mali, formidine poenae; más az, hogy rab sarczát, felesége pénzét míg kezében nincsen: soha ne tegye addig erszényében; — s osztán, csak úgy van az nagyságos uram, mint a ki a szolgának dolmánt igér:

mértékét véteti, felfüggeszti a szegre, — s már dolmánya vagyon! [1])

Polycarpus. Annyit tudok benne, vagy akarjátok uraim [2]), vagy nem, csak meglészen.

Gaude. Ördög tött téged cosmographicussá! Merö Roboám vagy, hogy a kinek megmondod: meg kell halnod! csak meghal. S hát ugyan, csak meglész? . . . De hiszem nem mindenkor esik le a menkő, mikor az ég dörög. Osztán igen rosz malom az, a kire ostorral csapják a vizet. Hát nem tartod te ast: Isten, a kitül szoktak várni, s a kirül s a kitül reménleni? . . .

Polycarpus. Úgyde álmomban is megláttam én azt, hogy csak meg kell lenni.

Gaude. Compelle intrare. Mint a mely ló nem akar vonni, s kifogják s megforgatják a kocsi előtt, ismét béfogják, — s mindgyárt von. Ha minden álmok bételnének, avagy kívánságok igazán fordulnának: kevés apácza volna a földön! Lám, sok fönek sok süvege vagyon, s mégis egyik a másiknak nem teheti fel kedve szerint. Némely annyit állít maga felül, mintha füvet látna nöni, vagy a bolhát ptrücsögni.

Polycarpus. A rabot is erővel vetik a sarczra, kedvének kell lenni hozzá! [3])

Gaude. Hát ugyan, nolentem ducunt, volentem non trahunt? Hohó! sokszor égettem én a Farkas-erdeit [4]), — de

---

[1]) E kétkedő nyilatkozat is az említett provisorius kormányforma idejére emlékeztet.

[2]) T. i. a protestánsok, kik már ekkor nyilt támadásban állottak Felső-Magyarországon, s kérdéses vala: valjon egy összehivandó országgyülésen megjelenendnek-e? A minthogy az 1681-iki soproni országgyülésben Thököly és pártja csakugyan nem vett részt.

[3]) Czélzás a renitens protestánsokra.

[4]) Vas vármegyében.

ugyan nem égett el. Osztán, még igen bizonytalan vagyok én abban, mert az könnyen megváltozhatik: mert egyszer a nagy hal nagy lyukat szakaszt a hálón, hogy a kicsinyek általbujhassanak rajta; azomban az víz elvétetik tőllek, egy sem úszhatik, hanem csak: Bona nox Signori! Azért: timet a multis, a quo timent multi; qui procul a Jove, procul a fulmine.

Achastes. Szolgálok kigyelmednek édes Gaude uram! Adja Isten jó végét azoknak a dolgoknak.

Gaude. Elvettem Nagyságodtúl; de nagyságos uram, ha az ellenséget italbéli köszönötekkel [1]) megverhetnénk: hamarébb végben mennének az ország dolgai! Polycarpus uram mind eleget ihatik s ehetik, ptrüszöghet alól, felül, — de Nagyságod dolga más. Vos autem non sic, hanem:

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes! vagy hogy:

Nulla salus paci, bellum te poscimus omnes!

Achastes. Jó az Isten, édes Gaude uram, jót ád. Tudja kigyelmed azt, hogy hadverés, királyválasztás, házasság — Isten dolga.

Gaude. Hohó, nagyságos uram! az én kocsisom is tudja azt, hogy jó az Isten; az Barabás is tudja az ő óráját: de több is köll ahhoz, mert:

Dat Deus omne bonum, sed non per cornua taurum!

Hitemre, ha csak mind aluszunk: felnyitják a szemünket; tartok attúl — kit Isten ne adjon — inter duos litigantes az harmadik (t. i. a török) lesz nyertes. Soha nincsen roszszabb dolog, mint mikor ketten egymással tusakodnak, — s az harmadik gyapjat szed. Az urak is akkor szoktak koldússá lenni, mikor a jobbágyok tököt olvasnak. Hallod mind eztet: lassan járj, tovább érsz, — s meg is untuk; hanem most volna ideje egyszer, ha válasza volt, hogy szegény hazánknak szolgálnánk; a vasat is addig jó verni, míg meleg. Azért:

Quod est timendum, non est procrastinandum.

---

[1]) Értsd: felköszöntésekkel; régies.

Második beszéd.

Gaude. Hol laktok ti, te?

Borsequius. Ungvárott.

Gaude. Mi hirek vannak oda?

Borsequius. Igen roszak uram, mert kurucz, labancz, talpas, franczia [1]) török, tatár mind ellepte földünket.

Gauds. Ludit in humanis Divina potentia rebus. Mint van a föld népe?

Nógrádi. Roszszul; Debreczent felverték, Gácsot, Tornát megvették [2]), a többi is ki Szakmárra, ki Ungvárra, ki Kassára, más erős helyekben szorúlt.

Gaude. O melibae Deus nobis haec omnia fecit. Úgy látom én azt, hogy a világ mind alább, nem feljebb. Omnibus in regnis, regionibus, urbibus, aulis est dolor atque labor, est labor atque dolor. Arról mondja azt, hogy: Potentes potentiora tormenta patiuntur.

Borsequius. Eleget bíztatnak uram, mindenfelül bennünket.

Gaude. Hohó! pollicitis díves. Igérj a bolondnak, hadd örüljön néki. Tudod-é, hogy bolondnak fapénz is jó? ha elveszti is, nem bánkódik utánna. Hallottad-é azt:

Rem tibi promissam certo promittere noli.

Csak úgy van a ti dolgotok, mint a kit felakasztanak s piros csizmát vonnak a lábára. S hát ugyan, biztatnak bennünket?

---

[1]) Boham és Forvall segédhadai. A kuruczok is 1678-ban táboroztak ezekkel Ungvár táján.

[2]) Torna várát 1678-ban vették meg a kuruczok.

Monyordi. Eleget, uram.

Gaude. Hallottad-é azt:

Fistula dulce canit, volucrem dum decipit anceps.

Mézes-madzagot sodornak a szájára — az ám az! Hidd el magadot, ha szégyent akarsz vallani. Mindenkor úgy a ti dolgotok: azt tudja az ember, valami mennyei látás, azomban csak

Parturiunt montes, nasciturque ridiculus mus.

Itt van ám az, hogy aranynyal írsz, sz..ral pecsételsz Tudod-é már, menynyi ember hullott el apródonként arról a földről? . . . Tartok attúl, az illyen persvasio miatt mind e-ne fogyjon, — mert a madárból ha egyenként kiszedik a toll lat, csak meztelen marad.

Borsequius. Hát mit cselekedjünk uram?

Gaude. Mit cselekedjél? Ollyan a mostani világ, hogy: et quacunque potes arte placere, place; ha az nem elég: audi, vide, tace!

Monyordi. Mert uram, el nem állhatjuk tovább, egyátaljában!

Gaude. A kecske sem menne a vásárra, ha nem hajtanák. Hát ugyan, nem állhatjátok?

Monyordi. Bizony nem uram, mert már sok a mi sok.

Gaude. S hát, sok? Úgy kell, úgy; ha szíj, vonakodjék, — ha madzag: szakadjék; mert néktek a nyergetek is jobban fut, mint másnak a lova.

Borsequius. Én bizony azt gondoltam, már csak közékben állok (a kuruczoknak) ha visszamegyek; meglátja minden ember, mit cselekszem!

Gaude. De ugyan sebes futtában megpatkolod-é a lovat?

Borsequius. Miért uram? Én is egy ember vagyok.

Gaude. Szintén az, hogy egy ember vagy; a kurva is lakadalomban mégyen, de csak vizet hord. Isten úgy segéljen, megesik még a lúd is a jégen.

Borsequius. Ha Jósa elmehetett: miért nem én? [1]

Gaude. Csakhogy bizony Jósa s te? Tudod-é, hogy nagyobbat f..ghatik az oroszlány, mint a bika? Mérész egér az, a ki a macskának fülében fészket mer hordani! Itten van ám az, hogy a nyúl űzi az agarat. Bezeg, te sem tudod ám azt, mit tészen: ismérd meg magadot! Hát, ugyan elmégy?

Borsequius. Elmegyek, mert sok szegénylegényt tudok immár, kit elölvittek.

Gaude. Hohó! a ki jámbor asszont nem talál, kurvával kell annak tánczolni.

Borsequius. Szintén az életemet is meguntam már itten.

Gaude. Akaszd fel magadot, nem bánt senki. Szintén úgy cselekszel te, mint a ki feleségére megharagszik: egy felé marháját elmetszi avagy a kaszához feni. Hát ugyan, csak elmégy?

Borsequius. Elmegyek uram, mert bánom nemzetem romlását.

Gaude. Dicsősséges Isten! Már ha bánod, fogd meg az Isten kezében a nyilat, hogy ne lőjön senkit is meg. Már csak menj el; szintén úgy cselekszel te, mint a kinek törött szíjra vagyon szükssége, s az ökrét leütteti, vagy hogy mint a ki hazáját siratja: a két szeme is kiapad, s az hazája is elvész, — azaz, hogy egy kárból kettőt szerez. Bolond eb, az itt való jószágodat is confiscálák, s ott sem lészen semmid is. Hohó! nem jó úgy elnyeni a kuvaszt, hogy kiálljon a farka a szájából; quidquid agis, prudenter agas etc.

---

[1]) Jósa István tállyai plébános és egri kanonok, egykor püspökének hadnagya, 1678-ban fegyvert fogott a bujdosók ügye mellett, s egyebek közt dandárával a bányavárosokat merészen elfoglalta. Később a császárhoz viszszapártolt, de 1679. október 21-ikén Tállyán, Thököly egyik hadnagya által elfogatván, hatvanad magával lefejeztetett.

Borsequius. Bizony csak elmegyek; hiszem, a mit vitézségemmel ott végben nem vihetek: házasságommal is végben viszem én azt, mert jó leányok vannak ott azon a földön.

Gaude. Hohó, a ki madarat akar lőni: nem pengeti kéziját, ha ki nyulat akar lőni, ne üssön ahhoz dobot! . . . Hát házasságoddal?

Borsequius. Azzal.

Gaude. A hol, vedd el az én rudas lovamat, avagy a sárvári német kapitány saruját; osztán szép kurtafarkú kanczák vannak a seregélyi majorban.

Borsequius. Miért venném, mikor Erdélyben kisasszont is kaphatok?

Gaude. Hát kisasszont? Igen nagyra tartja magát a kisasszony; legény az, a kihez hozzá mégyen!

Borsequius. Ollyant a kinek száz ház jobbágya vagyon.

Gaude. Úgy látom én, ez a te szerelmed kopó-szerelem, ki mikor harmadik contignatióbéli ablakon a földrül látja a túrót, ásitoz reá, — de nem éri el.

Borsequius. Úgyde elérném én!“ stb.

Borsequius csakugyan elmegy kuruczczá, Ungvár vidékére, — s mint később hirét meghozzák, Lengyelországban „egy nagy özvegy grófnét“ vesz nőül, szolgál neki a szerencse.

Egyébiránt a színmű további részei közdolgokra nem vonatkoznak. Érdekesnek találom azonban fölemlítni, hogy a hiressé vált fölkiáltás, melylyel később Rákóczi kuruczai I. Józsefet Ónodnál detronizálták: „Eb ura fakó!“ a jelen színmű közmondásai közt is előfordúl, a 30-ik lapon. Ú. m.

„Polycarpus. Ne beszéljen kegyelmed ollyat, mert megharagszom; sok az egy erctnek embertűl.

Gaude. S hát megharagszol? ... Eb ura a fakó; te túl s én innen; osztán mit fél király, udvarbirójátúl? Kigyelmed sem úr, sem kapitány.“ stb.

De legyen elég e helyütt ennyi e színműről.

THÖKÖLY HADI-TANÁCSA.

— 1680—1681. —

1. Linczből hogy érkezék jó Sebestyén uram [1])
Gyenerálisomnak mit hozott, hallottam;
Tábor eleiben hogy adta, ott voltam,
Kihez ki mit szólott, ím rendben fölirtam.

Gyenerális Thököly Imre úr voxa.

2. Vitéz kapitányim, hadnagyim, vajdáim,
Szablyával övezett katona-barátim,
Jót, gonoszt egyaránt szenvedő társaim,
Hazánk, s nemzetünkért vitézlő magyarim!

3. Minket német császár mint hív hűségére
Mit kíván viszontag, hív mi törvényünkre,
Kegyelmet mely hiren küldött fegyverünkre:
Jól emlékezhettek vitézek ezekre!

4. Mindennek jószágát kész visszaadatni,
Kész régi hazánkat helybenállíttatni,
Országos tisztöket kész lész választani,
Országgyülését is kész még szolgáltatni.

---

[1]) Sebestyén Endre erdélyi püspök, ki Thököly és Leopold között közbenjáró vala; Leopold ez időtt többnyire Linczben tartá udvarát.

5. Szokatlan, hallatlan contributióját
És ennek az fatyját: terhes accisáját
Hazánkból kiviszi németök quártérját
Kiviszi, s kiküldi a gubernátorját.

6. Ecsedön és Szakmártt, Kassán és Patakon,
Diós-Győrtt, Putnokon, Szendrőn és Ónadon
Kívánja hogy német gyenerál maradjon,
Szükséges: Végekre német had oszoljon.

7. De ezt, a mint írja, csak azért kívánja:
Törökre hazánknak több oltalmazója
Lehessen, s ha följül találtatik hada:
Külső országokban quártéllyát osztatja.

8. Vallásban s hitiben senkit nem háborgat,
Végbéli szolgáját szabad hitben hagyja,
Székes városokban templomért helyt adat,
Lölki szabadságban több határt nem mutat.

9. Ha penig nem volna mindezeken kívül
Melyek még függhetnek a jó rendeléstül:
Csak csendes elmével váljunk fegyverünktül —
Atyai választot ígér kegyelmébül.

10. Nékem nem keveset ígért ő fölsége, —
Jószágom fölött is jár hozzám elméje.
Most vagyon előttünk fegyvere, kegyelme,
Előttünk vesztünknek s éltünknek ideje.

11. Engem ajánlással német nem szelidít,
Lépes beszédivel horogra nem kerít;
Szenvedtem, szenvedek tovább is közjóért,
Véletek vitézek harczolok hazámért!

2. Mostan azért kiki mondja meg tetszését;
Így legyen vagy élet, vagy halál vérünkért,
Nyúljunk bosszúálló fegyverhez hazánkért,
Vagy térjünk hazánkban, ígért jovainkért?

Seregek voxa.

3. Mint az égszakadás, halmot, hegyet, völgyet,
Rettentő szélzúgás zavar és hat földet:
Kegyetlen tábor is nem vár semmi rendet,
Minden, ki kiálthat, kiált: fegyver!-t, fegyver!t.

.4. Fegyverrel, fegyverrel köll bosszút állani,
Magyarnak fegyverrel köll veszni vagy nyerni;
Hittel csalattattunk: nem köll azért hinni! . . .
Fegyver fog közöttünk igazságot tenni!

15. Nem kémélli az gróf lágy, kemény szavait,
Kívánja: minden tiszt csendesítse népét, —
Vehesse rendszerint tiszteknek elméjét;
Elsőben Szepesi így kezdé beszédét:

Szepesi Pál voxa.

16. Csudálom, az német olyat ígér vissza
Melyet megállani hiti is tartotta;
Ezek törvényünkben vannak bényomtatva —
Pozsonban ezekre egyszer hitit adta.

17. Mint hihessem tehát, hogy szabadságunkat
Szeresse követni mi igazságunkat:
Ki véres marokkal rontotta hazánkat,
Ki fegyvere alá tötte diplománkat?!

18. Ha minket ezelőtt kedvelt és szeretött:
Közzülünk valaki hogyha néki vétett
Miért törvényünkből útat s módot nem vött?
Hanem mindnyájunkat fegyver alá vetett.

19. Akkor nem kedvellett: s most minket szeretne?!.
Ha mind felkötöttük szablyánkat ellene:
Húszezer német is földünkön heverne; —
Inkább nincs most oka, hogy minket szívelne!

20. Római pápától nem azért hozatott
Két áldozó eszközt, oly dispensatiót:
Hogy minémő hitet magyaroknak adott —
Attúl teljességgel lehessen föloldott.

21. Mert úgymond, hazánkban vagyon Luther, Kálvín
Kiket megtérítsen: mostan vagyon kezén;
Azért keménkedik mindkét fél hívein,
Ezzel áldoztatta hazánkat elein.

22. Ezeket, mint mondám, nem készté oly végre:
Elvött szabadságunk térhessen örömre;
A mit mostan ígér, van inkább vesztünkre,
Nyújtja hozzánk kezét: hogy vihessen tüzre.

23. Az német hadait ajánlja kivinni:
De német gyenerált akar viszont hagyni
Kassán, s véghelyeken németet osztani —
Mert azzal bennünket akar oltalmazni.

24. Religióban is lölt olyan hályogot
Szemönkre: ne lássuk az megvetett horgot;
Vonszon az szánkon is oly mézes madzagot:
Méz gyanánt nyeljük el a keserő magot.

5. Ezeket szemléli az magyar tisztekkel,
Mázolja keményen ígért rend-vetéssel ;
Úgy hogy táborostúl elöbb oszoljunk el :
Közbenjárót lenni nem kíván fegyverrel !

6. Azaz : országunkban ő hadát elosztja :
De közzülünk kiki szablyáját leoldja ;
Mely álnok szándékját karunk határozza,
Júdás-csókjaival késértse, s akaszsza.

7. Oltalmát ajánlja : senki ne kérje is,
Ki által nemzetünk, csak alig nyögsz ma is ;
Megfelelünk mostan, ha ki bánt, magunk is —
Non est defensio quae datur invitis.

. Elvött templominkért helyt ígér mutatni :
Hiszem az pozsonyit így nyerte vala ki ;
Ráfogák : árulók az templom falai, —
Elvevé, többivel bírják czincziusi. (?)

9. Országos tisztöket oztán s bár csináljon :
Ollyat vészen elő, ki németet álljon ;
Ki lösz azféléért a ki ellenálljon,
Ki lesz mi közzülünk a ki megszólaljon ?

0. Ellenek olyankor alá s fel oszolva,
Németnek szelitől ide s tova hányva,
Praecibus armatis meg volnánk nyomtatva,
A német hadaktúl körül volnánk szállva.

1. Azonban hazánkban oltalom színével —
Váraink meg lévén rakva fegyverével,
Ím, még harmadszor is csalatva hitivel,
És eloszlattatva ide s tova széjjel :

32. Ugyanazon színnel több is tódúlhatna,
Utánok hazánkban több más is elhatna,
Ezekkel mindaddig oly szineket adna:
Míglen országostúl el nem bírna, 's nyomna.

33. És így, a mit haddal és eddig fegyverrel
Végh?z nem vihetett fortélylyal, erővel:
Szép könnyen elnyerné bátorságos színnel,
Barátság, szeretet, jóakarat képivel.

34. Minap is azt mondá gyenerál Kaprala,
Hogy az fölföldiek hívek-e? s az oka:
Mindenütt császárnak vagyon német hada,
A fóltámadásban nincs hatalma s módja.

35. Ha ő minket azért kíván oltalmazni,
Közinkben németet akarja osztani:
Hogy törvénytelenül ha mit kezd mívelni —
Ne legyen érette kinek föltámadni . . .

36. Nincs azért németben barátság s igazság,
Nincs igaz szeretet, nincs állhatatosság;
Minden barátsága csak merő álnokság,
Hiti, s parolája: hazugság s csalárdság.

37. Mostan szükségéből tesz ajánlásokat,
Mert éröz másunnan szorongatásokat,
Érzi neutralis imperialistákat,
Érzi megbékéllett holland, spanyolokat.

38. Látja maga előtt az hatalmas gallust,
Látja az megsértött, sárban hagyott dánust,
Látja keseredett vitéz brandenburgust,
Látja bosszuálló fegyverben az svécust.

). Viszont országában lát támadásokat,
Maga körűl penig nem talál hadakat;
Nem lát udvarában igaz tanácsokat,
Nem lát országában kincses kamarákat.

). Ez azért az oka nagy barátságának:
Hogy időt nyerhessen maga szándékának;
Nem látja fortélyát most csalárdságának,
Fordítja pokróczát mérges munkájának.

1. Mellyet idő múlva hogy jobban kezdhessen:
Német hadaival kínál szép színessen;
Nincs semmi kétsége: akkor se kérhessen
Egy dispensátiót, okot se lölhessen.

2. Kárunkon tanúltunk, bujdosva, szenvedve,
Kárunkon ne légyünk tovább megnevetve;
Bolond ki csalatik harmadszor, nem vélve:
„Ab amico reconciliato cave!“

3. Némettel hazánkban hogy tovább harczoljunk
Vagy itt országostúl nékie holdoljunk:
Ellenzem, hogy egyik mellett se maradjunk,
Ebben securitás, másikban nincs hasznunk.

14. Török, német között vagyunk elepedve:
Egyik háziköröszt, másik merő fene;
Ezzel mint kígyóval van kebelünk telve, —
Másik vérünkszopó telhetetlen medve.

15. Török kegyelméből van oltalnunk s éltünk:
Német-ajánlásbúl van s volt minden vesztünk;
Több száz esztendőnél fegyverben nemzetünk —
Töröknek is Bécsért áldozatja vérünk.

46. Ha azért bennünket csak prédának tartott,
Kincsünkből, pénzünkből aranyláncot adott,
Éh ebnek bennünket hányt-vetett, mint csontot:
Tovább oltalmában mint várhatunk módot?

47. Hogyha holdolnunk kell: jobb hatalmasabbnak,
Ha szolgálnunk köll is: jobbnak tartom annak;
Jobb magunk magunkért holdoljunk pogánnak:
Hogynem német velünk kedvezzen magának!

48. Kinek erejéből válaszszunk egy királyt:
Ezzel nem csinálunk első historiát;
Híjjuk ki magunkhoz nemzetünknek fiát —
Támaszszuk fel azon magyar Mátyás királyt.

49. Hazánkból vigyük ki ezt a sok szép népet,
Értsünk az lengyellel mindenekben egyet,
Slézsia felől is ő sokat segíthet:
Mink csináljunk Bécsnél hadakozó széket.

50. Itt egy olyan kérdés fordúlhatna elő,
Hogy most városinkban van német nagy erő;
De legyen csak miénk föld népe, s az mező:
Német biztatása bolondság csak merő!

51. Mert magok között is sok az visszavonás,
Sűrő szoldat közt is az éhség, koplalás;
Hánszor volt közöttök villongás, támadás —
Tudom, vagyon most is közöttök zsibongás.

52, Lássuk csak; van népünk, urunk, fejedelmünk,
Más országban hatott hadunk, hirünk, nevünk:
Hadnak jobb eszköze: legyen elég pénzünk, —
Fejet fog hajtani azaz német nékünk!

3. Pénzzel penig biztat minket franczia is,
Tudom, hogy magával hozni fog király is;
Megholdúl az ezüst-, az aranybánya is,
Fog nékünk adózni Morva, Slézsia is.

4. Így pénzünk tart nékünk, hadunk elég lévén,
Fényes portátúl is bizodalmat vévén,
Másfelül indítván táborát az Delphin:
Könnyen halászhatunk az zavaros vízen.

5. Azonban fölszóval az vitézek rendit
Tovább nem terhelem; látok én még többet
Ki meghaladhatja azokban elmémet, —
Mint tudtam: úgy adtam kicsiny értelmemet.

Kende Gábor uram voxa.

6. Megvallom, miúlta ezeket hallgatom,
Német ajánlását miúlta olvasom,
Elömben támasztott kérdéseket hallom:
Nincs illyen országos dolgokban tanácsom.

7. Mert, hogyha a régi barátját megvetni
Embernek az újért nem illik elhagyni:
Inkább illetlennek látom én azt lenni
Ha ki fejedelmet akar választani.

8. Kiváltképpen hogyha törvénynek végzését
Megkezdi az király érzeni szerelmét:
Miért híjjuk pogány, vagy más segítségét —
Ha magunk tehetjük hazánk csendességét?

59. Javallanám azért: ne hirtelenkedjünk, —
Körösztyén világtúl meg ne ítéltessünk;
Bizonyos választért még egy postát küldjünk,
Fejért vagy feketét most utolsót kérjünk.

60. Ha most is csak színes szókkal fog tartani,
Ha vészszük eszünkbe, hogy csak időt nyerni
Kíván, s azután is akarna megcsalni:
Mérges poharátúl könnyed elállani.

61. Így az körösztyénség nem szólhat meg minket,
Hogyha oltalmunkra látja fegyverünket:
Lássa, támadásból nem teszszük ezeket,
Hanem oltalmazzuk hitünk s törvényünket.

62. Így aztán két rosz közt válaszszunk kissebbet,
És két hatalmasb közt uraljunk erősbet;
Hamarébb adóznék így magyarnak német,
Hitszegéssel tovább nem csufolnák hitet.

Keczhér Menyhárt úr voxa.

63. Világi dolgokban nincs erősb példánál,
Jobb tanács sem lehet régen lött dolgoknál;
Azért böcsültetnek régiek ifjaknál,
Ezért olvastatnak könyvek monarcháknál.

64. Mink is ne keressünk tanácsot magunknál,
Löljünk oktattatást atyáink házánál.
— Kezdettünk romlani első Ferdinándnál:
Köll végződnünk is utolsó Leopoldnál.

5. Az kiket uralni kívántak eleink
Azért hogy körösztyén, szomszéd is, nemzetünk;
Kívántak pogánynyal harczolni atyáink,
Hajtották ezekhez fejeket magyarink.

6. De az ki olvassa régi könyveinket:
Föltalálja, német mint szeretett minket!
Szerette Rudolphus az erdélieket:
Így szeret mostan is az német bennünket.

7. Voltak diplomái akkor is királynak,
Ő is adott hitet magyar koronának;
Ő miatta köllött Erdélyországának
Fegyverét letenni török hatalmának.

8. A mit akkor mívelt Erdélyben a Básta:
Az mívelé nálunk magyarok közt Wolkra,
Kolonics, Srtázsáló, Spankó, Kopp, Kaprala, [1])
Gyenerális Smitt, Virba,[2]) Spork és az Karafa.

9. Erdély ínségének ha van rajtunk mássa:
Bosszúállásban is legyünk néki társa!
Fönn van német előtt Betlehem[3]) járása,
Bocskai, Rákóczi morvai rablása.

0. Erdély míg németöt uralt és imádott:
Addig némettűl csak prédára tartatott,
De mihelt töröknek fejet s fegyvert hajtott:
Azúlta Erdélyben nem üt több dobokot.

---

[1]) Strassoldo, Spankau, Kobb, Caprara.
[2]) Würben.
[3]) Bethlen.

Harsányi György úr voxa.

71. Könyvhistóriákból semmitsem szólhatok:
Magamnál hordozom mivel szólni tudok;
Azelőtt törökkel, most némettel vivok,
Hitit hogy megszegte: ellene harczolok.

72. Mert Rákóczi Ferencz hogy hadat hirdetett —
Külde kétszer által a császár levelet:
Közülünk valaki letészi az fegyvert,
Löl nála azonnal királyi kegyelmet.

73. Maga Rákóczinak ígért jószágokat,
Nekünk hadainak bizonyos zsoldokat,
Vármegyéknek penig nagy ajándékokat:
Vészi első úttal rendben panaszokat.

74. Valóban, rendben is vévék panaszokat:
Mert mihelt oszlani látták hadainkat —
Fogták, árestálták, vitték urainkat,
Minket üldöztenek, mint az árúlókat. . . .

75. Holott hitelünket ha egyszer hadában
Nem vetettük volna, mellyet táborunkban
Hozott az császárnak nevével Tokajban:
Egy nap rak vala Kop, hegyestőr, halomban.

76. Nem hiszek én azért az ördög fiának:
Hiti-csavarító kutya loboncźának;
Mi haszon, ám hidjünk császár szavainak:
Ezer az hazugság nyelvén szolgáinak!

Petneházi Dávid voxa.

7. Bár ördöggé légyen a ki gondolja is
Közzülünk hogy visszamenne egyikünk is ;
Ím, valóban fizet a Végekben most is —
Hát oly gyalázattal éljünk köztök mink is ? !

8. Ha nyér az töröktül : tömlöczben vettetik ;
Ha húz-vonsz másoktúl : kerékbe töretik ;
Kérje fizetését : pártosnak mondatik, —
Császár szolgájának újjal csúfoltatik.

9. Vitézség, harczpróba nekünk az életünk,
Ebben helyheztetett minden böcsületünk,
Ezzel terjedett el vitéz hirünk-nevünk —
Ezzel végeződjék katona-kenyerünk !

0. Teljes szent-háromság, az egy élő Isten
Minden próbáimban engem úgy segéljen :
Nem lakom némettel soha is egy helyben, —
Inkább társaimmal maradok fegyverben !

1. Magyar végházunkban magyar kívántatik :
Csatázó törököt ezek űzik s érik,
Hazánknak fiai eztet jobban értik . . .
Csak egy pántlikán is német mennyit késik !

2. Jó német uraknak ha köll az békesség :
Menjen ki hazánkból, ha köll a békesség ;
Mindent térítsön meg : meglesz az egyesség —
Így lehet közöttünk továbbrúl békesség !

Szűcs János voxa.

83. Ki vitéz embernek tartja lenni magát:
Dolgot visel végig maga előtt hármat;
Isten után nézi országunknak hasznát,
Aztán böcsületnek utólszor jutalmát.

84. Már tíz esztendeje harczolunk hazánkért,
Hamisan lecsöpült régi szabadságért;
Úgy tekintsünk mostan dolgainkba azért:
Kárt, csúfot ne nyerjünk színes ajánlásért.

85. Lássuk, miként térül hazánk szabadsága,
Miként dobolhat ki a német tábora:
Így mehetünk mi is rendesebben haza,
Így vérontásunknak ott látszik meg haszna.

86. De addig, valaki szót tészen felőle
Hogy az mi táborunk a nélkül megtérne:
Magunk magunk között ki-ki megkövezze —
Tudjuk, egymás között kinek mit tart hite!

Farkas Fábián voxa.

87. Hogynem a végében törjük szablyánk élit,
Ha eddig szenvedtünk: várjuk még a többit;
Elvégzi az török hamar békességit,
Némettel fölbontja húsz esztendős frigyit.

88. Lész bosszúállásban akkor elég nézőnk,
Más nemzetségtül is elég segítségünk;
Szükséges, holdoljon mint Erdély, nemzetünk:
Így harczol szivessen a török mellettünk.

9. Elég, hahogy mostan, mikor nem bántanak,
Ellenünk némettel fegyvert ha nem fognak;
Lássák csak erőnket: tudom, föltámadnak,
Idején töröknek inkább béholdolnak.

0. A ki penig velünk egyet nem értene:
Vér árulójának tartani kellene,
Maga fegyver által pokolba ám menne —
Kinek jószága is prédára hadd kelne.

Ispán Ferencz voxa.

11. Mostani kérdésnek igen friss példája:
Nádasdinak nyakán-függő grátiája,
Lobkovitz Zréninek adott parolája,
Tersátkinak[1]) küldött csalogató szava.

2. Ezekben mindenütt forgott császár neve:
Mely mindenekelőtt illet, lészen helye;
De azzal csakhamar fordultak vesztekre —
Mihelyt Rákóczinak eloszlott fegyvere.

3. Ha azért tanácsi szovával császárnak
Csak időhöz szólván ilymódon játszanak,
Ha ily urakat is ily nyilván megcsalnak:
Miképen hihessünk mi is ajánlásnak?!

. Mink hogyha nem nyerünk, vagy ha nem fizetnek:
Lészünk táborostúl mind élhetetlenek;
Most magok szolgái fizetetlen élnek —
Hol lenne élése ennyi sok vitéznek?

1) Terzaczki = Frangepán.

95. Jószága peniglen kinek foglaltatott,
Kezéhez visszatér, úgy: ha hazaszállott;
Zréni és Nádasdi másuttan hol lakott —
Mert illyen árváknak jószágot nem adott.

96. Jószágát ígéri ki ellene harczol,
Ki vár kegyelmétül: annak kincse oszol;
Szegény árvák javán s kárára tékozol,
Ki ellene harczolt: cselekedhetik jól.

97. Ám Barkóczi István ellenünk támada,
Németnek földünkön nagy eszköze vala:
Szükön jött levele, császár grátiája,
Kit adtak is néki: nem bírhatja, bánja.

98. Ezek a szép szóhoz mind illendő példák;
Adjon, ne ígérjen — ha mi jót akarnak.
Tudja, hol kezdette bántását hazánknak,
Vegye eleit és végét ez dolognak.

99. Így mi is hazánkban bizvást megtérhetünk;
Másként szándékunktúl egy nyommá se lépünk:
Két szék közt a földre valahogy ne essünk.
. . . .
(Egy sor hiányzik).

Veseléni Pál voxa.

100. Ezekhez, én elmém, mit mondhassunk többet?
Példát magunk kárán láttunk így eleget.
Ha mind megtéríti a német mit elvett:
Így mi fegyverünk is hazánkba megtérhet.

1. Másként, mivel török segítsége nélkül
Erőt nem vehetünk magunk fegyveréből:
Mostan el ne váljunk nyújtott kezeitől —
Csináljunk magunknak paizst erejéből.

12. Hasznot így szerezzünk igaz országunkra,
Így bizvást vihetjük hadait hazánkra;
Így terjed fegyverünk harmadik országra,
Így néz német szeme sirván országunkra.

13. Nékünk halál, élet így lészen hazánkért;
Fegyverrel köll nyernünk, miért nem szóval? ezért:
Sanguine fundatum est hoc regnum, sanguine crevit,
Sanguine succrevit, sanguine finis erit."

Nemzeti múzeumi kézirattár. Hung. oct. 69. „Se-
s agynak késő sisak" czímű gyűjtemény;
lap, melyek közül 164. lap régibb irásnak lát-
, s a 165-ik lapon kezdődik e költemény, feketébb
ival, sűrün s rövidítésekkel irva. A könyv 1752-
Dobai Székely Sámuelé volt, Komáromban, mint
áján a jegyzés mutatja. Kötése igen szép préselt
te bőr. A 165-ik lapig úgy látszik 1620—32 között
ott, azután pedig: e költemény keltekor, azaz 1680
1-ben. Sebestyén Endre erdélyi püspököt ugyanis,
öt császár az 1680-ik évi nyár vége felé küldé bé-
lkudozások végett az ifjú Thököly Imre vezérlete
t mindinkább elhatalmazó kuruczokhoz. Sebestyén
ember 7-kén érkezett Lőcsére, 9-kén Eperjesre, hol
ott megkezdé az értekezleteket Thököly biztosaival,

magával a bujdosó vezérrel pedig oct. 5-kén Kaposon találkozott. Fegyverszünetre léptek, mely utóbb 1681. junius végéig meghosszabbíttatott. Kétségkívül ezen időből, és pedig, befejezését tekintve, alkalmasint a fegyvernyugvás felbomlása idejéből való a jelen, rendkívül korjellemző ének.

E „Sebes agynak késő sisak" czímű gyűjteményből a régibb, nevezetesen Bethlen Gáborról, Wallensteinról, Buquoi-ról stb. szóló énekeket l. a „Régi Magyar Vitézi Énekek" I. kötetében közölve.

;ÉGEN FEGYVERT FOGOTT HAZÁJÁÉRT....“

köly Imréről és Zrínyi Ilonáról

1683-ban irt ének.

emzeti múzeum kézirattárának magyar foli-
ött, 154-ik szám alatt őriztetik egy, 84 lapból
I-ik századi kötet, mely valaha gr. Zichy
iajd Jankovich Miklós könyvtárában fog-
t, s ez utóbbinak halála után vétetett meg a
ámára.

:mmi czímmel nem biró kötet, melynek kéz-
gyelmes búvár azonnal fölismeri a XVII-ik
legeit, egy nagyobbszerű, 499 négysoros vers-
lló éneket tartalmaz. Az első versszak így
:

égen fegyvert fogott hazájáért....“

dnem lehetetlen, hogy e sokat mondó sor meg
iá a fürkésző figyelmét, — s mégis, főképen a
zímnek tulajdonítom, hogy e műről ediggelé
:m tétetett, daczára, hogy más egykorú pél-
n. kir. tud. egyetem könyvtárában is megvan.

Nyomtalanúl keresztül-surrant fölötte a régibb irodalmunk kincseit kutatók figyelme, — s az emlékezetre méltó kézirat elfeledten pihent. Jó csillagom számomra tartá fönn a szerencsét, hogy ezen költészetünkre, mint történelmünkre nézve egyaránt érdekes ereklyét megismertethessem. A XVII-ik század vonásait ugyanis fölismervén a kéziraton: elég volt amaz első sort elolvasnom, hogy többé a kötetet le ne tegyem, míg végig nem lapozám.

S mily nagy lőn örömem, midőn mindjárt az első 10—12 versszakból csalhatatlanúl meggyőződtem, hogy a költemény hősei két oly nevezetes történelmi alak: Thököly Imre és Zrínyi Ilona!

A fennforgó mű, úgy látszik epos, vagy olyszerű regényes költői-beszély akart lenni, mint nagy hírű kortársa: a „Murányi Venus"; azonban a költő hosszasan áradozó elbeszélő modora — mely kivált a mű közép-részeiben uralkodik — hátráltatja a cselekmény fejlődését, úgy hogy az ének már-már tisztán alkalmi költeménynyé kezd fajúlni, ezt azonban a névtelen szerző szerencsére maga is észrevéve, versének utó-részeit gyorsabban és több cselekménynyel folytatja le.

Különben annak, hogy e mű nem mint az elbeszélő költészetnek kellékeivel biró teljes epos domborodik ki: egyik oka abban is rejlik, hogy költekor még maga a történet, — Thököly és Zrínyi Ilona életpályája — melyet a költő tárgyáúl választott, sem éri vala el végkifejlését, sőt még a válpontot sem.

A költemény főhibái tehát, hogy composi-

tiója nem elég egységes, sőt laza; hogy lefolyása nem bir a kellő gyorsasággal, s a mű minden részei nem állanak egymással a megkivántató arányban, miután a költő egyes kedvencz tárgyainál — azok élénk benyomása alatt — gyakorta hosszasabban időz.

De e lényeges hibákkal számos fényoldal is áll szemben.

Fényoldalai e műnek — költészeti szempontból — a benne előforduló sikerült képek, a hű érzelemfestés, — a különböző lélekállapotok ügyes ecsetelése, a némely helyütt igen szép leirások, találó hasonlatok s allegoriák, továbbá nyelvezetének ereje, hatálya, és ha kell: lágy simulékonysága. Hasonlítsa egybe bárki, az azon korbeli magyar költészeti termékekkel, s tapasztalni fogja, hogy nyelvünkkel csak egyes kiválóbb költők tudnak vala az időben oly szépen élni, mint szerzőnk. A verselés annyira gördülékeny, s a rímek — igen gyakran főnevek rímelnek igékkel — daczára a XVII-ik században divatos monoton négyes rímeltetésnek: oly jók, mint akkoriban talán csak az egyetlen Gyöngyösinél.

A vers zöngzetessége, folyékonysága, a hangzatos rímek, a sokban hasonló tárgyalási modor, a jelképes előadás kedvelése: könnyen azon föltevésre hozhatnának bennünket, hogy e mű szerzőjéül Gyöngyösi Istvánt tartsuk, — ha nem tudnók, miszerint ez utóbbi szigorú kormánypárti vala, Thököly elveinek és ügyének ellenzője. Annyi mindazáltal bizonyos, hogy elő-

adás és forma tekintetében, költeményünk írója — bárki lett légyen — igen sokat tanúlt Gyöngyösitől.

Nevezetes fényoldalokkal bír e mű továbbá kortörténelmi szempontból is; annyira, hogy a történetkedvelő még tán nagyobb érdekkel olvasandja, mint az, ki benne pusztán a költőit keresi. Hű kinyomatát adja ez — egykorú fölfogás szerint — a Thököly-párt egész politikájának, híven festi a főszereplők jellemét, az általok s hazájok által kiállott bajokat, és a közérzületet. Nagyon érdekesek benne a Thököly ifjúságára vonatkozó adatok, melyeket a személyített szerelem: Venus beszél el Zrínyi Ilonának. Leírvák benne a bujdosók vezérei: Wesselényi Pál és gr. Teleki Mihály stb. közötti villongások, mígnem a pálmát Thököly nyeré el.

Érintve van Zrínyi Péter és Frangepán halála, I. Rákóczi Ferencz balszerencséje — mind visszapillantólag: mivel maga a mű tulajdonkép Thökölynek 1682-iki téli hadjárata befejezésével kezdődik.

A kurucz vezér menyegzője Zrínyi Ilonával 1682. májusában ment végbe, s erre nagy táborjárás következék, mely az egész nyár és ősz folytán tartott, s Thökölyre nézve igen diadalmas vala. A bujdosók csillaga ekkor ragyogott teljes fényében. Ezen győzelmes hadjáratot az ének szintén tárgyalja, s leírja Thököly nagyszerű diadalmeneteit, és a lelkes fogadtatást, melyben a hat hónapos fegyverszünet megkötése után, a nejéhez visszatérő győztes fejedelmet Felső-Magyar-

ország örömújongó népe részesíté. Tárgyalja továbbá a téli fegyvernyugvás alatt folyt politikai combinatiókat, melyek ezen idők hangulatát igen élénken festik.

Leírja az 1683. január 13-án Kassán megnyílt, s február közepéig tartott zajos pártgyülést: mely a fölkelt rendek politikai irányára döntő vala, s a törökkel kötött szövetséget határozott érvényre emelé; ezen gyülés leírásánál említtetik Szirmay István követsége is a portára.

Megjegyzendő azonban, hogy mind ezen történetek a személy- és helynevek teljes elhallgatásával adatnak elő, úgy, hogy az egész hosszú énekben egyszer sem fordul elé még csak főszemélyeinek: Thökölynek és Zrínyi Ilonának neve sem. De minden oly jellemzően iratik le, hogy a figyelmes történetkedvelő azonnal ráismer minden egyes egyénre, nemzetre, pártra, helyre, s neveiket, rögtön kitalálja. Jónak láttuk e közlésnél mégis, a történelemben kevésbé jártasok könnyebbségére, fölvilágosító magyarázatokat tenni. A költő a „magyar“ szót is csak alig kétszer említi; a Duna és Tisza folyamnevek kivételképen egyszer előfordulnak. A németek mindig a sas, a törökök a hold, a francziák kakas vagy liliom (Bourbon-czímer), a velenczések oroszlán jelképek alatt említtetnek. E szigorú név-elhallgatás és symbolismus alkalmasint a költőnek abbéli tartózkodására vihető vissza, melynek indoka a Thököly hadiszerencséjének állandósága fölötti kétségeskedés, s mely a netalán ismét elhatal-

mazandó ellenfél bosszújától való félelem által még erősbödött.

A symbolismus mellett, képzelt, eszményített alakokra is találunk az énekben, példáúl Venus, Hermes, Cupido, Hymen, kik mint személyesített, működő lények szerepelnek, hogy a szavakat a valódi — azon esetben szükségkép megnevezendő — egyének szájába ne kelljen adni, szintén a föntebbi óvatossági szempontból. Annyival könnyebben tehette pedig ezt a szerző, mivel az ezen korbeli költői művekbe régi görög és római mythologiai alakokat s meséket általános divat volt belékeverni; az ilyesek a mű szépségeihez tartozának.

Nagyon gyakoriak ezen énekben az ily mythologiai regékre, vagy római hősökre való hivatkozások, példázgatások és hasonlatok, sokszor csupán hiú sallang gyanánt, s mintegy a szerző ebbéli jártassága fitogtatásáúl. Az ily, a mű szervezetével semmi belső kapcsolatban nem lévő részeket, melyek a mai kor olvasóit untatni fognák, közleményemből kihagyám, az összefüggést, a hol kellett, egybefüggő sorokkal állítván helyre.

A mi az ének keltének idejét illeti: azt egész bizonyossággal meghatározhatni vélem. A mű ugyanis a kassai gyűlés befejeztével, azaz 1683. február közepével végződik; úgyde szerző az 1682. őszén nejéhez hazatérő Thökölynek álmában megjósoltatja Venussal, hogy gyermeke fog születni, a ki azonban nemsokára meghal. E fiú — kit nagyapja nevére Istvánnak keresz-

teltek — meg is született, Lőcsén 1683. február 20-án, s még azon év april 3-án meghalt. Halálát a költő előre nem tudhatta: szükség tehát, hogy művét ennek elhúnyta után írta légyen. Az ének azonban a Thökölyre és a törökre nézve balúl fordúlt 1683-iki hadjáratnak csak előzményeinél végződvén, — még fényes reményeket táplál; következőleg a táborozás megnyilta, és Thököly fiának elhúnyta közötti időszakban, azaz 1683. aprilis vagy május hónapjaiban kellett iratnia.

Az ének így kezdődik:

„Az ki régen fegyvert fogott hazájáért,
Küzködik is annak megmaradásáért.“

Thököly 1678-ban állott a bujdosó magyarok élére, és így 1682-ben, a hol a mű kezdetét veszi, már negyedik éve volt fegyverben; joggal vonatkozhatik tehát erre az első sor. Azonban a fiatal hadvezér szívében a dicsőség és szabadság álmai mellett megjelen a szerelem (a költő mint Venust személyesíti) s mondja a rég harczolónak:

„ . . . . . . „Tedd le sisakodat,
Töröld meg az harczi portúl homlokodat,
Oldd le oldaladrúl felkötött kardodat!

„Az mezei porban eleget türtél már —
Mely sok szenvedéssel és törődéssel jár;
Annyira magadot ott vesztegetned kár,
Ha veszed (tanácsomat), azoknál kedvesebb élet vár.

„Az vászonházakbúl [1]) kelj szép palotába,
Az rögös pázsitrúl puha nyoszolyába;
Ne helyheztesd kedved mind csak Bellonába:
Béfogad örömest Juno is házába.“

Majd a dolog politikai horderéjét kezdi fejtegetni, bíztatván a fiatal kurucz vezért, hogy a dúsgazdag és fényes családból származott ifjú özvegy fejedelemnő Zrínyi Ilona birásáért mindent elkövessen:

„Az jó módot talám nem is kell megvetned,
Szerencse üstökét elöl kell keresned! —“

A tervezett házassági frigybe a fejedelmek (jelképileg: planéták) beléegyeznek, csak az egy Jupiter (Leopold császár) van még ellene, de ennek hatalmától viszont megvéd a török: (a Hold)

„Az egész planéták azon megegyeznek,
Hogy ebben tenéked egyaránt kedveznek, —
Minden segítséggel lenni igyekeznek:
Érdemes voltodrúl mert jól emlékeznek.

„Az egy Jupiternek van kedvetlensége,
Iparkodni is kezd Sasa körmössége,
Hogy kezdett dolgodnak benn szakadna vége:
De nem engedi azt az Hold erőssége.“

A török segítsége mellé még az idő, a szerelem, s a harcz segéde is fog járulni:

---

[1]) Tábori sátrak.

„Kinek Saturnus is mind vélem (Venus), s mind
Marssal
Elhihetd, hogy leszünk megsegítő társúl."

Majd gyors cselekvésre, s a szerencse változékonyságára inti őt:

„De nem kell mulatni, mert az idő forog,
A golyóbis-talpú szerencse tántorog.
. . . . . .
„Az csillagzatnak sincs mind csak egy ereje:
Ha jókor mozdúlhat az dolog eleje —
Az több részinek is úgy lész jó ideje."

Most a bujdosók menedékhelyét, a sík téren emeldő sziklára épült Munkácsot említi, melynek akkori birtokosa I. Rákóczi Ferencz özvegye vala:

„Tág rétségen nőtt fel egy kősziklás halom:
Fejedelemlakás, sokaknak oltalom;
Oda régtül fogvást nagy az birodalom:
Ott találtathatnék az szép nyúgodalom!

„Egy eözvegy mastan annak urasága:
Jóllehet: kedvetlen gondos [1]) árvasága."

Ez özvegy

„Tehetett talám fogadást Diannának:
Nem áldozik többet Hymen oltárának,

---

[1]) Gonddal teljes.

De egyes életit választja magának —
Örökös gyászlója lész hunyt világának;“

„Van is arra oka, nézvén méltóságát;
Hogy ugyan nem kezdi többé párosságát —
Vélvén, hogy nem leli illő társaságát.“

Azonban a tervezett házasság mégis végbe fog menni, folytatja:

„. . . . mert így tetszik az egeknek
Kik segedelmedre mastan is sietnek:
Csak ne járj ellene te is ő kedveknek!“

A bujdosók tudvalevőleg nagyon a mellett voltak, hogy fejedelmök Rákóczinéval egybekeljen: mert ennek személyével a Rákócziak, Báthoriak, Zrínyiek és Frangepánok tekintélye, s nagy részben dús gazdagsága is pártjokra szállván, a megkezdett háborút nagyobb erővel és szerencsével remélték folytathatni. Ez eszméket tolmácsolja a költő is, midőn folytatólag mondatja Venussal:

„Nagy dolgot vettél fel és forgatsz szívedben,
Jól elé is mentél már azon igyedben;
De több kell még ahhoz, a ki nincs kezedben,
Kire nézve szükség ezt venned eszedben:

„Hogy sok munka kell még végbenjutásához,
Az pedig nehéz terh csak egynek vállához —
Athlas sem bízhatott egyedül magához:
Hercules volt társa az egek súlyához.

„Voltak ugyan — tudom — tevéled is mások
Az dolog kezdetin együtt-fogó társok —
De közben érkezvén némely változások :

. . . . . .

Az irígység őket tőled elszakasztá,
Az ügy minden terhét te reád akasztá —
Melylyel már válladat sokat is fárasztá.

„Megúnták az pályát veled együtt futni,
Lovokat más útra kezdék végre sújtni :
Az feltett pálmához nem tudának jutni.“

E sorokban gr. Teleki Mihályra és Wesselényi Pálra, a bujdosók azelőtti vezéreire történik vonatkozás, kik a súlyos ügy mellől később visszavonúlván, a pálmát az ifjú Thököly egyedül nyeré el:

„Csak téged illet az, néked is adatik —
Noha ahhoz még több üzés kívántatik.

„Segítség kell abban magad munkájához ;“

e segítség: Zrínyi Ilona. Itt a költő ügyesen szövi közbe Jázon mythosát, ki a colchosi aranygyapjat a vitézek segélyével nem tudá elnyerni, de elnyeré Medéa szerelme által. Thökölynek is e módot ajánlja:

„Vagyon elég sárkány, vadbika előtted
Kik ellen kardodat noha felkötötted :
De hogyha Medéa nem lészen melletted :
Ott az győzedelem mást választ helyetted.“

„Javaidat pedig régen vesztegetik —
Sőt személyedet is veszélyre kergetik,
Hogy Labirynthusba hajtsák : terengetik, [1])
Belé is kergetnek, ha szerít tehetik.“

„Ariadne [2]) nélkül baj lészen menekedned,
Azért . . . .
Vezértársad legyen, azt kell cselekedned.“

Más az : csak vaséllel nem fog mélyen az kard
Szükség : vágó-részét aranyban is takard.“

Azaz: a hadakozás hathatósb folytathatá szükség van a dús Rákócziné kincseire. Így aztán

„Érheted feljöttét elébb az várt napnak :
Az melyen kalpag szab rendet az kalapn

Más szóval: a magyar fog parancsolni a né nek. Folytatja :

„Ugyanis az talám czélja fegyverednek :
Hogy végig üzd felvett igyét nemzetednek,
Melynek nyavalyái most is felesednék, —
Ha te nem orvoslod : meg is nehezednek.“

„Kész volnál, úgy látom, mindent elkövetni
S annak védelmire szivesen sietni,“
de . . . . . .
„Az magas dologhoz szükség jól készülni —
Hogy ne kelljen onnét veszélyre szédülni.“

---

[1]) Ma : terelgetik.
[2]) Értsd : Zrínyi Ilona

Tanácsolja tehát, hogy kövesse szerelme és szenese sugallatait:

„Ha szavát fogadod, lészen jó vezéred,
Általa dolgodnak végit elébb éred;
Minthogy dücsőségre buzog nemes véred:
Annak czéljában is lesz hamarébb béred.“

„Még most csak hajnalló méltóságod ege
Kit az irégységnek kereng sok fellege —
Felvirrad ....“

Majd magyarázólag teszi hozzá:

„Érted-é mesémet? vagy szóljak nyilvábban?
— Sok esztendeje már hogy öltöztél vasban,
S töltöd életedet szenvedéssel, hadban.

„Szerencséd azolta volt sok változással,
Hol arczczal állt hozzád, hol hátmutatással:
Úgy szokott ő bánni mind egygyel s mind mással,
Ritkán mégyen lába egy nyombanjárással.“

„Mindazonáltal hozzád jobb kedvet mutatott
Miolta az kormány kezedre juthatott,
Mint az míg másokkal az igazgattatott.“

S ez tökéletesen áll; a bujdosók zászlaja Thököly zérsége alatt sokkal diadalmasabban lobogott, mint előtt, akár Szepessy- és Szuhayék, akár Wesselényi gy Teleki idejében.

„Egyenesbben evezsz te hazád tengerén,
Nem csapong kormányod, viseled azt merőn;
Nyulsz is az dologhoz serényen, nem herén:
Kiért az sors is kezd vinni jobb tenyerén."

„Annál jobb szelet ád az pedig hajódhoz,
Melylyel szaporábban vitessél partodhoz:
Ha Medéát keressz fortélyos utadhoz
Avvagy Ariadnét Labirynthusodhoz."

„Azt pedig felleled az nevezett helyben, [1])
Ösméred személyét s juthat jól eszedben
Ki légyen az . . . ."

„Lest hányt az Cupido ő szive táján is . . ."

. . . . . .

„Úgy tudom, még első együtt létetekben
Az tegzes Cupído ült volt szemetekben,
Onnét bocsátotta nyilát közitekben,
S azolta tüzet is gerjeszt szivetekben."

„Attúl kezd gyakorta orczád hol pirúlni,
Hol pedig halovány szinekkel borúlni,
Nála nélkül szived bús gondra szorúlni:
Mert személye nem tud elmédből kimúlni."

„Méltó is hogy onnét soha ki ne vessed:
Söt kedves prédáúl azt el is nyerhessed."

„Ugyanis elnézvén az ő állapotját:
Istenasszonyt képző testét, s ábrázatját . . ."

---

[1]) Munkácson.

tt mesteri vonásokkal rajzoltatnak az azon kor egyik bájosb hölgyének Zrínyi Ilonának szépségei. E vo-ok eredetiek, találók, biztos kezekre mutatnak, — s ülönben kissé elnyújtott költeménynek — költészeti mpontból véve — fénypontjait képezik. De halljuk zerzőt:

„Elmúlt ugyan immár az tavasz éltében:
De nyarának most van legkedvesb színében;
Dido lehetett illy, akkor-idejében:
Mikor Aeneásnak esett volt kedvében.

„Az orczái rózsák, nyaka alabastrom,
Maga-kelletése: szívet győző ostrom.

„Homloka liliom, az ajaka kláris —
Az melynek hervadni magánosan kár is . . .
Bár csókod harmatja érte volna már is !

„Czédrus az dereka, tekintete ráró,
Mint vadász-Dianna: gyors lába úgy járó . . .

„Egész teste: hattyú; galamb: engedelme;
Gerliczét követő társához—szerelme;
Az hol kel: mint daru oly szemes figyelme,
Csendes erkölcsében nincs negédes elme.“

„Úgy tetszik, az merre lábai indulnak:
Azok helyén mindjárt virágok újulnak;
Az mikor ajaki beszédre mozdulnak:
Szép szavai között nádmézek [1]) is hullnak.“

---

[1]) Czukor; Erdélyben ma is e kifejezést használják.

„Szóláshoz készülő ajaka nyilása:
Úgy tetszik, hogy piros hajnal hasadása;
Vidám személyének helybűl mozdulása:
Mint az derült napnak az égen járása.“

A női szépség e mesteri leírása, a nyelv e könnyed kezelése, e gyönyörű zengzetesség a mai kor költőjének is becsületére válna. Most a dicső hölgy lelki szépségeire tér át az ének:

„Tanúlt mindenekben; tanácsos másnak is —
Sok ily bölcse nem volt nagy Athénásnak is;“

„Minden állapotja igen nagy méltóság;
Az földiek között: egy Istenasszonyság. —
— Volna mindnyájunknak az káros bosszúság:
Ha tűled elmúlna ez alkalmatosság.“

Vannak sokan, kik őt bírni óhajtanák, de hiába:

„Mert az egek néked, és nem másnak tartják.“

„Ez a te Medéád, Ariadnéd lészen,
Az ki te kedvedért nagy próbát is tészen;
Az utánad-lesők torkokbúl kivészen,
Kik veszedelmedre sokszor voltak készen.“

„Öregbűl néked is véle méltóságod,
Világos délre jön hajnalló világod;
Megláthatja minden akkor uraságod:
Sőt azokbúl[1]) végre lesz ugyan országod.“

---

[1]) Értsd: urodalmaidból.

„Akkor már kardod is hathatósbban szelhet :
Minthogy aranyélt is az hol kell, viselhet ;
Ez az dolgaidnak oly útat mivelhet:
Mely azok czéljához nyertesen emelhet.“

„Minden fog rettegni bővült hatalmadtúl,
Az had . . .
Engedelemmel vár kiadott szavadtúl,
Így az ellenség is inkább fél karodtúl.“

„Akaratoskodni az negédség nem mér,
Meghosszabbúlt kezed látván, hogy tovább ér ;
Megtartja az rendet, kivel többet is nyér,
És így megjavúl még benne az korcsos vér.“

Íme, Thököly hatalmától még a nemzet újjászüsét is reméli. Majd jóslélekkel így folytatja tovább

„Az Tiszánál fogják zászlódat felvenni:
Az Dunán is által fognak azzal menni —
Diadalmas próbát azontúl is tenni.“

„Ösmerjék meg most is az magyar kard élét,
Ki régen is soknak ontotta ki vérét —
Tartományoknak is csonkította szélét!“ —

.lt fel a költő, nemzeti lelkesedésében.

„Sok tartomány akad ez által kezedben,
Másként is öregbülsz, nemcsak értékedben :
Hanem méltóságra rendelt személyedben —
Mind pedig fegyverrel nyert dicsőségedben,

„Mely mellett sokat is bánatoskodál már,
Fárasztott az mezőn [1]) sok ősz, tél, tavasz, nyár;
Az olyan állapot sok türéssel is jár:
De az pálya végén az bér is készen vár.“

E pályabér mi lenne más, mint Rákócziné ke
Most Venus elbeszéli, miképen látta ő Zrínyi Ilo
Munkácson. E helyek ismét díszei a költeménynek.

„Voltam ő nála is minap, egy hajnalban:
Nyúgodt puha ágyon, szép csendes álomban . . .
Megállok előtte, törődöm magamban:
Ébreszszem-é? avvagy csak hagyjam? — Azomban

„Nyoszolyája mellett lévő ablakának
Meghasadtja történt egyik kristályának:
Ott keresett útat Zephyrus magának —
Hogy mulatást adjon játékos szárnyának“

S a szellő a bájos alvó

„Künn függő hajának akadoz fürtében,
Érdekli [1]) mellét is, onnét letértében . . .“

„Gondolom: fuvalma majd fel is ébreszti, —
De magát még kedvesb álomra ereszti
Hogy az híves szellő szárnyát ráterjeszti . . .“

„Baloldalára dőlt, vállán fekvék nyaka,
Lélekzik ajaka . . . —
Mert szívén Cupido nagyobb tüzet raka.“

---

[1]) Azaz: a táborozásban.

[2]) Érinti; régies.

„Az felkelő hajnal világosít szépen:
Nyúgovó személyét megláthatni épen . . .
Valjon ki nem kapna e nagy drága képen —
Ki uralkodik is sok helyen, sok népen ?!“

„Más görög Helénát vélnél itten lenni :
Választást közöttök nehéz volna tenni
Párisnak . . .“

„Megfordúl azomban, mozdúl az ajka is,
Lassú sebegéssel [1]) sugallik szava is —
Úgy látszik azomban : mintha harczolna is :
Mert hol összvemegyen, hol kinyúl karja is ;“

„Gondolom, hogy most is te forgasz eszében —
Mintha két karodnak szorúlna öblében —
És ott az csókoknak jutván szép kertében :
Ellent hányna azok szedegetésében.“

„Az melynek csodáját álmélkodva nézem,
Hogy véled mulatoz, a mint mondám — képzem ; [2])
Ha felébred, véle mint szóljak, intézem,
Készülök, hogy kezdett dolgodot jól végzem.“

„Egynehány veréték gyöngye csügg orczáján
Egy szúnyog is esdett annak szép rózsáján, —
Melynek fel is serken unalmas nótáján,
S nézé mindjárt : ki van nyoszolyája táján ?“

„Megpirúl magában, hogy meglát engemet,
Tétettem ott én is mintegy félelmemet, —
Úgy nézünk egymásra . . . Azomban térdemet
Meghajtom, s így kezdem hozzá beszédemet :

---

[1]) Ma: h e b e g é s s e l.
[2]) Képzelem.

„Hogy elődben jőjjek: az egek végezték;
Az kinek az nevét szivedben jegyzették —
Attúl tovább se légy idegen, üzenték."

„Minthogy titkos hevét érezi szíved is:
— Melyben czégért [1]) tészen pirúlt személyed is
Tudod, az ki légyen, és jól esméred is."

Mielőtt azonban Thökölyre térne, hossza[san] irja ennek nemzetét: a magyart, melynek

„ . . . . háza fénlett tíz szép királ[y]
Bírt is azok mellett nagy hatalmassággal;

„Ádriáig terjedt Euximum-tengertűl [2])
Szélles birodalma . . .
Rettegett sok ország ez híres nemzettűl;

„Ennek sok méltóság süvegelt és hódúlt:
Diadalmas kardja valamerre fordúlt;

„Mindenféle érték bő volt tárházában —
Hódúltató kardja villogván markában.

„Az széles világon híres volt fegyvere,
Azt Velenczének is ösmérte tengere.

„Ha mely nemzet bízott némelykor magához:
Az is borúlt annak végtére lábához —
Nem sok fegyvert ösmért hasonlót kardjához."

---

[1]) Bizonyságot.

[2]) A Fekete-tenger, Pontus Euxinus.

„Az királyválasztás vala hatalmában —
Az ki vesztegette azon szokásában:
Hogy ellene keljen: volt szabadságában [1])
Eltörte igáját, nem hagyta nyakában.“

De végre, századok harczok után, meggyöngíté az ős nemzetet „a hold-tisztelő népek sokasága,“ s

„Minthogy senkitül sincs kivánt segítsége:
Hanyatlani is kezd régi dicsősége.“

„Idegen nemzetre juta azért aztán,
Az viseli gondját már sok idő folytán,“ —
S „azolta annál is inkább fogy és romol.“

„Töredez aranya szép koronájának,
Hullanak kövei drága zománczának,
Nagy híja is vagyon majd minden ágának“

„Mindazáltal így is szokott törvényiben
Megmaradt vala még, s annak jó rendiben;
De hogy a se lenne már tovább keziben,
Hogy elvegyék tőle — kapnak üstökiben.“

„Mely mellett felkelő úri bajnokokat
Szomorú sors éré . . .“

:t elészámlálja a fejedelemnő atyjának, bátyjának, és jének (Zrínyi Péter, Frangepán Ferencz és I. Rá-ɔzi Ferencz) veszedelmét:

---

[1]) II. Endre XXXI-ik törvényczikkelye, a hires „jus restendi.“

„Te vitéz atyád is, hazánk nagy bajnoka,
Mellyért gyakran vérrel izzadott homloka,
Elesék ott; [1]) mely lén [2]) szörnyű gyászod oka —
És árada azért könnyednek is soka."

„Kedves bátyádnak is ő szép ifjúsága,
Régi nemzetének egyetlenegy ága
Lemetszeték . . . [3])
Lén sérült szivednek nagy szomorúsága."

„Szerelmes urad is, szíved drágább kincse,
Forga nagy veszélyben — hányván balszerencse;
Hogy kemény rabságnek ne zárná bilincse:
Sok aranynyal nyílt meg annak az kilincse."

Köztudomású dolog, hogy Rákóczi, anyja Báthory Zsófia s általa a jezsuiták közbenjárására, roppant kincsen válthatá csak meg életét és szabadságát. Maj Thököly Imrének 1670-iki, Erdélybe menekülésére czélozva, s ifjúságát rajzolva, mondja:

„Az kinek elötted most forgatom dolgát:
Alig kerülé el az is annak horgát;
De hallván kongani halálos harangját —
Elvonódék, — s azzal attúl menté magát."

„Akkor még fiatal vala idejében [4])
De úgy üdősködött már is elméjében:

[1]) Német-Újhelytt, hóhérpallos alatt.

[2]) Lőn.

[3]) A Zrínyivel együtt lefejezett Frangepán Ferencz tudvalevőleg utolsója vala nemének.

[4]) Csak 13 éves.

Hogy az aranyalmán perlőknek igyében
Bévehetné Páris itélő-székében.“

„Az mint Hercules is csöcsömő korában
Mérges viperáknak elszaggatásában
Teve első czégért nagy állapotjában
Melylyel azután lén hires e világban;

„Az világra kölykit csak alig hozhatja
Az oroszlán, hogy az ím már is mutatja
Erőssége jelét, szemit villogtatja,
Rázza az sörényét, körmit próbálgatja:

„Ennek erkölcsin is kitetszett eleve
Dicsőségre vágyó nagy szívének heve.“

„Mert gyermek lévén is, nagy állapotokon
Mint az keselyű-fi az fénlő napokon:
Vitézi eszközön, fegyverin, lovakon
Kapdos vala szeme, nem más közdolgokon.

„Azok mellett híven jára Parnassust is,
Udvarlotta ottan Minerva, Phoebus is.

„Sok esztendeje van, hogy számkivettetett —
Akkor minden java [1]) prédára tétetett;
De nagy volta azzal nem kissebbíttetett —
Inkább, mint pálmaág, feljebb emeltetett.

„Azolta a haza igye [2]) folyt sokképen:
Keserves adózás volt az szabad népen,

---

[1]) Magyarországi uradalmai.

[2]) Ügye; régies.

Régi törvényiben rontatott majd épen —
Az mely esett néki nehéz igaképen.“

Ez iga alól többen akarják vala megszab
a nemzetet: de egymásután csüggedeztek el és
nak vissza, mígnem a 21 éves Thököly

„Jóllehet gyermeknek látszik még terhéhez:
De bízván fenntnéző szíve erejéhez —
Hozzá nyúl, és vészi az gyeplőt kezéhez.“

„Nem régen költ volt ki az Músák nyájábúl,
Marshoz állván mindjárt abbúl a pályábúl,
És most sem fáradt ki az kezdett munkábúl —
Az pálmát sem adja ki már az markábúl.

„Az mely orczával volt abban az üd
Mikor felkötötte szablyáját elsőb
Inkább illett volna Phebével fürdö
Hogy sem Bellonával izzadni mező

„Mert a mely gyengeség ülte ábráz
Ha ahhoz formálta volna ruházat
Nymphának mondhatták volna állaj

„Mint pünkösdi üdő, piroslott orczája,
Meghaladta Paphost annak szép rózsája.
Az melynek most sincsen semmi oly rozsdája:[3]
Hogy ne illethetné Júnónak is szája.

[1]) 1678.
[2]) Táborban, hadakozásban.
[3]) Foltja.

Thököly Imre valóban, más egykorúak leirásai rint, s arczképei után itélve is: igen szép, kiváló ;zú férfiú vala. — A költő továbbat elbeszéli, mint lakozott hőse ily ifjú korától óta, mint tusakodott a za fölvett ügyében, s ha a táborban megfuvatott a ıtakürt:

„Mint gyors evet szökött csakhamar lovára."

„Jelen kívánt lenni minden ütközetben:
Achilles lehetett illyen! . . .
. . . . . .

„Abban pedig fordúl tizenkét tél és nyár [1])
Hogy e romlott haza fogy, — s vér alatt van már;
De miolta kezin a kormány e n n e k [2]) jár:
Attúl fogvást mégis nem éri annyi kár.

vezér „ . . . tűr is sokat, főképen mezőben
Az sok különböző s háborság-üdőben,
Napot és éjtszakát áztató esőben.

„Sátorát az szélvész sokszor felforgatja,
Az zápor magát is jól meglocsogatja,
Orczáját az metsző szél is hasogatja —
Annak gyengeségét nyár is aszalgatja.

„Ollyankor kellene néked is ott lenned,
És palástod alá azok ellen venned, —

---

[1]) 1670-től e történet idejéig: 1682-ig.
[2]) Thököly.

Kebeled tüzéhez melegülni tenned,
Az verő [1]) ellen is gondját úgy viselned.

„Ottan mely kedvesek volnának az szép szók:
Annálinkább azok közzé egyvelölt csók, —
Aranynál is sokszor böcsösbek az ily jók.“

„Nem volt még oly próba [2]) hol jelen lehetett,
Az melyre elmenni híven nem sietett:
Dolgában annyira azért is mehetett.

„Senki nem is vive mint ez, annyit végben
Az felvett igy mellett; volt az is kétségben:
Hogy valaha napja jusson fényességben —
Az míg ő nem hozta azt jó reménségben.

„Mert ő valamerre fordította vasát:
Jól megtéringette ellensége s a s á t.

„Nagyobb e n n e k [3]) hangja: mint mások dobjának,
Tovább ér csattogó szárnya zászlójának,
Bércze [4]) hathtósbban öklel kopjájának —
Éreze is bővebben tüzel puskájának.

Őt, a fáradhatlant

„Meg nem tartóztatja semmi eső, hó, nyár,
Mint az poros úton, azokon is úgy jár;

---

[1]) Verőfény.
[2]) Értsd: harcz.
[3]) Thökölynek.
[4]) Hegye, csúcsa; átvitt értelemben.

Nehéz ugyan: de hogy pálmát az által vár —
Míg végig nem futja: nem hagyja addig már!

„Vagyon is még röge irtovány-útjának:
De ha Medéája te lehetsz dolgának —
Annak csoportját is csinálja símának.

„Nagy Fabius többet nem mívelt Rómáért:
Mint ez keblére vett hazája dolgáért,
És abban elczélzott nemzete jováért.“

Azonban még sok akadály s ellenség van előtte, yeket egyedül nehéz lenne leküzdenie; azért

„.... téged kíván, hogy abban segítsed,
Az rá ehűlt Sasok szemit szenderítsed,
Dolgait végihez azzal közelítsed.

„Ha csendesedhetik felzavart hazája:
Nem lészen hasonló senki is hozzája;
Minthogy így érdemli ily nehéz pályája:
Mindeneknél feljebb tétetik pálmája.

„Ha pedig tovább is fegyverhez kell nyúlni:
Akkor sem fog kardja hüvelybe szorúlni.“

Majd a török hatalmát, s a vele szövetségesekét éri:

„Most az Hold legnagyobb erejű planéta —
Annak jele alatt jár a mely cométa:
Ritkán hibál [1]) annak laurus-bokréta ...

[1]) Hiányzik.

„Valakit felviszen annak nagy hatalma,
Majd nem is kétséges: van kész diadalma, —
. . . . . .
Győzi Jupitert [1]) is ennek csillagzása.

„Ez kezdette a z t is [2]) venni oltalmában,
Részessé és tészi várt bizodalmában:
Nem hagyván szakadni az ágot markában.

„Kelettül napnyugtig hat erős súgára:
Az S a s is csak pillog annak világára,
Ha rakta is fészkét nagy fáknak ágára:
De az ennek úgysem ér magasságára.

„Nem állhatja: hátat ád nagy erejének —
Úgy győzelmeskedik, mint tetszik kedvének;
Az kit kötelezhet tulajdon hívének:
Nem hagyja sérteni azt mások körmének.

„Kárhoztatják ugyan az H o l d o t üllení, [3])
Az Napot javallnák inkább becsülleni;
De az üdőtül kell tanácsot kérdeni —
És a mit az javall, ahhoz kell kezdeni.

„Az szükség ott vészi maga segétségit:
Az hol találhatja annak elégségit, —
Hasztalan is abban vetni reménségit:
Kitül nem veheti terhe könnyebbségit.“

Íme, e nehány sorban a Thököly-párt politil

---

[1]) Leopold császárt.
[2]) Thökölyt.
[3]) Ünnepelni, tisztelni.

ius ezután ismét ajánlja Zrínyi Ilonának a kurucz érrel való egybekelést:

„Mert a mellett a z is többet vihet végben,
Lesz vezércsillaga bővebb nyereségben.“

Zrínyi Ilonának pedig alkalma leend atyja és tyja vérhalálát, s férjének sarczoltatását megboszúlni ndez tehát

„Ha szíveden vagyon, s kívánod bosszúlni:
Lesz abban is így mód, csak hozzá kell nyúlni;
Hamar is meg szokott az oly seb újúlni
Kit jól az bosszúság nem hagy bégyógyúlni.“

S miután így a fogékony női kebel irányában, a relem, a dicsőség, s a bosszú hatalmas mas fegyverét fölhasználá, mondja:

„De oda fordúlok az honnét eltértem,
Arrúl szólok megént kit eddig dícsértem —“

Thökölyről. Ennek czímere régiségét a költő sokat emlegetvén, azon időben ritka democraticus knek hódolva, rámutat saját érdemére:

„Az mely legjobb szárnya szép híre s nevének.“

„Hullanak súgári akármely nemzetnek:
Ha azok csak ősi tollakkal fűzetnek,
Maga szép érdemin az kik építtetnek:
Azok ereivel magasban mehetnek.“

Tovább így ajánlja őt:

„Gróffi ágybúl való, értéke igen szép,
Nagyhírű atyját [1]) is udvarolta sok nép,
Kővára egynéhány, úri lakóhely s ép;

„Legjobb idejiben van most ifjúsága,
Szép ábrázatjának úri méltósága
Akárki előtt is becses lehet s drága.

„Ennyi esztendőknek habzó folyásában
Annyit tanúlt s próbált nemzete dolgában:
Hogy nálánál senki abban az pályában
Nem hajít [2]) most tovább az magyar hazában.

„Egyedül az terhet régen is viseli
Ha nehéz is, de azt örömmel míveli —
Mert tudja: az rózsát, hogy tövis neveli.

„Kik közt az jó tanács gyakorta köllетik:
Nem kell más — magátúl az is kitelhetik, —
Mind törvény, mind fegyver egyaránt illetik.

„Mondhatom: valamit kíván az méltóság:
Megtaláltatik itt bőven . . .
Más dolgaiban is van hasonló nagyság.

„Ha úgy képzed: az mint táborát vezeti:
Itélhetd, hogy abban Fabiust követi [3])

[1]) Thököly István, nagy tekintélyű protestáns főúr, egykor nádorjelölt is volt.

[2]) Azaz: nem vet, nem ér.

[3]) A mennyiben Thököly az eldöntő ütközeteket kerülve, apróbb csatározások által fárasztá ki, s verte meg ellenét.

Az ki népe kárát addig kerülgeti —
Hogy Hannibált végre lesire veheti.[1])

„Csudálhatod ebben érett okosságát:
Ha jól meggondolod ahhoz ifjúságát;
Nem birták úgy mások az dolog nagyságát:
Noha idejeknek rótták sokabbságát.[2])

Örülhet is szíved csak gondolkozva is:
Hogy illyen érdemes már ifjúsága is, —
Hát ha üdősbödik . . .
Mennyivel öregbűl nagy méltósága is!“ —

ılt, ha sikerülend neki

„Kezedet kezével együvé csatlani.“

z te őt már úgyis szereted — folytatja —

„Az mint játszik fénye rám néző szemednek:
Az is úgy szól: ez kell egyedül kedvednek!

„— Ha úgy nézed mintha ütközetre menne:
Vélnéd, hogy bajt Hector és Achilles tenne. . .[3])

„Tudom: nagy irtózat ülne itt szivedben
Mert csak említve is majdköny jő szemedben;

---

[1]) Úgy látszik, czélzás Thököly dobszai győzelmére, La-rde tábornok felett. Lásd e jeles győzelem részletes leirását az korú Babócsaynál: „Fata Tarczaliensia“.

[2]) Megint Szepessyre, Szuhayra, Wesselényire, Telekire loz.

[3]) Bajt tenni = bajt vívni, harczot vívni.

De ha az nyert pálmát nyújtaná kezedben:
Megcsókolván, mely nagy lennél örömedben!

„Az mikor tanácsol sok terhes dolgában:
Ha azt veszi elméd . . .
Mondhatod, hogy Cato ül tanácsházában.

„Ha vizsgálod pedig vadászni mentébe':
. . . . . .
Úgy talám elődben úgy jön inkább képe
Mint egy Adonisnak, ki volt Venus szépe.

„Nem kell őt félteni, ha áll is oly lesre:
Az honnét öklelni kelletik tigrisre, —
Ő ki nem bocsátja onnét más tölgyesre!

„Ha sétálva nézed mulató kertében:
Mondhatd: oly, mint Phoebus Parnassus hegyében
Mikor a Músáknak mulat seregében, —
Egy Istenasszony is veheti kedvében.

„Méltó azért, te is őt el ne felejtsed,
Sőt szerelme lánczán legyen oly bilincsed
Hogy azon szivedbül soha ki ne ejtsed:
Az egy halál légyen ahhoz csak kilincsed.

„Mikor lovaglással ideit mulatja:
Lovait mily szépen üli és ugratja!
. . . . . .

„Van itt is mit nézni szemednek kedvesen.
. . . .

„Ha pedig azt képzed: mint fekszik ágyában —
Párisnak vélheted . . .
Az ki azt forgatja akkor is magában:
Szép Helenát miként vihesse Trójában.

„Ha pedig azt veszed vizsgáló szemedben:
A mikor foglalja magát levelekben
— Az minthogy vagyon is sok dolga ezekben —
Lehetsz méltán róla illyen ítéletben:

„Második Julius ez az dictálásban,
Nincs semmi nagy dolog ott megakadásban;
Szép könnyűsége van az válaszadásban —
Maga keze is gyors akármely irásban.“

Tény, hogy Thökölynek saját fogalmazatú ma- tumai, hadi parancsai emelkedett szellemüek, s eljes, hatalmas magyarsággal, — első rendü kút- becscsel bíró sajátkezüleg irt naplói és levelei pe- világos, könnyed, folyékony modorban, élénk dással irvák. Nagyon sokat kellett pedig írnia, a maradottak után ítélve.

„Tud az tréfához is, játszó leveliben;
Szerelemhez is ért annak idejiben:
Kiváltképpen mikor te jutván esziben —
Cupido viseli pennáját keziben.

„Vetted nem régen is, úgy tudom, írását:
Érezhetd abbúl is szívednek vivását —
Ne is halogassad annak megnyilását,
Bocsásd be, s engedjed szabados birását.

Majd külszépségeit irja le Thökölynek:

„Alabastrom-oltár — mondhatod — az nyaka,
Klárisbúl hajtatott boltozat ajaka,
Délszínre jövő nap: felderült homloka
Melytül világosúl akármely éjszaka.

„Pirosúlt hajnalnak vélhetd két orczáját:
Kiknek csak éretted tartja szép rózsáját, —
Várja is már arra méhecskéje száját,
Hogy attúl vehesse várt harmatocskáját. . . .

„Felvont szivárványa szép szemöldökinek
Itélhetd: kézíjja Cupido kezinek.“

. . . . . .

Szemének villámai

„. . . sziveddel is régen harczolnak már:
Nemde, hajolsz? . . .“

Karjai ölelésedre várnak.

„Nagy-Sándort ábrázja mellc szélessége,
Athlashoz hasonlít válla t e r e t s é g e;[1])
Minden tagjainak szép egyenlősége:
Akárki szemének lehet kedveltsége.

„És így egész testét ha rendre vizsgálod:
Azt nemde mind úri termetnek találod?

[1]) Ma: terültsége, területe; ábrázja = ábrázolja.

Vagy ugyan fejedelmek rendiben számlálod —
Azzal szíved nem is híjában táplálod!

„Egy szóval: mindenben tekíntetes, jó, szép,
Tanúlt, elmés, okos, testben, elmében ép;
Méltóság követi valamely felé lép —
Méltán süvegelhet neki sok ezer nép.

„Méltó, hogy ezt te is ne engedjed másnak:
Hanem vedd magadnak válhatatlan társnak;
Hosszú üdőt se hagyj az összejutásnak:
Mert az halogatás oka sok romlásnak.“

Most felhozza, hogy ekkor falvait nem fogják i, szolgáit, sőt öcscsét is, Zrínyi Jánost, elfogni — eddig történt — a kuruczok; sőt javai, mint tisze, gyarapodni fognak.

„De tovább jó vége lészen mindezeknek —
Rózsáját kell szedni már az töviseknek.

„Nem lészen több préda s zsákmány javaidban,
Bizvást mulatozhatsz minden házaidban,
Nem szükség szorúlnod csak kőváraidban —
Apáczaként élni ott únt napjaidban.

„Jó oltalmazó Mars lészen e z[1]) melletted,
Kiszáll minden ellen, s megfelel éretted,
Őt magát se hagyd már — ha s z í v é t elvetted.

1) Thököly.

„Ebben az martalék volt: öcséd fogsága, —
Onnét kezde harczot Cupido gyorssága,
Mely által ő neki [1]) lén is szabadsága:
De a helyett ennek történe rabsága.

„Mert a tájban lévén tevéled is szemben:
Ugyanakkor vetéd szívét temleczedben;
Ott tartod azóta erős bilincsedben,
Mennyi szenvedéssel?! — vehetd jól eszedben

„Ideje volna már onnét szabadúlni
Kezedhez békélvén, nyakadra borúlni —
Ott friss szerelmednek egével újúlni.

„—Avvagy mint gerlicze, mely elveszti társát,
Örökké özvegyül újítja sírását:
. . . . . .

„Lehetsz talám te is oly eltekéltségben,
Hogy nem mégy senkivel újabb szövetségben,
Holt társadat gyászlod örök özvegységben,
Kivel folyt életed kívánt kedvességben.

„Ha az madarakrúl akarsz példát venni:
Nemde, mint az galamb, jobb inkább úgy tenn
Mely nem szokott végig árvaságban lenni —
Hanem megint újabb párosságra menni.

„Érzi ugyan az is társátúl válását,
Tészi is utána nyögő búsúlását:
De végre . . . .
Új örömre kezdi új foglalkodását.

---

[1]) Zrínyi Jánosnak, kit Thököly szabadon bocsájta

„Tudja, hogy élete így kedvesebb lehet —
Az gerlicze ehhez képest mi jót tehet?
. . . .
„Inkább illik hozzád az galamb példája.“ —

„Sok tövise vagyon az özvegy életnek,
Az kiknek hegyei sokképen sebhetnek;

„Szokott gyámol nélkül borostyán és komló:
— Ámbár csak kevés szél légyen azt ostromló —
Maga erejében hamar földre omló . . .
Az özvegyi élet ezekhez hasonló.“

Ez ismét ritka szép, hasonlat s gyönyörüen elő-
a; gyöngye volna bármely műköltő műveinek.

„Tudjuk azt, hogy nagy vagy nagy állapotodban,
És hozzád hasonló nincs méltóságodban:
Mindazáltal te is gyarló vagy magadban
Kellő segéd nélkül sokféle dolgodban.“

„Az nagyobb helyekre nagyobb dolgok gyülnek.“

„Az is viselheti gondolkozásodat:
Hogy alacsonbítod úgy méltóságodat,
Ha megváltoztatod abban nagy voltodat —
Csekélyb állapotra bocsátván magadat.

„Talám fordúl az is e mellett eszedben:
Hogy első szerelmed kedvezvén mindenben,
Voltál azzal egymást nem sértő életben —
Kit most is óhajtya[1]) emlétesz szívedben.

---

[1]) Mai értelemben = sóhajtva.

„S mondod: hogy nehéz azt többé feltalálni, —
Ámbár az reménség ne szűnjön táplálni;
De az bizodalom sokszor tud hibálni —
És az rozmarinrúl csalánra kell szállni!

„— Úgy vagyon, hogy rút is az nem-egyenlőség,
Az is: hogyha hátra-czafol[1]) az elsőség —
Mert előre szokott vágyni az dicsőség.

„De itt nem fogy: sőt nő minden állapotod —
Azt bizonynyal, nemcsak reménynyel tudtod;
Minthogy indúlatját[2]) szemmel is láthatod:
Hogy ott is magadot nagy helyre juttatod.

„Mert annyira megyen annak[3]) méltósága:
Hogy országa is lész, nemcsak más jószága.

„Szokott eszközivel az fejedelemség
Készen várja . . .
Elébbi voltodban így sem lész kisebbség:
Sőt követ mindenben tetézett elégség.“

Csalódástól ne félj, mert

„Szokás hogy a tövis rózsát virágozzon:
De nem, hogy töviset az lilium hozzon.“

---

[1]) Léptet, nyomúl; e szó Dunántúl ma is él, gázolni s k[...]tatni értelemben.

[2]) Indúlását, kezdetét.

[3]) Thököly.

„Nincs az gerliczének, azt irják, epéje,
És erkölcsinek is nincs semmi tüskéje,
Melytűl sértethetnék orczádnak gyengéje.

„Az igaz szeretet nem tűr viszálkodást,
Az megegyezett szű gyűlöl megszakadást —
Egyességet szeret, s nyúgodalmaskodást.
. . . . . .

„Nincsen azért így is miért tartózkodnod,
Hogy régen kedvelled, azt sem kell tagadnod:
Az melyhez képest is kezed kell már adnod.

„Minthogy végzésiből vagyon az egeknek:
Itt másként az dolgok már nem is lehetnek!“

„— Midőn így számlálom hosszú beszédemet:
Személyén jártatom leginkább szememet,
Hogy onnét is értsem: mint hallgat engemet —
És mint remélhessem választételemet.?

„Megtetszik az szándék sokszor az orczában,
Czégérezi azt is, az mi van titkában.

„Azomban személye holott szomorkodik,
Hol jobb kedvet vészen, s azzal vidámodik;
És így, mint az rózsa, néha pirosodik,
Mint az borongó hold — néha halványodik.

„Sóhajt is a között olykor keservesen
Olykor lélekzésit emeli kedvesen,
Beszédemet néha hallja figyelmesen —
Néha tétovázni látszik kétségesen.

„Az mint elébb fekve: följebb emelkedett,
Könyöklő kezire feje ereszkedett;
. . . . . .

„Sok ízben láttatott, hogy akar szólani:
Véltem, beszédemet meg kell szakasztani —
Mindazáltal végig hagyá azt mondani.

„Azután közelebb szólítván ágyához,
Mintha ambróziát vett volna szájához:
Oly mézesen kezde válaszadásához.

„Felveszi szép renddel minden beszédemet,
Mellyel támogattam felvállalt igyemet, —
S újabb kérdésekre fog abbúl engemet.

„Csugálva hallgatám nyelve szép folyását,
Az mondott dolgokon nagy okoskodását;
Valamikor látom ajaka nyilását:
Alig várom kívánt válasza adását.

„De ő rak előmbe mind több s több okokat
Kikért késlelteti az kezdett dolgokat:
Nem is közmunka[1]) volt meggyőzni azokat!

„Végre azokat is addig üzé elménk,
Azon nyúgovánk meg: mást mind félre tennénk,
Az ég úgy akarván, az ellen ne lennénk —
Rendelésit inkább munkában is vennénk.

„Mellyen megegyezvén, ott én sem mulattam,
Hanem elsietvén, ím h o z z á d[2]) indultam,

[1]) Közönséges munka.
[2]) Thökölyhez.

Ennél kedvesebbet valjon mit hozhattam?! —
Csak jól tudjad járni: jó útat nyitottam.

„Azért a mint mondám, oldd le most kardodat,
Más időre halaszd mezei[1]) dolgodat,
Az melyen eleget törted már magadat —
Méltó, azok után vedd nyúgodalmadat!

„Szükség pihenni is az terhes munkában:
Másként az természet megcsüggöd magában;

. . . . . .

„Pompejus is kardját szögre függesztette
Mikor Cleopatra szerelmét érzette.

„Mindennek ideje vagyon, az mint mondják;
Az kedvező egek mikor módját adják:
Akkor fogd az dolgot . . . .

„Terítve lész már o t t[2]) az Hymen oltára,
Csak ne üdőzz sokat, menj áldozatjára.

„Örülnek az egek szép szövetségteknek,
Ollyan megegyezést adnak szíveteknek;
Hogy mindenben tölte lészen kedveteknek,
S jól folynak napjai teljes élteteknek.“

S itt hosszasan vázolja leendő boldogságukat, együtt töltendő hosszú életüket, s folytatja:

---

[1]) Harczmezei, tábori.

[2]) Munkácson.

„Végben vivén pedig ott felvett munkádat:
Felkötheted megint leoldott szablyádat,
És újra kezdheted előbbi pályádat —
Hamarébb is vehetd úgy kévánt pálmádat.

„Lesz mindenek előtt nagyobb tekinteted,
Zászlóidat mindjárt feljebb emelheted
Akármely országra biztosbban viheted.

„Az Hold ereje is így hathatósb lészen,
Mely hogy melléd jőjjön: van is immár készen; —
Csak ne késsél: mert az káros gátlást tészen."

Ezzel vége Venus hosszas beszédeinek; Thököly szíve azokat sokképen átérzi; arczszine hol pirúl, hol halványodik, belküzdelmét jelezvén. Végre győz a szerelem: a bajnok rögtön útra kél, és Munkácson terem. Ott már készen várják.

„Az helynek asszonya látja nagy szívesen,
Változtatja gyászát, öltözik színesen, —
Mint az csillagzó ég: vagyon oly fényesen."

Jelen valának Cupido és Hymen: a szerelem és a házasság istenei, s míg amaz

„Újabb nyilakat szed tegzébűl keziben
S több tüzet gerjesztvén azoknak végiben —
Úgy veri lobogva szívök közepiben;"

addig Hymen

„. . . szívök szövetségit

Erős gyémántlánczczal együvé szorítja,
Melynek keménységit üdő sem lágyítja.

„Így csatolván egyben kezeket, szíveket,
El sem választhatja már senki ezeket.

„Vagyon ott azomban mindenütt nagy öröm,
Tapsol az szerelem . . . .

„Bizonyos napokat töltének egymással,
Folytatván azokat kedves múlatással.“

·nban az esküvő híre elterjed, —

„Kin némely örvendez, némely komorkodik,
Az frigyesség dúl-fúl, nyughatatlankodik.“[1])

hiába, mert a Thökölyt a török pártfogolja:

„Az Holdnak szarvai állanak mellette.“

„Az Mars is azomba dobját megütteti:
Hymen tiszteletit hamar végezteti,
Az menyegzős ruhát máskorra téteti —
Az leoldott szablyát megint felkötteti.

„Mondván: Az más pályát még el nem végezted,
Ennek koszorúját már pedig elvetted;
Ha az dicsőséget czélúl függesztetted:
Addig üzzed azt is, a míg eljegyzetted!

---

1) Különösen Teleki értetik, ki saját leányát óhajtja vala ·kölyhez nőül adni.

„Fáradsággal mennek az nagy dolgok végben:
Nehéz folyamatján ne essünk kétségben!
Az nap is köd után derül fényességben,
És jut az arany is tűz által szépségben.

„Van már Medéád is, kinek segedelme
Az veszélyek ellen lész fejed védelme.

„Itt vagyon Pallas is, s ím hozza kardodat,
Reád is övedzi, viseli gondodat;
Én is elévettem letett sisakodat —
Allj idébb, hadd fedjem megint homlokodat!

„Fegyveres lovad is már készen tartatik,
Egyéb is, valami ahhoz kívántatik,
Az felülő, s „arma!“ szaporán hallatik —
Indúlj meg! . . . .“

„— Az bajnok kegyese ezt szomorún hallja,
Nehéz elválások egymástúl, megvallja;
De az ég tetszése minthogy így javallja:
Mit tehet? csak másként az remény ne csalja!

„Megindúlnak végre, egymás kezét tartván,
Az elváló helyig sok édes szót hajtván,
De ott az távozás őket jobban hatván:
Esőzni kezd szemek, szűvök is sóhajtván.

„Ez is[1]) fájdalmasan hagyá el szerelmét,
Az is érzé azon szíve nagy gyötrelmét;

---

1) Thököly.

De alacsonkodás nem illet nagy elmét:
Veszi végre itt is maga győzedelmét.

„— Már az H o l d hada is jön nagy erejével,
Ez is tovább mozdúl sok szép seregével,
Bizalmas szívének . . . . . reményével.

„Mielébb indúl is dolga rendesebben,
Magát is uralja minden kedvesebben,
Mellette kardját is köti szívesebben,
Látván: állapotja van most helyesebben.

„Mindenfelül bővül naponként tábora —
Sok úri rendeknek fénlik ott sátora.

„Az szerencse kedve vészi jobb szárnyára,
Sok szép nyereséget róv hamar kardjára.

„Az H o l d is sietve hozza segítségét —
Kinek csak híre is űzi ellenségét.

„Azzal megegyezvén[1]: nagyobbúl hatalma,
S adatik . . . . sűrő diadalma.

„Megnyilnak kapúi az fővárosoknak,
Hatalmában adják kulcsait azoknak,
Fejet hajtnak neki, s ösmérik uroknak —
Azáltal minden jótígérvén magoknak.

„Holdúlnak az szerint más erősségek is,
Engedelmeskednek úgy az véghelyek is.

---

[1]) Egyesülvén.

„Az mely vakmerőség kezdett tusakodni,
Jó szándékja ellen akaratoskodni :
Megmutatja ott is, tud hatalmaskodni,
És leütött szarván diadalmaskodni.

„Azalatt laurusát elhozzák fejinek
— Kit az Hold készített ily jeles hívinek —
Bé is mutatják azt úri személyinek
Hogy lássa jutalmát méltó érdeminek.[1])

„Az mellett zászlót is, s fejedelmi pálczát
Adnak, hogy az ország összebomló ránczát
Vegye kellő rendben, s újítsa zománczát,
Mert rút mocsok fogta annak aranyláncziát.

„Annálinkább minden süvegli s uralja,
Fejedelmének is ösmeri és vallja ;
Az czondorlott haza azt örömmel hallja —
Bízván, hogy megújul ezzel hervadt gallya. . . .

„Az lába vasát[2]) is le lehet már venni,
Ősi szabadságát engedik felvenni,
Nem kelletik tovább bilincs alatt lenni,
S mint jármas ökröknek iga alá menni.

„Ugyanis nagy rabság vala állapotja :
Az mint sok szokatlan terhe megmutatja.

---

[1]) Itt a török szultán által Thökölynek küldött fejedelmi at náme, s királyi czím értetik, mely utóbbit azonban Thököly - Bocskay és Bethlen példáját követve — el nem fogadá.

[2]) Értsd : a haza bilincsét.

De hiszi: már abbúl nyakát kivonhatja —
És annakutána ez nem sanyargatja.

„Az miolta romol, már sok esztendeje;
Régen elparlagúlt szép termő mezeje —
Hogy újuljon megint: most jött el ideje!

„Valamerre fordúl[1]) számos hadaival:
Fárad ellensége: az S a s, madarival;
Ez pedig híresűl szép diadalmival,
Gazdagúl népe is bő ragadmányival.

„Az egész nyár és ősz jobb szárnyán viseli,
Sok szép nyereségit naponként neveli,
Győzedelmes hirét az égig emeli —
Bővűlt méltóságát sok nemzet tiszteli.

„Múl azomban az ősz kedveskedő ege,
Deresűl az idő, távozik melege;
Az vad Aquilónak indúl fergetege —
Az mezei szállást eltiltja hidege.

„Nincs is tovább üdő az mezőn-élésre ·
Kél ellenségivel azért frigykötésre;
Mégyen is mindkét fél fegyvermegszünésre,
Kvártélyokban oszol az had telelésre.

„Megindúl maga is, s siet kedveséhez;
Kis ideje vala kedves szerelméhez:
Mert kelletett nyúlni hamar fegyveréhez —
Most jobb módja lészen kedvetöltéséhez!

---

[1]) Thököly, az 1682-ik évi nyári hadjáratkor.

„Félesztendeje van hogy tőle távozott —
Másként szerencséje szépen virágozott:
De az bú azok közt töviset is hozott,
Mely az távullétel magvábúl származott.

„Szíve drágább kincsét nehéz volt elhagyni,
Az szerint annak is ettűl elmaradni,
Egygyé lett két szívnek kétfelé szakadni:
De nagy öröm lészen megint öszveadni!

„Mint az mely madarak az fagyos telekben
Szakadnak egymástúl idegen helyekben;
Viszont az kikelet hozván egy fészekben:
Vígadnak újonnan támadt örömekben. . . .

„Úgy ezek is lésznek kedves mulatással —
Mihelyt Isten egybenjuttatja egymással.

„Az melyre[1]) fordítja útját[2]) azonközben:
Vannak minden rendek régen várt örömben;
Udvarlanak neki nagy készületekben,
Áldják, magasztalják víg üdvözletekben.

„Adatik mindenütt pompás triumphusa,
Mondván: Ez lesz hazánk olyan Fabiusa
Ki által pálmává válik bús cyprusa,
S megújul mégegyszer régi szép laurusa!

„Az sok . . . víg szó éri az egeket,
Tésznek az lövések sűrő dörgéseket,

---

[1]) A merre, eredeti ősi alakjában.
[2]) T. i. Thököly.

Kikkel is jelentik kedves örömeket . . .
Régen nem ért árva hazánk illyeneket!

„— Egyetlen-egyjéhez juta utóljára
Sietett is annak vígasztalására,
Tudván: volt szívének nem közfájdalmára[1])
Hogy megtérhetése haladt ily sokára.“

A fejedelemnő aggódék férje miatt, a háború fo-
na alatt, mert

„Tudja, az nemes vér benne nem nyughatik, —
Kicsap, valamikor abban mód adatik;
Az Mars dolga pedig gyakorta csalatik:
Az várt pálma helyett cupressus osztatik.

„Sírva számlálgatja az hadi dolgokat —
Kikkel ad magának mind több-több gondokat.

„Vele jár elméje minden ostromokban,
Éjjel sincsen része nyúgalmas álmokban.“

Félti férjét az ellen kardjaitól, kópjáitól, a csaták
eitől,

„Az mellyekrül mennél többet elmélkedik:
Szíve sebe annálinkább nehezedik . . .
Ilyen az szeretet! . . .“

---

[1]) Értsd: nem közönséges fájdalmára.

„Valamennyi veszélyt lehetett fölvenni:
Annyi rettegésben kezdett szíve lenni —
Látván, hogy azokon kétség általmenni.

„Hol egy dolog, hol más tűnt gondolatjába:
Lehet vagy ez, vagy az, eszköz romlásába.!

„Féltette kedvesét ellenségétűl is:
Nevezetesebben az S a s körmétűl is,
Az kinek ha szárnya most alatt röpűl is —
De repdes az néha fennt az nap körűl is!

„Nemcsak az ellenség pediglen ellenség:
Az barátságban is van álnok szövetség!

„Az kik sok országos harczokban forgottak:
Hol nem is gondolták, végre ott romlottak.

„Caesart a tanácsban konczolták vala fel:
Sándort egy korty-ital mérge oltotta el.
Az barátság közt is lenni vígyázón kell —
Az belső szándékrúl nincs sokszor külső jel.

„Kihez képest vala arra nem kis oka:
Ha ily gondjaiban izzadt is homloka.

„Amaz is [1]) hasonló búsúlást követett,
Az míg szerelmével szemben nem lehetett.
Vígasztalására szakadva sietett —
Melyben sarkantyúja vala az s z e r e t e t.

---

[1]). T. i. férje.

„Kévánt érkezése lén kedves orvosság . . .“

. . . . . .

„Jobb orvos Cupido gyakorta Phoebusnál,
Nem lelni oly ható íret Gallenusnál,
Mint kit az szerelem készített Venusnál.

„Nem lehet kiirni együgyü pennának:
Az mely nagy szübéli örömben valának
Mikor ezek megint együvé jutának.

„Végre midőn szívek heve csendesedik:
Bő beszélgetésre kedvek édesedik;
Egyrül másrúl ez is, az is kérdezkedik —
Az kik közé csók is olykor egyveledik.

„Az táborozásnak beszél ez dolgárúl,
Az H o l dnak melléje bocsátott hadárúl,
Előtte az S a snak tovább-állásárúl,
És az kézben jutott helyek ostromárúl.

„Számlálja a mellett maga sok gondját is:
Kik súllya megnyomná nagy Athlas vállát is.

„Azt is: az városok fogadták milyképen,
Mentek elciben mely kedvvel, mely szépen,
Mint örült maga is az sok áldó népen —
Kiknek üdvözlése majd eget ért épen.

„Amaz beszélgeti gyakor búsulását,
Felőle sokféle híreknek folyását:
Most, Isten meghozván, kedves újulását.“

Végre a sok édes beszélgetéstől mintegy túl-
a, álomra dőlnek. . . .

„Lehetett az üdő talám éjfélkorban,
Ezek is pihentek már édes álomban:
Az több dolgok között úgy látszott azomban,
Hogy V é n u s állana előttök újobban.

„És hogy ilyenképen kezdene szólani:
Azt magatoknak is méltó megvallani,
Hogy javallásomra hasznos volt hajlani!

„Csak eddigis mire nem ment dicsőségtek
Miolta általam meglén szövetségtek;
Hátha több üdőt ér kezdett szerencsétek:
Valjon hová nem hat azzal nyereségtek?!

„Majd az egész ország kezd uralni már is,
Végbenviszi pedig csak egy vagy két nyár is:
— Az S a s o k az ellen vigyázzanak bár is —
Hogy kezetek alá jön az több határ is!

„És noha Hymennel megköttetvén egymást,
Az hamar elválás tehetett ártomást:
De — látszató dolgot szólok, nem hallomást —
Így is szerelmetek vén [1]) kívánt á l d o m á s t.“

Ez utóbbi szó itt (mint régi iratokban igen so szor) á l d á s értelemben veendő. Ezen és még néhár versszakban jelképileg eléadatja Venussal a költő, Th kölyné ezidőbeli áldott állapotát, a minthogy a köv kező 1683-iki febr. 20-ikán — a történetirók tan sága szerint — meg is örvendezteté férjét egy fiúcskáva

1) Vőn; mint lén = lőn.

ánnal, ki azonban még azon év apr. 3-kán meghalt. öltő a születés örömét előre elzengi.

„Másoknak is lészen akkor nagy vígsága
Az mikor kinyiland annak szép virága;

. . . . . .

„Mindenek füliben kedves hír csengeni,
S arra nagy álgyúkkal az bástyák dörgeni,
Az templomok sok szép áldással zengeni, —
Az paloták pedig tánczokkal rengeni . . .

„Innya az katona, az pap imádkozni:
Avvagy akkor az is Bachusnak áldozni,
Mind úri-, mind egyéb rendek vígadozni
Fognak, — ebbűl sok jót remélvén bokrozni.“ [1])

A költő Venussal a gyermek halálát megjóstja:

„Csakhogy, a mint indúl az ég csillagzása:
Kitűl függ az földi dolgoknak mozgása:
„Ha kellő idejét éri is nyilása —
Kétes, hogy lész annak tartó virágzása?!

„Alig lehet azért az, oly csemetétek:
Melytűl bokrosodjon kezdett nemzetségtek —
Hanem azt terjedni mástúl reméljétek.“

A növények zsenge hajtását is le szokta hervasztani a dér: de azután erős, növekvő ágat hajtanak;

---

[1]) Bokrosodni, hajtani.

mondja tovább, s más magzat származásával vigaszta őket, — a kinek nemzetsége majdan

„Nagyra terjed, mint az Medúzából folyt vér.“

. . . . . .

„Nemes törzsökinek nem lész korcsos ága,
Holmi köz-ágbogot nem fajzik virága,
Az éghez közelít végre magassága —
Sok népet foglal bé árnyéka nagysága,

„Mely alatt azokat éri szép csendesség,
Megtér az jó üdő, az kívánt békesség,
Megszűnik az fegyver, nem lészen ellenség.

„Új méltóságra jut azzal nemzetségtek,
„Felséges“ nevezet leend dücsőségtek,
Az melyhez immár is van nagy közelségtek:
Ha jó augur leszek, majd reá is értek! [1])

Az Hold készítteti újonnan táborát,
Mellettetek ki is vonatja sátorát,
Az melyre [2]) fordítja készített ostorát:
Nehéz ütés éri ott sokak tomporát.

„Ha mi akadálya van még dolgotoknak:
Felgázolja minden gátlását azoknak,
Szabad útját nyitja ott is lábatoknak.

„Kiben megmutatta tehetségét már is,
Mely által csillagtok elég fennen jár is.

---

[1]) Azaz: majd el is éritek.

[2]) Ismét: a merre értelemben.

„Örömest segíti, ki hozzája járúl,
Körmöt is ad, hogy ne csúszszon le az fárúl:
De gondol elsőben tulajdon hasznárúl.“

lemzése az akkori török politikának!

‚Szed más kertekben is eperjet magának,
Uzsorával várja bérét munkájának,
Mindazáltal az ki veszi czimborának:
Viseli jól gondját felvállalt dolgának!

‚Ennek valóságát magadon ösméred, —
Mert miolta az [1]) lett néked is vezéred:
Magasbban tétetik azolta czégéred —
Az mi hátra van még: azt is közel éred!

‚Csakhogy gyenge kedvit nem kell megsértened:
— Az mire czélozok, szükség megértened —
Ezüstöt kell kell oda s aranyat töltened:
Úgy jár ott is jobban az kerék — ha kened.“

E végből kincscsel terhelt nagy-rendű követség
ét ajánlja a portára,

‚Hogy így csalhatatlanb légyen az segítség.“
. . . . .

‚Mely meglévén: biztosb lehetsz dolgaidban:
Másképen megbotlasz kezdett útaidban.“

, — Többet mond vala még: de Hermes érkezik,“

—

[1]) A török.

A ki is így szóla az álmadókhoz:

„Az mint Venus beszél, az ugyan úgy lehet:
De csalást az remény az aránt is vehet;
Tudnivaló: az Sas, hogy még sokat tehet —
Ha most alatt jár is, de feljebb is mehet.

„S ám találjon tolla néha kiverődni:
De üdővel szokott az megint sürődni;
Tám hasznosabb volna azzal megszegődni,
Hogysem ellenségül tovább is kötődni?!

„Van az Oroszlánynyal [1]) régi szövetsége,
Híres mindkettőnek körme erőssége;
Az ki egynek: soknak az ott ellensége.“

„Ez az vadok, amaz madarak királya.“

. . . . . .

„Az mennykövek közt is az Sas bátran jár s kél,
Majd épen az napig felmegyen és nem fél,
Hogy lecsapja onnét akármely forgószél —
Ideje is számos sok száz esztendővel.

„Sok országot fog bé kiterült szárnyával,
Az tengerekig ér annak nagy voltával,
Sőt az Tiberis [2]) is széles hatalmával
Egyet ért, s cselekszik ennek munkájával.

„Az egy lilium-szag tekeri orrokat, [3])
Az kiknek az eddig adott is gondokat;

1) Velencze.
2) Róma, vagyis a pápa.
3) A Bourbon liliomos czímer, azaz Francziaország értetik.

De azzal biztatják abban is magokat:
Hogy jó rendben hozták már ott is dolgokat.

„Mit gondolsz ezekrül, ha mind felkészülnek
És az Hold sugári eleiben gyülnek?
Annak ragyogványi nemde setétülnek? . . .
Az te dolgaid is akkor mint épülnek!

„Másként is az Holdnak van sok változása,
Nincs egy állapotban annak maradása.

„Noha az éteczakát néha vidámítja:
De abban is fényét hamar megcsonkítja,
Az te napodot is, félő, megvakítja —
S nem tudom azután mint világosítja.

„Azért is nem ér az az Sas erejével,
Hogy egyenest néz ez az napra szemével, —
De az [1]) szemben jutván annak személyével:
Megsetétől s elfogy elébbi fényével.

„Ismét: látsz az Holdban sok ecclypsiseket,
Noha most neked is tart szövétnekeket:
De az éteczaki szél olthatja ezeket,
Hozhat rád éteczakát, s azzal veszélyeket.“

„— Megfordula Vénus, hogy hallá ezeket,
Az fejedelemre vetvén víg szemeket,
Monda: Csak úgy tartsad, mint múló szeleket,
Az kikkel most Hermes rémít benneteket!

---

1) A Hold.

„Mert ösmérem én is az Sasnak erejét:
De most bal-fátuma hozta oly idejét,
Hogy maga is félti kopadástúl fejét.

„Czimboráinak is tudom tehetségét:
De azok sem érik az Holdnak felségét,
Mely bár csonkítsa is néha teljességét:
De helyreállítja az megént épségét.

„Nem fogy soha úgy el, hogy meg ne újuljon,
Szokott erejének hatalma elmúljon,
És gyors járásiban tovább ne mozdúljon.

„Arra oly fellegek sohasem gyűlhetnek,
Az kitűl sugári úgy tördösűlhetnek,
Hogy azok üdővel fel nem derűlhetnek. —

„Nincsen erősebb ok soha az példánál,
Az meglett dolgoknak ösmert mivoltánál;
. . . . . .

„Az régi dolgoknak, kiknél van értelme:
Tudják azok, mely nagy az Hold segedelme,
Az kinek annyira ment már győzedelme —
Hogy az majd az egész világnak félelme.

„Tudja jól ez haza, s bizonyságot tehet:
Az [1]) minémő szomszéd s osztályos társ lehet —
Az kit kardja éle eleiben vehet!

---

[1]) A török.

„Nincs már oly egy nemzet, ki azzal birhasson,
Nem lehet: az Sas is már oly fennt járhasson,
Hogy ennek szemiben tovább port rúghasson.

„Azt csak az Kakas [1]) is sokszor jól rongyollta,
Most sincs ott úgy dolga az miként gondolta,
Feltett szándékában igen meggátolta,
Nem is lehet annak kedve szerint folyta.

„Hát az Hold szarvának ellene mint állhat?
Az kinek hatalma mint mennykő úgy járhat;
Attúl annál nagyobb veszedelmet várhat,
Ha előtte magas kőszálra nem szállhat.

„Nemcsak pacsirtáit [2]) gázolja fel ennek:
Sőt oroszlányi [3]) is tőle megrettennek,
Nagy temetést hoz ez másnak is mindennek.

„Nemhogy oltja fényét az étczakai szél:
De az napnyúgoti záporoktúl sem fél;
Övé már napkelet, övé lészen az dél,
S bízik: az több rész is fegyvere alá kél.

„Igaz ugyan, hogyha volna szép egyesség
Az nemzetek között: lehetne nyereség
Még azon is, de azt rántja az iregység.

„Nehéz is azt tenni, hogy egyesedjenek
Az Hold fénye ellen . . . . . .

---

[1]) A francia (gallus).
[2]) Az apró német fejedelmeket.
[3]) A velenczések.

Hamarabb leszen az, hogy romlást vegyenek,
Avvagy mint te, annak térdhajtást tegyenek.

„Tanácsosabb az is, hogy kétes igyedben,
Oda folyamodtál . . . . .
Ám légy is sokaknál azért itéletben :
De jobb így, mint másként neked mindenekben.

„Eleget sürgetted másutt is dolgodat :
De ott nem akarták viselni gondodat;
Oda kellett azért vetnie horgodat :
Hol erősíthetted tántorgó sorsodat.

„Hogyha nem hathatja kedvére az eget
Az bosszúság : olykor poklot is feszeget,
És dolgának útat oly eszközzel szeget
Az ki elronthatja az rá torlott jeget.

„Nincsen regulája az szoros szükségnek :
Az kit találhat, azt vészi segítségnek, [1])
Veszett dolog hinni ott az reménységnek :
Hol csak az szóadást tartják elégségnek. [2])

„Az mint én ezeket akkor is mondottam,
Mikor házasságtok dolgát javallottam ;
Az mit itt Hermestűl azomban hallottam :
Arra is felelnem szükségnek tartottam.

„Hogy így értvén te is újonnan ezeket :
Kétséggel ne bosszontsd az kegyes egeket ;

---

[1]) Czélzás Thököly törökkel szövetkezésére.

[2]) Czélzás a bécsi udvarra.

Az kik az Hold által íme mindeneket
Boldogúl folytatván töltik kedveteket.
. . . . . .

„Sok gonosz követi az tántorgó elmét,
Melynek hogy elkerüld te is veszedelmét:
Meg ne vesd az Holdnak tapasztalt kegyelmét,
Oda tart, s tovább is vegyed segedelmét.

„Annak fénye alatt ne félelmeskedjél,
Akárki ellen is bízvást keménykedjél.“
. . . . . .

„Most lévén az égen szerencsés jeletek:
Az adatott móddal illik, hogy éljetek!

„Az míg nem fog dolgod jól helyben állani:
Az hadnak nem lehet addig leszállani.

„gy hozván az szükség: másképen nem lehet;
Az míg már az fegyver csillagig nem mehet,
Addig csendességet az haza sem vehet . . .
Veszedelem ugyan: de róla ki tehet?!

„Az szép aranyüdőt vas szokta csinálni,
Az mellyet itten is végre feltalálni, —
De az kezdett útbúl nem kell már kiállni.“

„ — Így felelvén Vénus Hermes beszédére:
Az is újabb választ vett vala nyelvére; —
De azomban a nap . . . . . .
Jól feljött vala már az ég mezejére.

„Kinek Morpheus is elérkezésével
Felserkent, s tovább ment . . . .

Múlván az látás [1]) is annak elmentével.

„Úgy Venus és Hermes onnét eltünének:
Mindazáltal nem közgondokat szerzének
Az ő beszédeket vizsgáló elmének.

„Az fejdelmi bajnok ott azért hol örül,
Hol megkeseredést érez szíve körül.

. . . . . .

„Örül azon, hogy sok irégyi láttára
Az szerencse kedve vévén jobb szárnyára,
Vénus mondásaként viszi nem sokára
Több [2]) dolgainak is óhajtott partjára.

„De abban lehetett megszomorodása:
Hogy az mint szól vala Vénus varázslása —
Kedves szerelmének első virágzása
Nem marad meg, hanem lészen hervadása.

„Mindazáltal magát hamar győzi, abban
Bízván, hogy plántálhat a helyett újabban
Kirül akkor Vénus beszéle bátrabban, —
Az első vetemény vesző is [3]) gyakrabban.

„Az mit Hermes szóla, szerez az több gondot,
Nem is kell semminek venni azt a dolgot:
Mert jóllehet az Sas többször is tántorgott —
De lábra költ végre, s sokakat megrúgott.

---

[1]) Álomlátás, látomás.
[2]) Többi helyett, ódon.
[3]) Azaz: is elvész, satnya.

„Noha ezaránt is Vénus biztatása
Elméje habjának lén megállatása; [1])
Nem fél, hogy akárki ellene-járása
Az Hold oltalmában lehessen ártása.

„Azért nem is mível abban egyebet már,
Hanem az mint Vénus mondja, a szerint jár;
S hogy az késedelmet ne követhesse kár:
Az követséggel is hosszú üdőt nem vár.

„Ahhozképest hamar irat leveleket,
Országos gyűlésre hivat mindeneket. [2])

„Bémegyen maga is arra szép pompával [3])
Páros gerliczeként élete társával.

„Az hová mások is hamar öszvegyűlnek,
Kegyelmes uroknak mindnyájan örülnek
És vele minden jót végezni készülnek.

„Az mint fel is veszik az kellő dolgokat,
Töltenek azokban nem kevés napokat.

„Végre helyben hagyván Vénus javallását,
Azon nyugtatja meg kiki tanácslását,
Hogy az fényes Holdnak kezdett uralását
Kövessék tovább is oltalmúl-hivását.

---

[1]) Lőn megállapodása.

[2]) Kassára, 1683. január 13-ikára.

[3]) Fényes úri bandérium és 6000 farkasbőrös huszár élén ált be Thököly ekkor Felső-Magyarország fővárosába.

„Hogy pedig ott dolgok állandóbb lehessen,
Menjen követség is . . . .“ [1])

„Az több dolgoknak is lén elintézése
S azon mindeneknek szép megegyezése
És az gyülésnek is azután végzése. [2])

„Akkoron személye az rongyolt Hazának
Meghajol, s lábához borúl új urának
S nagy öröme között szemei árjának
Ilyen szókkal nyilik ajtaja szájának:

„Hogy sokat beszéljek, az itt nem szükséges,
Annélkül is tudod: nyavalyám bőséges,
Majd egy tagom sincsen immár egészséges —
Gyógyulásom pedig másképen kétséges.

„Hanem csak tebenned vagyon reménségem:
Hogy még helyre állhat valamint épségem;
Mert az ki eddig volt hogy már segétségem —
Bővült attúl inkább, mint szükült inségem.

„Te, mint igaz vére édes nemzetemnek:
Jobban érzed kínját sokféle sebemne
Gondját is szivesben viseled igyemnek,
S azzal újulást adsz kívánt reményemnek.

„Eddig is érettem eleget szenvedtél:
Megmutatván azzal, hogy híven szeretél;

---

[1]) Szirmay Istvánt küldötték a portára.
[2]) Február közepén.

Kérlek — minthogy immár kezeidre vettél —
Tovább se tágítsad a mit elkezdettél!

„Mert az, ha találna szakadni markodban :
Óh mely szörnyű veszély követne újobban!

„Tudom azt: a nagy seb hamar nem gyógyúlhat, —
De ha ahhoz kezed hasznos írrel nyúlhat:
Nem kétlem, üdővel . . . .
. . . . mostani fájdalma elmúlhat."

„Urátúl elmenvén, tére asszonyához
Borúlván annak is az szerint lábához,
Nem tűrheti: könnyet ád itt is szavához,
S azzal ily beszédet vészen ajakához:

„Te is nemzetemnek drágalátos ága,
Szomorú igyemnek teljes vígassága:
Látván, mint elnyomott az terhek sokasága —
Légy segédem, elhúnyt napomnak [1]) világa!

„Kettőteknek egyes fáradozásával —
Lehessek mégegyszer felderűlt orczá-
val!"

„Ezeket így szólván, nagy fohászkodással
Megtörűlé szemét — oly bizakodással,
Hogy felfogott igye [2]) nem lesz hibázással.

„Biztatja is [3]) abban nagy fogadásával:
Felvirasztja napját kívánt világával —

---

[1]) Czélzás Zrínyi Péterre s I. Rákóczi Ferenczre.
[2]) Ü g y e helyett, ódon.
[3]) Thököly.

Csak mostani habját régi zavarával
Lecsendesíthesse felkötött kardjával.

„Asszonya is [1]) magát arra kötelezi:
Valamiben tudja: híven védelmezi. —
Ezzel kiki maga szavát befejezi, —
És az versíró is munkáját végezi.“

El kell ismerni, igen szép tapintattal birt a költő, midőn művét a személyesített Haza hálaszózatával fejezte be, azok iránt, kik érte mindent áldozának. S bár hányatott életök keserű jutalma számkiűzetés lőn: a honfiúi kegyelet gyakorta fölkeresi, emlékeiken borongva, távol sírjaikat Ázsia partjain, s a dicsőítő költőjük által megjósolt Haza háláját, a boldogabb és szabadabb utókor szivesen teszi le koszorúként martyrhamvaikra.

---

[1]) Zrínyi Ilona.

LABANCZ GÚNYVERS THŐKÖLY ELLEN.

— 1683. második feléből. —

1. Hallottad-é hírét az új királynak
Istentül elszakadt hazánkfiának ?
Ismēred-é — elhiszed-é, hogy az pogánynak
Kalaúzza — mert rád hozta, — csak tart prédának.

2. Királya ellen az ki fegyvert vont,
Törökkel-tatárral békességet bont,
Nemzetébül — keresztyénbül ártatlan vért ont,
Templomokat — oltárokat éget, pusztít, ront.

3. Az fényes vezérnek Bécset ígéri :
Ha török császárnak ereje éri,
Megveheti, mert elfutnak tüle németi . . .
Ő azonban — megy Pozsonban, — ottan fölkéri.

4. Az török-erővel mindent fenyeget :
Hogy egész vármegyét bizony feléget,
Nolle velle — maga melle czitál s hiteget,
Ha nem mennek — föl nem ülnek : tűz bennek éget.

5. Barkóczi Ferenczet küldi Dunántúl,
Hogy az alföld [1]) is mindgyárt azontúl

---

[1]) A régiek Alsó-Magyarország néven — Kassától ámítva — mindig Túl a Dunát értették ; így Rákóczi is, mlékirataiban.

Egyetértsen — ne is féljen sőt az pogántúl,
Egyetértsen, — ne is féljen, tartson dévántúl.

6. Harsányit küldé: Morvát égesse,
Császár híveit mindenütt lesse,
Királyoktúl — és uroktúl épen elmesse,
Az pogánynak — hatalmának torkában vesse.

7. Maga Thököly Pozsonhoz mégyen:
Dispositiót hogy ottan tégyen,
Fejedelem — s engedelem mindentül légyen,
Elvégezte: szándékának eleget tégyen.

8. — De, nézzed dolgának ily menetelét! . . .
Minthogy az királyra fogta fegyverét:
Nem segíté — megbünteté Isten erejét,
Szándékának — hatalmának ott veté végét.

9. Mert mikor nem vélné, hirtelenséggel
Az tringyiai [1]) vitéz herczeggel
Elkergeté, — s megvereté Isten szégyennel,
Futva szalad — alig marad török ebekkel.

10. Mit mívelsz tehát szegény Thököly?
Elszaladt az török, valahol löli
Német, lengyel — palloshegygyel magyar is öli,
Somfa-pálcza — akasztófa már fejét füzi.

11. Nem sokáig tarta árnyék-hatalmad,
Valamint kívánád, meglész jutalmad;

---

[1]) Lotharingiai, t. i. Károly.

Ha az Isten meg nem adja nagy diadalmad :
Most tenéked minden látja szalma-koronád.

Az pünkösdi király, látd-é, mint játszik!
Mondják, hogy a tök is estve virágzik ;
Reggel adták — estve kapták, mely szépnek látszik ;
Voltod rakva — látd, nem hagyta ; az koczka játszik!

Tudod, Istentűl van minden hatalom,
Hogy légyen ez földön az birodalom ;
De te loptad — mástúl vontad az diadalmat :
Királyt illet — tiéd nem lehet, magad is tudod. [1])

Körmötlen macskának nehéz fát hágni,
Sánta ebnek Bécset nehéz megjárni ;
Körmötlenül — helytelenül kezdtél úr lenni —
Bánja immár szegény Thököly, mert nincs mit tenni.

Ki látott ily puszta, tött fejedelmet? . . .
Disznót bársonynyereg meg nem is illet ;
Hazánkfia — látd, mint vágja igaz igyünket, —
Hidd el Thököly — hogy török öli meg az fejedet!

Törökkel béllelt te nyúzó, — fosztó,
Pártütő, prédáló, lator, kóborló,
Országrontó — és vérontó, békességbontó :
Te Thököly, papherélő, hazánk-pusztító.

Maga hát, esztelen és istentelen,
Kardot vont az maga nemzete ellen ,
Királyt üldöz — pogánt küldöz, maga is jelen,
Vélek mégyen, — hogy kárt tégyen ez az kegyetlen.

---

[1]) Vagy : tudtad.

18. Pozsony városa téged emleget
Thököly, Nagy-Szombat el nem felejthet;
Mely bünödért — és vétkedért az Isten megvet,
Pennám talám — úgy gondolnám, eleget tehet."

Ezen, mint egész tartalmából látszik, a török és vele Thököly hatalmának Bécs sikertelen ostroma felbomlásával kezdődött hanyatlása elején, tehát 1683 vége felé, mindenesetre september 12-ike után, szerzett éles gúnyének, bizonyára a katholikus s egyszersmind labancz párt kebeléből került ki. Mindazáltal, daczára némely valóban túlzott és drasticus kitételeinek, — egy buzgó protestáns férfiúnak köszönhetjük korunkra maradását. E férfiú: a derék, elfogúlatlan Szencsey György, a ki codexébe fölvevé, meg nem állhatva ugyan, hogy végéhez fölsóhajtásképen oda ne írja vagy irassa: „Jaj édes magyar!" (L. a nevezett dalkönyvet.)

Vörösvártt, a gr. Erdődy-levéltárban találtam egy eredeti levelet, gr. Erdődy Kristófét, ki Pozsonybúl, 1683. december 3-ikárúl gr. Erdődy Imrének Horvátországba, Krapinára irván, egyebek közt ezt újságolja:

„P. S. Thököly felől micsoda vörsöket csináltanak, Nagyságodnak megküldöttem."

A versek ma már nincsenek a levél mellett, de aligha tévedünk, midőn állítjuk, hogy ugyanazok le-

:ek a jelen, szintén Dunántúl, Tézsen Szencsey
ielyén, fönnmaradt gúnyénekkel.

Egyébiránt már az 1672-ik évi kurucz tábori dal-
megjegyeztük a versmértéknek és így valószinüleg
illamnak is, ama hiressé vált énekével való teljes
nosságát.

GRÓF KOHÁRY ISTVÁN RABÉNEKEIBŐL. [1]

(1683—85.)

I.

Mi édes hazánknak . . . .

— 1683. —

1. Mi édes hazánknak
Romlott országunknak
Tekíntsük meg sorsát;
Azelőtti fényét
Dücsősége színyét,
S mostani romlását;
Győzedelmes voltát,
Szabadsága fogytát —
S végső pusztulását.

2. Illendőnek tartom
S méltónak állítom:
Juttassuk eszünkben,
Attillátúl fogva
Az üdőt számlálva
Vegyük fel elménkben:
Régi szent királyink
Jó-hírü eleink
Mit nem vittek végben!

---

[1]) Szitnyai és Csábrághi Gróf Koháry István füleki főkapitány, jeles vitéz s Leopold császárnak tántoríthatlan híve, kitől Thököly Imre Fülek várát 1682. sept. 11-kén húzamos ostrom és heves védelem után elfoglalván, Koháry foglyáúl esett. Thököly elébb tisztességesen bánt vele s fölszólítá: állana pártjára; de a makacskodó szemtől szembe „törökkel bérlett pártos pribéknek" szidalmazta őt, mire a kurucz is felgyúlván ellene, hadi szék elé állíttatta s Regécz várába záratá. Innen Koháry szökési kísérletet tőn, de elfogatott s most már vasra veretve, szoros fogságban tartatott Munkács várában sok ideig. Itt Zrínyi

3. Országunk kővárit
Terjeszték határit
Tengertül tengerig;
Rontották, megverték
Ellenségek veszték —
Sokszor majd egy lábig;
Szép nagy szabadságban
Nyert diadalomban
Éltek együl-egyig.

4. Zsíros hazánk földe
Mindeneknél kezde
Nagyon híresedni,
Annak szabadsága,
Kincse, gazdagsága
Méltóságban lenni,
Gyümölcsének ize,
Sok szép folyóvize
Kévánságban esni.

5. Nem vólt de senkinek
Módja ellenségnek
Hogy ártson hazánknak:
Az még őrállói
Sok erős bajnoki
Egyesek [1]) valának, —
Kardjokkal s karokkal
Távozott károkkal
Óltalmat tartának

6. Élteket nem szánták,
Véreket ontották
Óltalmáért ennek;
Lefolyt kardjaikon

---

lona olykor titokban is meg-megenyhíté szigorú rabságát, míg 'hököly újabban és újabban megkísérlé kemény tartással pártjára ajtani a hajthatatlant. Munkácsról Tokajba, Patakra majd issza Munkácsra s végre Ungvárra vitetett a rab: mígnem ez utóbbi árnak 1685. november 6-kán Caprara tábornok által történt bevé- ;le alkalmával a császáriak kiszabadították. Hosszas rabságát, ınt különben is költői kedélyű s reflexiókra hajló ember, versek zerzésével enyhíté, melyeket aztán, újakkal bővítvén, 720—25-ben, különféle czímek alatt, közre is bocsátott. De egyettő kiadatlan maradt; ezek most a nemzeti muzeum kézirattárában léteznek. Mi a vasjellemű férfiú tömérdek és hosszas rabénekei özül csupán azokat közöljük, melyek az akkori közállapookra vonatkoznak, továbbá egy-kettőt sikerültebb egyéni örtöndalai közül — térhiány miatt itt-ott némi kihagyásokkal — utatványúl, s költői individualitása jellemzéseül.

1) Egyetértők; ódon.

S elfolyt karjaikon
Vére ellenségnek.
Vérekkel s éltekkel
S győző fegyverekkel
Hírt-nevet nyertenek.

7. Egyező fegyverek
S kiterjedt jó hirek
Táborokat győzött,
Szívek mérészsége
S karjok erőssége
Hadakat elüzött,
Zsinógre, pórázr a,
Kötöző rabszíjra
Sokakat fölfüzött.

8. Egyenlő erővel
S megegyezett szívvel
Mindenre reá értek,
Tréfábúl, játékbúl
S olykor múlatságbúl
Nagyot végben vittek
Széles ez világban ;
Magok határában
Senkitül sem féltek.

9. Zöldellett virága
Hazánk szabadsága
Keresztény világban,
Annak méltósága
S jó illatú szaga
Megvala hazánkban, —
Böcsület, tisztesség,
Bátorság s vitézség
Hazánk fiaiban.

10. — Ah ! nehéz mondanom
S méltó megsiratnom :
Oda van virágunk !
Dér azt elsütötte
S már kóróvá tette —
Oda szabadságunk ;
Csonkúla s elromla
S rólunk mind lehúlla
Régi méltóságunk.

11. Szabadságunk fordúlt :
Mert magyar meghódúlt
Adófüzetésre ;
Az régi méltóság,
Szabados uraság —
Jobbágyos ínségre,
Gyalázatos iga
S annak ocsmánysága
Elviselésére.

12. Azelőtt strázsája
Vólt hazánk, bástyája
Az kereszténységnek,
Nevezetes híre
Majd égig felére
Magyar nemzetünknek ;
Szüntelen nagy kárt tett,
Ellentállott s vetett
Pogány ellenségnek.

13. Török adajának
Terhét igájának
Miólta felvette :
Ösztön, ostor, járom

— Melly nékem is ká-
rom — [1])
Forognak előtte;
Régi titulussát
S ahhoz való jussát
Immár elvesztette.

14. Örülj, tapsolj pogány!
Álnok, hamis, czigány —
Az magyart megcsaltad!...
Kedvedre nyergeléd
— Mindaddig kerüléd —
Meg is zaboláztad.
Jobbágyoddá tetted
S igád alá vetted,
Láb alá tapodtad.

15. Győzte kis erővel,
Örökös hitével
Sokszor táboridat
Álgyúidat nyerte,
Hadaidat verte
S tépte zászlóidat,
Juttatta homályban,
Csaknem fogyásában
Tündöklő holdodat.

16. Agák besliákkal,
Sok bulyok-passákkal
Egy lábig vesztenek,
Békek emingekkel,
Passák vezérekkel
Rabokká estenek;
Az fő-ispájiák,
Zahín-csorbadzsiák
Sarczot füzettenek.

17. Nem kell immár félned,
Ijedned, rettegned
Hajdú- katonátúl,
Éles fegyverektül
Meg vetett lesektül
S vitéz próbáitúl;
Szabadon sétálhatsz,
Hol akarod járhatsz
Békével ezentúl.

18. Egyenetlensége,
Dagály-negédsége
Hozta ezt magyarnak;
Tudom, hogy nem tetszik,
Csúfosnak is látszik
Hajdú-katonának:
Szolgáljon, hódúljon,
Lábodhoz borúljon,
S tartson ő urának!

19. Ontotta véredet
Levágta fejedet
Az hajdú-katona,
Rabolta, prédálta,
Javaidat dúlta —
Bár most is úgy vólna!
Szivessen kévánnám

[1]) Thököly Füleket török segítséggel vette meg.

S valóban akarnám :
Most is ölne, vágna !

20. Ah, keserves ínség !
Szörnyü keserüség
Függni pogány markán ;
Nagy terhes adója
S felvállalt igája
Van már magyar nyakán;
Jaj pedig, jaj annak —
Valaki pogánynak
Ül szekere farkán !

21. Az ő jármát vonni,
Igáját hordozni
Nem kicsiny mesterség ;
Jutni óltalmában
S esni hatalmában —
Keserü dücsőség !
Jobbágyává lenni
S kedvére szolgálni
Nem is gyönyörüség.

22. Gyöplün hajtva sújtják,
Sújtogatva hajtják,
Ostor, korbács éri, —
Ebűl vagyon dolga
Valakinek iga
Nyakát hágja s töri,
Nehéz adózását
— Mint járom vonását —
Keservessen türi.

23. Magyarnak üstöke,
Zabolázó féke
Vagyon már kezében,
Esküdt az pogánynak
Töröknek-tatárnak
Minthogy hívségében ;
Levágja barátját,
Atyjafiát, bátyját
Öldöklő mérgében !

24. Törökkel-tatárral
Fölötte nagy kárral
Országunkat rontja,
Ontja kereszténynek
Vérét nemzetének,
S hazánkat pusztítja ;
Kegyetlenségével
S törökösségével
Istent is boszontja. [1])

25. Eztet mintsem érnünk :
Egy lábig elvesznünk
Sokkal jobb lett vólna !
Szemeink világa,
Szomszédink országa
Hogy illyet ne látna ;
Esküdt ellenségnek,

[1]) Mind e súlyos vádakat a szigorú németpárti szerző, a bécsi önkény ellen kényszerűségből a törökkel szövetkezett Thökölypárt hiveire szórja.

Törökkel bérlettnek
Senki sem mondhatna.

6. Rettenve, rémülve,
Méltó, keseregve
Errűl gondolkodni;
Értékünknek káros,
Lelkünknek is áros
Törökkel tartani.
Gyalázatos hirünk, —
Valljon hát hogy merünk
Tovább kuruczkodni?!

27. Nem szólhatok többet,
S mit mondjak egyebet
Mostani sorsomban;
Ellátom [1]) s úgy tartom:
Már sohasem látom
Keresztény világban
Mi édes hazánkat
S hazafiainkat
Régi szabadságban! [2])

II.

„*A szerencse forgandó voltárúl.*“

— 1683. —

1. Kereke forgását
S forgandó járását
Látom szerencsének;
Óránként változik
S változástúl hízik,
Nincs nyugta kedvének;
Hamar fordúl sarka,
Nincs pórázon nyaka,
Nem rabja senkinek.

---

[1]) Átlátom értelemben, régies.

[2]) Eredeti czíme e költeménynek: „Magyarországak elveszett szabadságán, s török igában sett sorsán jaj! igen méltó keseregnem.“ Foglaltatik a „Keserves rabságban Munkács kővárában szerzett versek“ között.

2. Állhatatossága
S ő tulajdonsága —
Állhatatlanságban;
Ritkán hizelkedik
S gyakran mesterkedik:
Kit hogy ejtsen kárban?
Jovait ha osztja:
Azokat elfosztja
S embert veti porban.

3. Jár-kél nyughatatlan,
Szaporán s úntalan
Kerekét forgatja,
Soknak uraságra
Fejét méltóságra
Némelykor juttatja;
Többeknek veszélyre,
Keserves ínségre,
S gyakortább, fordítja.

4. Víg kedvvel sokáig,
Senkinél mindétig
Nem szokott mulatni;
Az mint vígasságot,
Úgy szomorúságot
Könnyen tud szerzeni;
Nincs állapodása,
S egy nyomban hágása
Nem is szokott lenni.

5. Mutatott kedvének
S forgó kerekének
Nincs kötöző láncza;
Agya-fúrt fejének
Vakúlt elméjének
Nincs semmi tanácsa.
Gyakorta öröme:
Szívünknek gyötrelme,
S változó a táncza.

6. Az midőn sok jóra
Fölemel a pólczra
S hoz téged örömre,
Midőn kedveskedik
S néked hizelkedik,
Szolgál is kedvedre:
Ollyankor pad alá
—Avvagy hogy láb alá—
Taszít nyakra-főre.

7. Szólhatnék én errűl,
S változó kedvérűl
Nagy sokat mondhatnék;
Tündér mivoltárúl
S forgandóságárúl
Példát is adhatnék.
Okot beszédemre
— Tekintvén ügyemre —
Nagy könnyen vehetnék.

8. Hirtelen s véletlen
Melly nagy reméletlen
Kereke fordúljon, —
A szép szabadságrúl,
Öröm-vígasságrúl
Melly hamar elszálljon,
Sokféle kárvallást,
Bánatot, búsúlást
Melly könnyen csináljon!

9. Oskola rabságom;
Taníta fogságom
Világos példára:
Ragyogó szép fénye
S tündöklő víg színye
Melly hamar homályra
— Szivünk fájdalmával
S fejünk romlásával —
Jusson változásra.

0. Adok Istenemnek
Hálát teremtőmnek
Mellyért mostanában
Tudom, hogy elhinni:
Szerencsének hinni
Kedvező voltában
Képtelen embernek —
Nem is kell senkinek
Virágzó sorsában!

11. Én mind kedvezését
S mind hizelkedését
Tartom már semminek;
Semminémű jovát,
Sem ámító szovát
Nem is tartom kincsnek;
Egyedül Istenben
S nem az szerencsében
Reménye fejemnek!

12. Rab vagyok, elhittem
S kétségben sem vettem,
Kell sokat szenvednem;
Gyámoltalan vagyok
S bánatim is nagyok, —
Van min keseregnem;
De jobb keseregve,
Mintsem hitem-szegve
Ez világot élnem! [1])

III.

Most mások örömben. . . . [2])

— 1683. —

1. Most mások örömben
Virágzó kertekben
Kedvekre sétálnak;
Jártokban beszélve
S nyájassan trécselve
Egymással mulatnak,

---

1) Kohárynak e gyönyörű s őt és akkori sorsát oly híven jelemző éneke, szintén a már idézett gyűjteményében létezik.

2) Eredeti czíme: „Mindenekfölött embernek lsőbenlelkére, annakutánna böcsületire kell ó gondot viselni."

Nevetnek, kaczagnak,
Semmin sem búsúlnak
S nagy-frissen vígadnak.

2. De én szegény fejem —
Se napom, se éjem,
Úntalan bánkódom,
Egyedűl rekesztve
S az vasban heverve
Törődöm s aggódom,
Nincs ki hozzám szóljon
S engem vígasztaljon, —
Méltán szomorkodom!

3. Éhezni nem szoktam
Mást is jól tartottam, —
S koplalás éheztet,
Kenyérnek csak ize
S Latorczának vize
Soványan tengődtet;
Főtt étek szagával
Még csak illatjával
Senki is nem értet.

4. Őszülve s törődve,
Gyötrődve s epedve
Képes hát aggódnom;
Lankadva s bágyadva,
Éhezve s koplalva —
Illendő búsúlnom,
Öldöklő sorsomon
S kemény rabságomon
Méltó szomorkodnom.

5. Tekíntve két felé
S akármennyi felé:
Senkit nem láthatok
Egy jó barátommal
S egy jóakarómmal
Egyet nem szólhatok,
Mástúl is felőlök
—Mert csak magam ülök—
Semmit nem hallhatok.

6. Bézártak, bécsuktak
Ablakot sem hagytak
Szoros erkélyemen;
Éhen koplaltatnak
S vasban verve tartnak,
Búbánat szívemen.
Rabságomnak sorsa
S lábaimnak vasa —
Nagy teher fejemen.

7. Nem szabad embernek,
Egy szóval: senkinek
Énhozzám béjönni,
Engemet se látni,
Se megvígasztalni
S rajtam szánakodni,
Könyörülő szívet
Se pedig jó kedvet
Énhozzám mutatni.

8. Egyet ha ki szólna
S engem vígasztalna;
Vennék gyanóságban
Labancznak mondanák,
Árúlónak fognák

S tennék árestomban;
Söt nemcsak megvetnék:
Még meg is büntetnék
S vernék talám vasban.

9. Örűl de valaki
— Légyen az akarki —
Az én rabságomnak:
Böcsűlete lehet,
Nagy grátiát nyerhet
Azzal ő magának; [1])
Érdeme, hitele,
Előmenetele
Van is ollyanoknak.

10. Nem egyszer gondoltam,
Sokszor is forgattam
Magam elméjében:
Lennék ha töröknek
Pogány ellenségnek
Az ő tömlöczében, —
Ennyi boszontásom
Vólna-é tartásom
Mostohább kezekben?!

11. Láthatnám az napot
Valaha talám ott,
Emberrel szólhatnék,
Kávém és főtt étkem
Lenne talám nékem
S fris eget [2]) vehetnék;
Engednének gyónnom
És meg is áldoznom
Ha papot kaphatnék.

12. Rám fenik fogokat,
Látom, agyarokat
Igen köszörűlik;
Elepedésemet
S megemésztésemet
Nem is keserűlik; [3])
Akarnák, gondolom,
Ma lenne halálom, —
S kínomat örűlik.

13. Nem vétettem annyit,
Hogy szenvedjek ennyit —
Úgy tartom magamban;
Nem öltem társomnak
Apját s anyját másnak
Éltem napjaiban;
Az prédán sem kaptam
S más javát sem dúltam —
Ha mód volt is abban.

14. Kell tehát ennyire
S illy szörnyű ínségre
Valljon miért jutnom?...
Vétkemért, bűnömért,
Hívságos éltemért —

---

[1]) Thökölynél, kit Koháry folytonos makacssága- és sértő válaszaival gyakorta fölingerlett maga ellen.

[2]) Értsd: fris levegőt; ódon.

[3]) Szánják.

Bizonynyal kell tudnom!
Tudom de: Munkács-
ban
Mintsem hogy po-
kolban
Jobb nékem kínlód-
nom!

15. Áldott légy Istenem
Ki ezt megösmernem
Adtad ; malasztodat
Nem érdemelhettem,
Mert sokszor vétkeztem,
Illy nagy irgalmadat.
Nem érdemlem, tudom,
— Ha jól gondolkodom —
Illy kegyes vóltodat!

26. Csudálhatom tehát,
Hogy elmém nem nyughat,
Mert nincs mit búsúlnom.
Záport szemeimbűl
Húllott könyveimbűl
Nem kell árasztanom;
Ügyemnek súly-sorsán
S lábaimnak vasán
Sem kell sóhajtanom.

17. Látom, hogy örömben,
Mintsem törődésben
Méltóbb inkább lennem;
Enyhődött szivemre
S csendes életemre
Most kezdettem lépnem.
Találtam nyugtomat,
Nem tudom gondomat
S bútúl sem kell félnem.

18. Kegyelmét Istennek:
Jót ád rab-fejemnek!
Naponként várhatom.
Elmémet kordélyban [1])
S világi hívságban
Immár nem futtatom;
Lótva avvagy futva
S héában koslatva
Magam sem fárasztom.

19. Irígyimnek mérge
Se kegyetlensége
Fejem nem érdekli; [2])
Ólálkodó lese,
Se dühösködése
Most nem is kerüli; [3])
Gondolom: rabságom
Mert nyomorúságom
Senki nem irígyli.

20. Oltalmára másnak,
Gondot már magamnak

---

[1]) Nyaka-szakadtában, vakmerő dolgokon.
[2]) Éri, érdesi helyett; régies.
[3]) Kerülgeti, környezi értelemben.

Most nem kell viselnem;
Nem kell illyenekben
Se több effélékben
Búsúlnom s epednem.
Dolgaimnak folytát
S magamnak is nyugtát
Nem kell hát megvetnem!

1. Olly karban volt sorsom,
Füleken lakásom —
Kárban kellett esnem;
Tett esküvésemet
Jól tudom, hitemet
Nem kell felejtenem.
Vagy hogy mindedenemnek —
Vagy böcsületemnek
Vesztét kell szenvednem!

22. Illendőbbnek tartom
S méltóbbnak állítom
Vesztét mindenemnek,
Sanyarú rabságát
S illy sanyarúságát
Nyomorúlt fejemnek:
Élvemintsem frissen
Lássam keservessen
Sérelmét hitemnek!

23. Lelkemnek keresni
S üdvösséget nyerni
Lehet az rabságban;
Nem kell többre vágynom
Se többet kévánnom
Széles ez világban:
Istennek juthassak
— S hogy boldogulhassak —
Ő szent országában; [1])

IV.

Elmémnek nincs nyugta . . .

— 1683. —

1. Elmémnek nincs nyugta,
Henyélést nem szokta
S nem akar heverni;
Látom: nincs megkötve,

[1]) Ez ének is a föntebb írt gyüjteményből való.

Sem vasban nincs verve,
Vágyódnék sétálni;
Munkács kővárábúl
S bézárt fogházambúl
Akarna kimenni.

2. Elme henyélése
S túnya heverése:
Ördögnek párnája;
Jóban ha nem fárad —
Gonoszban elárad
S roszban van munkája.
Ezen szovaimnak
S igazmondásomnak
Sok ezer példája.

3. Erre nézve tehát
Szabadon sétálhat,
Magát meg nem únja;
Magát hogy megúnva
S gonoszra fordítva
Jótúl el ne vonja:
Bátor ám sétáljon
S roszra ne fordúljon, —
Útját meg ne bánja!

4. Elkészült útjára
A salvus passusra
Nincs semmi szüksége:
Reménlem s állítom
S magamban úgy tartom:
Nincsen ellensége;
Nem kérdezik tüle:
Hol úti levele? —
Lehet békessége.

5. Ér hogyha az vámra,
Vagy az harminczadra:
Tudja szabadságát;
Királynak, császárnak,
Semmi hatalmasnak
Nem féli haragját,
Nem féli sem vasnak,
Bilincsnek s békónak
Terhelő súlyságát.

6. Éles, hegyes tőrtűl,
Kard s pallos élétűl,
Sem nyiltúl s dzsidátúl,
Megtöltött puskátúl,
Taraczktúl s álgyútúl,
Sem tüzes gránáttúl
Nincs semmi félelme,
S nem lehet sérelme
Országos hadaktúl.

7. Juthat táborokban,
S járhat sátorokban,
Strázsa nem szólítja;
Váraknak kapuit
S rakott kőfalait
Könnyen meghághatja,
Gyors hamar járását
Senki, nyargalását
Meg nem tartóztatja.

8. Szabados menése,
Vissza is térése,
S gátlását nem teszik;
Zörgését mentében
Jártában s költében

Sohúl nem vészik,
Járását nyomának
S rejtek naplásának
Hírűl el sem viszik.

9. Kezdje azért útját,
Szivemnek bánatját
Járása enyhítse;
Vasamnak súlyságát
S fejemnek rabságát
Meg is könnyebbítse:
Jutván barátimhoz
S jóakaróimhoz —
Azokat köszöntse.

.0. Szerelmes anyámnál:
Balassy [1]) Judithnál
Tűlem elmentében
Akarom hogy szálljon,
S ottan udvaroljon
Legislegelsőbben, —
Gyámoltalan sorsom
Légyen koplalásom
Feledékenségben!

.1 .Rabságom súlyjárúl
S lábaim vasárúl
Sem kell semmit szólni,
Azzal búsúlását
S ő szánakodását
Nem kell újítani, —
Úgy hiszem: rabságot
S az nyomorúságot
Tudja együtt járni.

12. Anyai mivóltát
S hozzám nagy jóvóltát
Isten füzesse meg!
Gyarló vagyok s voltam
S hogyha megbántottam—
Vétkem bocsássa meg!
Istennek ajánlom
S óhajtva gondolom:
Az Isten áldja meg!

13. Onnand ha búcsúzik
S hogyha eltávozik:
Térjen öcséimhez.
Dunántúl, reménlem
Juthat — úgy itílem —
Koháry Imréhez;
Igyemet [2]) jól tudja,
Jó szívvel fogadja,
Vonszon [3]) mert véréhez.

---

[1]) A költő anyja Gyarmathi gróf Balassa, vagy régies kiejtés zerint Balassy Judith, — mint számos levelei tanúsítják — gen művelt nő volt, méltó e fiúi nemes gyöngédséggel irt sorokra.

[2]) Ügyemet helyett, ódon kiejtéssel.

[3]) Vonzódik értelemben.

14. Koháry Farkashoz,
Az szerint Gáborhoz
Térjen bé útjában;
Feltalálván őket,
Ha fogja kezeket
S látja búsúlásban:
Vígasztalja szómmal,
S az én rabságommal
Ne ejtse bánatban!

15. Távúl estem tülök,
Szakaszta mellőlök
Szerencse, véletlen;
Jól tudják: rabságom
S van nyomorúságom,
Sorsom szerencsétlen....
Áldása Istennek
Szálljon mindeniknek
Fejére szüntelen!

16. Úgy hiszem, tudhatja
S fel is találhatja:
Hol van Makovicza,
János rab-öcsémet
— Érzi ott ügyemet —
Szómmal vidámítsa,
Légyen reménségben
S fris jó egészségben,
Isten szabadítsa! [1])

17. Az édes hugomnak
Koháry Judithnak
Felőlem hirt adjon:
Gonddal, búval értem
S héában mellettem
Immár ne fáradjon!...
Hogy nem feledkezett,
Rólam emlékezett —
Ezer áldást mondjon.

18. Az élő Istenre
S nagy bőv kegyelmére
Bízza rab-fejemet;
Tudja: szabadságra
Kell-é vígasságra
Juttatni engemet?
Azért az Istentül
Várjuk el s üdőtül,
Mint adja ügyemet?

19. Rövid búcsújával
S látogatásával
Sohúl el ne késsen,
Járjon hamarsággal,
Jöjjön vígassággal
S énhozzám siessen,
Térjen fogházamban —
S nékem rabságomban
Örömet hirdessen [2])

---

[1]) Koháry János, István testvéröcscse, szintén majdnem három évig volt foglya Thökölynek, Makovicza (Zboró) várában, majd Kassán.

[2]) Eredeti czíme: „Elméje embernek nem nyúgszik, újságra

Az ezerhatszázban s nyolczvanharmadikban
Karácsony havában s hetinek folytában
Munkács kővárában, kemény rabságomban,
Hosszú unalomban, nyomorúságomban:
Ezeket gondoltam, elmémben forgattam,
Koholtam, faragtam, toldoztam s foldoztam,
Nótámra csináltam s magamban dúdoltam;
Elúntam, elhagytam, s Istent sóhajtottam.
Az rabság terhe könnyebbedésére
Szerzett verseknek vége . . . .
De nincs az rabságnak vége!

V.

Jár-kél, lót-fut, fárad . . . .

— 1684. —

1. Jár-kél, lót-fut, fárad,
Gonddal búval árad
Ember mindúntalan;
Gondjait neveli
S azokkal terheli
Magát haszontalan,
Élte napjaiban
S napjai folytában
Mind csak nyughatatlan.
. . . .

ágyódik, futja világ határit." Mindjárt utána következik egy még zintén 1683-ban szerzett rabének, e jellemző czímmel:

„Valaki kardot köt oldalára:
Vasat várhat az lábára."

.lapeszméj e ennek is: Istenben való megnyúgovás, mint az elöb iekn ek.

2. Némelly erőködik
S igen iparkodik
Kapni böcsületre,
Felkötött kardjával
S nem penna orrával
Az jó hírre-névre,
Éles fegyver által —
Nem csép, kapa, bottal
Lépni tisztességre.

3. Legnagyobb munkájok
Sokféle próbájok
Van ez illyeneknek;
Életek veszélyben
Forog szerencsében
Vitéz embereknek.
Lágy, puha párnákon
S vetett nyoszolyákon
Ritkán heverhetnek.

4. Éheznek némellykor,
Szomjúhoznak, ollykor
Álmokat szakasztják,
Magok diaetáját
S ebédnek óráját
Elvétve tarthatják, —
Nyereségre vágyva
S ellenséghez vágva
Véreket hullatják.

5. Epednek melegben,
S forró nagy hévségben
Gyakorta bágyadnak;
Lecsurgó esőkben,
Hóban, fergetegben
Gyakorta eláznak,
Kemény erős télben
S nagy hideg üdőben
Sokszor meg is fáznak.

6. Ültökben s fektekben,
Jártokban s költökben
Sokszor megrémülnek;
Lesben, martalékban,
Seregben, dandárban,
Fel is verettetnek.
Jó szerencsét várva
S prédáért fáradva
Rabokká is esnek.

7. Szerencse folytatja
Sokképen forgatja
Sorsát az vitéznek:
Taszít egyet földre
S mást emel helyére —
Ha tetszik kedvének.
Egyet földhöz verve
És mást felemelve
Öröme szívének.

8. Nem füzet [1]) érdemre
S nem néz igaz ügyre:
Azért mondják vaknak;
Tudjuk mindenekben
Változó kedvében
Hamar forgandónak.

---

[1]) Fizet.

Sokan tenyerérűl
S forgó kerekérűl
Az porban hullanak.

9. Zászlók alá kelve
S vitézséget űzve
Hamar változását,
Óránként jobbára
Hol jobbra s hol balra
Változó forgását
Látjuk, tapasztaljuk,
S elégszer búsuljuk
Állhatatlanságát.

0. Gyakran egy órában
Mostoha sorsában
Sok vitéz elveszti
Az maga jó nevét
S elhíresült szivét [1]
Gyalázatban ejti.
Leszegik a szárnya,
Magát is megúnja
S bújában epeszti.

.1. Való dolog, látjuk,
Nem is tagadhatjuk
Az vitéz embernek
Alkalmatlanságát,
Nyughatatlanságát
S veszélyét fejének.

Nem foghatja nyakon
Sem fülön sem farkon
Sorsát szerencséնek.

12. Nincsen de olly jó hir
Mint melylyel vitéz bir,
Harczolván szivessen
Isteni Fölségért
S az kereszténységért
Nagy-dícsíretessen;
Vérét özvegyekért
Kiontván árvákért —
Halhat istenessen!

13. Győzedelmet vehet,
Halálával nyerhet,
S jó hirét hagyhatja;
Országát Istennek
S érdemét vérének
Jó hitben várhatja:
De talám pogánynak —
Töröknek-tatárnak
Ne légyen barátja! [2]

14. Azok ellen víjjon,
Azok ellen vágjon
S melléjek ne álljon,
Légyen ellenségek:

---

[1]) Annyi mint bátorságát; a szív ily átvitt értelemben gyakran használtatik a régieknél.

[2]) Itt is Thököly kuruczaira czéloz a költő.

Nincs keresztény ségek,
S jármokra ne szálljon;
Ójja igájoknak
Terhét, nagy súlyjának,
Veszélyt ne találjon! [1]

VI.

Haj ki bánat!... [2]

— 1684. —

1. Haj ki bánat, haj ki!
Fogházambúl menj ki —
Nem tiéd e szállás!
Az farsang elöljütt
Téged innén elüt,
Nem lesz itt busúlás!
Jól jütt vendégemmel
Múlatok örömmel —
Rám száll az vidúlás.

2. Keservét szivemnek,
Sorsát rab-fejemnek
Majdan elfelejtem,
Inségem súlyságát,
Fejemnek gondságát
Majd megkönnyebbítem;
Bútúl üresedve,
S az farsangot érve
Szívemet enyhítem.

3. Azt mondják példákban,
Hogy ollykor pokolban
Esik ünnep egyszer;
Nem jó az farsangban
Lenni búsulásban —
Hallottam nem kétszer,
Az farsang ünnepit
S utólsó napjait
Megüllik elégszer.

4. Tehát Munkácsban is
Én fogházamban is
Illik az farsangot
El nem felejtenem,

---

[1]) Eredeti hosszas czíme e versnek: „Igen szép dolog minden félelem nélkül Istent szolgálván, nyugodalomban lenni."

[2]) Teljes czíme: „Haj ki bánat, elöljütt az farsang, majd vígan lakjunk mostan már kedvünkre!"

S meg is kell üllenem,
Kezdve vígasságot;
Letennem, levetnem
S magamrúl elvetnem
A szomorúságot.

5. Öröme mindennek,
Íffiúnak, vénnek,
Szegénynek, gazdagnak
Lévén az farsangban:
Nincsenek bánatban,
S mindnyájan vígadnak;
Iffiak az tánczra,
Vének az kalácsra
Most immár rá kapnak.

6. Ülnek az asztalhoz,
Kezdenek italhoz,
Köszönik [1]) az pohárt,
Töltik az gyomrokat,
Puffasztják hasokat —
Nem tartnak abban kárt,
Ámbár jó rendeket
Felejtsék eszeket —
Mostan semmit nem árt!

7. Zeng az muzsikaszó,
Trombita, dob, sípszó,
Mondják az éneket;
Fejek ha megkajdúl [2])
S ha jó kedvek indúl —
Elrúgják a széket,
Az asztalt kiviszik
Avvagy félre teszik,
S osztják az szűzeket.

8. Ropják [3]) a szép tánczot,
Nem ejtenek gáncsot,
Járják nagy ékessen,
Szépét a szűzeknek
S az fris menyecskéknek
Forgatják kedvessen;
Az tánczot megvonják, [4])
Járni el nem unják,
Mulatnak nagy-frissen.

9. Nemkülömben üllik
Nagy sokan tisztelik
Ünnepét farsangnak:
Gyakran úgy üllöttem
S akképpen tiszteltem
Folytát napjainak —
Még nem vólt r e g é c z
Sem pedig m u n k á c s i
Lakása magamnak.

10. Az olly ünnepléstűl
S afféle örömtűl
Engem de eltiltott
Írígy szerencsémnek

---

[1]) Értsd: k ö s z ö n t i k.
[2]) Megmámorosodik.
[3]) Rakják, járják.
[4]) Megnyújtják, hosszúra nyújtják.

Sorsa rab-fejemnek,
Régen már megfosztott;
Dolgomat más tánczra
Hozta búsulásra,
S nagy ínségben hajtott.

11. Van hogy az farsangkor
—Éppen mint egyébkor—
Dolgom egy formában,
Jobbítást nem látva
S újulást sem kapva
Magam tartásában:
Gondoltám farsangot —
Kiűzvén gondságot
Ez verscsinálásban.

12. Az farsangnak folytát,
Kezdetit, sem fogytát
Egyébként külömben
Nem is lehet tudnom,
Jelenségét látnom
S juttatnom eszemben.
Látom, e farsangban
Senki lengyel tánczban
Nincs itten örömben.

13. Az tánczolást tennem
S farsanglást követnem
Én de nem kévánom;
Kévánom csak éppen:
Üdőmet miképpen
Lehessen múlatnom? [1]
Így elgondolkodva
S az bút is kihajtva
Únalmat nem látnom.

14. Vettem farsanglástúl
A szerint a táncztúl
Én immár búcsúmat.
Nem egyszer tekíntem
— Minthogy függ előttem —
Levágott vasamat. [2]
Keserű az lejtő [3]

[1]) Múlasztanom helyett, régies.

[2]) Bilincse már ekkor le volt véve (vágva) könnyebbítésül lábairól, s csak rabsága jeléül mintegy, a falra függesztve; így is festette le aztán magát, börtönfalon függő rabvasával, 1685-ben mikor kis zabadúlt, e büszke aláírással:

„Infoelici sorte captivitatis in pane et aqvae perpessae in arcibus Regécz, Munkács, Tokaj, Patak, Ungvár triennio ulterius graviter pressus, non vero supressus, Stephanus Koháry.“ (Eredeti kép a szent-antali kastélyban.)

[3]) Tánez.

Nékem, elhihető, —
Tudom jól sorsomat!

5. Maskara-köntöse
S abban öltözése
Ékesít ollyakat:
Kik nem raboskodva —
Óránként vígadva
Mulatják magokat,
Szép nagy szabadságban
S kegyes [1]) nyájasságban
Töltik napjaikat.

6. Táncznak s farsanglásnak,
Öröm-vígasságnak
Van helye azoknál,
Az hegedűszónak
S egyéb muzsikának
Pengése házoknál
Nem szünik, itílem
S tudják mások, vélem,
Jobban énnálamnál.

17. Mert hahogy megszünne
S hegedűs pihenne —
Mondják: három az táncz!
Azt is hogyha érzik
Hogy majd elvégezik —
Megint: három az táncz!
Ropják, frissen ropják
S nagy ékessen járják,
S ugyan — három az táncz!

18. Kedvekre, kínyessen
Mostan nem kedvessen
Mások örvendeznek,
Ételben-italban
Fris, víg, jó-lakásban
Megújulást vesznek;
De száraz kenyérnél
S egyebet az víznél
Előmben nem tesznek!

19. Versemet végezem;
Az bánat, jól érzem,
Hozzám visszatére,
Ült mellém újobban
Most is az farsangban —
Csak szállást sem kére;
Nem lehet lakása
Másutt maradása, —
De nem száll szívemre!

20. Kérlek bánat, kérlek,
Hogy kikergettelek —
Bocsásd meg vétkemet!
Romlanom kellenék
S éppen elepednék

---

[1]) Kedves értelemben.

Ha űznéd kedvemet.
Engedd, hogy csendessen
Szívem pihenhessen, —
Ne búsíts engemet!

VII.

Hogy az farsang elmúlt . . . .

— 1684. —

1. Hogy az farsang elmúlt
S kedvem meg nem újúlt:
Arrúl nem tehetek;
Az farsang farkárúl,
Szomorú fogytárúl
Jó kedvre léphetek;
Most rab vagyok noha —
De talám valaha
Örömben lehetek!

2. Vólt elmúlt farsangban
Az változó tánczban
Része ha másoknak:
Abban jövendőben,
Érve jobb üdőkben —
Nékem is oszthatnak!
Szomorú nótárúl
És bús dalolásrúl
Víg tánczra ugranak.

3. Sötétes homályban
S homályos vóltában
Nem fogy el nap fínye,
Zúrzavar-üdőben
Havas fergetegben
Nem hagyja el színye:
Engem sem hagyott el,
Nálam sem fogyott el
Még jómnak reménye!

4. Roszra jórúl esve
S az rabságban élve
Vagyok most bánatban;
De roszrúl jót érve,
Szabadságot nyerve
S jutva jobb napokban:
Akkor én rabságom
—Lesz ha szabadságom —
Hoz nagy vígasságban.

. . . .

5. Megvallom, kívánnám:
Már egyszer láthatnám
Szabadúlásomat!
Bézárt fogházamtúl,
Megúnt kvártélyomtúl
Vehetném búcsumat.
Akarnám: érhetném:
S egyszersmind élhetném
Olly állapotomat!

6. Rabsága embernek
Minthogy akárkinek
Nagy boldogtalanság,
Fölösleg nagy gondság,
Bánat, szomorúság
S teljes nyomorúság;
Ellenben szabadság:
Nagy öröm, vígasság —
Világi boldogság!

7. Jutni búsúlásban
S esni az rabságban
Éppen keserűség;
Élni szabadságban
S lenni vígasságban
Éppen gyönyörűség.
Megpróbáltam nagyon,
Hogy ezek közt vagyon
Nem kevés külömbség!

. . . .

8. Éppen csak azt tudnám
S fölöttébb akarnám
Mostan feltalálni:
Micsoda sorsában
Lehet szabadságban
Az embernek élni?
Vígan és örömben
Min lehet éltében
Méltán örvendezni?

9. Embert mert szivében
S akármi ügyében
Éri szomorúság:
Világnak hívsága,
Szíve kévánsága —
Majdan merő rabság!
Erőssen megköti
S fogságban is ejti . . . .
Nem kell itt bizonyság!

. . . .

10. Rabságos ügyérül
Nagy sok keservérül
Nem kell kételkednünk;
Az világi hívság
S ezernyi kévánság
— Könnyű megösmernünk —
Úntig nyomorgatja
S nagy rabságban tartja,
Bizony el kell hinnünk!

. . . .

11. Sorsunk boldogságát
S állandó vígságát
Keresni képtelen;
Testünk tömlöczében
S világ veszélyében
Forogván szüntelen.
Ezt az ki nem hiszi
S kétségessé teszi,
Úgy hiszem — esztelen.

12. Mit kell hát ügyemen
S rabságos éltemen
Énnékem törődnöm:
Hogyha életemben
Nem lehet semmiben
Bú nélkül örűlnöm?!

— Én szívemnek búját
Jobb hát galibáját
Nékem felejtenöm.

13. Lelkem üdvösségét
Illik, csendességét
Csupán óhajtanom;
Testnek szabadságát
S világnak hívságát
Méltó hát útálnom, —
Egyedül Istennek
S nem másnak senkinek
Szükséges szolgálnom.

14. Halálomra jutva
S életem elfogyva, —
Nem veszik kérdésben:
Az elmúlt farsangban
Vóltam-é az tánczban?
Avvagy hogy örömben?
Tízezer aranyam,
S arany- ezüstbányám
Vólt-é életemben?

15. Halászva, nyulászva
S erdőket vadászva
Vólt-é mulatságom?
Jó szolgákat tartva,
Jószágot is bírva
Vólt-é uraságom?
Zengő muzsikában,
Trombita-, dobszóban
Vólt-é vígasságom?

16. Lépő vagy jó járó
Vólt-é futó s ugró
Lovam istálómban?
Agaram kopókkal,
Madaram vizslákkal
Vólt-é udvaromban?
Laktam-é Füleken
Vagy más véghelyeken
Főkapitányságban?

17. Nem veszik kérdésben:
Vóltam-é Regéczben
Keserves rabságban?
Ott vólt-é ínségem
És keserűségem
Mostoha sorsomban?
Munkácson is fogva
Nagy-sokat koplalva
Jártam-é az vasban?

18. Semmit mindezekrül
Se több efféllékrül
Nem fognak kérdezni;
Ördögnek fulánkját
S megvetett hálóját
Tudtam-é kerülni?
— Tudom, hogy megkérdik,
S elől kerekedik,
S meg fogják vizsgálni:

19. Bűnnek rút mocskában
S undok rútságában
Hányszor keveredtem?
Örvény veszélyében
S kifolyó mérgében
Melly sokszor hevertem?

Testemnek kedvezve
S lelkemet megsértve —
Mennyiszer vétkeztem ?

20. Özvegyen s árvákon,
Ügyefogyottakon
Könyörült-é szívem ?
Lenyomott ügyekért,
Szenvedt sérelmekért
Megszólalt-é nyelvem ?
Ezeknek javára
S pártjok fogására
Indúlt-é fel kedvem ?

21. Kell hát jól készülnöm,
Mert rá kell kerülnöm
Ez nagy számadásra ;
Életem mivóltát
Fordítanom folytát
Poenitentiára, —
Lelkemnek ekképpen
— Tudom, nem másképpen —
Találok nyugtára.

22. Fölséges Istenem,
Malasztodat nyernem
Ezekre engedjed !
Óhajtó szivemet
S az én rab-fejemet
Kegyelmedben vegyed,
Gonosz vétkeimet
S én sok bűneimet
Mind semmissé tegyed !

23. Néked életemben
Lelkem mindenekben
Egyedűl szolgáljon,
Óltalmadban élve
S nevedet dícsérve
Irgalmat találjon,
Mennyei örömben
S örök dücsőségben
Végre boldogúljon !

24. Az böjti napokban
Ollykor únalomban
Folytatván üdőmet,
Midőn az henyélés
S az magányos ülés
Fárasztott engemet :
Ez verset koholva —
Találtam fáradva
Megpihenésemet. [1])

---

[1]) A „Rabságban heverve, bánat műhelyében fáradva koholt ersek"-ből, (1684.) melyeket így fejez be a rabköltő :

„Azért bátran vallom,
H o g y e l n e m á r u l o m
A z é n k i r á l y o m a t ;

VIII.

„*Az szabadság mindennél kedves.*“

— 1685. —

1. Megvallom sorsomat: keserves rabságom,
Búbánat, búsúlás foglalatosságom;
Annyira juttatott sok nyomorúságom —
Nem lehet kedvemre semmi múlatságom.

2. Vala ollyan üdő: napom fényét láttam,
Felkent királyomnak hívséggel szolgáltam,
Az jó hirért-névért örömmel fáradtam —
S meghitt barátimmal kedvemre mulattam.

3. Most már napom fénye jutott éjtszakára,
Öröme szívemnek szörnyű búsulásra,
Királyom hívsége keserves rabságra —
Hírnév-keresésem sok nyomorúságra.

. . . .

4. Az aranynak fénlik az ő ékessége,
Ragyog az gyémántnak tündöklő szépsége:
De a szabadságnak kedves édessége
Ennél mind többet ér szép gyönyörűsége!

Nem félem halálom,
Hitemet megállom,
S kifutva pályámat:
Isten irgalmábúl
Az én rabságombúl
Várom koronámat.“

5. Nem óhajtja jobban beteg orvosságát,
Sem a szegény legény maga uraságát:
Mint a nyomorúlt rab vesztett szabadságát,
Az mellyben kévánná élte boldogságát.

6. Úntig, igen sokszor errűl gondolkodva,
Rabság terhe alatt lankadva s bágyadva,
A szép szabadságot elmémben forgatva
S világi éltünkben boldogságnak tartva, —

7. Szerzettem ez verset szívem búsúltában,
Unalmas napokban és megúnt órákban,
Sanyarú s nagy kemény, keserves rabságban . . .
Kérlek én Istenem, juttass szabadságban !! [1])

IX.

„Az rab vasat penget."

— 1685. —

1. Az hárfás nótáját hárfáján pengeti,
És azzal sokaknak szívét édesíti;
De az rab lábára vert vasát csörgeti,
S annak csörgésével magát keseríti:

2. Zengése az hárfás pengő hárfájának
Nevető örömet szerez iffiaknak;
Csörgése pediglen lábokra vert vasnak —
Siralmas bánatot nevel az raboknak.

---

[1]) „Az bú enyhődésére . . . szerzett versek"-ből. Mindjárt a: „Istenem,s szabadíts meg!" czímű, szintén ily szép› sonszerű ének következik.

3. Az hárfa pengése üdőt múlattatja
S annak hosszú folytát röviddé fordítja;
Csörgése az vasnak azt meghosszabbítja —
Fertályát órának nappá változtatja.

4. Az hárfának tehát kegyessen pengését
Szeresd, mint madárnak szépen éneklését;
Lábodra vert vasnak gyűlöljed zörgését,
Mint füles-bagolynak undok üvöltését . . . .

5. Pengése hárfának de miként Istenhez
Indít embert ollykor, ő teremtőjéhez:
Úgy vasnak csörgése ő szent Fölségéhez
Juttatja az rabot, ingyen kegyelméhez.

6. Tekéntsd én Istenem az én rabságomat,
Vígasztald meg, kérlek, szomorú sorsomat, —
Nevedben bú nélkül pengessem vasamat! . . .
S ajánlom azzal is Tenéked magamat.

X.

„Nulla calamitas sola."

— 1685. —

1. Nincs a szerencsének örök adománya,
Nem soká virágzik szép zöld borostyánja,
Elhervasztására ezer találmánya,
S abban töri fejét, soha el nem únja.

2. Valakit ha szintén felemel a pólczra,
Színlett jó kedvébül vészen karjaira:
Készít azzal útat feje romlására —
Nem is bocsát senkit csendes nyúgovásra.

3. Csuda változását látom szerencsének,
Változó forgását sorsa kerekének ;
Nem jó tehát hinni hizelkedésének —
Javain sem méltó örülni embernek.

4. Árnyék-javaiban én is részesültem,
Kedvébűl kedvemre — volt olly üdő — éltem,
Hizelkedését is némellykor érzettem
S kedvező voltában vígadtam s örültem.

5. Lekaszált szénám is jó renden vólt néha,
Süvegemet félre tehettem valaha, —
Még el nem változék s nem vala mostoha ;
Hogy semmissé tégyen, nem goldoltam soha !

6. Álnoksága szerint akarván azomban
Taszítani engem s tapodni a porban, —
Minden úttal-móddal feltette magában :
Egyszersmind [1]) sok veszélyt fordítson nyakamban.

7. Minden adott jovát egyszersmind elkapta,
Lakóhelyemet is pusztúlásra hozta, [2])
A szép szabadságtúl engemet megfoszta
S keserves rabságra fejemet juttatta.

8. Így sem telék kedve kegyetlenségének ;
Megvala már veszte az én értékemnek,
Sanyarú rabsága nyomorúlt fejemnek
S hasonló esete János rab-öcsémnek.

---

[1]) Egyszerre értelemben, ódon.

[2]) Fülek várát, melyet Thököly, bevétele után lerontott.

9. Tudta de azt, vélem, javát nem óhajtom,
Változó mivóltán elmémet nyugtatom,
Forgandóságával magamot bíztatom
S rab-fejem reményét Istenben fenttartom.

10. Ahhoz való képpest, hogy felháborítsa
Szívem csendességét felbontsa s elrontsa,
Búbánat árjával éppen elborítsa
S minden részeiben kegyetlenül fojtsa :

11. Szerelmes anyámnak és Imre öcsémnek
Halálával ejté sebeit szívemnek,
S fájdalmát szerzette méltó keservének —
Tett melylyel engemet már hólt-elevennek.

12. Óh fölséges Isten, végy bé irgalmadban,
Árvájúl maradtam, vígasztalj meg búmban !
Fogd nékem pártomat én árvaságomban,
S te viseld gondomat rabságos sorsomban !

13. Látogatásidnak szapora mivólta
Keserült szívemet, megvallom, áltjárta
S a sok keserűség mind éppen elfogta, —
Tűrhetetlenségre de sohasem hozta.

14. A mellyért örökké Fölségedet áldom,
Lelkemet ajánlva, örökké imádom,
Szívemet e mellett éppen néked adom,
Törődött mivóltát meg nem veted, tudom !

* * *

— Itt az koholt verseknek vége;
Óhajtok [1]) Istenhez:
Hogy rabságomnak is
Légyen üdővel jó vége!

Tájékozás. Midőn a föntebbi énekeket, Koháry rabában irt költeményeinek e gyöngyeit, kiszemelve köz-ík: alkalmat veszünk itt — azon adatok mellett, meket a szent-antali családi levéltár után a Századok 1870. 1-iki folyamaiban Koháry élettörténetére nézve napyre juttattunk — egy általános tévedést, költőnk foga történetét illetőleg helyreigazítani, ugyancsak a hg. háry-levéltárból merített földjegyzéseink nyomán.

Kazy Ferencz (Posthuma Memoria ... Com. oh. Koháry etc. és Hist. Hung.), Mocsáry Antal grád vármegye Esmertetése) és Bél Mátyás (Notinov. IV.) hibás értesülései után, mind Toldynál, Koy legújabb életrajzában is (Toldy F. „Magyar Köl-Élete“ Pest, 1870. I. k. 130. l.). mind pedig Nagy nnál (Magyorsz. Családai VII. k. 291. l.) azt olvas-, hogy Koháry István 1685. nov. 6-kán, a rommá S á r o s-P a t a k vára omladványaiból ásatott s badíttatott ki börtönéből, Caprara cs. tábornok által.

Ezen adat téves. Koháry a mondott napon nem ak, de U n g v á r várából szabadíttatott ki.

Maga a költő is, érintett szent-antali, 1685-iki e aláirásában, fogsága helyeit előszámlálván, nem akot, de U n g v á r t említi az u t o l s ó helyen (l.

[1]) S ó h a j t o k értelemben, régies.

Századok, 1871. évf. 57. l.), gr. Caprara Aeneás tábornok pedig, Bécsben 1694. aug. 26-kán Koháry számára kiadott bizonyságtevő és ajánló levelében, kiszabadúlására nézve világosan irja: „.... bis dass Er endlichen ... durch die siegreiche kays. Waffen, zur Zeit, als ich die in Ober-Hungarn gelegene Vöstung Ungvár erobert, zu seiner Erledigung gelanget ist."

Az sem áll, mintha Koháry, „földalatti sötét börtönbűl," „az omladékok közűl kiásatva" szabadíttatott volna ki; ezek mind rémes nagyítások. Koháry nemcsak hogy nem volt elfeledve és mély börtönökben sanyargatva, — de mint rangjához illő ellátásban részesített előkelő rab: még ő járt közben Ungvár capitulatiójában, a várparancsnok tudtával, s levelezett Caprarával. Caprara ugyanis „Ex Castris Caesareis ad Legen, prope Ujhel positis, die 30. Oct. 1685." válaszolja Kohárynak, hogy tegnapelőtt irt levelét, az ungvári várparancsnok által föltett várfeladási pontokkal együtt, tisztelendő Pathay István praedicator által vette; megküldi válaszát, s a várbelieknek nem ugyan a kért, de elég tisztességes föladási pontokat enged, s utóiratban Koháry személyére nézve odaveti:

„P. S. Non timeat Illustrissima Dominatio Vestra, quod ob hanc rationem ab illis quidquam mali patietur; sin vero exinde ei quidquam minimi contigerit: sciat illos majori culpa et damno excipiendos fore."

Czíme e levélnek: „Illustrissimo Domino Stephano Koháry, Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Came-

rario, Consiliario et Colonello, necnon quondam Praesidij Fülekiensis Confiniorumque eidem annexorum Supremo Capitaneo, mihi colendissimo. — Ungvár."

Szintén Caprara, nehány nappal később, a már időközben elfoglalt Patak vára melletti táborából („Ex Castris ad occupatum jam Patakinum positis, die 4. 9-bris 1685.") írja gr. Koháry Istvánnak Ungvárra, hogy f. hó 2-kán kelt levelét, Pathay István tiszteletes által vette.

„Puncta quaedam tolerabilia utcunque exhibita mihi sunt super deditione Arcis Ungvár, ad quae si prompta Arcis resignatio subsequatur, secundum extradatam desuper Resolutionem meam, omnia observabo, nec quemquam in vita aut bonis damnificari patiar. — Interim sit bono animo Illustrissima Dominatio Vestra, quidcunque acciderit, liberationi ejusdem studebo, nec impune ferent, qui ea occasione malum qvoddam ei fecerint. Eandem brevi cum Exercitu visurus, maneo, „etc. A czím:

„Illustrissimo Comiti Domino Domino Stephano Koháry, Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Praesidij et Confinij quondam Fülekiensis Colonello et Supremo Capitaneo. — Ungvarini."

Látjuk, hogy e levél november 4-kén kelt, s hogy az ungváriak feladási újabb pontjait a tábornok „tolerabilis-"eknek mondja; — ez fejti meg, hogy két nap múlva, nov. 6-kán, már átvehette a várat. Nem kellett azt tehát elébb rommá lövetnie: készre ment oda, — s ki e föladási müvet előkészíté, ki Thökölynek Kassa

bukása fölött megrémült ungvári őrségét a császár részére megnyeré, — az a rab Koháry volt, a minthogy ezt, később, I. József császárhoz beadott memorandumában, az uralkodó ház szolgálatában tett érdemei közé sorolja maga is.

(Egykorú kéziratok a szent-antali hg. Koháry-levéltárban.)

ZRINYI ILONA ÉS GYERMEKEI.

— 1686. május 22. —

Magyarország legnagyobb asszonya: a fölmagasztosúlt lelkek, nemes szívek, a legdicsőbb honleányok, leghívebb hitestársak, legszeretőbb anyák, a gyönge nőben legszilárdabb jellem, legszentebb önfeláldozás csodálatraméltó eszményképe — Zrínyi Ilona!

Van-e nő, kit a végzet boldogtalanabb és mégis oly fönséges szerepre választott volna ki, mint téged? És van e nő, ki szenvedéseit oly hősies elszántsággal, oly megdicsőűlt szellemi nagysággal birta volna tűrni? Van-e nő, kinek lelkét annyi súlyos megpróbáltatás meg ne törte, — s hitét kétségbeeséssé, Istenben való határtalan bizodalomból és megnyúgovásból eredő vidorságát búbánatos komorsággá ne változtatta volna? ... Sokat szenvedtél, sokat áldoztál, többet mint bármely magyar hölgy, — de vala nagy vígasztalásod, fényes kárpótolásod is; mert volt-e valaha magyar anyának nemesebb fia, mint tenéked, Magyarország legnemesb asszonya? ...

Százszor boldog te, a ki, midőn a sors s a férjedhez való hűség, férfiszerepre kényszerítének: tiéid közt akkor sem szűntél meg nő lenni. A legmagasztosabb honsze-

retet s az ereidben lángoló Zrínyi-vér heve hőssé birának varázsolni: de a kemény pánczél nem tőn rideggé; te a kardok csattogása s egetverő harczkiáltás között is a leggyöngédebb anya tudál maradni. ¡Bámulatosan betölted szerepedet: de hivatásodról sem feledkezél meg.

Ímé, erről akarok egy lélekemelő képet, egy megható tanúbizonyságot napvilágra hozni. Lássuk, hogy a hős Zrínyi Ilona, épen midőn hősiességének legsúlyosabb próbáit adá, milyen volt — m i n t a n y a!

* * *

Thököly Imre fejedelem egykor oly fényes csillaga, a töröknek bécsi veresége s a párkányi harcz után mindinkább elhanyatlott, elborúlt. Dunántúlt és az alföldet csakhamar elveszté, s Felső-Magyarországon is mind szükebb térre szoríták hatalmát. Szövetségesével: a föltarthatlan romlásnak indúlt törökkel együtt kelle buknia. Ha föl-fölvillant is még olykor hadiszerencséje: pillanatnyi fény volt az csak, melyet hosszú homály követett; és e pillanatnyi fényt is mintegy erőszakkal, nagy áldozatok árán kelle, s csak tündöklő vezéri tehetsége s kuruczainak híres serénysége által lehete kivívnia. S Thököly Imre eszélyes ember volt, belátta, hogy ha pillanatokra visszaküzdi is még néha-néha régi szerencséjét: állandóúl markában tartani annak üstökét, — nincs többé ereje.

A török hatalom varázsa meg volt törve, föléledésében többé senki sem bizott.

Thököly, helyzetének ily tudatában jónak látta, hogy Bécscsel kibéküljön. Nagy titokban felküldé biztosát, Szirmay Istvánt 1685-ben: jelentse ki a kormánynak szándékát, hogy t. i. ő, ha méltányos föltételek mellett békét és kegyelmet nyerhet: kész a még kezén levő várakat átadni, sőt a maga erejét is a török ellen fordítani.

Míg Szirmay Bécsben jára, Thököly Eperjest és Tokajt is elveszté; majd értesülvén, hogy Schultz császári tábornok hadait Caprara új erővel szaporítá, s most már Kassa megostromlására teszen készületet: Nagy-Váradra siete, hogy a pasától segélyt kérjen. Ámde, a váradi őt, a várt segély helyett elfogatta, bilincsbe verette, és Ibrahim vezérpasa táborába küldé. Ekkép bántak „Felső-Magyarország királyával" szövetségesei.

A fejedelem elfogatása a nagyvezér parancsára történt, mégpedig azon okból, hogy a bécsi udvar hasznosbnak itélé a Szirmayval való alkudozás helyett Thököly titkos békeajánlatát a portának fölfedezni. A szerencsétlen fejedelem levelét a nagyvezér kezébe játszották, a ki — hitszegést látván dolgában — olyanynyira fölgerjedt ellene, hogy rögtön megparancsolá pasáinak: szép szerével fogják el a kurucz királyt.

A fényes porta tévesztettebb s roszabb következményű lépést alig követett el valaha Thököly csalárd módon történt elfogatásánál. Mert a kuruczok látván, miként bánik a török fejedelmökkel: végképen elkeseredtek, seregestől lőnek labanczczá, hogy a császár

zászlói alá sorakozván, véres boszút álljanak a pogányon. Így az enyiczkei ütközet hőse Szőcs János, így Deák Ferencz,[1] kik Thököly mezei lovashadaival Kálló alatt csatlakoztak a királyiakhoz; így az ősz Petrőczy István, így a hősek hőse: Petneházy Dávid gyalogvezér, ki most 7,000 hajdúval állott Leopold mellé, s a következő évben Budavár megvítt falain, véres zászlóval kezében, legelső — hirdette a törökök romlását s a magyar dicsőséget.

A visszás eredmény láttára a szultán megrémüle, s Ibrahim szerdárt megfojtatván, azonnal szabadon bocsátá Thökölyt, — de már későn. Mert e közben a várak is egymásután föltárták kapuikat: Kassa, Regécz, Patak, Ungvár.

Thököly birodalma egész Felső-Magyarországon csak az egy Munkács várából álla már; de ezt neje Zrínyi Ilona és alatta 5000 őnyi legedzettebb, legelszántabb kurucz védelmezé.

A dicső nővel két gyermeke: a két Rákóczi-árva is ott vala, sok beszorúlt nemességgel együtt, — Munkács kővárában. Maga a fejedelem csekélyre leolvadt számú csapattal távol, az ország déli részeibe szorúlt, s nemrég hatalmas pártfogójától, a töröktől sem remélhetett segélyt, mert most az maga is meg vala törve.

Caprara tábornok 1685. őszszel Munkács vára alá szállott, s miután Zrínyi Ilona a feladásról hallani sem akart: megkezdé az ostromot, a kemény lövetést, bombáztatást, gyorsan megújuló rohamokkal. Zrínyi

Péter bátor s bájos leánya pánczélba szorítá keblét, sisakot csatolt fejére, kardot karcsú derekára, és ott állott a bástyákon a legsűrűebb lövések között, biztatva, lelkesítve bajnokit. S ha észrevette, hogy kitartásuk hónapok múltával csüggedezni kezd: Thökölytől a várba titkon becsempészett — sőt sokszor csak költött — leveleket olvasott föl nekik, hogy a fejedelem nemsokára eljő segítségökre, hogy immár útban van, hatalmas sereggel, azért csak védjék a várat elszántan. — S az ostrom folyt; és megesett, hogy némely udvariatlan bomba Thökölynének ebédlő teremébe tört utat és ott vágódott széllyel, épen midőn a fejedelmi asszony gyermekeivel ebédelne.... De a Rákóczi-árvák életét Isten őrzé, — s Zrínyi Péter lánya a haláltól nem tudott rettegni. Ragyogó bátorságával a várvédőket oly vitézitettekre lelkesíté, hogy példáúl egy ízben 600 elszánt kurucz éjtszaka kirohanván, a vívók sánczait bevette, s azonkívül hogy ostromszereiket szétrombolá: 3000 németet és labanczot vagdalt össze.

A hősi védelem így tartott két évig.

Nem czélunk ezúttal részleteibe bocsátkozni e várvédelemnek, mely hazánk történetében páratlan. [1])

Hagyjuk el a harczok képét; a vész pusztító angyalának szózata, az érczek dördülése helyett, halljuk

---

[1]) Szóljon e részben a szemtanú Dobay Zsigmond naplója, melyet „Késmárki Thököly Imre és némely főbb híveinek naplói és emlékezetes írási“ közt 1868-ban kiadtam. (Monum. Hist. Hung. Scriptores XXIII. 413—458. l.)

az anyai szeretet mézédes szavait, s a gyermeki hála szelíd rebegését. Hisz e gyöngéd érzelmek suttogását még az ágyúk dörgő szava sem némíthatta el, s emlékezetökkel nem birt megküzdeni kétszáz zord esztendő.

Munkácsvára 1685. őszétől 1687. elejéig vala folyvást ostrom, vagy szoros ostromzár alatt. Ezen időszaknak majdnem közepére esik azon családi kép, illetőleg költői ereklye története, melyet közölni akarok — 1686. május 22-kén, a Munkács várába szorúlt magyarságnak — miután a martius 12-kétől april 28-káig tartott éjjeli-nappali bombázást, lövetést diadalmasan állotta ki, nagy ünnepe volt. Nemcsak a tavasz kinyiltának örülének — hisz attól a rideg sziklavárban jóformán el valának zárva, — s nemcsak annak, hogy a zordon tél hidege s hosszú, sötét, kietlen éjei immár elmúlván: az őrködés a bástyákon ezután könnyebb, s a vár, a sánczárkok jegének elromlása után, még erősebb leend, – hiszen ők már megszokták a virrasztást, sanyarúságot, örökös vigyázatot s kemény vitézséget; a vár valamennyi ágyúja nem azért dördűlt ki háromszoros örömlövésekkel, nem azért járának a nemesség, tisztek és közvitézlő rend tisztelgő küldöttségei a vár aszszonyához; más vala az örömnek oka: Zrínyi Ilonának nevenapja volt.

Valamennyi kurucz vitéz örült, valamennyi üdvözlő küldött boldogságot, áldást kivánt az úrnőnek: de legmeghatóbb azon jelenet volt, midőn Ilonának két szép gyermeke, a két Rákóczi fejedelmi sarj állott elő

s köszönté meg anyját őszintén szerető gyermeki szívvel, egyszerű, de jellemző versekben. II. Rákóczi Ferencz 9 éves és Rákóczi Juliána 13 éves volt ekkor.

Zrínyi Ilonát annyira meghatá e jelenet, hogy a gyermekei által elmondott köszöntő verseket örök emlékül megőrizni akarván, sajátkezüleg leirá, s elején és végén az anyai szeretet lélekemelő kifejezéseit, szerető szivének áldásait jegyezé a bizonyára örömkönyeivel áztatott papírra.

A jó sors úgy akarta, hogy a magasztos hölgy e kézirása hazánk egyik főúri s a Rákóczi-házzal rokon családjának: a gr. Erdődyeknek vörösvári levéltárában fennmaradjon. Íme itt közlöm onnat, s csak azon figyelmeztetést bocsátom még előre, – hogy a szives olvasó e verseket inkább mint becses történelmi emléket, mintsem valami nagyértékü poétai müvet tekintse; továbbá költői becsök megitélésénél se nyelvünk mai kifejlettségét s müvészetté emelkedett verselésünket hanem irodalmunk akkori állapotát vegye zsinórmértékül. Különben, annyit költői szempontból véve is egyáltalában el lehet mondani, hogy a hangulat e versekben igen jól eltalált, hogy vannak egyes megható képek, sikerült strófák, s ép oly jól illik a tüzlelkü kis Rákóczi szájába a harczoknak, szabadságnak, anyja dicsőségének emlegetése, mint szelid nénjének ajkaira az odaadó édes szeretet és gyermeki hála olvadó szózata.

*
* *

„Munkács várában, 1686. 22. Maij köszöntöttek

az én édes gyermekim, Szent-Ilona napján. Kezdette az én édes fiam Rákóczi Ferencz, 9 esztendős korában, ezen szókkal:

1. „Pallas, bölcsességnek szép Istenasszonya,
Téged követőknek igaz oktatója:
Nyelvünk kerekinek, kérönk, megoldója
Feltett szándékinknak légy igazgatója!

2. Mert nincs nyúgodalma mi csekél elménknek,
Fájdalmit nyilai újítják szivönknek;
Az háláadásra ez nap ösztönöznek —
Mai szent innepre úgy emlékeztetnek.

3. Dicső Szent-Ilona ünnepének napja,
Romlott természetnek erős érczbástyája,
Megbágyadt elménknek biztató istápja —
Isten dicsőségét keresők példája!

4. Mert nem szánta kincsét, hogy Istennek tessék,
Szent keresztnek fáját, csak feltaláltassék,
Azzal egész világ megörvendeztessék,
Föld sötét gyomrából napfényre vitessék.

5. Szent-Ilona által békesség zászlója
Ma találtatott fel éltönk megadója,
Lelkönk örömire szent keresztnek fája,
Ádám esetinek életrehozója.

6. Gonosz Lucifernek ez volt megrontója,
Halál mirígyinek lelki orvoslója,
Vétkekkel megterhelt lelki biztatója,
Sanyarú inségből megszabadítója.

Áldott ez mái nap, és szerencsés óra,
Áldott boldogsággal teljes Szent-Ilona,
Hogy lelkönk általa virradott ily jóra, —
Szent-Ilona által jutánk boldogságra.

— De megdobbant szivem, hogy juta eszemben
Kegyelmes asszonyonk forogván elménkben,
Kivel múlt napokban valánk nagy ínségben:
És mégis maradtunk, vagyunk kegyelmében.

Két pellikán-fiát szárnyaival fedezte,
Szempillantás nem volt: szemeivel nézte,
Hogy vagy egyikének ne légyen eleste,
Kevesség[1]) távozván: azonnal kereste.

Munkács-Betúlia, mit mondasz ezekre?
Vitéz, sok lakossi szóltok mindenekre:
Hogy Isten tartotta sok szerencsétekre, —
Ilona, nem Judit ment az ellenségre!

1. Ínség bilincseit kerülő magyarság:
Egy Munkács várában szorúlt az szabadság,
Kit egy Zrínyi-szivő tartott meg asszonyság, — [2])
Hol vagy s hálát nem adsz az egész magyarság?!

2. De mi közöm máshoz? . . . tudom, mit míveljek,
Én szerető ném, mert hozzád beszélek:
Mondjunk dícséretet a mi szülőinknek!
— Én többet nem szólok: ítélettől [3]) félek."

---

[1]) Kevesség = kevéssé.

[2]) Zrínyi-szivű asszony tartott meg.

[3]) Megitéltetéstől.

„Most felelt arra az én édes leányom Rákóczi Juliána, 13 esztendős korában:

13. „Én szerető öcsém! bátran elkövetem
Kérésed, intésed ebben meg nem vetem;
Ámbár, mint kellenék: úgy nem követhetem,
De szívből cselekszem, mint végben vihetem.

14. Óh áldott szereteti fiaknak szülőkhez,
Ki mézeket meggyőz, anyák gyermekekhez;[1])
Szive vígadozhat, ki járulhat ehhez, —
Mert az által czéloz az boldog élethez.

15. Azért kegyességgel teljes szabadítónk,
Minden inséginkben egyedől vígyázónk,
Ez Nagyságod kegyelmét legyönk háladók;
Nem tudhatjuk módját, vagyunk tudatlanok.

16. Mindazáltal mégis, hallja szavainkot,
Szívből óhajtozó mi kívánságinkot,
Mutatván ezzel is fiúi voltunkot:
Vegyen nagy kedvesen ez ajándékinkot!

17. Éltének folyamja, mint tengernek légyen,
Földnek bő zsírjával itt az földön éljen,
Semmi szerencséje bal-útra ne térjen,
Szent patronájával egyben[2]) bő részt végyen.

18. Szent-Ilona napját számossan érhessen,
Fiúi készséget soká szemlélhessen,
Isten szent áldását mindenben vehessen —
Szép nemzetönk hírét égig elmehessen.

---

[1]) Anyák szeretete gyermekeikhez a mézet meggyőzi, azaz fölülmúlja édességben.

[2]) Együtt.

Szíve minden búja, öremnek árjára
Fordúljon, hajoljon boldogúlására;
Egy szép fényt mutasson vidámúlására, —
Még ellenségi is szolgáljon javára!

Ez kívánságinkot Nagyságodnak ajánljuk,
Szent-Ilona napján szívből praesentáljuk;
Gyarló ajándékunk, magonk is megvalljuk:
De szív tárházából mi ezeket adjuk!

Esedezvén azon: hogy szokott kegyelme
Ne szönjen[1]) meg rajtunk anyai szerelme;
Czímeres két szárnya: életönk védelme,
Szép Munkács-várának légyen segedelme!

Csekély ajándékért bocsánatot kérönk:
Szivönk óhajtásit fontolja meg nekönk,
Kinek szeretetiben végződjék életönk,
Es hogy kegyelmében holtunk napig éljönk.

Isten! hallgasd tehát ez kívánságinkot,
Hallgasd az egekből mi sóhajtásinkot:
Boldogíts(d) e földön mi édes anyánkot! . . .
Lábához e szókkal hajoljunk magunkot.“

„Isten soha ne adjon anyának jobb gyermekeket, ezek még eddig az ideig voltak, mert soha nem ıztaltam egyebet bennek az igaz szeretetnél és enlmességnél hozzám, semminémű változásokban; abeginkább gyönyörkedtem. Egymáshoz igaz atyafi ·éri) szeretettel voltanak; ha tovább is hozzám és ı édes Uramhoz (Thökölyt érti) abban megmarad-

[1]) Szűnjön.

nak: vesznek jutalmat mitőlünk, az Istentől áldást, s adnak jó példát az világ fiainak."

*
* *

Eddig Zrínyi Ilona irása.

Kit ne hatna meg ilyen kép, két század múlva is! . . . Íme, ily lélekemelő jelenetek történtek Munkács várában, a hosszú ostrom, a hősi védelem idejében, – mely az ifjú Rákóczi Ferencz lelkét, dicső anyja behatása alatt, a jövendő nagy események vezérelésére oly korán megérlelte, megedzette. Szolgáljon e kis irodalmi emlék némi epizódjáúl a nagy eposnak.

MOST JÖTTEM ERDÉLYBŐL. . . .

(1685—95).

1. Most jöttem Erdélyből, Erdélyországából —
Lovastól, nyergestől, egy nyargalt szolgástól. [1])

2. Szolgámnak a neve Hányd-el-vesd-el Gyurka,
Magamnak a neve: bujdosó katona.

3. Nem vétettem semmit, az ég bizonyságom:
Még sincs maradásom — köztetek lakásom . . .

4. Szegény árva fejem nincs hová hajtanom —
Szegény árva fejem nincs hová hajtanom.

5. Elment az én uram idegen országra:
Levelet iratott, hogy menjek utánna. . . .

6. Elment az én uram a török táborra —
Meggyászolom őtet fekete bársonyba. [2])

---

[1]) Horváth Ádámnál·
„Három paripával — egy rongyos subával."
[2]) Más, szintén régi változatban:
„Bizony meggyászolom fekete bársonyba."

7. Délig feketébe — délután veresbe,
Hajnalkor pediglen öltözöm fegyverbe. . . .

8. Ülök paripára — jó lovam hátára:
Úgy megyek utánna — nagy Törökországba.

Tájékozás. E szép ének, melyet, úgy látszik, Thököly hanyatló éveiben — okvetlenűl 1685. őszszel Váradon történt elfogatásánál későbben — valamely, ura után Törökországra alá induló bujdosó kurucz katona szerze, — egykor igen népszerű lehetett, mert több régi dalgyűjteményben fönnmaradt, az Akadémia kézirattárában. Pálóczi Horváth Ádám is följegyzé 1813-ban „Ötszáz ének"-ébe, „Nincs maradás" czím alatt; — sőt, bár jelentékenyen elváltoztatva, még maig s él e dal egyes verseiben. Lásd és v. ö. a Heckenast-féle Magy. Népdalok és Románczok 153—154 l., továbbá: „Palócz népköltemények." Összegyűjté és kiadja Pap Gyula. (Sáros-Patak, 1865. 21. l.) Az általunk itt közlött változat azonban ezen újabbak, s eredeti jellegükbőlkivetkőztettetteknél nemcsak hogy sokkal régibb, de egyszersmind sokkal becsesebb és teljesebb is. Több ódon följegyzésből, melyekben némely stróphái szintén össze valának zavarva, sikerült így egybeállítanunk vagy mint hiszszük: az eredetire visszavinnünk.

SZEGÉNYLEGÉNY DALA.

— A XVII-ik század végéről. —

(1686—96.)

1. Mit búsúlsz kenyeres, midőn semmid nincsen?
Jó az Isten, jót ád — légy jó reménységben!
Fölnyílik az idő, majd az gyönge füre,
Hova két szemünk lát, elbújdosunk ketten.

2. Óh édes pajtásom, hogyne búsúlkodnék:
Midőn az sok gondok rajtam uralkodnak;
Sok gondolkodások szüntelen fárasztnak —
Minden órán engem elmémben bágyasztnak.

3. Rongyos az dolmányom, ki van az oldalom,
Az sok folttúl ugyan nehéz az nadrágom,
Hátam lapoczkáját veri az kalpagom,
Zsírtúl ködmenyem is igen megavúlt már.

4. Az köpönyegem is igen jó-viselt már,
Az sok eső miatt vagyon benne sok kár,
Mind elrothasztotta az csizmámat nagy sár, —
És nyereségemmel kerest [1]) pénz szűkön jár.

---

[1]) Így, k e r e s e t t helyett.

5. Nincsen abrak, széna : rút, hitvány az lovam,
Rongyos az istállóm, igen puszta házam,
Mind eltöredezett szegen az nyeregfám,
Mind lekopott róla az sok szép nyert szerszám.

6. Kenyerem, pecsenyém igen szűkön vagyon,
Morzsalék sem hever mast az tarsolyomban,
Pénzem penig nincsen mast az oldalamon,
Kiürült a gyűszőm, elkölt kóborlásom. [1])

7. Az lovamrúl igen lekopott az patkó,
Az ki még rajta van, az is nem igen jó;
Ha nem patkoltatok : elhal tűlem az ló —
Csak gyalog maradok, mint egy rút kóborló.

8. Az farkasbőrömnek lekopott az szőre,
Pókháló palaczkom az szegen bélepte;
Nyargalódzik rajtam az tetvek serege —
Mert szurtos az üngöm, nincs ki fejérítse.

9. Kurva már az anyja! . . . mint élhetek : élek;
Kivetem hasamat az szép verőfénynek,
Csak úgy dohányozok az midőn éhezek —
Így én is másokkal szépen eltöngődök.

Szencsey György codexe szerint; megvan egyébiránt ezen igen elterjedt katonadal más, múlt századi gyűjteményekben, és szintén múlt századi ponyva-

---

[1]) Szerzeményem, ragadományom. Kóborlani régen = ragadozni, csavarogva prédálni.

irodalmi nyomtatványokban is, több-kevesebb eltéréssel s többé-kevésbbé rövidítve; — azonban legrégibb, tehát legeredetibb változata e Szencsey-féle, mely vagy még a XVII-ik század végén, vagy a XVIII-iknak első éveiben iratott be azon codexbe. Alább közöljük még néhány újabb változatát, megjegyezvén, hogy ezen ének minden valószinűség szerint Thököly szerencséjének hanyatlása idejében, 1686—96 keletkezett, midőn a csupán fegyverök keresményéből élődő katona-rendek: „szegénylegények,“ egy időre szolgálat nélkül maradának.

KAPITÁNY ISTVANRUL.

(Ugyanaz, más változatban.)

1. Mit búsúlsz kenyeres, midőn semmid sincsen?!...
Jó az Isten, jót ád, — légy jó reménségben!
Felnyílik az üdő majd az gyenge fűre —
Hová két szemünk lát, elbujdosunk ketten.

2. Óh édes pajtásom, hogyne búsúlnék én:
Midőn a sok gondok rajtam uralkodnak,
Sok gondolkodások szüntelen fárasztnak, —
Életemet éppen nékem elfogyasztják.

3. Rongyos a dolmányom, ki van az óldalom,
A sok fóttúl ugyan nehéz a nadrágom,
Hátam lapoczkáját veri a kalpagom,
Sinóros mentém is alig van nyakamba.

4. Kenyerem, pecsenyém igen szűkön vagyon,
Morzsalyék sem hever mostan tarsolyomba,
Pénzem penig nincsen a szegény táskámba —
Mert beiddogáltam régenten a korcsmán.

5. A köpönyegem is igen viselt immár,
A sok esső miatt vagyon benne nagy kár;
Mind elrothasztotta csizmámat a nagy sár,
A nyereségem is igen szűkön csak jár.

6. Nincs abrakom, szénám: rút, hitvány az lovam,
Rongyos az istálóm, igen puszta házam;
Mind eltöredezett a szegény nyeregfám,
Mind elszakadozott puha hermet-szíam.

7. A farkasbűremnek lekopott a szőre,
Pókháló palaczkom a szögön bélepte;
Nyargalódzik rajtam a tetűk serege —
Mert szennyes az ingem, nincs ki fejérítse.

8. A lovam lábárúl lekopott a patkó,
A ki még rajta van: az is nem igen jó;
Ha nem patkoltatom, elromlik az jó ló —
Ló nélkűl peniglen nékem nem igen jó!

9. Kurva legyék az anyja! mint élhetek, úgy élek;
Néki vetem az hasam a jó verőfénnek,
Csak úgy dohányozom, a midőn éhezek, —
Úgy az többivel majd én is kitelelek.

10. Én Kapitány István ezeket szerzettem,
Mohácsi mezőben, nagy tetvességemben;
Szintín elbágyadtam nagy szegénységemben,
Ezeket úgy irtam, veszteg hevertemben.

Egy, néhai Erdélyi János hátrahagyott kéz-ratai közt találtató, — a múlt század elején — mint ›gy „Sancta Maria . . .“ kezdetű latin énekben említte-ik: III. Károly uralkodása idejében — összeírott co-lexből. Az irás jellege, továbbá a papír is kétségkivül ›zen korra utal. A codex különben vegyest magyar, atin és tót énekeket tartalmaz, elején csonka, s kül-

alakjára nézve 8-ad rétű, kopott fekete bőrkötésű. Egykor Jankovich Miklósé volt, mert első lapján ez van irva: „Collect. Cantion. Hung. Jankovichian. In Octavo. Tom. G." S valóban, a nemzeti muzeum kézirattárában Hung. in quarto 173. sz. a. lévő Jankovich-féle régi ének-másolatok nagy része ebből a codexből vétetett, de gondatlanúl és a nyelvezetet ódon jellegéből kivetkőztetve.

Ki volt, légyen Kapitány István?... Bizonyára bujdosó katona, — de ily nevet többen viseltek, úgy Thököly, mint Rákóczi korában; melyikükre kelljen itt gondolnunk?... nem tudható, de nem is lényeges, miután valami jelentékeny szerepet, sőt felsőbb tisztséget egyikük sem viselt.

MIT BUSÚLSZ KENYERES. . . .

— Ugyanaz, más változatban. —

1. Mit búsúlsz kenyeres, midőn semmid sincsen?
Jó az Isten, jót ád, — légy jó reménységben! . . .
Kinyílik az üdő a szép kikeletkor —
Hova két szemünk lát, oda megyünk akkor!

2. Hogyne búsúlhatnék én édes pajtásom!
Rongyos a dolmányom, ki van az oldalom,
A vállamot veri elkopott [1]) kalpagom,
Zsíros ködmönkém is allig függ nyakamon.

3. Lovamnak lábárúl lehullott a patkó,
A ki [2]) még rajta van, az is csak kotyogó;
Patkó nélkül pedig megromlik a jó ló, —
A szegínylegénynek az is nem igen jó.

4. Az köpönyegemben sok kárt tett az esső,
Mert [3]) úgy megrongyollott, általsüt a verő. [4])

---

[1]) A kopott (Más változatban. Nemz. muz. kézir. Hung. quart. 173. IV.)

[2]) A mely (U. o.)

[3]) Már (U. o.)

[4]) Értsd: verőfény.

Van még egy kalpagom, de az is csak végső,
Új mundérhoz pedig a reménység késő.

5. A farkasbőrömnek elkopott a szőre,
Poloska, [1]) pókhálló a szögön belepte;
Csak úgy sétál rajtam a férgek serege, —
Mert szennyes az ingem, nincs ki fejérétse.

6. Héj, kurva légyen az anyja! élek, a mint élek!...
Néki vetem a hasam a jó verőfénynek;
Csak úgy dohányozom midőn megéhezek —
Más szegénylegénynyel én is eltengődek.

Egy, néhai Erdélyi János hátrahagyott kéziratai közt levő, czifrán festett kezdőbetűkkel ékes, aranyos barna-bőrkötésű, 8-ad rétű, elöl csonka daloskönyvből, mely az 1770-es években készült, és a „mutató-táblá"-ja után tett följegyzés szerint 1779. oct. 1-jén fejeztetett be. Megvan továbbá ugyan így, csupán a jegyzetek alatt jelzett lényegtelen eltérésekkel, a nemzeti muzeum kézirattára Hung. in quarto 173. IV. alatti gyűjteményben is.

---

1) Palaczkom. (U. o.)

BUGA JAKAB ÉNEKE.

— Ugyanaz, más változatban. —

1. Mit búsúlsz kenyeres, midőn semmid sincsen?
Jó az Isten, jót ád, légy jó reménységben!
Kinyílik az idő majd a jó tavaszkor:
Hová két szemünk lát, oda megyünk akkor.

2. Hogy ne búsúlnék én, én édes pajtásom —
A tömérdek gondok uralkodnak rajtam;
Gondolkodásim közt se nyugtom, se álmom,
Lelkemet is bennem csak addig találom.

3. Ki van az oldalom, rongyos a dolmányom,
Hátam lapiczkáját veri a kalpagom;
A tömérdek folttúl nehéz a nadrágom —
Zsíros ködmönkém is alig van nyakamon.

4. Lábárúl lovamnak lehullott a patkó,
A ki még rajta van, az is csak kotyogó;
Patkó nélkül pedig megromlik a jó ló —
A szegénylegénynek az is nem igen jó.

5. A köpönyegemben sok kárt tett az eső,
Új mondérhoz pedig a reménység késő.
Van még egy tarsolyom, de az is csak végső, —
Az vígasztal mégis, hogy bajom nem első.

6. A farkasbőrömnek lekopott a szőre,
Palaczka, pókháló a szögön belepte;
Nem csalogat engem ifjúság öröme,
Mert szennyes az ingem, nincs ki fehérítse.

7. Ej, kurva az anyja! élek a mint élek,
Kivetem hasamat a jó verőfénynek.
Csak úgy dohányozom mikor megéhezek,
Több szegénylegénynyel én is eltöngődek.

Nemz. muz. kézirattár, Hung. oct. 74. sz. a. ponyvairodalmi termékek gyűjteményében, többszörösen, — a múlt századból s a jelen század elejéről való nyomatott füzetkékben. Úgy látszik, egy ily példányról — mert egészen a szerint — vette föl Erdélyi János „Népdalok és Mondák“ gyűjteményébe, (l. I. k. 198. l.) kit azonban, a másként oly jeles írót, a „szegénylegény“ szónak mai, átvitt, ferde értelmezése annyira tévedésbe ejtett, hogy a jelen katonadalt a pusztai és haramiaénekek rovatába, épen az újabbkori hirhedt zsivány, Sobri Jóska nótája mellé soroza. Holott Buga Jakab nem volt zsivány (ki látott farkas-kaczagányos, kalpagos, tarsolyos, szóval katonaöltözetű zsiványt?) ha nem ezen ének szerzésekor szolgálat nélküli szabad vitéz. A hópénzből és zsákmányból élődő vitézi rendet, mint Thököly, Rákóczi, Bercsényi, Forgách, Károlyi, Bezerédy, Balogh Ádám stb. eredeti leveleiben számtalanszor olvasám, általában „szegénylegények“-nek nevezék köznyelven. Kik is eleinte törökre, majd németre csatázván: Thökölyvel, hanyatló sorsában — né-

yek török földére bujdosának, mások itthonn megták magokat, jobb időkre várva, mígnem 1697-ben okaji Ferencz-féle támadásban, s később 1703-ban, Rákóczi Ferencz zászlai alatt, újra megnyílt katonaguk. Kik a hosszú harczokban el nem estek, a szat-i béke után ismét szolgálat nélkül maradván: vagy leznay János — néhai kurucz ezredes, majd szári altábornagy — újon toborzott huszárezredébe ak, vagy, a regularis hadi fegyelmet megszokni nem lók, szétbolyongtak itthonn a pusztákon, a „katonalag“ újabb feltünésére várva. De a katona-csillag bé nem tünék fel, s ők a hosszas pusztai bujdosásban tére, szükség által kényszerítve, szegénylegéekké lőnek, a szó mai értelmében. Ímé, a „szenylegénység“ eredete!

A mi már Buga Jakab személyét illeti: ez ségkívül Thököly és Rákóczi korában élő kurucz ona volt. Azon, a XVII-ik század utolsó negyedéből rmazó, vitéz Oláh Gergelyről szóló balladában anis, melyet a „Régi Magyar Vitézi Énekek“ I. k. —217. l. közlöttem volt, e versszak fordúl elő:

„Pórteleki, hazánk fénye,
Buga Jakab, nagy reménye,
Jászberényi is népestől
Majd hozzánk jön seregestől.“

Buga Jakab tehát a szabadlegények hadnagyai, h Gergely hadakozó társai között említtetik: már ig ez utóbbiról Béri Balogh Ádám kurucz

ezredes, 1705. aug. 7-kén Szabadszállásáról, világosan irja Károlyi Sándor tábornagynak: ... „Oláh Gergöly nevő, Hellepront (dunántúli kurucz ezredes) uram hadnagya.“ (Ered. a gr. Károlyi-ltárban.) Ennélfogva Buga Jakabnak sem személyéről, sem koráról nem lehet kétség.

EGY BUJDOSÓ SZEGÉNYLEGÉNY. . . .

— A XVII-ik század végéről. —

1. Egy bujdosó szegénylegény,
Idegen földön jövevény,
Csak megvonta magát szegény —
Hogy ne is látná az napfény.

2. Nincsen semmi állapotja,
Ismérője, sem barátja;
Jó szerencséjét óhajtja,
Mert előmentit nem látja.

3. Szakadozott, szennyes ünge,
Rongyos fejér köpönyege,
Megkopott tollas süvege,
Kidűlt csizmájának kérge.

4. Elrothadott hevedere,
Megvetközött farkasbőre,
Szorúlt csak egy göcsörére — [1])
Nem sokat hajt mast szőrire!

---

[1]) Görcs, gebe. Alább szinéről „f e j é r"-nek is mondja.

5. Hegyes-tőre [1]) ketté-romlott,
Minden szerszáma megbomlott;
Vánkosábúl [2]) toll kihullott,
Dolmányja, nadrágja foszlott.

6. Sok sár, víz érte szablyáját,
Hó, zápor verte lódingját,
Rozsda meġfogta puskáját,
Lova hullatta patkóját.

7. A fehér is holt-ösztövér,
Meglátszik rajta az szügy-ér;
Kórószál ínyéhez nem fér —
Mert l o b o n c z o t [3]) űzni nem mér.

8. Italára szomorún néz,
El köll tűrni, noha nehéz,
Mert az gyakran csak csupa víz —
Ritkán vagyon rajta boríz.

9. Inkább pusztákon bujdosnék,
Pogány törökkel csatáznék,
Kövér borjút, báránt ennék —
Az fehér is ott jól laknék.

---

[1]) Műnevén d r a g o n, a régi lovasság kedves fegyvere, a magyaré is; hosszú, háromszögű, kardfogantyúju nyárs volt, lóhoszszant fektetve hordák s leginkább üldözésre használák, kópja helyett.

[2]) Nyeregvánkosábúl.

[3]) L a b a n c z o t; dunántúliasan ejtve, a hová a leíró. S z e n c s e y való volt.

0. Abban lenne reménsége,
Fizetésben nyeresége,
Vitézségen előmente,
Tisztességes híre-neve.

1. — Talám az idő megfordúl,
Az jó szerencse megmozdúl,
Katona-csillag földerűl, —
Zabot ő akkor nem koldúl!

2. Hol nem lehet: senkit nem bánt,
Két pénzt, garast ha ő elránt,
Nem sokat vét ő az alánt, —
Az mint tanúlta, csak úgy szánt!

3. Katona-por ha búsítja,
Tíz avvagy húsz az ki bántja:
Vállát csak meg sem vonintja —
Csak csöndesen elmúlatja. [1])

4. Nám föltette az czégért is, [2])
Van hozzá vastag nyaka is,
Bíztatja magát azzal is:
Állapotra mehet ugy is.

5. — A ki ez éneket szerzé:
Sok helyen ő megijede,
Sok helyen mást megijeszte . . .
Ekképpen járt ő élete.

) Mulasztja értelemben, ódon.
) Tollas forgóját fogja érteni.

Szencsey György dalkönyvéből. Ez ének tartalma is nyilván a Thököly bukása utáni korra, az első kuruczvilág szünetére, de a török háborúknak még fönn voltára, szóval a XVII-ik század végére utal. A szegénylegényekről az előbbi éneknél mondottak, e dalra is mind állanak.

Helylyel-közzel lényegesen eltérő s egy stropháyal hosszabb változatát egy székely-codex után, l. a köv. lapon.

EGY BUJDOSÓ SZEGÉNYLEGÉNY....

— Ugyanaz, más változatban. —

1. Egy bujdosó szegénylegény,
Idegen földre jövevén,
Csak megvonta magát szegény —
Hogy ne is látná az napfén.

2. Nincsen semmi állapotja,
Ismerője, sem barátja,
Jó szerencséit óhajtozza,
Mert eleméntit nem látja.

3. Szakadozott szennyes inge,
Rongyos fejér-köpönyegje,
Megkopott tollas süvege,
Kihullott csizmája kérge.

4. Megrothadott hevedere,
Megvetkezett farkasbőre,
Szorúlt csak egy göcsörére,
Nem sokat óhajt szőrire.

5. Hegyes-tőre kettétörött,
Nyerge szerszáma megbomlott,
Vánkosából toll kihullott.
Dolománya s nadrágja elszakadott.

6. Elfogyott az ebverte is,
Nincs erszénben egy pénze is,
Sem, hogy miként épüljön is —
Megúnták már szállásán is.

7. Nincs mit adni főzeléknek,
Nem mond semmit, hogy főzzenek,
Panasza van kenyerinek,
Óhajtja borsát étkinek.

8. Italára szomorún néz :
El kell tűrni, — noha nehéz,
Mert az csupán csak tiszta víz, —
Ritkán vagyon rajta boríz.

9. Katona-por megszállotta ;
Tíz-húsz hogyha háborgatja :
Még csak vállát sem vonítja —
Ily csendesen elmúlatja.

10. Az lova is holt-ösztövér,
Megtetszik rajta az verés,
Poros zab ínyire nem fér,
Koszorút most űzni nem mér. [1])

11. Inkább pusztában bujdosnék,
Pogány törökkel csatáznék,
Kövér bornyút, báránt ennék, —
Az lova is ott jól laknék.

---

[1]) A régi magyarok koszorúért szoktak versenyt futtatni. (L. a Zrínyi Ilona lakodalmán tartott ünnepélyek egykorú leírását : a Hazánk és Külföld 1867. febr. 10. számában közölve.)

12. Kész volna ontani vérit,
Kardjával enni kenyerit;
Csak látná érdemes bérit:
Forgatná vitéz fegyverit.

13. Ily sok kárát ha számlálja:
Éppen az fejét furdalja,
Vitézségnek kárát únja,
Szemeit égre fordítja. . . .

14. Talám az üdő felfordúl,
Katona-csillag felvidúl,
Szerencséje is megfordúl —
Abrakot akkor nem koldúl.

15. De addig sem jó henyélni,
Az éjet végig alunni,
Tanolt dologhoz kell fogni,
Néha lovat sétáltatni.

16. Nem esett feje lágyára,
Kész mindenkor szolgálatra,
Semmit abban nem hagy hátra —
Az mint fordúlhat jovára.

Finis.

Csík-Szent-Léleki Bocskor János nevű, Rákóczi ide-
pen kuruczoskodott csíki székely, csak kevéssé litera-
s ember codexéből. E codex 1716-tól 1739-ig iratott
ybe. Tartalmát a XVII-ik század elejétől az utóbb
ndott évig terjedő vallási, továbbá nemzeti és társa-
lmi, különösen lakodalmi, tréfás, — sőt oláh és czi-

gány nyelvvel is vegyes énekek képezik. Vannak köztük az 1657-iki tatár rabságra stb. vonatkozók, s több becses kuruczvilági dal, mely utóbbiaknak mindnyáját közöljük. A codexet, mely 1744-ben csík-szentléleki kántor Székely Antal, az újabb időkben pedig a verespataki társalkodó egylet, majd mások tulajdona volt, a múlt évben gr. Lázár Miklós — a magyar történelmi társulat kolozsvári állandó bizottságának jeles elnöke — több kézen át megszerezvén, újra az említett egyletnek ajándékozá, honnét úgy látszik, 1849-ben veszett el. De előbb felküldé a nemes gróf irodalmi használat végett hozzám, mint a történelmi társulat titkárához, ki is a becses dalkönyvet a nevezett társulat 1870. évi febr. 3-kán tartott választmányi ülésén bemutatván, tüzetesen ismertettem. Miután pedig belőle mind azt, a mi Vitézi Énekeim közt, továbbá Krízánál és Erdélyinél meg nem jelent, lemásoltam volna, gr. Lázárnak köszönettel visszaküldém; mely hálás köszönetet, jelen gyűjteményem nevezetes teljesbítése okáért is, örömest ismételem itten.

———

GONDVISELŐ ÉDES ATYÁM....

— A XVII-ik század végéről. —

Ezen íhletett költői lélekből fakadt, bánatos hangulatú, megható resignatióval irt s némely versszakaiban a költészet felsőbb regióiba emelkedő bujdosó ének egyike az összes kuruczvilág legszebb dalainak. Nagy kedveltségnek is örvendett ama szomorú időkben, mert Ungvártól Vas vármegyéig, s a Bakonytól a székely havasokig el vala terjedve. Sok szegény kurucz bujdosó vígasztalhatta vele magát. Valódi költői és történelmi ereklye, mely ama sokat szenvedett és sokszor elbukott s meg újra fölkelt buzgó magyar párt üldözött híveinek állapotát híven festi, hangulatát híven tükrözi. Közöljük tehát mind azon négy változata szerint, melyet fölkutatnunk sikerült.

Megvolt a jelen ének Szencsey codexében (Bakony-vidék), mert ennek tartalomjegyzékében kezdősora előfordúl, — de a szövegből már ki van szakadva. Megvagyon továbbá, mindenekelőtt ama Jankovich-Erdélyi-féle, III. Károly korabeli dalkönyvben, melyről a „Kapitány Istvánrúl“ czímű éneknél szólottam; megvagyon a nemzeti muzeum kéz-

irattárában: Hung. in quarto 173. VII.; megvagyon a győr-szemerei, Mészáros Péter-féle 1698—1701-iki, s meg végre a csík-szent-léleki codexben, itt 1716-ban, beirva.

Áthangozá tehát az egész országot, átérté, átérezé fájdalmas hangjait az egész kuruczság. És miképen Thököly bujdosó hívei a hóhér Caraffa üldözései közepette e szívemelő énekkel ajánlák magokat a bujdosók gondviselője: Isten ótalmába, — ugyanezzel búcsúztak hazájoktól a bujdosásra indúlt Rákóczi és Bercsényi hívei is, — a magyargyülölő, kegyetlen Heister, Pálffy és a bécsi ministerium leskődő zsoldosai elül erdőkön, hegyeken bujdokolva, 1710, 1711-ben s utóbb

Tinódy Sebestyén Kolozsvártt 1554-ben nyomatott énekinek van a nemzeti muzeum Széchenyi-könyvtárában (quart. 3546. sz. a) egy ép példánya, mely 1682-ben Muraj-Szombatban Tulok Ferencz Antalé, 1686-ban Légrádon Marich Istváné, 173?-ben ismét Tulok Ferenczé volt [1]), — e példány 256-ik lapján, alól, régi írással ez áll:

„Rákóczy Ferencz irta", míg a könyv vége felé, a 307-ik lapon, — Bercsényiéhez hasonló írással ez: „Anno 1711. elvégeztem 10. Febr." Ugyanezen könyv V-ik lapján, azon írással, mely a muraj-szombati Tulok Ferencz Antal 1682-iki névbe-

1) 184-ik lapján pedig e följegyzés olvasható: „Írta J. Cs. Szent-György-Wöllgyin." (Zala.)

yzése alá ezt irta: „Tulok, de rosz jármas, ›rt nem Isten tulka,“ — olvashatók a jelendosó dalból, a lap szegélyére irva ezen részek:

„Szegény fejem hozzád hajtom,
Minden dolgom reád bizom,
Légy az én édes tútorom —
Előttem járó csillagom!

Nincsen nekem atyám-anyám,
Az kihez . . . . . .“

Itt a dal megszakad.

Ugyanazon, Bercsényié-forma 1711-iki irás ez, lyről az imént szólék. [1])

Még csak dallamára nézve jegyzek meg eható bujdosó dalnak annyit, hogy versmértékét s ·ik versszakát:

„Ez ég alatt, az föld szinén. . . .“

zehasonlítva a hasonló kezdetű gyönyörű, egyik legbb most is élő magyar népdallal: ennek búsongó ógyar áriájában megtaláltuk a bujdosó kucz énekek dallamát. Nevezetes költészeti és ıei jelenség.

Lássuk most már az első változatot.

---

[1]) Bizonyos, hogy ezen 1711-iki beíró katona-ember volt, ·t számos lapszéli jegyzetein kivül, Tinódy „Hadnaoknak tanóság“ czímű énekének a hadi jó rendtartást gsúlyozó helyeit mind megjegyezte, aláhuzkodta.

„Más, igen szép, bujdosó legények éneke.“

1. Gondviselő édes Atyám,
Kérlek, immár meg ne utálj,
Onnét felől vígyázz reám —
Mert érkezett nagy nyavalyám.

2. Édes teremptő jó Atyám,
Én immár mire jutottam!
Csak mióta én bujdostam,
Minden költségbül kifogytam.

3. Szegény vagyok, hogy-hogy éljek?
Idegen földre hogy menjek?
Útravalót hogy keressek?
Kenyeret is mibűl költsek?

4. Egy pénznek ura nem vagyok,
Az erszénybűl mert kifogyott,
Kölcsön penig nem kaphatok,
Emberségim itt nem nagyok.

5. Zálogba vetném jószágom:
Ha volna mihez nyúlhatnom,
Igyefogyott szegény voltom —
Csak magamot alig tartom.

6. Csak elmegyek egyik földre
Elbújdosom valamerre,
Egy országnak szegletire —
Ott megszállok egyik földre.

7. (Az) Istenre nézve talám
Találkozik ollyan atyám
Avvagy ollyan mostoh' anyám,
A ki gondot visel reám.

8. Igaz teremptő jó Atya,
Minden szegények gyámola
Vígyázz az szegény árvákra —
Az idegen bujdosókra.

9. Szegény fejem hozzád hajtom,
Minden dolgom reád bízom;
Légy az én édes tútorom,
Előttem járó csillagom.

10. Talám mindaddig bujdosom:
Jóra fordúl gondolatom,
Lészen annyi nyúgodalmom —
A hol fejemet lehajtom!

11. Valamely föld határára,
Ha megszállok étszakára:
Szegény madarak módjára
Fészket rakok az ágakra.

12. Ez ég alatt, az föld szinén
Vagyon-é ollyan jövevény,
Avvagy ollyan szegénylegény —
Nem is termett ollyan mint én. [1]

---

[1]) E stróphának ma is élő változata így hangzik:

„Az ég alatt, a földszinén
Nincsen ollyan árva, mint én;

13. Nincsen nékem atyám, anyám,
A kihez én folyamodnám;
Isten az én atyám, anyám —
A ki gondot visel reám![1]

14. Mindenektül elhagyattam,
Csak Istenemre maradtam,
Arra dolgomat én bíztam,
Ő szent Fölségére hattam.

15. Bujdosó szoros útakon
Esméretlen földhátakon,
Forgok sokféle próbákon
És idegen országokon.

16. Elúntam már az bujdosást
És az keserves vándorlást;
Istenem, mutass olly szállást,
A hol találjak jó nyugvást!

17. Országnak fényes csillaga,
Szegény fejem kalauzza:
Mutass útat valahova —
Egyik ország határára!

18. Menj el, azt mondja az Isten,
Válogass a jó földekben,

Sirat engem a madár is, —
Hej, lehajlik értem az ág is."

[1]) E strophának is él még variansa, ugyan a föntebbi nél egyik versszakában:

„Nincsen nekem apám, anyám,
A ki gondot viselne rám."

Szállj meg Pálma[1]) szigetiben,
Az Jordán vize mentiben!

9. A hol a szívednek tetszik:
Fáradt tested megnyughatik,
Fáradt tested megnyugodjék —
Könyves szemed hadd aludjék!

0. Megnyugszol ott bús szíveától,
Szíved keserűségétűl, —
És sokféle félelmektűl
Bánatos szíved megenyhűl.

1. Ha betegséged történik:
Fáradt tested elnyúgoszik,
Lelked Istenhez vétetik,
Tested a földbe tétetik.

2. Ott lészen ételet-napig,
Fgynehány száz esztendőkig,
Azután megétéltetik
És boldogságban vitetik.

3. Ez á vége életemnek
Énnékem szegínylegénnek;
Bujdosása én fejemnek,
Nyomorúlt sorsa éltemnek.

4. Ez a vége énekemnek . . .
— Engem kinek nevezzenek?

) Előbb Pathmos volt irva.

Csak egy szegény idegennek,
Bujdosó szegínylegénnek.

25. Nemes Ungvár vármegyében,
Az erdőháti szigetben,
Az Latorcza mellyékében
Éneklém ezt egy üdőben.

(A Jankovich-Erdélyi-féle, III. Károly kodexből.)

GONDVISELŐ ÉDES ATYÁM . . .

— Ugyanaz, más változatban. —

1. Gondviselő édes Atyám,
Kérlek, ímmár meg ne utálj,
Onnét felül vigyázz reám —
Mert érkezett nagy nyavalyám.

2. Édes teremtő jó Atyám,
Én immár mire jutottam!
Csak mióta én bujdostam,
Minden költségből kifogytam.

3. Szegény vagyok, hogyan éljek?
Utravalót hogy keressek?
S idegen földre hogy menjek?
Kenyérre is miből költsek?

4. Egy pénznek ura nem vagyok,
Az erszényből mert kifogyott,
Kölcsön pedig nem kaphatok,
Emberségim itt nem nagyok.

5. Zálogba vetném jószágom:
Ha volna mihez nyulhatnom;
Igyefogyott szegény-voltom —
Csak magamat alig tartom.

6. Csak elmegyek egyik földre,
Elbújdosom valamerre, —
Egy országnak szegletire, —
Ott meghalok keservembe.

7. Istenért tán találkozik
A ki rajtam szánakozik;
Olyan atyám, avvagy anyám,
A ki gondot visel reám.

8. Igaz teremtő jó Atya!
Minden szegénynek gyámola!
Vigyázz a szegény árvákra:
Az idegen bujdosókra!

9. Szegény fejem hozzád hajtom,
Minden dolgom reád bízom;
Légy az én édes tútorom,
Előttem járó csillagom!

10. Talám mindaddig bujdosom:
Jóra fordúl gondolatom;
Lészen annyi nyúgodalmom —
A hol fejem lehajthatom.

11. Valamely föld határára,
Ha meghálok éjszakára,
Szegény madarak módjára
Fészket rakok az ágakra.

12. Ez ég alatt, a föld szinén
Vagyon-é olyan jövevény,
Avvagy olyan szegénylegény? —
Nem is termett olyan mint én!

3. Nincsen nékem atyám, anyám,
A kihez én folyamodnám ;
Isten az én atyám, anyám —
A ki gondot visel reám.

4. Mindenektűl elhagyattam,
Csak Istenemre maradtam,
Arra dolgomat én hoztam,
Ő szent Felségére hagytam.

5. Bujdosó szoros útakon
És idegen országokon,
Forgok sokféle próbákon,
Esméretlen földhátakon.

6. Elúntam már a bujdosást
És a keserves vándorlást ;
Istenem mutass oly szállást
A hol találjak jó nyugvást!

7. Országnak fényes csillaga,
Szegény fejem kalauza :
Mutass útat valahova,
Egyik ország határára!

8. Menj el — azt mondja az Isten —
Válogass a jó földekben,
Szállj meg Palma szigetében,
A Jordán vize mentében.

9. A hol a szívednek tetszik :
Fáradt tested megnyughatik ;
Fáradt tested megnyugodjék —
Könnyes szemed hadd aludjék!

20. Megnyugszol ott bús szivedtül,
Szived keserűségétül,
És sokféle félelmektül
Bánatos szived megenyhűl.

21. Ha betegséged történik:
Fáradt tested elnyúgoszik,
Lelked Istenhez vétetik,
Tested a földbe tétetik.

22. Ott lészen ítéletnapig
Egynehány száz esztendeig, —
Azután megítéltetik
És boldogságban vitetik.

23. — Ez a vége életemnek
Énnekem szegénylegénynek,
Bujdosása én fejemnek,
Nyomorúlt sorsa éltemnek.

24. Ez a vége énekemnek . . .
Engem kinek nevezzenek?
Csak egy szegény idegennek —
Bujdosó szegénylegénynek.

25. Nemes Ungvár vármegyében,
Az erdősháti szigetben,
A Latorcza mellyékében
Éneklém ezt egy időben.

Nemzeti muzeumi kézirattár, Hung. in quarto 173. VII. Az előbb közlöttül leginkább a 3., 6., 7., 8., 10., 11., 14. és 15-ik strophákban mutatkozik eltérés.

GONDVISELŐ ÉDES ATYÁM . . .

— Ugyanaz, más változatban. —

1. Gondviselő édes Atyám,
Kérlek, immár meg ne utálj,
Onnanfölül vigyázz reám —
Mert érkezett nagy nyavalám.

2 Én édes szerető Uram:
Immár én mire jutottam!
Az miúlta csak bujdostam,
Minden költségbűl kifogytam.

3. Szegény vagyok: hogy-hogy éljek?
Idegen földre hogy menjek?
Utravalót hogy keressek?
Kenyeret is mibűl vegyek?

4. Zálogban vetném jószágom:
Ha volna mihez nyulhatnom;
Nyomorodott szegény voltom,
Azt miképpen táplálhatnom? . . .

5. Csak elmégyek egyik földre,
Elbújdosom valamerre,
Az országnak szegletire —
Ott megszállok egyik helben.

6. Istenemre nézve talám
Találkozik ollyan atyám,
Avvagy olly kegyes mustohám,
A ki gondot visel reám.

7. Igaz teremtő jó Uram,
Minden szegénynek gyámola :
Vígyázz a szegény árvákra —
Az idegen bujdosókra !

8. Szegény fejem hozzád hajtom,
Minden dolgom reád bizom,
Légy az én édes tútorom,
Előttem járó csillagom !

9. Talám mindaddig bujdosom :
Jóra fordúl állapotom,
Leszen annyi nyúgodalmam,
Az hol fejem lehajthatom.

10. Nincsen nékem atyám, anyám,
Az kihez folyamodhatnám ;
Isten az én édes atyám,
Minden ország édes hazám.

11. Valamely föld határára
Ha megszállhatok valaha,
Szegény madarak módjára
Fészket rakok éjczakára.

12. Bujdosom szoros útakon,
Ismeretlen föld határán,
Forgok sokféle próbákon
Az idegen országokon.

13. Országnak fényes angyala,
Légy én fejem kalahuzza,
Mutass útat valahova —
Egyik idegen országra!

14. Menj el, azt mondja az Isten,
Válogass az jó földekben,
Szállj meg Pátmósz szigetében,
Az Jordán vize mentében.

15. Az hol te szívednek tetszik:
Fáradt tested hadd nyugodjék,
Könyves szemed hadd aludjék. . . .
És az bús elméd megnyugszik.

16. Ha betegséged történik:
Fáradt tested hadd nyugojék,
Tested az földben tétessék,
Lölköd Istenhez vitessék.

17. Nemes Vasvár vármegyében,
Kanizsára lementemben,
Szerzém ezent egy kis helyben,
Az házaknak szegletiben.

18. Ez az vége énekemnek . . . .
Engem kinek nevezének?
Csak egy szegény idegenynek,
Bujdosó szegénylegénynek.

Finis.

A győr-szemerei, Mészáros Péter-féle dalos könyv-
mely a XVII-ik század végén s a XVIII-ik legelején
i. 1701-ben iratott. Különbségeket a 3., 10., (ez egé-

szen új sort) 11., 13., 15., s 17-ik versszakok mutatnak, azonkívül, hogy hét strophával rövidebb is az előbbi két variansnál. Mindjárt azon alább közlendő 1700-dik évi nevezetes ének következik utána a codexben, melynek kezdő sora:

„Zokogó sirással sírhatsz magyar nemzet…“

GONDVISELŐ ÉDES ATYÁM. . . .

— Ugyanaz, más változatban. —

1. Gondviselő édes Atyám,
Kérlek, engem meg ne utálj,
Onnan feljűl vigyázz reám —
Mert érkezett nagy nyavalyám.

2. Édes teremtő jó Uram,
Én immár mire jutottam!
Költségembűl már kifottam, —
Nincsen hova folyamodjam.

3. Szegény vagyok, hogy-hogy éljek?
Idegen földre hogy menjek?
Útravalót hogy keressek?
Kenyeremet miből költsek?!

4. Zálagba vetném jószágom,
Hogyha volna mihez nyúlnom;
Nyomorodott szegény voltom,
Keserves én állapotom.

5. Csak elmegyek egyik fele,
Elbújdosom valamerre,
Egyik ország szegletiben,
Idegen ország széljében.

6. Lelkemnek őrző angyala,
Légyen fejem kalauza,
Életemnek főtútora —
Légyen vezérlő csillagja.

7. Bujdosom szoros útakon
Ismeretlen föld határin,
Forgok sokféle próbákon
Az idegen országokon.

8. Talám mindaddig bujdosom:
Jóra fordúl bujdosásom,
Lészen annyi nyúgodalmam,
A hol fejemet lehajtsam.

9. Megúntam (már) az vándollást
És az keserves bujdosást,
Isten mutat olyan szállást
A hol találok jó lakást.

10. „Parancsolok az vadaknak,
Hogy tégedet eltartsanak,
Oltalmok alá fogjanak,
És téged el ne hagyjanak!

11. Ha betegséged történik:
Fáradságod megnyughatik,
Tested földben letétetik,
Lelked mennyben felvitetik.

12. Ottan lészen negyven napig,
Huszonkilencz esztendeig,
Az mint ítíletig,
Az Jézus eljöveteliig.“

13. Ez az vége énekemnek . . .
Engem kinek nevezzenek ?
Bujdosó szegénylegénnek,
Idegen földről jövőnek.

Finis.

A czík-szent-léleki codexből, melyben, 1716-ban rva, közvetlenül a föntebbi: „Egy bujdosó szenylegény . . .“ kezdetű dal után áll; egy tárgyúk, egy korúak.

A jelen variansban különben, a fölött, hogy a ; első változatnak úgy szólván csak fele, — majdn minden stropha (2, 4, 5, 6, 7, 12, 13) többé-kebbé eltér, a 10-ik pedig egészen új. A 12-iknek két lsó sora, úgy látszik, hibásan iratott le Bocskor Já- által.

IDEJE BUJDOSÁSOMNAK....

— A XVII-ik század végéről. —

1. Ideje bujdosásomnak
Eljött már távozásomnak,
Szomorú utazásomnak —
Sok okai vannak annak.

2. Angyalodat én Istenem
Küldjed, hogy kísérjen engem,
Útaimban vezéreljen,
Minden gonosztól megmentsen.

3. Nincsen, látom, a legénynek
Semmi becse, jaj szegénynek:
Mert itthonn inkább kedveznek
Az idegen jövevénynek.

4. Oly helyet azért keresek,
Az hol becsűletben leszek,
A tengereken túl megyek —
Jó hírt-nevet ottan szerzek.

5. Csak egy sem fogja megtudni:
Szegény fejem él-é, hal-é,
És élésben módja van-é? . . .
Isten gondomat viseli!

6. Záloga te vagy lelkemnek
Én Istenem; bízom benned,
Hogy ottan gondom viseled
Az hol engem nem ismernek.

7. — Ifjú Tóbiást vezérlé
Szent angyalod messze földre:
Szegény fejemnek vezére
Ez légyen, és őrizője!

8. Az egész föld kerekségén,
Erdőn, hegyen, földön, vízen,
Ellenség tábor közepén —
Félelem nélkül elviszen.

9. Nem félek ha megbetegszem:
Mert meggyógyít én Istenem;
Rabságomban megszabadít,
Inségemben ő megsegít.

10. De hogyha rabságba esem:
Ott is van jó reménségem,
Hogy szabadítóm énnekem
Te lészsz, kegyelmes Istenem!

11. Róllam el ne felejtkezzél,
Ha meghalok, te temess el;
Akárki bánjon testemmel —
De csak te bírsz én lelkemmel.

12. Azért hozzád fohászkodom
Mikor eszem avvagy iszom,
Éneklek, vagy imádkozom:
Te légy úti kalauzom!

13. Szerelmes atyámfijai,
Nemzetem kedves tagjai,
Szivemnek vígasztalói,
Kik voltatok orvoslói:

14. Csak kell immár búcsút vennem,
Édes atyám, anyám, néném,
Szerelmes bátyám és öcsém, —
Mert nincsen immár késésem.

15. Szomszédim s jó barátimat,
Kik látják megválásomat:
Köszöntsétek mindazokat,
Kik jóakaróim voltak.

16. Isten hozzátok pajtásim,
Vélem felnőtt jó barátim,
Kikkel sokszor nyájasságim
Voltak sokszor múlatásim.

17. Nékem a mi jót tettetek:
Isten fizesse meg néktek,
Hosszabbítsa életetek, —
Hogy őtet tisztelhessétek.

18. Az idegen földre mégyek,
Véletek többé nem lészek;
Talám nem is lát szemetek . . .
Róllam ne felejtkezzetek!

19. Lábam akármerre mégyen:
Róllatok nem felejtkezem;
Minden járásom-kelésem
Áldja meg a szent Úr-Isten!

20. Áldása szent háromságnak,
Isten fijának Jézusnak —
Ki angyalt ád kalaúznak
Az igaz útban járóknak.

Janóczi András.

Nemzeti muzeumi kézirattár, Hung. in quarto 175. II. és III. A versfőkben rejlik a szerző neve: „Ianoczi Andras csinalá.“ Azt hiszem, nem tévedek, ha ezen, a föntebbiekhez — kivált a „Gond-viselő édes Atyám....“ kezdetűhez — alak, modor, tartalom és hangulatban oly hasonló ódon bujdosó éneket szintén a XVII-ik század végére helyezem, s szerzőjét Janóczit valamely idegen földre indúló katonának tartom; különben nem nevezné magát szegénylegénynek (3-ik strópha) s nem beszélne más országokon szerzendő hírnévről (4-ik strópha), ellenség táborárúl (8-ik str.) s rabságba esésrűl (10-ik str.) A 3-ik versszak egyébként is a Thököly vagy Rákóczi háború befejezése utáni korra utal, mint a melyben a hadi szolgálatban állott magyar vitézlő rend, bizalom és alkalmazás hiányában, szomorú sorsra jut vala, az elhatalmazott idegen elem által, mint volt kurucz, gyűlöltetvén és hátravettetvén.

ÓH SZEGÉNY MAGYARSÁG!...

— 1697. május elején. —

1. Óh szegény magyarság, mit gondolsz magadban?...
Azt tudod: jól nyugszol te nemes ágyadban,
Avvagy vígan tánczolsz szabad cúriádban,
Sipoltatod magad kárpitos házadban.

2. Nyájasságod után ménsz az vadászásra,
Jóakaróiddal meg más múlatságra,
Természeted szerént az jó társaságra,
Gondolod: majd juthatsz előbbi vígságra.

3. Ne hidd; mert igen megtréfál az reménség!...
Más nótát fúj neked idegen nemzetség; —
Nézd el csak, mint regnál rajtad az németség!
Már az te országod, életed is kétség.

4. Az accíza után az repartítió,
Bészálla tehozzád az contributió,
Mely is te népednek nagy conturbatió,
Kit nem orvosolhat rectificatió.

5. Megkérték s megkérik tűled az portiót,
Vármegyékre osztják számtalan sok adót,
Megnézik házadnál te kincses ládádot,
Elvonják alúlad paplanos ágyadot.

6. Szabadságod ellen házodban is bészáll,
Úri amódon, bízvást énekölve sétál,
Te nemes fejedre tüle sok „h u n c z f u t!“ száll,
Azt mondja: házodtúl máshová távozzál!

7. Rettentő hatalmát köllctik kerülnöd,
Magad cselédestül[1]) más szállásra menned,
Az hol nem adatik az te csöndességed —
Hanem köll szenvedned igen nagy ínséget.

8. Ajtódat kanóttal ő elpöcsétölte,
Muskotérokkal azt környül kerítette,
Estrázsáját penig mellé helyheztette —
Igaz hűségedet ekképpen fizette!

9. Ágyadban nem fekhetsz, mert elordinálta,
Asztalod nem tiéd, mert rajta az kártya
Több német urakat kártyázásra várja; —
Ez Magyarországnak egyik nagy igája.

10. Az kártyát elúnván, kezd az koczkázáshoz,
Koczkázása után az dohányozáshoz,
Ezzel sem elégszik, alkalmatlansághoz
Másra lépik, — mely nincs országunk javához.

11. Abrakot és szénát kér az lovainak,
Szép fejér, lágy czipót hordat éh gyomrának,
Gyönge levest, tyúkhúst parancsol szájának,
Édes, lángízü bort hordat ő torkának.

---

[1]) C s a l á d o s t ú l értelemben, régies. Cseléd, család: analog eredetű szavak.

12. E mellett forspontot kényszerít meglenni,
Az hová kívánja: sörényen elmenni,
Egy pár czitromért is messzi elküldeni, —
Kedvének, kényének eleget köll tenni.

13. Ha ellene támadsz: neved csak r e b e l l i s;
Ellened föltámad házadban nyolczszor is,
Szabadságod ellen kikerget tízszer is,
Egy órában téged fenyeget húszszor is.

14. Azonban pálczáját emeli fejedre,
Kíméletlenűl vér, esel ott az földre,
Nem is mersz szólani magad mentségére —
Fejet köll hajtanod ő engedelmére.

15. Ha kvártélybúl kimegy: semmidet sem hagyja,
Minden javaidat magának takarja,[1]
Idegen országra szekerekkel hordja —
Házod elpusztúljon, szintén azt akarja.

16. Gondolod olyankor: h o l m a g y a r s z a b a d s á g?!...
Hol van Mátyás király, kinél volt igazság!
Földben temettetett véle az uraság,
És az szép nemesség lőn keserves rabság.

17. Hol van országodnak öröme s vígsága?
Hol szép regulája, privilegioma?
Hol tündöklő napja, ragyogó csillaga? . . .
E l t ü n t e n e k, — v a g y u n k i d e g e n e k r a b j a.

---

[1]) Takarítja, hordja.

8. Föltámadtál egyszer[1], de nem vala haszna,
Jó híred és neved azzal megcsorbula:
Mert erőt vett vala, téged megtromfola —
Te fejedrűl másra esék az korona.

9. Kihez hajtod fejed nyomorúlt magyar nép?
Ki oly erőtlen vagy, mint sárbúl formált kép;
Annyi szabadságod bizony immár nem ép —
Ki annakelőtte voltál szép kényes nép.

10. Ki más országoknak régen parancsoltál,
Te vitézségeddel sok népet meghajtál,
Idegen nemzetet vitézűl levágtál,
Sok győzedelmekkel triumphust tartottál:

11. Mast nem parancsolhatsz, mert nagy te rabságod,
Miként fújják, néked csak úgy köll tánczolnod;
Idegen nemzetre szállott szép országod,
Tűled elvétetett aranyszabadságod.

12. Ez egyníhány versek Magyarország dolgát
Mutatják, és irják nagy nyomorúságát,
Mert ő elvesztette régi igazságát,
Jó Mátyás királynak drága szabadságát.

13. Kérjed Istenedet: megvígasztal téged —
Csak nagy tisztölettel mindenkor böcsűljed,
Szívedet, lölködet hozzá fölemeljed:
Előbbi koronád megadja tenéked! —

---

[1]) A bujdosó vezérek s úgy Thököly alatt.

24. Az ezerhatszázban és kilenczvenhétben,
Az pünkösdhavának második hetében
Irám ez verseket szomorú szivemben,
Az Magyarországban való nagy ínségben.

25. Dícsértessél mennyben fölséges Úr-Isten,
Az te Szent-Fiaddal fénlő dicsőségben,
Szent-Lélekkel együtt; szánj meg kérésünkben —
Az Magyarországot tartsd meg békességben!

Ez igazi természetes magyar észjárást tükröző, s a Thököly-féle szabadságmozgalom elnyomása után, a hadiszerencséjében fölfuvalkodott német soldatesca által a hazában szerte, nemesen úgy mint nemtelenen, egyremásra elkövetett garázda erőszakoskodásokat, zsarlás- és ragadozásokat oly élethíven festő versezet, Szencsey György codexében maradt fenn. Oly jeles és korjellemző, oly élénken beszélő plasticai kép ez, melyet eléggé becsűlnünk nem lehet, ha történészi szemmel nézzük.

TOKAJI VESZEDELEM.

„Cantio Tokai."

— 1697. —

1. Jaj, végső romlásra jutott Magyarország,
Kiben épség nincsen, hanem csak nyomorúság.

2. Veszedelmünk oka az nagy kegyetlenség —
Egymás ellen való méltatlan irígység.

3. Kegyetlenek vagyunk, mert egymást nem szánjuk,
Kisded csöcsszopókat fegyverre hányatunk.

4. Az fenevadak is nem érnek mivelünk,
Oroszlányoknál is kegyetlenebb szivünk.

5. Sirván az Tokajban, jajgatnak Patakban,
Sok jajszó hallatik minden utczáiban.

6. Jajszó indíttatik kívül az kapuban:
Nagy vérontás csék szélljel az városban.

7. Jajgatás, óhajtás, szörnyű nagy vérontás
Általméne rajtunk keserves kárvallás.

8. Mint Jeruzsálemet úgy elpusztítának,
Mindenestül fogva fegyverre hányának.

9. Kiált Tokajvára, jajgat Patakvára,
Kinek most hallatik rettenetes jaja.

10. Sok szép lakosinak sűrű könyhullása,
Apró gyermekinek keserves sirása.

11. Ki siratja urát, ki jajgatja társát,
Ki apját, ki anyját, szánja szép magzatját.

12. Kedves lakóhelünk szörnyű pusztaságát,
Tokaj várasának utolsó vígságát.

13. Nem volt tekénteti ékes személyünknek,
Nem volt foganatja reménkedésünknek.

14. Könyörgő szép szavunk minket meg nem tartott,
Grátiát fejünkre senkisem találunk.

15. Sok asszonyiállat gyermekét fölvette,
Véle szép magzatját az Tiszában ölte.

16. Csöcsszopó gyermekek halak ebédjévé —
Kiket megemészte Tiszának mélysége.

17. Sok vér kicsurdúla Rákóczi házában,
Nagy vérontás esék Tokaj várasában.

18. Az sok káromkodók átka azt hozta ránk:
Babiloniához mert hasonlók valánk!

19. Vérrel tajtékozék az Tiszának habja,
Rakva volt holttesttel az város utczája.

20. Siralmas órára ez nap értünk vala —
Személyválogatás mert köztünk nem vala.

21. Egy fertál óráig nem volt késedelmünk,
Egy szempillantásig, elfogya életünk.

22. Miként Zsodomának kénköves essővel:
Úgy volt veszedelmünk nagy hirtelenséggel.

23. Jusson eszetekben vérünk kiontása,
Apró gyermekinknek nagy martyromsága.

24. Gyászban öltözzenek már szomszéd várasok, —
Tanúljanak rólunk ártatlan magzatok.

25. Tisza-torok köze méltán átkozhatja,
Az egész Hegyallya mind elkárhoztathatja

26. Pataki és Kövér Ferencz hamisságát,
Bakos és Tokai gyalog kapitányát.

27. Protestál az igaz és az ártatlan vér,
Kegyelmes grátiát az Ur-Istentül kér.

28. Angyali korona fejükben tétessék,
Nagy háláadással Isten dícsértessék.

29. Ha mennyi rótok van az egész világon, —
Mind egyet-értene ezen az egy dolgon :

30. Szörnyü veszedelmünk ki nem tudnák irnia,
Annak sok romlásit elöszámlálnia.

31. Szerteszéllel hullott tetemink hol vadnak :
Minden föld határán benned nyugodjanak.

32. Megmaradt árváknak keserves gyámola —
Míg ez földön élnek : légy irgalmas Atya!

33. Az ezerhatszázban és kilenczvenhétben
Szent-Iván havának [1]) harmadik hetiben

34. Eger vize mellett irám ez éneket —
Jajgató beszéddel megsiratám öket.

Finis.

Tájékozás. 1697-ben a hires bujdosó vezér Thököly Imre már rég Törökországba, Nikápoly és Drinápoly tájára volt szorúlva, nehány ezer megmaradt hivével; de ügynökei még mindig jártak az országba, hol — kivált a felsö-tiszai protestáns földnépe között — folyvást élénk rokonszenvvel találkoztak. A daliás kurucz fejedelem, a távul Balkán alján „mesés fénynyel körülövezve tünt fel a pórok képzelmében.“ Ez érzület Thökölynek, nehány a dargói és szalánczi erdőkben bujdosó hajdú-tiszte: pl. Tokaji Ferencz és Szalontai Kárándy György által tápláltatván, s a fölhalmozott gyúanyag fellobbanása a német katonaság képtelen garázdálkodásai által hova-tovább előmozdíttat-

---

[1]) Ez nyilván tollhiba, tán Szent-Jakab vagy Szent-Mihály-hava helyett, miután maga az esemény juliusban történt.

ván: 1697. junius havában a sátor-alja-újhelyi vásár alkalmával nyiltan kitört a zendülés, a föllázadt nép a sáros-pataki várparancsnokot is agyonverte. Azután az említett két vezér Thököly zászlait kitűzvén, a hegyallyai nép alájuk csoportosúl, s julius 1-jére virradólag Tokaji Ferencz Tokaj, Szalontai Patak várát véletlenűl meglepik, s őrségét kardra hányva, elfoglalják. A két város lakossága a tokaji őrség magyar részével hozzájok áll, s julius 6-kán Ónod elfoglalására indúlnak, — de a Buttler egri várparancsnoktól ellenök küldött cs. hadak által Harangod mezején megveretnek. Egy más csapatjukat, Kövér Ferencz alatt, Deák Pál ráczai verik szét. Mire Vaudemont herczeg feles német és labancz haddal Tarczalhoz szállt, s julius 17-kén Tokaj városát háromszori ostrom után visszafoglalván, lakóit — bosszúból a leöldösött őrségért — nagyrészben kegyetlenűl kardra hányatta s házaikat fölprédáltatá. Erre másnap a várba szorúltak, Tokaji Ferenczczel, nagy ágyúdörgések alatt, a Tiszán általkelnek Rakomazra; Tokaji ugyan elfogatik, de a nagyobb rész megmenekűl, ép úgy, mint a szorongatott pataki várban levők, kik Szalontai Györgygyel a szalánczi erdőkre vették magokat, s miután őszre kelve, egy ködös napon az üldöző császáriak közül szerencsésen kiosontak, a Tiszán túl amazokkal, s Máramarosban az eléjök érkező báró Orlay Miklóssal — Thököly egyik főhívével — egyesűlve, sok viszontagság után a havasokon átvergődnek s Moldován keresztűl a török földén Thökölyhez jutnak.

Ily kalandosan végződött az 1697-iki kalandos kezdetű kurucz népfölkelés. De a honnmaradtak szomorún járának. Tokaji Ferencz még szerencsés volt: mert Bécsbe vitetvén, ott Koháry István, hálából 1683-ban regéczi fogsága alkalmával — a hol Tokaji vala őre — iránta tanúsított emberséges bánásmódjáért, életét kikönyörgé, oly föltétellel, hogy katholikussá lesz; — hanem a kik Tokajban és Patakon, vagy menekülés közben elfogattak: a vérengző Vaudemont által irgalom nélkül karóba és bitóra vonattak.

Ez vala ím, Tokaj városának szomorú esete, melyről énekünk szól, s melynek alkalmával e szegény város, lakói nagy részének leöletése, vagyonuk fölzsákmánylása s némely házainak fölégetése által fölötte sokat szenvedett. Sőt azután is igen keményen bántak vele a várba helyezett németek, büntetésül a föltámadásért.

Ezen, a részletekre nézve fölötte érdekes ének mint végszakaiból látható, még ugyan 1697-ben, mindjárt a veszedelem után keletkezett, tehát az első, élénk behatás alatt, a mi annál figyelemreméltóbbá teszi. Jelen változata egy, a XVII-ik század utolsó és a XVIII-iknak első éveiben készült codexben maradt fönn, melyből már föntebb is merítének egy-két éneket. E codex, mely vallási, történelmi és társadalmi — különösen lakodalmi — énekeket s némely tréfás és babonás följegyzéseket tartalmaz, — a mondott években, Győr vármegyei Szemerén iratott össze, Mészáros Péter nevű mészáros által, ki, mint könyve tartalmá-

ból látszik, buzgó protestáns volt. Jelenleg az eredeti kéziratot — 4-ed rétü, széltében irva — Szekeress Mihály rév-komáromi reform. segédlelkész úr bírja, ki azt 1865-ben, kérésemre, nehány hétre használatomra szives volt átengedni. Egészen lemásoltam. Szerzőjéről legillőbben Mészáros-codex-nek neveztethetik.

Megjegyzem még, hogy a 29-ik versszakban előforduló „rótok“ szó, tájilag rovást jelent.

„CANTIO FLEBILIS DE PERICULO TOKAJENSI."

(Ugyanaz, más változatban.)

1. Jaj! végső romlásra jutott Magyarország,
Kiben épség nincsen, hanem csak pusztaság,
Veszedelmünk oka az nagy kegyetlenség, —
Egymás ellen való . . . . irígység.

2. . . . . csecsszopókat
Fegyverre . . . .
. . . .
. . . .

3. . . . .
. . . .
. . . .
. . . . minden utczájában.

4. Jajszó indíttatik kívül az kapuban,
Nagy vérontás esék széjjel az városban;
Sok vér kicsurdula Rákóczi házában,
Sok szem befogaték Tokaj városában.

5. Jajgatás, óhajtás, szörnyű nagy vérontás,
Általmene rajtunk keserves kárvallás;
Mint Jeruzsálemet úgy elpusztítának,
Mindenestül fogva fegyverre hányának.

6. Így bánik az Isten most is mindazokkal
A kik vermet ásnak másoknak károkkal,
Magok nyaka szakad, fizetnek halállal,
Az mint meg is történt gyakorta sokakkal.

7. Siralmas napot és órát érünk vala,
Személyválogatás mert köztünk nem vala.
Nincs másokban oka, hanem csak magunkban:
Mert föltalálhatjuk éktelen szitkunkban.

8. Negyven éjjel-nappal szívesen böjtöltünk,
Hogy az pápistákon bosszúnkat tölthössük,
Bertalan templomát magunkévá tegyük,
És mi papjainkat abban szentölhessük.

9. De hejában vala ez az böjtölésünk,
Nappali, éjjeli nehéz könyörgésünk,
Sok könyhullatással zsoltáréneklésünk:
Édes Jehovánktúl nem lőn segítségünk.

10. Pironkodhatunk már jó Pannoniánkban:
Nem lesz maradásunk az egész országban,
Nem bízhatunk immár Thököly urunkban,
Országunk-hervasztó pünkösdi királyban.

11. Jaj azért minékünk, az kik az papokra
Dühösködtünk vala csuklyás barátokra,
Ártatlan életű Ignácz fiaira,
Római egyháznak az ő szolgáira.

12. Meggyőztek már minket pápisták oltári,
Aranyos, ezüstös sok szentölt bálványi,
Törődelmes buzgó sok búcsújárási,
Istenhez nyújtandó gyakor óhajtási.

13. Keservesen sírhatsz árva ecclésia,
Kálvinus és Luther Isten keves nyája,
Döbröczöny és Losoncz, Miskolcz, Kassa tája,
Veszprím, Vázsony, Pápa, Győr ecclésiája.

14. Kiált Tokajvára, jajgat Patakvára,
Kinek most hallatik veszedelmes kára,
Sok szép lakosinak erős jajgatások,
Ártatlan csöcsszopók keserves sirások.

15. Ki siratja urát, ki jajgatja fiát,
Szive szerént szánja szerelmes magzatját,
Kedves lakóhelyünk szörnyű pusztaságát,
Tokaj városának utolsó romlását.

16. Oltalma nem vala . . . .
Szerencsénk nem vala . . .
Több emberek között . . .
Nem is találkozott . . . .

Igy látszanak tovább még egyes szavak, pl.: „Könyörgő szép szav . . .“, „grátiát fejünkre nem“, „egyaránt romlának“, „fegyverre hányatt . . .“, „Sok asszony . . . magát, magzatját“ „csöcsszopó gyermekek . . . megemészte. . .“ „veszedelem“ „sirásától“ stb., melyekből mind az 1697-iki gyászos pusztítást leiró tartalomra következtethetni.

Szencsey György dalkönyvéből, honnat azonban, mint közlésünk mutatja, egy része ki van szakadva.

RAKÓCZI ÉNEKE BOCSKAYRÓL.

— A XVII. század végső éveiből. —

(„Második Rákóczi Ferencznek Bocskay Istvánról iratott versei.")

1. Vajha Szent-Istvánnak, Bocskay Istvánja,
Mátyás Corvinusnak, Iktári[1]) Gáborja
Hevenyén nyomokban béhághatnak vala, —
Megvolna szalonnán mind fodor s mind orja!

2. Be szépen kezdődék ez seculum veled,
Be rútúl végződik maholnap kívüled! . . .
Mint vagyunk s mint lészünk? — nincsen benne híred;
Már mi csak sóhajtunk s úgy emlétünk téged.

3. Kátainak mérge megevé fejedet,
Nem száná nemzetét, sem az te ügyedet;
Örömöst meghalna, úgy sirat tégedet, —
De tarde fabulál, megiván véredet.

Néhai Sinay Miklós debreczeni hírneves tanár kéziratgyűjteményéből. In quarto II-ik (egészben véve

---

[1]) Bethlen.

XII-ik) kötet, 408-ik lap. Jeles tudósunk nt. Révész Imre úr, m. tud. akad. tag, — kinek mint a tiszántúli reform. egyházkerület levéltárnokának szivességéből ezen, állított szerzőjéért s koráért is méltán érdekesnek nevezhető versecskét kaptam, Debreczenben 1868. mart. 13-kán kelt levelében — melyhez csatolva a másolatot küldé — egyebek közt írja:

„Okom van hinni, hogy e Rákóczi versezetét Batthány prímás levéltárából másoltatta le Sinay, és pedig okos, pontos, ismert kezű másoló által (erről az ó-szerű kiejtés hű megtartása is tanúskodik) a múlt század végén, vagy a jelen elején, egy oly gyűjteményből, a melyben például a Báthory István és más erdélyi fejedelmek alatti erdélyi országos végzemények is vannak."

ZOKOGÓ SIRÁSSAL SIRHATSZ MAGYAR NEMZET....

— 1700. —

„Jajszó, melyben édes hazánk romlását siratja egy poéta.")

„Ad notam : *Mikor Senacherib*. . . .1)

1. Zokogó sirással sírhatsz magyar nemzet:
Mert szemed bekötve idegen nép vezet,
Jóakaratodért, látd, gonoszszal fizet, —
Hogy elpusztíthasson [2]) bizony arra siet.

2. Te napod fényében minap h o l d öltözött,
Minden javaiddal [3]) torkáig töltözött,
Fiaidban sokat rabszíjjára füzött,
Végre palotáid lángjával [4]) fütözött.

3. Ez jaj alig múlt el: meg más jaj követi —
De az [5]) sem múlik el, harmad jaj ott éri;

---

1) A Mészáros-codexben levő változatban: „Ad notam: Jaj néked Istennek..."

2) Elpusztíttassál (Mészáros-codex).

3) Javaival. U. o.

4) Lángjával. U. o.

5) Ez. U. o.

Az bánatnak árja siralmad neveli, [1])
Az sok jajszó rajtad ugyan egymást éri. [2])

4. Az napnyugoti sas körme közzé kapta, [3])
Te gyönge testedet erőssen marczongja,
Hogy eröd ne légyen szárnyodat szaggatja, —
Szép piros véreddel fiait hizlalja.

5. Nincs titkos végezés belől [4]) palotádban,
Nincs ezüst vagy arany titkos tárházadban,
Nincs oly jövedelem [5]) akárhol laktodban,
Mellyet irva nem látsz Austriai házban. [6])

6. Ez oka practicát hogy forral [7]) ellened,
Mig rabjává nem tesz [8]) nemzetestül téged,
Hogy büdös köntösét viseltesse véled,
Ma is nagy víg kedvel éli keresményed.

7. Látd-é practicáknak [9]) neve rád mit hoza,
Minden jószágodbúl [10]) kipusztíta, foszta; [11])

---

1) „Az bánatunk árját siralmad követi." U. o.
2) „A sok gonosz rajtad ugyan egymást űzi." U. o.
3) Kapja. U. o.
4) Belső. U. o.
5) Jövedelmed. U. o.
6) „Mellyet irva nem látsz az Austria házban." U. o.
7) Forralt. U. o.
8) Tőn. U. o.
9) Portiónak. U. o.
10) Javaidbúl. U. o.
11) Ráza. U. o.

Elérkezék hozzád az nagy summa [1]) díca,
Mely miatt szemeid kisírva s apadva. [2])

8. De ezek földiek és mind elmúlandók,
Nap, hold alatt valók [3]) azért változandók;
Nem is olly zokogó sirásra indítók,
Mint az mely gonoszok reánk tódulandók.

9. Óh bánatban borúlt szegény magyar haza!
Kemény kűszív volna, ki téged nem szánna;
Óh elpusztíttatott jajszó: [4]) Pannónia,
Ki volna, sorsodon ki méltán nem sírna! . . .

10. Mert az kútbúl kijött és füstbűl lött sáskák, [5])
Kik híven [6]) szolgálnak ördög Abadonnak:
Hatalom adatott, hogy néked ártsanak,
Míg amaz hét [7]) tanúk ismét lábra állnak.

11. Az ördög mast egyszer lánczrúl elszabadúlt,
Ki Ádámtúl fogva az hívekre dúlt-fúlt;
Mérges haragja még ellenek [8]) el nem múlt,
Hogy rabjává tégyen, mast is azért indúlt.

---

[1]) Summás. U. o.
[2]) „Mely a mid megmarad, egészlen rabolja." U. o.
[3]) Vadnak. U. o.
[4]) Gyászos. U. o.
[5]) „Mert az kútbúl kijött, földbűl nyött sárkányok." U. o.
[6]) Sírván. U. o.
[7]) Két. U. o.
) Ellenünk. U. o.

12. Sirassad magadat híres Mátyusfölde,
Zokoghatsz sorsodon két Csalló [1]) víz köze,
Gyászban öltözhetöl Balatony mellyéke,
Mert löttél sokaknak köz-példabeszéde.

13. Erről bizonyságot tehetsz Pannon-hegye,
Hogy gyászban öltözött Veszprém, Győrvármegye,
Mindezekkel együtt Duna [2]) két mellyéke
És Tisza vizének napnyúgoti része. [3])

14. Siralommal juthat Csehország eszedben,
Sok szomszéd országok, részetek van ebben;
Addig practicála barátság színében:
Míg lölködet ejté pápa belincsében. [4])

15. Hopmesterét küldé hozzánk is elsőbben,
Hogy ecclésiánkat írná bé levélben: [5])
Hány vallású ember lakik helységünkben?
Mi jövedelem van parochus kezében?

16. Azután, mint farkas juhok köntösében,
Vagy mint fene párducz bárányok képében,
Hogy prédát vethessen [6]) Jézus seregében, —
Eljöve az sátán hirtelen közénkben.

---

[1]) Csorló. U. o.
[2]) Buda u. o., nyilván tollhibából.
[3]) Széle. U. o.
[4]) „Míg ő lölköt ejthet pápa bilincsében." U. o.
[5]) Irjuk levelében. U. o.
[6]) Vehessen. U. o.

7. Hol ennekelőtte az Isten igéje,
Kiessen folydogált Úr-Jézus beszéde :
Ott mast bestiának [1]) megbillegzett népe
Dágon bálvány előtt áll mindennap térdre.

8. Siralmas példa vagy Táp-Szent-Miklós ebben,
Mező-Örs, Pér, Pázmánd, Nyalka szintén illyen,
Lázi, Kis-Bér, Ászár győri mezőségben,
Vörös-Berény, Kajár, Kenesével egyben.

9. Mert mikor [2]) nem vélnéd, nagy hirtelenséggel
Jezsoviták mentek [3]) rád német sereggel,
Templom kulcsát kérik fenyegetésekkel, —
Kit sírván hallgatunk [4]) lehajtott fejekkel.

0. Elszedék egyenként tülünk templominkat, [5])
Mindenütt üldözik lölki-pásztorinkat, [6])
Prédálják azoknak minden jószágokat, —
Pilátustúl kérnek őrző katonákat.

1. Tápon visszavevék ismét az templomot,
Mellyért jezsoviták vittek rá dúlókat, [7])
Sok száz tallért vontak rajtok bírságokat,
Templomban [8]) kergetik nagy büntetés alatt.

---

[1]) A római pápát érti.
[2]) Mikoron. U. o.
[3]) Mennek. U. o.
[4]) Hallgatnak. U. o.
[5]) Tőlök templomokat. U. o.
[6]) Pásztorokat. U. o.
[7]) „. . . vőnek rák (rájok) dúlókat.“ U. o. Dúló = executor.
[8]) Pápista isteni tiszteletre.

22. Negyven lovas német siet Szent-Miklósra
Az jezsovitákkal, szegény polgárokra,
Hogy, ha nem engednek: hányják őket kardra,
Praedicatort, mestert vigyék nagy rabságra. [1])

23. Az több helyekkel is ilyenformán [2]) bántak:
Sokszámú németet rájok szállítottak,
Ezek erejével szegény néppel bírtak, —
Melyért [3]) az Istennek sírván panaszoltak.

24. Sirassatok minket, kik távul halljátok!
Jajgassatok minket, kik közel látjátok!
Gyászban öltözzetek már szomszéd városok! [4])
Bánkódjatok rajtunk körösztyén országok!

25. No, ártalmas lölkök, [5]) valljon az Christusnak¡
Vólt-é darabantjok az apostoloknak?!
Isten beszédével a z o k tanítának: [6])
Ti sok pénzt fizettek német [7]) zsoldosoknak.

26. Nem vadtok Christusnak bizony, tanítványi,
Szent [8]) apostoloknak igaz követői,
Hanem Heródesnek vérontó seregi,
Vagy pénzért hazudó Pilátus szolgái. [9])

---

1) „. . . elvigyék rabságra." U. o.
2) Ezenképpen. U. o.
3) Melyet. U. o.
4) „. . . szomszéd nagy várasok." U. o.
5) „Óh ártalmas lélek!" U. o.
6) Hódultanak. U. o.
7) Szencseynél: némely.
8) Sem. (Mészáros-codex.)
9) Vitézi. U. o.

7. Az ördög jól látja: elpusztúlt országa,
Ha készítve nem lesz az véres practica;
Az Anti-Christusnak szomorú országa,
Mert naponként romlik az zsinagógája.

8. Az ezerhétszázban mikoron írnának:
Békesség dolgárúl királyok tractálnak, —
De pápa zsoldosi azon practicálnak:
Jézus seregének miképpen ártsanak?

9. Véren fundáltatott az Istennek háza:
Ma is vérben mosdik a Christus mátkája,
Elfolyta szép testét Christus vére árja, —
Ebben dicsekedik a hív ecclésia. —

0. Óh keresztyén világ, magad vedd eszedben,
Mert az Anti-Christus hálót vont [1]) elődben,
Lölködet[2]), testedet, hogy ejtse tőrében,
Ő azon practicál ez gonosz időben.[3])

1. Mast készít Istvánnak megölő köveket,
És[4]) Ézsaiásnak sok fa-fűrészeket,
János apostolnak Páthmósz szigeteket, —
De megtartja Isten igaz hitben őket!

2. Siet gyilkos Kain, Ábel halálára,
És a kevély Hámon zsidók romlására,

---

1) Vött. U. o.
2) Lölköddel. U. o.
3) „Azon practicál ő az gonosz időben.“ U. o.
4) Az. U. o.

Tánczol[1]) Heródiás János halálára, —
De őket az Isten viszi boldogságra.

33. Kiálthat hát Illés keserves jajszókkal,
Hogy egyedül maradt a szent igazsággal! . . .
Mert kevés van, ki már gondol Szent-Írással, —
Lőttenek mindenek társ az hamissággal.

34. Isten próphétáit tápláló Abdiás,
Kérlek, ne légy pénzért árúló, mint Júdás,
Sírassad e gonoszt, mint az Jerémiás, —
Hogy te koronádat ne vehesse el más!

35. Hagyott Izráelben Isten hétezeret,
Kik még nem hajtottak amaz Bálnak [2]) térdet,
Amaz fenevadtúl sem vettek billeget,
Egy Jézust tisztöltek, — nem fát, sem [3]) egyebet.

36. Azért, a ki bízván: igaz keresztyén vér,
Melj-vasát, paizsát kösse föl, mint Abnér,
Fusson [4]) mindhalálig, mert bizony, ha eltér:
Megesküdt az Isten, lészen jutalom s bér! [5])

37. Uram Jézus, mennyből jól látod ezeket, —
Valljon nem szánod-é keserg̈ő népedet?
Mert [6]) az nagy bánatban ugyan [7]) elepedett...
Jövel Uram Jézus, segéld híveidet!

---

[1]) Hamis. U. o.
[2]) Az rút Bálnak. U. o.
[3]) Vagy. U. o.
[4]) T. i. pályát, azaz: küzdjön.
[5]) E stropha csak a Mészáros-codexben van meg.
[6]) Mely. U. o.
[7]) Sírván. U. o.

8. Pöcsétöld bé immár az mélységes kutat,
Néped romlására hogy ne nyisson utat;
Bádgyadt sereged közt emeld föl zászlódat,—
Szomorú sereged hadd hallhassa szódat!

9. Vond ki kebeledből elröjtött kezedet,
Vaspálczáddal törd meg te ellenségidet,
Tanácsokban, Uram, szégyeníts(d) meg őket,
Öld meg az árúló Achitopheleket!

0. Nincsen kiben bíznunk, csak reád [1]) maradtunk,
Édes Jézus, érted romlunk s gyaláztatunk; [2])
Látd, melly sok gonosz közt [3]) ide s tova bolygunk,
Nincs kinek ölében fejünket hajtanunk.

1. Kedves liliomod tövisek sebhetik,
Drága termő szöllőd vadkanok emésztik,
Ékes ültetésid kiszaggatják s tépik,
Végső [4]) pusztúlásra jutni kénszerítik.

2. Jövel hát, lölkünknek édes vőlegénye,
Keserves [5]) népednek egyedűl reménye,
Szenvedő házadnak lásd siralmát végre —
Légy bágyadt népednek biztató vezére!

---

[1]) Egyedűl. U. o.

[2]) Szencseynél, alkalmasint tollhibából : g y á s z o l- u n k.

[3]) „Lásd, mely gonosz között.“ Mészáros-codex.)

[4]) Végre. U. o.

[5]) Értsd : k e s e r g ő ; ódon.

43. Tarts meg mindvégiglen minket igaz hütben,
Erősíts, bátoríts harczunk közepiben,
Készíts(d) [1]) koronánkat a fényes egekben. . . .
Jövel Uram-Jézus, jövel hamar! . . . Ámen.

Ezen, úgy politikai mint egyháztörténelmi szempontból, de vallásos bensősége által költészetileg is becses ének, — mint a benne előforduló Győr, Komárom és Veszprém vármegyei helynevek mutatják, nyilván dunántúli eredetű; mit azon körülmény is igazol, hogy két, épen ez időben összeírt dunántúli, és pedig protestáns jellegű codexben, u. m. a Szencsey Györgyében (Veszprém vármegye, Tézs) és a Mészáros Péterében (Győr vármegye, Szemere) maradt fönn. A miben a két változat egymástól eltér, jeleztem. Mészáros, ki 1701-ben irá be könyvébe, még e jegyzetkével kiséri végül: „Élj sokáig, kegyes, és légy kedves Isten előtt, — jó componáló (versszerző) s jót akaró hazájának fia. Ámen."

---

1) Szencseynél tollhibából : Ékesíts(d), a mi a versmérettel nem vágna össze.

TOLDALÉK.

XVI LEVÉL

GYÖNGYÖSI ISTVÁNTÓL.

1663—1703.

I.

„Ngodnak mint kegyelmes uramnak alázatossan szolgálok, Istentül Ngodnak minden idvösséges jókat megadatni kívánván.

Ez levelem Ngodnak praesentáló szegény tótfalusi legény, Gróff Rákóczy László uram ő Nga jobbágya jövén fel hozzám, panaszképpen jelenté, hogy ezelőtt harmadnappal Szabó Istók és Mérai Peti nevű szécséni katonák huszonkét szám marhájokat — kilenczen lévén — elhajtották volna; mi okra nézve? Ngos uram, nem érthetem derekassan az szegénylegény beszédéből. Ha kinek mi praetensiója ellene lehetett volna: nem hatalommal, hanem juris via kellett volna procedálni. Ngdat mint kegyelmes uramat kérem alázatossan: Gróff uram ő Nga tekintetiért restituáltassa szőrin az szegénylegényeknek marháit, és ha méltó okbul esett elhajtása az marhának: termináltasson Ngod seregbíró urammal ellenek. Ngodnak abbeli kegyelmességét én, mint Ngod szolgája, alázatossan megszolgálom Ngodnak, s elhittem: az én kegyelmes uram ő Nagysága is (Wesselényi Ferencz?) jóakaratját Ngodnak cum gratiarum actione szolgálja meg. — Kegyelmes uram, ha kinek mi praetensiója leszen: én kész vagyok

az requisitióra, terminálván felüle. — Isten Ngdat éltesse sokáig jó egésségben. Datum Fülek, die 7. Maij 1663.

Ngodnak alázatos szegény szolgája
míg él
GYÖNGYÖSI ISTVÁN m. k.“

Külczím: „Spectabili ac Magnifico Domino Domino Stephano Koháry, Equiti Aurato, Supremo Comiti Comitatus Hontensis, necnon Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Consiliario, Praesidiorum Fülekiensis et Szécséniensis Capitaneo etc. Domino Domino gratiosissimo.“ P. H.

Eredeti levél a hg. Koháryház levéltárában Szent-Antalon, egész ívre, in folio, Gyöngyösi maga kezével írva. Ostyába nyomott papírfölzetes gyürü-pecsétének monorú pajzsán kalpagos magyar vitéz áll, félczombig érő dolmányban, jobbjában görbe kardot villogtatva, balját övébe dugva. Jobb lába mellett csillag, balja mellett félhold, alatta hármas levelü virág. A sisak helyét a paizs felső csúcsán csillagszerü diszítmény pótolja; mellette jobbról (heraldice) G. balról I. betük, s legfölül középütt : 1653.

II.

„Generose Domine, mihi confidentissime, servitiorum meorum addictissimam commendationem praemissa.

Isten minden idvösséges jókkal és szerencsés hosszú élettel, hogy kegyelmedet megáldja, — kívánom. — Ezen alkalmatossággal akarám kegyelmednek értésére adnom, hogy

ez elmult napokban Peteő János nevű emberséges ember az agói pusztát, melyet ab antiquo az árok-szállásiak, Szent-Imrét pedig, kit az biríni uraimék bérlettenek meg az régi szokás szerént az jászkapitány uraiméktúl, kért vala meg, melyről úgy hiszem, hogy immár is certificálták az jász uraimék kegyelmedet; mindazonáltal, hogy kegyelmed annyival is inkább provideálhasson contradictiójoknak az leleszi conventbűl való kiváltása felől: én sem akarám elmulatnom, hogy kegyelmedet az dolognak mivoltárúl ne tudósítanám. — Minthogy én régtűl fogvást jóakarójok voltam az jász uraiméknak, mostani alkalmatossággal is ipso die tempore statutionis magam mentem el embereikkel conventualis és regius uraimékhoz, és jó informatiót adhibeálván nekiek, contradicáltattam azon statutio ellen. — Nincsen egyébb hátra dolgokban, hanem hogy kegyelmed jóakaratjábul az contradictiót vétessék ki az leleszi conventbül; míg kegyelmed embere oda érkezik, addig eltelik az quindena, és így kiadják az contradictiót, melylyel tovább is succurálhatnak magoknak. Minthogy afféléhez ők nem sokat tudnak, énáltalam kéretik azért kegyelmedet, ne neheztelje kegyelmed egy jámbor szolgáját elküldeni, és azon contradictiót jurium suorum futura pro cautela kiváltatni. — Abbeli kegyelmed jóakaratját cum gratiarum actione akarják megszolgálni kegyelmednek. — In reliquo kegyelmed engemet is esmérvén jóakaró szolgájának, — parancsoljon. Maradok mindenkoron kegyelmed szolgája, kívánván, hogy az Úr-Isten kegyelmedet éltesse sokáig, jó egészségben. Datum Fülek, die 8. Juny 1668.

Generosae Dominationis Vestrae servus addictissimus

STEPHANUS GYÖNGYÖSI m. p."

Külczím: „Generoso Domino Nicolao Andrási de Szentkirály, Cumanorum et Philisteorum Capitaneo, etc. Domino mihi multum confidentissimo.“ (P. H.)

Ostyába nyomott gyűrűpecsét; a czímerben egy vitéz, balját csípőjén nyugtatva, jobbjában csákányt tart. — A sisak jobb és baloldalán G. I. betük láthatók. A pecsét tojásdad alakú. —

Eredeti, egészen Gyöngyösi sajátkezével irtt levél, a Szlavniczai Sándor-család okmány-gyűjteménye első kötetében, Tót-Soókon.

III.

„Nekem holtig való Kegyelmes Asszonyom!

Az Nagyságod méltóságos levelét, Dósáné asszonyom includált levelével, alázatossan vettem. — Csudálatos az világi dolgoknak eventusa: gyakorta az mellyek vígasztalásra czéloznak, azok szomorítást hoznak, — az kik szomorítani igyekeznek, azokkal vígasztaltatik az megkeseredett lélek. Vádolás volt czélja Dósáné asszonyomnak, s azzal kedvetlenséget okozhatott volna inkább, mint örömet; de nékem oly kedves dolgot vitt végben, az mellyet más eszközök által sok fáradsággal sem tudtam volna végben vitetni. Az lýmbusbéli szent atyák az ó testamentomban, az purgatoriumbéli lelkek az újban: nem óhajtják jobban szabadulásokot, mint én azt, hogy az Nagyságod néhai kegyelmességébűl szomorú számkivetett voltomban, bár csak egy lineábúl álló parancsolatjával vígasz-

taltatnám valaha; de miolta azon Nagyságod kegyelmességének nem reméllett metamorphosisával neheztellésében jutottam Nagyságodnak : azolta sem magamnak töredelmes megalázása, sem másoknak mellettem való törekedése nem engesztelhetett annyit ellenem megkeményedett szívén, az mennyit Dósáné asszonyom panasza — nem reméllett szerencsémre — cselekedtetett Nagyságoddal; ő adván arra okot, hogy nékem is, elfelejtett szegény remete szolgájának, méltóztatott levele által itt való szolgálatomban parancsolni, — az mellyel mennyire újultam annakelőtte kétségben fetrengő reménségemben, — meg nem irhatom. Noha, ennek is más talám az mysteriuma, hogysem mint az én együgyűségem érti; mindazonáltal, ha úgy nincsen is, de elhitettem én magammal, ezen Nagyságod parancsolatjábúl, hogy ellenem megkeményedett szívén lágyítani kezdett, vagy az üdő, vagy sokakban méltatlanúl vádoltatásomnak kinyilatkozása. Kérem alázatossan Nagyságodat, ha úgy nem volna is az mint elgondolom, ne bánja, — hadd hizelkedjem magamnak véle!

Kegyelmes Asszonyom, bizvást ünnepet irhatna az Lőcsei Kalendárium holtom után az én nevemre, és az szüzeknek serege litánia gyalánt áhétatossan énekelhetné az processiókban: Sancte Gyöngyösi, ora pro nobis!... ha olly teredelmes lehetnék Istenem ellen cselekedett bűneimrül, az melly megkeseredett vagyok azon, hogy illy nagy kedvetlenségében jutottam Nagyságodnak. Vajha néhai kegyelmességének bár csak némely részecskéjében juthatnék még valaha : kész volnék akármelly poenitentiás szenvedésre, — noha nem vétettem soha annyit, az melynek érdeménél már is többet nem szenvedtem!

Keservessen jutnak eszemben azok, az mellyekkel engemet eleitűl fogvást az Udvar*) érdemetlenűl rongált. Bokros szerencsétlenségim nem elégedének meg azzal, hogy az elmúlt esztendőkbéli sok rövidséges szenvedésim után (az mikor kakas nélkül is kotlonak vala az jérczék,) végre bizony merő gyermeki te-mondákbúl származott s ok nélkül okozott gyanós gondolatokra, s azokbúl valamelly subtilizáló elmének helytelenűl inferált consequentiáira nézve, az én Kegyelmes Asszonyom ő Nagysága kegyelmességébűl proscribáltattam; hanem az mikor már az Udvarnak habjaibúl kikelvén, azoknak hányatási után valami keves megpihenést (noha csak inter spem et metum) mostani remeteségemben reméllenék : akkor sem enged az udvari tündérség nyugovást, — hanem, minthogy kifogyott volt immár talám más mesterségébűl, az szolgálómrúl vészen okot ok nélkül, s azt nem tudom micsoda deli Dianának, szép Helenának s kaczér Venusnak hirdetvén, olajt tölt az tüzre, s újabb neheztellést támaszt ellenem. Átkozott hirharangok! vagyon-é még valami hátra, az mellyel az én Kegyelmes Asszonyom ő Nagysága elméjét ellenem zavarják? . . . . Az ki a szolgálómon erre okot talált : talál az a napnak macula nélkül való tiszta fényében is homált!

Illyen igazságbúl állottak mindazok is, az kikkel eleitül fogvást vádoltatott az én ártatlanságom.

Ha ollyan volna azon szolgáló, az minemünek Nagyságod előtt hirdetik, — minthogy már éppen szerzetes zabola alá fogtam életemet : keresztvetés nélkül csak reá sem mernék nézni, félvén az tentatiótúl; de minthogy szintén olly együ-

*) A nádori udvart érti.

gyű, mint magam : botránkozás nélkűl reméllettem szolgálatját. Vagyon ugyan — megvallom — egy kis specialitás rajta, mert szintén ollyan félsoldarú, mint Hannula uram*) néhai Diligója,**) — de azzal nem csinál az én állhatatos szivemben botránkozást. Az jószág conscriptióján itten lévő Nagyságod szolgái oculálhatták, s valóságos relatiót tehetnek Nagyságodnak felőle. Elszökése felől ne gondolkodjék Dósáné asszonyom; az Nagyságod parancsolatja szerént leszen olly vigyázás reá, hogy nem távozik messze az vártúl, — noha, másképen sem szökevény.

Sok az én keresztem, Kegyelmes Asszonyom; de az melly Isten ezeket titkos itéleti szerént reám ereszti : bízom, azon Isten üdővel elveszi vállaimrúl, s ha fényes napot nem is, — nekem is viraszt valami homályos hajnalt valamikor !

Azonban engesztelje az Szent-Lélek az Nagyságod ellenem megkeményedett szívét, mostani neheztellését fordítsa kegyelemre, s ösmertesse meg azt Nagyságoddal, hogy az ő szegénylegénysége szerént bizony tekélletes szolgája Nagyságodnak

In Arce Balog, 4. Maÿ. 1669. az szegény

GYÖNGYÖSSI ISTVÁN m. k."

E nagyérdekű, úgy költői és irályi szempontból, mint Gyöngyösi belső életére nézve valamennyinél becsesebb levél, minden kétségen kívűl a költő kegyes pártfogója, gr. Széchy-Anna-Máriához, gr. Wesselényi Ferencz nádor özve-

*) Széchy Mária murányi tiszttartója.

**) Kedvese.

gyéhez, a Gyöngyösi költeménye által halhatatlanná lett „Murányi Vénus"-hoz szólt. A czímet tartalmazott boríték ugyan már elveszett, — de a tartalom s belső czímzés semmi kétséget nem hagy fönn.

Gyöngyösi saját kezével, igen nagy gonddal van írva, ívrétben. Létezik a kir. kamarai levéltárban Budán, hová a czímzett úrnőnek — mint a Wesselényi-Zrínyi-Nádasdy-összeesküvés részesének — Murányvárában lefoglalt és elkobzott romúnyaival került.

Először a Magyar Történelmi Társulat 1871. évi april 6-iki ülésén mutattam be; — azóta, mint nevezetességet, a Századok april havi füzete után számos hirlap közlé.

IV.

„Illustrissime ac Eminentissime Princeps Domine Domine it Patrone nobis gratiosissime!

In gratiam Illustrissimae ac Eminentissimae Dominationis Vestrae servitiorum nostrorum humillimam commendationem. Megértettük, Kegyelmes Urunk, Méltóságos Gróff Forgách Ádám főispán urunk ő Nagysága irásából: Nagyságoddal is közlötte ő Nagysága az mi reméntelen és váratlan s egyszersmind hazánk törvénye ellen és érdemünk kívűl rajtunk esett kemény árestomunk felől való panaszunkat.*) És Nagyságod

---

*) Gyöngyösi, mint Széchy Mária bizalmas embere — és így az összeesküvés gyanújában élő — fogatott el, mivelhogy az Udvar által betiltott 1670. január 24-iki kassai gyülésben, urnője követeképen részt vett vala.

is azonnal érzeni kezdette nemessi szabadságunknak az aránt bennünk megsértődését, — mellyért Isten áldja meg Nagyságodat hosszú élettel! Megvalljuk, Kegyelmes Urunk, Nagyságod méltóságának is tartoztunk volna külöm irnunk, és ezen panaszunkat alázatosan declarálnunk, s egyszersmind az Nagyságod méltóságos patrociniumját is implorálnunk; melyet, hogy akkor el nem követhettünk, alázatosan könyörgünk Nagyságodnak, vétkül abbéli fogyatkozásunk ne tulajdoníttassék, — mert egyedül csak az sietség halasztatta velünk akkorrúl mostanra, az táborra vagy másüvé hurczoltatásunkat akarván akkori sietségünkkel megelőztetni.

Azonban Nagyságodnak, mint Kegyelmes Urunknak alázatosan könyörgünk: tovább is azon rajtunk szánakodó gratiáját continuálni, hazánk törvényének és az közönséges nemesi szabadságnak sérelmét nemcsak érzeni, hanem méltóságos fejedelmi tisztinek authoritássával efficaciter orvoslani, és az mi ő Fölségéhez való hüségben maradásunkat respectálni, s mind személyünknek és inventált javainknak ez kemény árestum alól felszabadításában s vádolóinknak is megszégyenítésében, az hol szükség, és kiváltképpen Méltóságos Gróff Rottal János uramnál ő Nagyságánál — az kinek ő Fölségét ül plenipotentialiter committáltatott az illyen dolgoknak complanatiója, — méltóságos bölcs elméje szerént cooperálni méltóztassék Nagyságod, — hogy az Nagyságod illyen kegyelmességét mind mi s mind maradékink, míg az haza fentart, nagy háládósággal, feledékenység nélkül szolgálhassuk meg alázatossan kegyes választ várván. De caetero Eandem Illustrissimam ac Eminentissimam Dominationem Vestram foeliciter ac diu vivere

desiderantes. Datum ex loco Aresti Arcis Fülekiensis, die 23. Augusti Anno 1670.

Illustrissimae ac Eminentissimae Dominationis Vestrae servitores humillimi:

PETRUS BATTIK m. p.
FRANCISCUS MOCZARY m. p.
PAULUS NÉMETHY m. p.
PETRUS PÁPAY m. p.
ANDREAS KISS de BOLDOGHÁZA m. p.
GREGORIUS BATTIK m. p.
JOANNES PÁPAI m. p.
MICHAEL TASSY m. p.
STEPHANUS GYÖNGYÖSY m. p."

Külczím: „Illustrissimo ac Eminentissimo Principi Domino Domino Georgio Szelepcheni, Archi-Episcopo Strigoniensi, Comitatusque ejusdem Supremo Comiti, Primati Hungariae, Legato nato, Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Intimo Consiliario, Summo Secretario, Cancellario et per Hungariam Locumtenenti etc. Domino Domino et Patrono nobis gratiosissimo."

Eredetije egészen Gyöngyösi István saját kezével irva — kétségkívül fogalmazva is — Esztergomban, a prímási levéltárban, Capsa X. fasciculus nro 19, honnét Pauler Gyula t. barátom szivességéből közlöm.

A kilencz vörös spanyol-viaszba nyomott gyűrűpecsét közül — melyek a levélen láthatók — az utolsó a levél írójáé. Rajta egy vitéz látható, balját csípejére támasztva, jobbjában csákányt tartva. A sisaktól jobbra G. balra I. betű.

V.

„Ajánlom kegyelmednek böcsülettel való szolgálatomat.

Ez levelem által akarám kegyelmednek értésére adnom, hogy ez elmúlt rima-szécsi sokadalomra, feles fileki vitézek kimenvén, annyi alkalmatlanságot cselekedtenek a sokadalomban, hogy az áros emberek nemhogy magok szabad quaesturáját exerceálhatták volna, sőt az nagy félelem és rettegé miatt inkább mind futó-félben voltanak.

És mivel már a szent-mihály-napi sokadalom is előttünk vagyon: tartok attúl, hasonlót ne cselekedjenek, és az ott való sokadalom is el ne pusztúljon, az ő Felsége, az mi Kegyelmes Urunk harminczadbeli proventusának is nagy diminuatiójával, — a kit az nemes camara is megértvén, maga is megitílheti kegyelmed, mint fogja apprehendálni. Minekokáért kérem kegyelmedet nagy bizodalmossan: a mint azelőtt, annyi számú katonákot az felül megírt sokadalomra ki ne bocsásson, és a kik odamennek is, holmi alkalmatlanságoktól tilalmazza el őket; egyébaránt látván az ott való sokadalomnak teljességgel való elpusztulását, és az ő Felsége, az mi Kegyelmes Urunk kárát is: kéntelen leszek az aránt is az nemes camarát megtalálnom.

Ezeknek utánna Isten tartsa meg kegyelmedet sokáig, kedves jó egészségben. Datum in Arce Murán, die 19. Septembris, Anno 1670. Kegyelmednek

böcsülettel szolgál

G. ANNA MÁRIA SZÉCHI m. p."

Külczím: „Spectabili ac Magnifico Domino Stephano Kohári, Sacratissimae Caesareae Regiaeque Ma-

jestatis Praesidij Filekiensis Supremo Capitaneo etc. Domino observandissimo."

P. H. (Széchy Mária kis gyűrűpecséte, fekete spanyolviaszba nyomva.)

Csupán az aláirás az özvegy nádornéé, — különben szöveg, külczím, szóval az egész levél Gyöngyösinek jól ismert, szép gömbölyű, apró betűs irása, — és mivel a költő a nádornénak belső embere volt: fogalmazata is. Létezik Szent-Antalon, a hg. Koháry-levéltárban.

VI.

„Ajánlom alázatos szolgálatomat, s kívánok Istentül minden jókot kegyelmednek.

Akartam ez alkalmatossággal is alázatosson bemutatnom irásom által az kegyelmed szolgálatjára magamot, az hol személyem szerént is kívánnék immár egyszer jelen lenni s udvarolni. De az míg immár nyavalyás Asszonyomnak ő Nagyságának dolga teljes végben nem megyen, addig nem lehet ahhoz szerencsém. Mindazonáltal annak is immár végét adja az Isten, s reméljük, hogy jól : mert maga immár tegnap délután, Istennek neve dicsértessék, mind magának, mind nekünk mellette nyomorgó szolgáknak nagy vígasztalására, sok másoknak pedig álmélkodására, megszabadúlt ő Nagysága, s nincsen tovább semminémű őrizet a'att; oda mehet, valahova akarja. Maga az udvari fő német cancellárius volt ő Nagyságánál, s az denunciálta szabadságát, biztatván az jószáginak

restitutiójárúl is; az minthogy, ha Nagy Ferencz uramnak megadták mindennémű javait: megadják ő Nagyságának is remélem, nem sok csorbával. Az mely végben menvén egyszer, még visszaviheti Isten ő Nagyságát az kegyelmed szomszédságában, minthogy mostan is gyakorta emlegeti kegyelmedet, tudom, örömest is lenne közelebb kegyelmedhez. Az több, itt s Pozsonyben levő rabok dolgában semmi bizonyost nem irhatok kegyelmednek. Irtam ennekelőtte Nagy Ferencz, Nagy Mihály, Szenthe Bálint és Baloghi Gáspár uram dolgaiban nem kétlem, vette kegyelmed levelemet. Az elmúlt kedden mult el egy hete, hogy secretarius Abele uram Gréczben ment postán, nyavalyás Tautenpankot (Tattenbach) exequáltatni. Az mint az rendelés volt, tegnap kellett fejét venni; minthogy megváltozhatatlannak mondják decretumot, el kell hinni, hogy végben is ment. Az elmúlt napokban pedig Caceriust is, az pozsonyi notariust felhozták ide, s Nagy Ferencz uram helyére tévén, erős őrizet alatt tartják. Beszéllik, hogy arra nézve az soproni notarius férre-vette volna magát. Aligha némely szabad városok is közösöknek nem találtatnak az rebellio dolgában. Itt mostan is valóban investigálják az dolgokot: ha miben kit találhatnának interessatusnak, s Isten tudja mikor leszen azoknak teljes vége. — Minthogy már alkalmas időtől fogvást egészségem is csak imígy-amúgy szolgál itten: alig várom, hogy felszabadulhatnék az bécsi lakástól, s már egyszer kegyelmednél is udvarolhatnék, az kit el sem mulatok, Isten innét visszavivén. Adja az Isten, jó egészségben találhassam kegyelmedet. — Bécs, 2. Decembris, 1671.

Kegyelmednek alázatos köteles szolgája

GYÖNGYÖSI ISTVÁN m. k."

Külczím: „Tekéntetes Nemzetes Szentkirályi Andrási Miklós, nékem bizodalmas uramnak ő kegyelmének. Krasznahorka.“ (P. H.)

Vörös pecsétviaszba nyomott gyürüpecsét, a czímerben egyszarvú ló, a sisak jobb és baloldalán S. G. betük. A pecsét alakja nyolczszögű.

Eredeti; az egész levél, és a boríték-czím is Gyöngyösi sajátkezü irása. A Szlavniczai Sándor-család okmánygyüjteménye I. kötetében.

VII.

„Méltóságos Gróff, nékem érdemem felett való régi nagy jó uram!

Ajánlom alázatos szolgálatomat Nagyságodnak.

Csábrágbúl a mostani hónak 16. napján kelt Nagyságod méltóságos levele ezen órában jutván kezemhez, vettem azt alázatossan, és hogy az által is érdemetlen régi szolgájáról méltóztatik megemlékezni, az cránt mutatott gratiáját ha én meg nem szolgálhatom, kévánom, az Isten áldja meg azért Nagyságodat. Hogy Bécsben esztergomi érsek uram ő Nagysága gátolta meg az én intentióm folyamatját: értettem azt magátúl cancellarius uramtúl is; dem inthogy annakutánna azt adja megént ő Nagysága értésemre, hogy azzal nem sokat gondol, csak a nemes szepesi kamara által recommendáltassék dolgom az Aulicának és onnét ne praepediáltassék, instantiám expediáltatja; azért én is oda recurrálván, és obtineálván a

recommendatiót, tegnap indítottam azzal bizonyos postámat Bécs felé.

Bánom s szégyenlem is, hogy a versekrül tett régi igéretemnek illy későre tehetek eleget : de esett az Nagyságod távul létele miatt is. E jövő héten Kassára s onnét annakutánna die 9-na 9-bris kezdendő Iudex Curiae uram ő Nagysága commissionalis terminusára Eperjesre kelletvén mennem : ha Isten addig éltet és onnét megérkezhetem, — a leszen első dolgom, miképen tandem aliquando megküldhessem azon verseket Nagyságodnak. Azonban penig talám Balogban vagy Jolsvára hozandja Isten Nagyságodat, és akkor magam is udvarolhatok Nagyságodnak. — Ajánlom ezekkel tovább is szokott jó affectusában s gratiájában magamat, és maradok Nagyságodnak

Krasznahcrka-Várallya, 21. Octobris 1674.

Alázatos, köteles és mindenkor kész szolgája

GYÖNGYÖSI ISTVÁN m. k.“

Külczím: „Illustrissimo Domino Domino Stephano Kohári de Csábrág, Sacratissimae Caesareae Regiaeque Majestatis Consiliario, Camerario, Colonello, et Partium Regni Hungariae Transmontanarum praesidiorumque Cis-Danubianorum Vice-Generali-Capitaneo, etc. Domino mihi gratiosissimo. — Csábrágh.“ (P. H.)

Eredeti levél, egész ívre Gyöngyösi saját kezével írva, a hg Koháry-ház levéltárában, Szent-Antalon. Fekete spanyolviaszba nyomott, s finom-metszetű kis gyürüpecséttel, melynek czímere pajzsában és a sisak koronája fölött egyszarvú emelkedik ki, féltesttel, jobbjában három szál tollat, kalászt,

vagy nyílvesszőt? — kicsinysége miatt kivenni nem lehet — tartva. A sisak mellett S. G. betük.

VIII.

„Kegyelmednek, uramnak alázatossan szolgálok.

Az annectált leveleket most hozá Kassáról Petrenkó kezemhez; kikben minthogy oly dolgok vannak, az kiknek késedelme kárt hozhat magával: azért nem akarván azokot itt tartóztatni, ím megküldöm kegyelmednek, hogy tempestive tudhasson azokból következhető alkalmatlanságok avertálásának invigilálni, accomodálván abban magát kegyelmed Lucsenszki Boldizsár uram levele tenorához is, a ki úgy látom, azon dologban jót kéván kegyelmednek. — Az németeknek innét továbbmenetelek után a kuruczság megént meg kezd itten szaporodni. Ez elmúlt étszakán Várallyán is hált egynehány lovas, Úri Istvánnal; ugyan az ő hozzá tartozók közzől voltak tegnap Háskuton, (Hárskúton) Hosszúréten és Jólészen is.*) Az Tót-völgyön pedig mostan is majd minden falu rakva vélek, az mint Musztafa János tegnap is beszéllette itt létében, és már ma is irja, vannak oda-fel öt vagy hatszázan, — lovas és gyalog. Nevezet szerént pedig Bakost, Újvárit, Borost, Kassait és Rácz Ádámot mondja ottan lenni, az kik, az mint itt híre vagyon, Likova várát és más helyeket is vervén fel Liptóban és Árvában, sok praedát mondanak hogy nálok

---

*) Faluk Krasznahorka közelében.

vagyon. Sőt azt üzente most újonnan Musztafa János, hogy Árva várát is felverték volna, kit ennekutánna jobban meghallunk. Ezek megént csak itt Rozsnyó, Csetnek és Jolsva táján fognak tekeregni és az ott való szegénységet fogyatni, az minthogy mindenekbűl ki is fogynak már nemsokára. — Soltész Tamás által az másféle dolgokrúl üzentem szóval bőven kegyelmednek, kikben mostan is ő reá referálván magamot, mararok in reliquo

alázatos szolgája kegyelmednek

Krasznahorka, 28. Junii 1679.

GYÖN. IST. m. k.

P. S. Az kamara praetensiója végett Dóczi Mihályt hivattam vala fel, s proponálván azt neki, úgy declarálja annak dolgát, hogy az Thököli-részrűl való somosi korcsomát és vámot (az kiken akkor a fiscus keze volt) anno 1673. karácson tájban árendálta volt meg kegyelmed, eszdendőnként kétszáz forintot compromittálván annak hasznáért, az mint az a contractusbúl is kitetszik; de ugyanazon esztendőben Szent-Iván nap tájban remittálván magát a kamara Thököli uramnak azon somosi jószágát: a megárendált korcsomát és vámot kegyelmed sem birhatta tovább annál, hanem azokat is mindjárt akkor remittálni kellett. Az félesztendőre cedáló árendapénzt pedig, úgymint száz forintot, maga bevitte Dóczi Kassára, és ott Potrauyai (Potturnyai ?) uramnak tette le azt; melyről quietantiát is extrahált, de azt hova tette el ? arra bizonyossan nem reflectálhatja magát; hanem vélekedik úgy, hogy talám somosi gondviselését illető irási között volna, (ha Harsági kezében nem adta volt), kiket holnap percurráltatván véle, ha ottan

fog találtatni, tudósítom mennélelébb arrúl is kegyelmedet. Az lemesi és gatali pusztárúl való leveleket, s Szenthe Bálint reversálissát is feltaláltam; meg vagyon Marczi András reversálissa is, kikrül tovább mit parancsol kegyelmed, — elvárom.

Ezen irásom közben érkezik a pácsai ember, a véle levő levelekkel, mely által is mit parancsoljon, — értem, s azon leszek, hogy annak is satisfaciálhassak. Az jövő pénteken, úgymint holnapután, leszen itt a raboknak terminussa, a mint azt más levelemben megírtam kegyelmednek, s akkor a vármegye tiszteinek és Kállai Pál uramnak is jelen kelletvén lenni: conferálok mind ő kegyelmével, mind másokkal az kikkel szükséges leszen, Máriási Lászlóné asszonyom dolga felöl, és a kegyelmed parancsolatjához conformálván magamat, azután abban is megcselekeszem, az mit meg kell cselekednem. A szekeret is megindítom a mikorra parancsolja kegyelmed, arrú mindazonáltal elvárván Soltész Tamás által leendő újabb dispositióját is kegyelmednek. — Itten a várban is egynehány betegeskedő vagyon. Péter úrfi*) is tegnaptúl fogvást inkább mind hever, Asszonyom ő kegyelme is rosszúl mondja magát lenni. Máriási Lászlóné asszonyom pedig, és Klára sógorasszony ugyan egészségtelenek. Anicska, Nagy Kati és Örzsik is, az dajka, mind nyögdögéltek e napokban; a somosi Péter is rosszúl vagyon, már hét nap asztalnál sem volt. Az Asszonynak ő kegyelmének ajánlom szolgálatomot; ha oly infectio vagyon Eperjesen a mint itten hirdetik, nem leszen tanácsos ő kegyelmének is ottan maradni, másüvé pedig nem tudom

---

*) Andrási Miklós legidősbb fia, kinek később Gyöngyösi egyik költői művét ajánlotta. —

hova recipiálhatja most ő kegyelme magát, hanemha idegyün a kegyelmed engedelméből; ezt is hozná az igaz jóakarat magával, a melynek a szükség a próbája, hogy ne engedné ottan periclitáltatni kegyelmed ő kegyelmét is, hanem, ha maga elgyön az infectio előtt, elhozná ő kegyelmét is. Itt a felső-várban lehetne ő kegyelmének is helye, az hol, feleségemmel és egész cselédemmel együtt, valamiben tudnék, én is örömest szolgálnék ő kegyelmének, nem gondolván azzal hogy eleget káromkodnának ellenünk a középső-várbeliek." —

A levél borítéka nincs meg, de tartalmából világos, hogy ez is Andrássy Miklósnak szólott, Eperjesre. Gyöngyösi sajátkezével írt eredetije a Szlavniczai Sándor-család okmánygyűjteményében találtatik, I. kötet.

IX.

„Kegyelmednek, uramnak alázatossan szolgálok.

Noha nem kétlem, megírják a várbúl is kegyelmednek, akartam mindazonáltal én is értésére adnom, hogy az elmúlt kedden, (a mint akkor is írtam vala arrúl) Semsei Pál, Zákány István és Jánoki Farkas circiter 15 lóval itt a falu végin szállván meg, már estve-felé, másnap innet Rozsnyóra mentek vala be, az hova annakutánna Farkas János és Fazekas András is beérkezvén: azolta mind ott mulatoztak, s jóllehet azalatt Szomolnoktúl is gyött két compánia által, és azok is egy éjjel Rozsnyón hálták, Pelsőcz felől is pedig gyött ment oda a német: mindazonáltal semminemű alkalmatlanság nem

emergált közöttök; sőt a más étszakán a táborrúl Kassára menő valamely officér is hálván ottan, minthogy kevés comitivával volt, a mellé Semsei uram, pro majori securitate, tegnap reggel egynehány lovas kuruczot is adott Kassáig, s azok után maga is, Zákány István és Jánoki Farkas uraimékkal kiindulván a várasbúl ide Krasznahorka felé; azonban Leszlí Sándor uram circiter ezer horváttal és némettel Pelsőcztől azon éjjel felgyövén, a mikor Semsei uram a városbúl kiindúlt a véle lévőkkel: akkor már a várallyai kapu felé is feles horvátság érkezett volt fel a városon kívül, az kik előtt mindazonáltal elmehettek volna szaladva Semsei uraimék: de bízván az armistitiumhoz, megvárták őköt, a fegyverhez hozzá sem nyúlván. Amazok pedig az armistitium mellett mind megragadozták és mindenekbűl megfosztották, s ezután egy ingben-gatyában, hajadon fővel és mezítláb úgy vitték be, lovok mellett gyalog őköt a városban. Nagyobb része a németségnek a bányász-utczán menvén be, azok előtt Farkas János és Fazekas András a gyalogsággal a csucsoni utczán nyomódott fel az erdő felé; az hol is, a városon kívül, jóllehet azoknak is elállották volt az utjokot, azon mindazonáltal alkalmasént általmentek, nem több, hanem circiter tizenötig való esvén el mindenestűl közülök. Német három esett sebben, az kettei még él, az egyik (ez Leszlí uram inassa volt) megholt mindjárt. Azon felveretett talpasok az estve három seregben vervén magokot: az kis hegy felől, a sáncz mellől, Dernő felé menének által, és hihető, ottan, vagy pedig Kovácsiban háltak ez elmúlt éjjel. Az németség ma reggel Csetnek felé méne Rozsnyóról, elvivén a rabokot is magokkal. Onnét némely része a rabokkal a generális után, némely része pedig az commissariussal a bánya-városok felé fog, az min

mondják, menni. Az említett kuruczok felverésének pedig ilyen okát adják, hogy a generális megüzente nekiek: menjenek el innét, mert nem szenvedi itten őköt, ezt tartván Thököli uram parancsolatja is, hogy általmenjenek utánna a Tiszán. Az melly izenetire az generálisnak igen böcstelenül üzent az értetlen talpasság Rozsnyórúl: arra nézve küldött aztán reájok ő Nagysága, és úgy verette fel őköt, nem oly értelemmel mindazonáltal, hogy azzal az armistitiumot fel akarná bontatni. De akármint és hogy lett légyen ez, ebből mindazonáltal az fog már következni, hogy, ha alkalmatosságát találják, megadják ezért a kuruczok is a kölcsönt, és az ilyen többrül többre menvén, felbomlik az armistitium is; az minthogy ennekelőtte bizonyos üdővel felverték a fülekiek is Ragályi Jánost Rima-Szombatban, s bevitték nyolczad-magával Fülekre, a többi ellábolt; ugyan nagyobb részről csak gyalog, mert többet nyertek tőlök hatvan lónál, s azokat az több nyereséggel együtt az elmúlt hétfőn s kedden mind elkótyavetyélték, magokat pedig mind a temleczre hánták. Az melyeket kegyelmed így értvén, kérem alázatossan, vigyázzon magára, és a mint eddig az armistitiumra nézve, együtt is s másutt is ne sétáljon, sőt Somoson se szerencséltesse magát, hanem benn légyen a városban. (Eperjesen.) A minthogy ezen dolgokat nem is annyira másra, mint arra nézve adom én is kegyelmeknek értésére, hogy ezekhez képest ennekutánna kegyelmed is circumspectusabb lehessen maga dolgaiban. Józsa Miklós és Zári András uram ez elmúlt étszaka, már 12 óra tájban érkezének ide puszta házamhoz, oly szándékkal, hogy innét Csetnek felé mennének; de a praenominált dolgon ő kegyelmek is igen conturbálódván, nem igírnek arra tovább securitást magoknak, hogy már azon szándékokat continuál-

hassák; sőt mint lehessen csak innét is haza menetelek, azon is nem kevessé busúlnak. Józsa Miklós uram pedig egyrészről a 300 arany felvételeért gyött volna erre, elhozván az kegyelmed obligatoriáját is magával, s bánja, hogy az aránt is az kegyelmed itt nem létében csak hijában esett fáradtsága. Ajánlják mindketten kegyelmednek kötelességgel való szolgálatjokot, s maradok ezek után én is alázatos szolgája:

Krasznahorka-Várallya, 18. Maij 1680.

GYÖN. IST. m. k.

P. S. Kohári uramnak szóló kegyelmed levelét mihelt vettem, mindjárt elküldöttem volt Fülekre: de ő Nagysága ottan nem lévén, arra választ nem hoztak ő Nagyságátul, hanem Dúl Mihály uram mit rescribál azon kegyelmed levelére, az annectált párbúl*) megértheti kegyelmed; az ő kegyelme levelét pedig in specie Kállai uram kezéhez kelletett küldenem, maga kévánván azt Kállai uram. —

Az mint Józsa és Zári uram beszéllik, az mely németek mellé, az kikrül feljebb emlékezém, Semsei uram késérő kuruczokot adott volt: azokot megárestálták a kuruczok Sepsiben tegnap, meghallván, hogy az talpasokot felverték és Semsei uramot a többivel együtt megfogdosták Rozsnyón; kirül ezen árestált németek üzentek is Józsa uram által Leszlí Sándor uramnak; megválik, mi lészen belőle? Ha Semsei uramot és a többit elbocsátják, talám még tovább is leszen valami az armistitiumbúl, noha a tornai dologért nagy nehezte'lés vagyon Semsei uramra, az kinek szerencsétlensége méltó szánakodásra."

*) Nincs itt.

Borítéka e levélnek is hiányzik, de hogy ez is A n d r á s-s y M i k l ó s n a k szólott, kétségtelen. Létezik ugyanott, szintén eredetiben, sajátkezűleg irva.

X.

„Kegyelmednek, uramnak alázatossan szolgálok.

Itt most sem szűnik a kuruczok fel s alá való járása; csak már ma is két rendbeli lovas és gyalog ment által ezen, Rozsnyó felé, onnét pedig már egynehány naptól fogvást egyik felekezet a másikát váltja ki; a szerént a Tót-völgy, és itten is a szomszéd faluk és hegyek szünetlenűl rakva vélek. Tegnap mindazonáltal általvonódtam vala Szomolnokra, és ottan az ezer forintot letevém Juliani uramnak, kirül ím írt is ő kegyelme a feleségének; melyet praesentibus includálva megküldvén, ha assignálja kegyelmed, a mellett feladandják ezen pénzt ottan kegyelmednek; ki hogy ennyire haladott, nem másnak, hanem az interveniáló sokféle akadályoknak kell tulajdonítani. Mostan is elég félelmesen mehettem az hegyen által, minthogy mindenfelől szaporán hozták a kurucz híreket, a minthogy mind Remete, mind Svedlér rakva volt akkor is vélek, a szerént Rozsnyó és Dernő völgye is. Thököli uramnak Kézsmárkot feladván, azután Lőcse alá csapott és ott a hostátot s az majorokat mindenestül felégetvén, onnét Meczenzéffre, és tegnap reggel Meczenzéffről Sepsi felé ment által; onnét merre fordúl? még nem hallatik. Itt azonban mi reánk nagy fenyegetésekkel szaporán

üzengetnek. Ma reggel is Fazekas András a seregét a falu végénél Rozsnyó felé bocsátván által, maga ötöd vagy hatodmagával begyövén a faluban, eleget esküvék, hogy felégetteti a falut, ha a szabad-legényeket tovább itten engedik lézzengeni, az kik együtt is s másütt is lesekedvén, csak ez elmúlt napokban is két ízben egynehány lovat nyertek tölök, és magokban is megöltek egyet vagy kettőt, a kirül úgy hallatik, hogy magának Thököli uramnak is panaszt tettek a hadnagyok, és arrúl tegnapelőtt Szomolai János, és ma Úri István is üzentek fel hasonló fenyegetésekkel ide a várban; noha már alkalmas ideje, hogy azon szabad-legények, a kik mindenestül is hatan vagy heten vannak, itten nincsenek. Nem is látom a kegyelmetek részérül semmi hasznát itten tekergéseknek, alkalmatlansága pedig nagy vagyon miatta mind az itt való, mind a tót-völgyi szegénységnek. Megvallom, én sem voltam még eddig oly bokros a faluban, mint mostan; mert ennekelőtte nemcsak Jutka gyermekivel, de magam is oda-alá mertem maradni, most pedig mindenestül a várban kellett felszorúlnunk, a ki nem kevés alkalmatlanságunkra vagyon néküok is. Vesseléni Pál uram feljebb nem gyött Miskolcznál, s itt az a híre, hogy az ő Felsége hadai Breznó táján voltanak; noha, a mint Murányból gyött emberek beszéllik, az is bizontalan. Az Asszony ez elmúlt éjjel egy fiat hoza, de halva; a mint azok mondják a kik látták, régen megholt, mert már mind elsenyvedett a gyermek; maga az olyan állapothoz tűrhetőképen vagyon ő kegyelme, ha ezután alkalmatlanabbul nem lészen. Csudálkozással olvastam az ő kegyelme ideküldött irását. Nem tudom, micsoda gondolattal írhatja azt is a mit abban feltészen? mert az én kezemhez egy pénzt sem hoztak egyebet a bírák és a tisztek, hanem a mit a

kegyelmed mostani szüksége segedelmére, a szegénység, és más emberséges emberek magok jóakaratja szerént adtanak, és ezt a harmadfélszáz forintot, a melyeket Barna uramtúl és Musztafa Jánostúl felvettem, a mint ezt ugyanakkor mindjárt megírtam volt kegyelmednek. Hogy pedig ezt annyivalinkább elhihesse kegyelmed: ha Isten meghozza kegyelmedet, magokkal recognoscáltatom azt e szerént a tisztekkel és a bírákkal kegyelmed előtt. — Csudálatos az Isten a maga itélletiben; az ő szent Felsége titkában vagyon, miért látogatta ő kegyelmét a mostani szerencsétlenséggel is. Valjon nem okozhatta-e ezt az ő kegyelme átkozódó sok esküvése? Most elég fogadásokat teszen, a mint hallom, de nem tudom, meddig fogja azokat megállani? Dämon langvebat monachos, tunc esse valebat, Ac dum convaluit, mansit ut ante fuit. Azonban a mely dolgok felől kegyelmed utóbbi levelében parancsol: azon lészek, hogy azokra is gondot viseljek, a kikrül más alkalmatossággal bővebben irok. A mely kopókat ideküldött kegyelmed, azok itt a várban vannak. Az Asszonynak ő kegyelmének ajánlom szolgálatomot, maradván kegyelmednek is ezekkel

alázatos szolgája:

Krasznahorka, 24. Augusti 1680.

G. IST. m. k."

Külczím: „Tekéntetes és Nagyságos Szentkirályi Andrási Miklós uramnak, nemes Gömör vármegye főispánjának etc. nékem uramnak adassék.

Eperjesen. —" (P. H.)

Ostyába nyomott gyürüpecsét; a czímerben, mint a VI-ik levél pecsétjén, egyszarvú ló, és a sisak jobb- és balolda-

lán S. G. betűk, csakhogy a pecsét itten sokkal nagyobb, és ovál alakú.

Eredetije s. k. irva ugyanott.

XI.

„Nagyságodnak mint uramnak alázatossan szolgálok.

Elmeneteletül fogvást egynehány ízben írtam már Nagyságodnak; minthogy egyre sincsen válaszom, nem tudom, vehette-e leveleimet? Ez alkalmatossággal sem mulathattam el az irást, advàn értésére Nagyságodnak, hogy itt a dolgok még sem mentek tovább a gravamenek olvasásánál. A mindazonáltal már is végben ment volna mind az ország, mind az urak előtt, ha, a religio dolgában megakadván, némely napokon a sessiók nem suspendáltattak volna; melyben még sem lévén valóságos válaszok az evangelicus atyafiaknak, noha most már a sessiók continuáltatnak, mindazonáltal aligha még, a mint újonnan is, meg nem fognak a dolgok akadni. Vagyon már hét hete, hogy ő Felsége begyött ide Újhelybül; a mint mondják, el fog megént nemsokára menni, csak bizonyos commissariusokra bízván itten a dolgokat, a kikrül örömest többet írnék, de nem tudom, juthat-e Nagyságodnak kezéhez ezen levelem is? Az szendrei dolog felől írtam más leveleimben elégségesen, arról többet most sem tudok írni, hanem azt subjungálom, hogy generál Caprara urammal kellene abban Nagyságodnak magát recommendáltatni. Innét ennekelőtte egynehány nappal gróff Strasoldo uram is elmene; a mint mondják, az felföldre fog menni, ki ha ugyan

úgy lenne, ő Nagyságát sem ártana arrúl újonnan is requirálni Nagyságodnak. Azt mondotta jóllehet énnekem Zichi István uram: oly resolutióval vagyon az Udvar, hogy a míg a magyarországi dolgok meg nem csendesednek, addig azt ő Felsége senkinek nem conferálja; mindazonáltal jó recommendatio által talám annakelőtte is lehetne azt obtineálni. — Itten az odavaló dolgokrúl sokféle hírek vannak, azok pedig mind rosszak; kikben ha bizonyossabbat írna Nagyságod, megszolgálnám Nagyságodnak. Ajánlom azonban magammal együtt ott való dolgocskáimat az Nagyságod jóakaratjában, és maradok ezekkel Nagyságodnak

Sopronij, 1. Septembris, 1681. alázatos szolgája

G. IST. m. k.

Bertóti Ferencz uram által is írtam nem régen Nagyságodnak. Az mint hallom, Kapi Gábor uram is nem sokára meg fog indúlni; nem mulatom el, hogy annak alkalmatosságával is ne írjak mind Nagyságodnak, mind az Asszonynak Eperjesre, a kinek is már régen nem vehettem levelét, noha én sok ízben írtam ő kegyelmének. Sógor Szőgyéni Ferencz uramnak s a több atyafiaknak is ő kegyelmeknek ajánlom szolgálatomot.

Asszonyom ő Nagysága frissen vagyon, a mint tegnap vett levelébűl értem, hanem panaszolkodik ezen, hogy Nagyságodnak semmi levelét nem veheti. Az dolgok késedelmes folyása miatt nem tudom, mikor szabadulhatunk fel mi innét. Az oláh-pataki, betléri és hás-kúti szentegyházak miképen redeáltak volt catholicus kézre? szükségképen kellene tudnom; kérem is alázatossan Nagyságodat, ne nehezteljen mennélhamarább arrúl tudósítani." —

Borítékczím: „Spectabili ac Magnifico Domino Nicolas Andrási de Szentkirály, Libero Baroni in Krasznahorka, equiti aurato, Comitatusque Gömöriensis comiti supremo etc. Domino Domino colendissimo. — Krasznahorka."

(P. H.)

Vörös pecsétviaszba nyomott gyűrűpecsét, mint a VI. és X-ik levélnél. — S. k. írt eredetije u. o.

XII.

„Bizodalmas jóakaró komám-uramnak, kegyelmednek ajánlom kötelességgel való szolgálatomat, s kévánok minden jókat.

Turopolyárúl[1]) ezen hónak 14. napján költ kegyelmed levelét most veszem, szokott böcsülettel; a mellyre bővebben kellene rescribálnom: de arra most nem érkezhetem, minthogy éppen most concurrálnak némelly úri és főrendek, a kik a végre convocáltattak ide: az úrfiák és az asszony ő Nagysága[2]) között lendő bizonyos dolgok eligazítására, a melly körül ma s holnap nekem is nem keves foglalatosságom leszen, s vagyon már is. Hanem hic et nunc rövideden adom értésére kegyelmednek, hogy a mikor én az szegény megholt Palatínus[3]) idejében murányi szolga voltam: akkor annak a jószágnak jó

---

[1]) Nógrád vármegyei helység.

[2]) B. Andrássy Miklós özvegye és fiai: Péter, István, György, Pál, Miklós.

[3]) Gr. Wesselényi Ferencz.

oeconomiával felment az jövedelme circiter 13 s 15 ezer forintokra; mostani elpusztúltabb állapotjában mennyit importálhat? nem tudom, — hanem tudom azt, hogy azon jószág sok involutióban és sok onus alatt vagyon; mert a mint én emlékezhetem reá, egy Umra-Lehota nevű falucskán kívül, az szegény megholt Palatinusné[1]) idejében egy hely sem maradt ezen jószágban, a melly bizonyos adósságokban, egynek is, másnak is nem hippotecáltatott volna, úgy, hogy ad dies vitae az Asszony kezénél maradjanak: azután pedig immediate az hippotecariusok apprehendálhassék azokat. Az mostani üdőben mind a fiscus keze vagyon ugyan azokon: de ha az ország állapotja s az törvény még valaha helyre állhatna, — talám azoknak sem veszne el igazságos jussok.[2])

Az kézsmárki dologban semmit nem tudok magam egyebet, hanem tudom, hogy a vár[3]) méltóságos lakóhely. De az odavaló jószág nem sok, mindenestül is két vagy három egész falubúl s valamelly portiókbúl álló. Az mint hallom, az iffiabb Zichi István uram is alkuban indúlt volt az aránt a nemes kamarával: de meg nem egyezhetvén az áron, abban hadta azt. Azon lészek, hogy mind a murányi dolognak mostani állapotjában, mind az kézsmárkinak mennélhamarébb voltaképen végire menjek, és arrúl első alkalmatossággal bizonyosabbat irhassak kegyelmednek.

---

[1]) Gr. Széchy Mária-Anna.

[2]) Maga Gyöngyösi is egyike vala e zálogjogosoknak, Babaluska nevű falura nézve.

[3]) Thököly Imrének ekk r a kir. fiscus kezén levő kézsmárki családi vára, melyet Koháry, — mint látszik — a Széchy Mária nótája folytán szintén elkobzott Murányval együtt, impetrálni akart.

Csábrágbúl 19. Maÿ költ levelére ennekelőtte circiter negyed vagy ötöd-nappal, az mikor kezemhez jutott, mindgyárt rescribáltam elégségessen kegyelmednek, — reméllem, kezéhez jött az is. Ajánlom ezekkel az én régi, érdemem felett való jó uramnak: méltóságos Gróff Koháry István uramnak gratiájában, kegyelmednek pedig jóakaratjában s atyafiságában tovább is magamat, és maradok, kegyelmednek

Várallya, 18. Junÿ 1686.

mindenkor köteles és kész szolgája
GYÖNGYÖSI ISTVÁN m. k."

Külczím: „Generoso Domino Michaëli Dúl, Illustrissimi Domini Comitis Stephani Kohári de Csábrág etc. Bonorum omnium Inspectori etc. Domino el Compatri observandissimo. — Csábrágh." (P. H.)

Eredeti levél, egész ívre Gyöngyösi saját kezével írva, a hg Koháry-ház levéltárában Szent-Antalon. Durvás metszetü kis gyürüpecséttel, piros spanyolviaszba nyomva. A czímer pajzsán, valamint a sisakkoronán egyszarvú emelkedik ki, féltesttel, jobbjában három szál tollat, kalászt vagy nyilat tartva. Körirat: STEPH. GYÖNGYÖ.

XIII.

Nagyságodnak, nagy jó uramnak, ajánlom alázatos szolgálatomat.

Örömest bővebben irnék, de induló-félben lévén már a

Nagyságodhoz menő ember, a mikor az tudtomra esett, — nincsen ahhoz üdőm; hanem csak brevibus kelletik értésére adnom Nagyságodnak, hogy levelei az elmúlt hetekben kezemhez jutottak, a melyekbűl az atyafiak ellen való fájdalmas panasszát értem, és csak arra nézve is bővebben kévánnék írnom Nagyságodnak, ha üdőm volna hozzá; de most más alkalmatosságra kelletik azt is hagynom. — Itt a hírek valóban roszszak; a Tiszán túl, sőt már innet is szalad mindenfelől a nép, a kiknek particularitásárul, nem kétlem, tudósítja Nagyságodat a putnoki tisztartó, vagy talám vice-ispány uram is, a nemes vármegye mostani disposítióit is értésére adván ő kegyelme Nagyságodnak. Mátyás Deák uramnak az elmúlt kedden kellett Királyibúl Bécs felé indúlni, azon nemes vármegye (Gömör) dolgaiban, a portiókra nézve. — Tegnap érkezett egy káptalanbeli személy Rozsnyóra Kassárúl, a mely praesentiájában vice-ispány uram ő kegyelme a portáknak conscriptiójához akar kezdeni, palatinus urunk ő herczegsége parancsolatja mellett, és arra nézve holnap praevie gyűlése fog lenni Gömörön a nemes vármegyének; a porták conscriptiója után pedig megént más conscriptió fog lenni, a melybűl rovást csinálhassanak újonnan a portióknak felosztására, a melyekrűl nem kétlem bővebben ír Nagyságodnak vice-ispány uram. Itten valóban vékony aratás vala, a szüret sem fog jobb lenni, sőt talám olyan sem, minthogy nem érik a szőlő. A mely 12 tallér felől mérészeltem vala ennekelőtte Nagyságodat búsítanom, nem szükséges már azokat Bécsben küldeni, mert Mátyás Deák uram által megküldöttem már Lehoczki uramnak; hanem, ha erre a földre talál Nagyságod gyönni, kérem, a fiamot Gábort ne neheztélje elhozni magával, a ki már eddig Leszkón lehet

Ordódi Cristoph uramnál; noha, ha a mostani rossz hírek nem szűnnek, (azoknál pedig rosszabbak is következhetnek még addig) nem vélem, hogy Nagyságod ide-gyövő szándékát nem változtatja, a minthogy nem is volna tanácsos úgy az utazás. Ajánlom jó affecutussában s favorában magamat, és maradok ezekkel Nagyságodnak

alázatos szolgája

Várallya, 14. Septembris 1695.*)

GYÖNGYÖSI ISTVÁN m. k."

Borítékczím: „Spectabili ac Magnifico Domino Domino Petro Andrási de Szentkirály, Libero Baroni in Krasznahorka, Equito Aurato, et inclyti Comitatus Gömöriensis Comiti supremo etc. Domino Domino colendissimo.

Záblátt." (P. H.)

Ugyanazon pecsét, mely a VI., X. és XI. levelek borítékain, csakhogy fekete pecsétviaszba nyomva.

Levél és borítékczím Gyöngyösi sajátkezű irása. — Létezik a Szlavniczai Sándor-család sokszor idézett gyüjteményében.

---

*) A kir. kamarai levéltárban még a következő elismervényére akadtam Gyöngyösinek ugyan e korból:

„Ego infrascriptus recognosco tenore praesentium, Quod ego res meas, juxta Decretum Inclytae Camerae Scepusiensis dorsaliter emanatum, videlicet duas scatulas et duos saccos obsigillatos, defectu absque omni, ex officina Ejusdem Camerae Scepusiensis Rationaria exceperim. Cassoviae, die 18. X-bris. Anno 1697.

Stephanus Gyöngyösi m. p."

(Egykorú másolat félíven, a levéltár rendezetlen részében, ad 852. jegyű csomagban.).

XIV.

„Méltóságos Gróff Uram!

Ajánlom Nagyságodnak alázatos és köteles szolgálatomat. — Jóllehet most is igen gyenge egészséggel vagyok, és az én régi kínos nyavalyám semmibűl nem recrudescál inkább, mint a commotióbúl: Jolsvának pedig igen köves és másképpen is alkalmatlan útja lévén, nem kevés rázódással lehet azon általmennem; mindazonáltal feltettem magamba, hogy valamintvalahogy lehet, — a Nagyságod szolgálatja kedvéért általvonassam még ma azokon magamot, akármelly, nehezen vihessem is azt végben, minthogy régtül fogvást kívánok Nagyságodnak udvarolnom, és ha annak alkalmatosságát most elmúlatom: nem tudom, lehet-e ahhoz ezután valaha szerencsém? az én életem hátralévő napjai már igen kevesek lévén. De minthogy kínos nyavalyám miatt igen óva és csak rákháton kellетik járnom: csak estve-felé lehet Jolsvára érkeznem, ámbár innét hamarébb indúlnék is meg; nem lehet pedig az elébb, hanem déllyesti egy óra tájban.

A méltóságos herczeg is (Rákóczi? Eszterházy?) megállott vala puszta házam előtt, Jólsvárúl visszamentében, és sokáig beszélvén velem, parancsolt ő herczegsége is némelly dolgokrúl, hogy Nagyságodhoz menvén, szólljak Nagyságodnak felülök, — arra pedig érdemem felett ugyan kért is. — Minthogy későn fog lenni odaérkezésem, ha azomban bíró uram a lovaim számára valami kevés füvet szereztetne, megszolgálnám más dolgokban az ő kegyelme jóakaratját. Ajánlom de reliquo a

Nagyságod gratiájában magamot, kívánom : kedves egészségben találhassam Nagyságodot; és valamíg a jó Isten éltet, mindaddig maradok Nagyságodnak

Csetnek, 6. Junij 1699.

alázatos és köteles szolgája
GYÖNGYÖSI ISTVÁN m. k."

Külczím : „Illustrissimo Domino Domino Comiti Stephano Kohári de Csábrág, Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Consiliario, Camerario et Partium Regni Hungariae Ante-Montanorum Vice-Generali etc. Domino Domino suo Colendissimo." — Jolsvae. (P. H.)

Eredeti, Gyöngyösi saját kezével, egész ívre irt levél, a hg Koháry-ház levéltárában Szent-Antalon. Fekete spanyol-viaszba nyomott finom metszetű kis gyűrűpecséttel, melynek czímere pajzsában, valamint sisak-koronáján, egyszarvú emelkedik ki féltesttel, jobbjában három szál tollat, nyilat, vagy kalászt tartva. A sisak mellett S. G. betűk.

XV.

„Méltóságos Gróff Uram !

Ajánlom alázatos és kötöles szolgálatomat Ngodnak. — A Ngod 8. praesentis datált levele most 11 óra tájban jutván kezemhez, vettem azt szokott alázatossággal, és értem írását. Azt ugyan jól tudom, mit parancsolt légyen az elmúlt eszten-

dőben Kegyelmes Urunk ő Felsége ezen nemes vármegyének a Ngoddal leendő correspondentia dolgában; és itt is egy hír a másikat éri a Munkács táján magokat kimutatott zászlós seregek felől, a kikre nézve az ott közölebb lévő vármegyéknek lakosi nem kis confusióban is kezdettek vólt lenni; de a mint már most hirdetik: azon seregek csak holmi öszvegyült tolvajokbúl állók lévén, és már Mármarusban recipiálván magokat, az említett vármegyék lakosi is visszamentek házokhoz. Mindazonáltal némellyek azon dolgot most sem tartják csak múló hirnek, némelly cojuncturákra nézve, — hanem tartanak attúl, hogy annak szikrájából netalám nagyobb tűz is lobbanjon.

Hólnap itt a csetneki dominiumban Berdárka és Feketepataka nevű faluk között valamelly határbéli controversiának decidálására substitutus vice-ispány Bárczi György uram ő klme fog kijönni, és azon terminusra más főrendek és böcsületes emberek is fognak concurrálni, nemcsak ezen nemes vármegyéből, hanem máshonnét is, a kik közzé, ha lehet, én is elvonatom magamot, és reménlem, hogy annak alkalmatosságával azon hirekről is bizonyossabbat érthetek; a mellyekben ha valami ollyan verificáltatik, a kire nézve a nemes vármegyének vigyázással kelletik lenni : tudom, hogy mindent elkövet, a maga javára nézve is. De, hacsak Ngod avagy más valaki rendet nem szab abban, és módot nem mutat : nem tudom, a nélkül mit tudhasson a nemes vármegye cselekedni, és ha csak akkor kapunk osztán kétfelé, a mikor ide a mi szomszédságunkban jutna az alkalmatlanság : késő lenne azt akkor osztán minékünk meggátolnunk; csak annál a simplex intimatiónál, hogy jól vigyázzunk, több kévántatik az ollyan dolognak elkezdéséhez. Az emlétett concursus alkalmatossá-

gával a Ngod praenominált levelét communicálom elsőben az arra gyülendő főrendekkel, a kik között jelen lészen Gyürki Pál uram is, és ha úgy fog ő kglmeknek tetczeni: azután mindjárt generális gyülést is fogok hirdetni, csak azon Ngod levelére nézve is, és azt eléadván s megolvastatván, nem kétlem, a nemes vármegye faciet sibi incumbentia. Azon gyülés után pedig, az Isten azt adván érnem, bővebben fogok én is irnom Ngodnak; maradván azomban is

Csetnek, 11. Junij, Anno 1703.

alázatos és kötöles szolgája
GYÖNGYÖSI ISTVÁN m. k."

Külczím: „Excellentissimo Domino Domino Comiti Stephano Koháry de Csábrág et Szitnya, perpetuo in Murány, Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Consiliario, Camerario, Colonello, necnon Partium Regni Hungariae Superiorum Cis-Danubianarum, Vice-Generali etc. Domino suo clementissimo. — Csábrág vel ubi. P. H."

Eredeti levél, a hg Koháry-levéltárban, egész ívre in folio irva; csak az aláirás Gyöngyösi saját keze irása. Fekete spanyolviaszba nyomott kis gyürüpecsét; pálma-gaj környezte pajzsban koronából egyszarvú ugrik ki, jobbjában három tollat tartva. Fölül ötágú korona, mellette S. G. betükkel.

XVI.

„Méltóságos Gróff Uram!

Ajánlom alázatos és köteles szolgálatomat Ngodnak. A notarius most Rozsnón lévén, a Ngod 25. Julij nékie irott levelét ezen órában én veszem, szokott alázatossággal, és irását értem; a mellyre mostani sok dolgaim között bővebben nem rescribálhatván, rövideden adom értésére Ngodnak, hogy itt is sokban külömböznek ugyan az hirek: de azt bizonyossan hozzák mindenfelől, hogy már Rákóczi és Bercséni személlyek szerént a Tiszán túl, Debreczen táján vóltak ezelött egy héttel, a mint azt specifice és genuine megértheti Ngod az accludált levélbűl;*) és akárki mint beszéljen: de azok nem vóltak külömben akkor, hanem a mint azon irásban fel vagyon téve. Eddig mindazonáltal, hihető, közelebb jöttek a Tiszához, és nemsokára által is fognak azon jönni, végre feljebb is kiterjedni, ha senki nem áll ellenek; azután ha jön is valamelly succursussa ennek a földnek: addig sok emberséges ember meg fog károsodni és másképpen is veszedelemben jutni. Én mégeddig itt csetneki házomnál vóltam; de ha közelebb érkezik a veszedelem: Rozsnóra megyek által, oda több emberséges emberek is szorúlván; noha ott is nehezen maradhatunk meg valamelly alkalmatlanság nélkűl, ha azomban csakugyan szabad progessussok lehet a haza csendességét háborgatóknak. Többet írnék örömest: de nincs ahhoz most ürességem, hanem hagyom azt

*) Nincs itt.

más alkalmatosságra, — ajánlván azomban is gratiájában magamot, és maradván Nagyságodnak

Csetnek, 3. Augusti, Anno 1703.

alázatos és köteles szolgája
GYÖNGYÖSI ISTVÁN m. k."

Külczím: „Excellentissimo Domino Domino Comiti Stephano Koháry de Csábrág et Szitnya, perpetuo in Murány, Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Consiliario Camerario, Colonello, necnon Partium Regni Hungariae Superiorum Cis-Danubianarum, Confiniorumque Antemontanorum Vice-Generali etc. Domino Domino suo colendissimo. —

Viennae." P. H.

A XV. sz. alattival egy-azon irású és egészen hasonló alakú és pecsétű levél; ennek is csupán az aláirása sajátkezű. Létezik ugyanott.

TARTALOM.

Manzoni. A jegyesek. Milanói történet a 17-ik századból. Olasz eredetiből forditva. Ára füzve 2 frt. 80 kr. Angol kötésben 3 frt. 60 kr.

Kazinczy Ferencz utazásai. A m. t. akadémia megbizásából összeszedék: Bajza és Toldy. Magyarországi utak. Erdélyi levelek. Toldalékok. Uj kiadás. Ára füzve 1 frt. Diszes angol kötésben 1 frt. 80 kr.

Göthe, Faust. Forditotta Dóczy Lajos. Népszerü bevezetéssel. Ára füzve 1 frt. Diszes angol kötésben 1 frt. 80 kr.

Scott Walter. Lucia, a lammermoori menyasszony. Történeti regény. Angolból forditja Palóczy Lajos. Ára füzve 2 frt. Angol kötésben 2 frt. 80 kr.

Páris Amerikában. Irta párisi doctor Lefebvre René (Laboulaye Eduard). Tagja Francziaország adózói és Páris kormányzottai társaságának „des Sociétés Philadelphique et Philharmonique d'Alise et d'Alaise“ etc.; de la Real-Academie de Los Tontos de Guisando; Pastore Nell' Arcadia in Brenta (Detto Melibeo L'Intronato); Mitglied des gross- und kleindeutschen Narren-Landtages; Mitglied der k. k. Hanswurst-Akademie zu Genserndorf: a Della Civetta herczegi rend nagy keresztese; a Fehér Rigó-rend LXXXIX. osztályu lovagja csillaggal stb. — Francziából Márkus István. 2-ik kiadás. — Ára füzve 1 frt. Diszes angol kötésben 1 frt. 80 kr.

Sparks. Washington élete. A m. t. akadémia megbizásából forditotta Czuczor Gergely. 2-ik kiadás. — Ára füzve 1 frt. Diszes angol kötésben 1 frt. 80 kr.

Szemere Bertalan. Levelek (1849—1862). 2-ik jutányos kiadás Ára füzve 1 frt. Angol kötésben 1 frt. 80 kr.

Feuillet Octáv. Egy szegény ifju története. Forditotta Salamon Ferencz. 2-ik kiadás. A kis grófnő. (Feuillet e két hires regénye 1 kötetben.) Ára füzve 1 frt. Diszes angol kötésben 1 frt. 80 kr.

Horváth Mihály. Utyeszenich Frater György (Martinuzzi bibornok) élete. Uj kiadás. Ara füzve 1 frt. 20 kr. Diszes angol kötésben 2 frt.

Boz Dickens. Oliwér Twist. A Kisfaludy-társaság megbizásából angolból forditotta Gondol Dániel. Négy rész egy kötetben. 2-ik javitott kiadás. — Ára füzve 1 frt. 40 kr. Diszes angol kötésben 2 frt. 20 kr.

Arany János furcsa és vegyes költeményei. Jutányos kiadás. Ára füzve 2 frt. Angol kötésben 2 frt. 80 kr.

Bokhara története a legrégibb időktől a jelenkorig. Irta Vámbéry Ármin. 2 kötet. Ára füzve 2 frt. Angol kötésben 3 frt. 60 kr.

Ráth Mór jutányos családi könyvtára.

Petőfi Sándor. A hóhér kötele. James. Robin Hood. A Kisfaludy-társaság megbizásából ford. Petőfi Sándor. E két regény 1 kötetben. 2-ik kiadás. Ára füzve 1 frt. 40 kr. Diszes angol kötésben 2 frt.

Cooper J. F. Az utolsó Mohikán. A Kisfaludy-társaság megbizásából angolból ford. Gondol Dániel. Második javitott kiadás. 4 rész egy kötetben. Ára füzve 1 frt. 40 kr. Diszes angol kötésb. 2 frt.

Arany János kisebb költeményei. Legujabb teljes jutányos kiadás. Ára füzve 2 frt. Angol kötésben 2 frt. 80 kr.

Keleti Károly. Hazánk és népe. A m. t. akadémia által a nagy dijjal koszoruzott mű második javitott kiadása. Ára füzve 2 frt. 80 kr. Angol kötésben 3 frt. 60 kr. (Az első kiadás ára kötve 7 frt.)

Kölcsey Ferencz válogatott prózai munkái. (Elbeszélések sat.) Greguss Ágost bevezetésével. Ára füzve 1 frt. 40 kr. Angol kötésben 2 frt.

B. Eötvös József. Magyarország 1514-ben. Regény. Uj kiadás. 2 kötet. Ára füzve 3 frt. Angol kötésben 4 frt. 60 kr. (A diszesebb cabinet-kiadás ára füzve 5 frt. 60 kr. Angol kötésben 7 frt.)

Szász Károly kisebb műforditasai. Angol, franczia, német és vegyes költőkből. Ára füzve 1 frt. 20 kr. Angol kötésben 2 frt. (A kisebb diszkiadás ára füzve 2 frt. Diszkötésben 3 frt. 20 kr.)

Szemere Bertalan. Szépirodalmi dolgozatok és beszédek a forradalom előtt és után. 2-ik jutányos kiadás. Ára füzve 1 frt. Angol kötésben 1 frt. 80 kr.

Arany János. Toldi. Toldi estéje. Murány ostroma. Buda halála. Jutányos kiadás. Ára füzve 2 frt. Angol kötésben 2 frt. 80 kr.

Boz Dickens. Barnaby Rudge. Történeti regény. Angolból forditotta Berczik Árpád. 2-ik jutányos kiadás. 3 rész 1 kötetb. Ára füzve 2 frt. Angol kötésben 2 frt 80 kr. (Az első kiadás ára 5 frt.)

Sámi L. Az afrikai legujabb felfedezések, különös tekintettel Magyar László utazásaira.

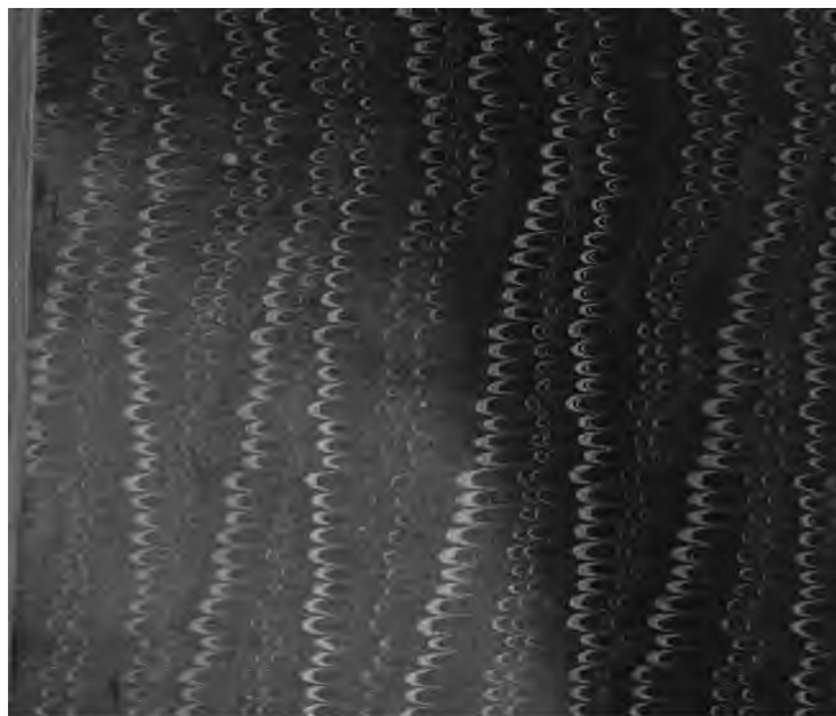
Kölcsey F. Országgyülési napló és Wesselényi védelme Uj jutányos kiadás. Ára füzve 1 frt. 40 kr. Angol kötésben 2 frt.

Laboulaye Eduard. Az egyesült államok története. 3 kötet. Ára 5 frt. Angol kötésben 7 frt

Idősb Robinson Crusoë utazásai, éleményei és csodálatos kalandjai. A Robinsonadok történetével és a szerző, De Foë Dániel. életrajzával. Ára füzve 1 frt. 80 kr. Angol kötésben 2 frt. 60 kr.

Vörösmarty kisebb költeményei. Uj teljes kiadás. Ára füzve 2 frt. Angol kötésben 2 frt. 80 kr.

Nyomatott Bécsben, Holzhausen Adolfnál.

WJP
MAR 2 3 1994
MAR / 1994
BOOK DUE

